ZAHARIA STANCU

CICLUL

# RĂDĂCINILE SÎNT AMARE

VÎNTUL ŞI PLOAIA

*1. Vulpea, 2. Frigul, 3. Roza*

ACTRIŢA, BANCHERUL ŞI CÎŢIVA OAMENI SIMPLI

TINEREŢE FĂRĂ BĂTRÎNEŢE

1969

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

ZAHARIA STANCU

# VÎNTUL ŞI PLOAIA

ROZA

1969

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Coperta : *Florica Mălureanu*

# ROZA

# CAPITOLUL X

Îmi dădui seama cît de puțin îl cunosc pe Licu Oroș, cînd mă prinsei mirîndu-mă că-l văd zîmbind îndelung. Lui i se păru cu totul și cu totul firesc ca inspectorul general de la Interne să se intereseze cu ardoare atît de Bușulenga și de Bărbuță, cît și de frații Cioranu. Îl pofti pe inspector și pe ceilalți să ia loc, ca și cum nimic neplăcut nu s-ar fi petrecut mai înainte și se scuză că nu le poate oferi gustarea de dimineață.

— Cum știți, seceta a făcut ravagii prin părțile noastre. Cantina județenei, ca de altfel toate cantinele din oraș, e și ea în suferință. Ducem destule lipsuri și nu o dată jinduim după o bucată de pîine.

— Nu te scuza, se grăbi să răspundă mieros Bușulenga. A avut grijă de noi, de cum am mijit ochii, *tovarășa prefect*. Serviciul ei de aprovizionare nu ține seama nici de secetă, nici de lipsuri și funcționează fără greș.

Mosorel Bărbuță clătină din cap :

— Bună gospodină ! La mine acasă, îmi pare rău dar trebuie să vă mărturisesc, toate merg greu. Ne-

vastă-mea, cu politica ei, a zăcut mulți ani prin pușcării. Din cauza aceasta a și uitat cum se ține și cum se întreține o casă de om, cum se gospodărește.

Oroș îl luă ușurel peste picior :

— De, așa sîntem noi, vechii pușcăriași. Ne-am cam pierdut simțul practic și ne descurcăm destul de greu.

— E adevărat, spuse Bărbuță, prefăcîndu-se că nu pricepe ironia, trăiți și-acum tot ca în ilegalitate, cu capul în nori. *Nu mîncați destul, dormiți puțin, trageți a sfinți...*

Lăsîndu-l în plata Domnului pe omul cu ochelari negri, de la Centru, secretarul județenei îl întrebă pe inspectorul general de la Interne :

— Îi cunoști de mult pe boierii de la Cîrna ?

— De mult, răspunse Alistar Mînzu. Pot spune că i-am văzut crescînd. Tatăl meu, răposatul colonel Flondor Mînzu, a fost bun prieten cu tatăl lor, răposatul colonel Leonida Cioranu. Făceau parte din aceeași promoție și se aveau ca frații.

— Sînteți cumva de prin partea locului ?

— Nu, însă răposatul colonel Leonida Cioranu, în afară de Cîrna, mai poseda o moșioară prin apropiere de Botoșani, vecină cu moșia tatei. Așa că veți înțelege și dumneavoastră pentru ce stăruiesc atîta să li se dea drumul băieților. N-au făcut mare lucru ori poate că, cine știe ?, n-or fi făcut chiar nimic. Acum oamenii s-au înrăit, sînt aproape de nerecunoscut, își aruncă unii altora fel de fel de învinuiri.

Oroș se gîndi un timp, ca și cînd ar fi vrut să chibzuiască să dea un răspuns nepripit. În sfîrșit, spuse :



— Li s-ar putea da drumul. N-am avea nimic cu ei. Dar, tovarășe inspector general, gîndește-te și dumneata, *frații Cioranu l-au omorît pe tovarășul Mardare, primarul din Blajini. Au omorît un om,* un tovarăș de-al nostru, un activist de-al nostru. Ce-ar zice lumea de noi dacă le-am da drumul ? Ar crede că s-au întors iarăși vremurile de altădată.

Alistar Mînzu surîse de parcă l-ar fi auzit pe Oroș spunînd cine știe ce povești. Apoi, dîndu-și seama că surîsul lui e cam nepotrivit, își îngheță obrazul și zise cu fermitate :

— Pe tovarășul acela din Blajini, după informațiile pe care le avem la Interne prin mijlocirea organelor noastre de stat, *nu se știe încă cine l-a omorît.* Da, da... *Pînă acuma nu se știe cu claritate cine l-a ucis pe numitul Mardare.*

— Cum nu se știe ? întrebă Oroș ușor iritat. Se știe. Și încă bine de tot. Pe tovarășul Mardare l-au omorît boierii de la Cîrna, frații Cioranu... La asasinarea tovarășului Mardare au participat toți frații Cioranu, trei la număr...

— Aveți vreo dovadă ?

— Avem.

— Vă referiți la declarația țăranului aceluia care pretinde a fi fost martor ocular la făptuirea crimei ?

— Da, zise Oroș. Ne referim la declarația tovarășului Vanoga. Declarația e foarte clară și nu dă loc la nici o îndoială, la nici una.

— Dar Vanoga acela, după cîte mi-a spus tovarășul Bușulenga, e un betivan notoriu. O fi fost beat și i s-o fi părut. Cum să omoare om băieții Cioranu ? Cum

să omoare om și de ce să omoare om ? Doar acum nu mai sîntem în război. E pace în țară. Și dacă e pace în țară, cum să omoare băieții Cioranu om ?

Mă așteptam ca Oroș să-și piardă calmul. Nu și-l pierdu. Dimpotrivă, ochii îi sclipiră veseli. Se miră :

— Vanoga beţiv ? N-am auzit. Va trebui să mă interesez și eu .. Vanoga beţiv... Lucru de mare mirare.

— Interesează-te... Interesează-te, tovarășe secretar. Însă pînă atunci faceți-mi plăcere și luați măsuri să li se dea drumul băieților Cioranu. Nu înțelegeți ? Au crescut sub ochii mei. Tare cumsecade sînt frații Cioranu. Generoși. Cultivați. Buni. Să-i pui la rană. Leit răposatul boier Leonida. Tata îl stima și-l iubea mult pe boier Leonida. Așa bărbat mai rar.

Nu avea nici un rost să mă mai amestec și eu în schimbul de vorbe dintre Alistar Mînzu și tovarășul Oroș. Totuși, luîndu-mă gura pe dinainte, mă auzii rostind :

— Da, da, după cîte am auzit și eu, răposatul Leonida Cioranu a fost un om !...

Inspectorul nu înțelese ironia din glasul meu. Se bucură de ce-i auziră urechile și spuse :

— Un om ? Nu, *tovarășe*. Un om și jumătate. Energic. Harnic. Da, da... Un om și jumătate.

Bușulenga ținu să sublinieze :

— Tovarășe inspector general, de fapt frații Cioranu nici n-au fost arestați legal. Au pus mîna pe ei și i-au declarat arestați, ca și pe domnul Bosoancă de altfel, ca și pe părintele stareț Calistrat Grămadă, ca



și pe alți sfinți călugări din județ, *masele*, cum îi place tovarășului Licu Oroș să spună, *masele* vigilente care... Ha-ha ! M-am săturat de aceste *ma*se ! Pînă în gît m-am săturat de ele.

— Grav ! grav ! sublinie inspectorul general. Unde o să ajungem dacă-i lăsăm pe țărani să-și facă de cap ? Nu putem să-i lăsăm să-și facă singuri dreptate chiar dacă admitem, prin absurd, că ei au dreptate. De obicei însă *țăranii n-au niciodată dreptate*. Oricît le-ai da și orice le-ai da rămîn nemulțumiți. Îi cunosc bine de tot. Îi cunosc cum îmi cunosc buzunarele. În copilărie, vara, am trăit printre ei la moșia tatei. Țăranii sînt obișnuiți să se plîngă, să se vaiete. Nici nu trebuie să te uiți la ei. Din viclenie se plîng, din viclenie se vaită ! He-he-he... Dacă nici Alistar Mînzu nu i-o cunoaște pe țărani, atunci să știți că nu-i mai cunoaște nimeni.

— După dumneata, zise Oroș, *țăranii trebuie să rămînă cu brațele încrucișate și să se uite cum îi omoară boierii*. Și aceasta acum, tocmai acum, după ce boierilor li s-au luat pămînturile, li s-a smuls din mîini puterea...

— Nu-i omoară nimeni pe țărani, mormăi Alistar Mînzu. Închipuiri. Vedenii... Nu-i omoară nimeni pe țărani, tovarășe secretar.

Maiorul Radulian tăcea. Asculta și tăcea. Ascultam și eu. Tăceam și priveam. (Mă bucuram, și nu prea, că am ajuns să trăiesc o asemenea vreme. Reacțiunea trebuia să fie zdrobită, iar noi o mai toleram, ba chiar stam de vorbă cu ea.)

Mosorel Bărbuță se uită la unul din portretele atîrnate de perete, rosti *numele mare* al celui la care se uita și spuse :

— Dacă tovarășul... Dacă tovarășul ar ști ce se petrece aici, ar fi dat de mult ordin *să fie arestați Gînjii... Gînjii și tovarășii care le dau nas Gînjilor...* Gînjii, cu isprăvile lor, au făcut pui. Tot timpul nu se vorbește decît de Gînji. De Gînji și de isprăvile Gînjilor... Se cade așadar să nu se mai mire nimeni că sărăcanii din Blajini s-au luat și ei după Gînji... Ba, mai mult. După cîte am aflat, la arestarea fraților Cioranu au ajutat și Gînjii. A ? Ce spuneți ? Anarhie !... Anarhie ! Aici, la Teliu, s-a instaurat în toată puterea cuvîntului anarhia. Tovarășul — și iar rosti numele mare — *cere să se procedeze cu mînă tare.* Dar mîna tare nu trebuie s-o simtă călugării. Nici de-alde frații Cioranu. Aceștia... Aceștia nu mai prezintă astăzi nici o primejdie pentru dictatura proletariatului. Primejdia, să ne intre bine în cap, tovarăși, o prezintă țăranii. Cu încăpățînarea lor. Cu neîncrederea lor în orășeni. Cu prostia care-i caracterizează. Cu spiritul lor anarhic. Așa că, *ar trebui să arestați țărani. Să arestăm țărani.* Să scoatem armata din cazărmi și s-o purtăm prin sate. Să arestăm în fiecare sat cîte cincisprezece, cîte douăzeci de țărani. *Să-i strîngem nițeluș în chingi pe dezbrăcații ăștia.* Și atunci o să vedeți dumneavoastră cum se cuminţesc ceilalți și cum stau cu botul pe labe. He-he !... Să vedeți dumneavoastră atunci cum o să ne curgă voturile în urne fără nici o altă osteneală ! Dar așa ?... Să-i arestezi din senin pe boiernașii de la Cîrna ?! Pentru ce ? Numai pentru că



i s-a năzărit unuia să spună că frații Cioranu ar fi făcut și ar fi dres ? Le-am luat moșia ? Le-am luat-o. Gata ! Noi nu mai avem nimic cu ei, și ei nu mai au nimic cu noi... În orice caz noi nu mai avem nimic cu ei. Le-am lăsat conacul. Și le-am mai lăsat o bucățică de moșie. Să le stăpînească sănătoși.

Ascultam și tăceam. Ascultam, tăceam și-l priveam pe Mosorel Bărbuță. Și, iertați-mă, îmi venea să mă reped la el, să-l apuc de piept și să-l întreb : „Oare n-au fost batjocoriți și schingiuiți destul în trecut țăranii ? De ce să mai fie și acum ? Tocmai acum, cînd vrem să-i atragem lîngă noi ?“

Omul de la centru își scoase ochelarii negri, îi aburi și-ncepu să-i șteargă. Mă folosii de împrejurare și-i văzui iarăși ochii spălăciți, lături de pește, cu genele roșii, tivite ușor cu urdori uscate.

După un timp, socotind că i-a șters îndeajuns, își puse iarăși ochelarii pe nas și continuă să vorbească repede, cu o voce răgușită, amenințătoare, antipatică :

— Unii tovarăși, ca Gînjii și ca cei ce le dau nas Gînjilor, cred că acuma noi trebuie să le luăm și sufletul la de-alde Cioranu. Nu ? Eroare, tovarăși. În definitiv, boiernașii de la Cîrna sînt și ei români, ca și noi, cum trăim noi au și ei dreptul să trăiască în această țară. Doar n-o să-i spînzurăm ori să ne apucăm să-i trecem peste Dunăre...

— Oamenii de care vorbești dumneata au dreptul să trăiască, zise liniștit tovarășul Oroș. Au dreptul să muncească și să trăiască. De spînzurat n-o să-i spîn-

zurăm, deşi ar merita-o. Şi nici peste Dunăre n-o să-i trecem. Însă mie mi se pare că ei *nu au dreptul să omoare pe nimeni.* Dar ei ce-au făcut ? Au omorît altădată. Au omorît cînd au vrut şi pe cine au vrut. Au omorît mereu şi mereu. Acum acest drept de a omorî oameni nu-l mai au. E limpede, nu ? Cu toate acestea, fraţii Cioranu — boiernaşii de la Cîrna, cum le spui dumneata — au omorît om, l-au omorît ziua nămiaza mare pe tovarăşul Mardare, pe tovarăşul nostru Mardare, primar comunist la Blajini şi tată a nu mai puţin de şapte copii.

Acum Alistar Mînzu se roşi la faţă şi se supără de-a binelea :

— Da de ce aruncaţi, frate, astfel de vorbe ? Au omorît oameni ! Fraţii Cioranu au omorît oameni ! Te cam joci cu vorbele, *domnule* secretar. De înţeles, eu unul, da, da, eu, unul, te înţeleg. Eşti şi dumneata om. *Ai suferit. Ai trecut prin închisori. Te-o fi jignit careva pe-acolo. Cu un cuvînt, cu un gest... Înţeleg, înţeleg.* Te-a înrăit viaţa pe care ai dus-o la închisoare. Dar de aici şi pînă la a învinui pe unul sau pe altul că a omorît oameni e cam mult, domnule secretar. Şi la urma urmelor, ce ştii dumneata ? Cînd au omorît boierii de la Cîrna oameni ? Cînd ? Şi pe cine ?

Răspunsul veni prompt :

— Înainte de război, în timpul războiului şi ultima dată nu mai departe decît alaltăieri.

— V-am spus că nu aveţi dovezi. Declaraţia beţivanului aceluia de Vanoga nu poate fi luată în serios. Prin ochii împăienjeniţi de alcool, beţivanilor li se



năzar multe. Dacă ar fi să ne luăm după ce spun beţivanii...

Pufnea. Scrîşnea. Sta gata, ca un cîine de pază, să sară şi să muşte.

— Este inutil să te superi, tovarăşe inspector general, spuse maiorul. Fraţii Cioranu sînt reţinuţi *de noi* pentru cercetări. Apasă asupra lor învinuirea că l-au omorît pe tovarăşul Mardare de la Blajini. Noi, aşa cum avem obiceiul, vom cerceta cazul cu multă atenţie şi cu nesfîrşită răbdare. Dacă se va dovedi că boierii de la Cîrna nu au nici un amestec în această crimă politică, te rog să fii sigur că ei vor fi puşi în libertate. N-avem pentru ce să vîrîm în puşcărie oameni nevinovaţi. La ce ne-ar folosi ?

— Dar de ce să nu fie lăsaţi liberi acum ? *Vă poruncesc deci să le daţi drumul. Să le daţi drumul chiar acum.*

Hotărît că Alistar Mînzu uita şi unde se află şi cui îi vorbeşte.

(De altfel e potrivit să notăm aici că în perioada de care vorbim în aceste pagini mulţi oameni uitau unde trăiesc şi se comportau întocmai ca mai înainte. De aci au reieşit multe comedii dar şi multe drame, uneori adevărate tragedii.)

— N-ai puterea să dai această poruncă, îi răspunse liniştit maiorul Radulian. *Nu intră în competinţa dumitale.*

— Vei răspunde, domnule maior, ţine minte ce-ţi spun : vei răspunde !

— Nu mă tem de răspundere. Niciodată nu m-am temut de răspundere şi nu mă tem nici acum.

Cînd vorbeau liniştiţi oamenii îşi spuneau *tovarăşe,* cînd se enervau ori se certau de-a binelea, îşi mai aruncau din cînd în cînd şi cîte un *domnule.*

— O să vedem. Dar pînă atunci eu vă declar că pun mîna în foc pentru fraţii Cioranu. Auziţi ? Pentru toţi trei pun mîna în foc. Sînt băieţi de framilie. Bine crescuţi. Cultivaţi. Oameni de onoare. Oameni de onoare şi oameni de omenie.

Maiorul îşi aprinse o ţigară. Zîmbi. Spuse :

— Mă rog, dumneata crezi ce vrei, dar eu te sfătuiesc să nu pui mîna în foc pentru fraţii Cioranu.

— De ce ?

— Pentru că s-ar putea să te arzi.

Ridică din umeri. Afară reîncepu, năprasnică, ploaia. Oroş observă.

— Abia se potolise... Abia se potolise ploaia şi acum o ia de la început...

*Vîntul şi ploaia...*
*Vîntul şi ploaia...*
*Vîntul şi ploaia...*

— Noi, zise Buşulenga, cu toate că nu prea ne arde s-o pornim la drum, avem de gînd să ne repezim chiar acum pînă la Temeiu.

Oroş glumi :

— Pe ploaia asta ?

— Ploaia nu ne poate împiedeca să ne vedem de treburi.

— Vă duceţi cu maşina ?

— Cu maşina, răspunse Buşulenga. Dar pentru ce-ntrebi ?



— Mă gîndeam la activiştii noştri care colindă drumurile pe jos sau, cel mult, călări.

— De ! Activiştii dumneavoastră sînt tineri, zise Mosorel Bărbuţă. Rezistă. Acum cîţiva ani, cînd şi eu eram ceva mai tînăr, am făcut războiul. Am mărşăluit pe soare, pe ger, pe ploaie, pe ninsoare. Bașca gloanţele şi obuzele. Bașca partizanii care ne atacau tocmai cînd ne aşteptam mai puţin. Şi uite-mă ! Nu m-am prăpădit...

— Ai făcut numai războiul din răsărit sau şi pe cel din apus ? îl întrebă dulce tovarăşul Oroş

— Numai pe cel din răsărit. Şi, bineînţeles, în silă, ca majoritatea soldaţilor. La războiul din apus, spre care mă trăgea cu adevărat inima, n-am mai apucat să particip. M-a prins pînă peste cap munca politică.

— Ai fost soldat, desigur, zise Oroş, ca toţi muncitorii.

— Sergent de infanterie.

— Da. Sergent de infanterie. Cu raniţă în spinare, cu puşca la umăr.

— Raniţa mi-o mai duceau soldaţii. Mă preţuiau. Pentru că nu mă despărţeam de ei. Mă purtam cu ei ca un frate mai mare.

Lui Oroş i se întristară ochii de parcă şi-ar fi adus aminte de ceva depărtat dar foarte dureros.

— S-au petrecut multe grozăvii în războiul acesta, mai ales în războiul din răsărit. Multe de tot. Crime multe... Şi toate inutile.

— Într-adevăr, conveni Bărbuţă, s-au petrecut, *însă războiul e război.* Pentru toate cîte s-au petrecut, Antonescu a fost de vină. Ion Antonescu şi celălalt

Antonescu, Ică. Ei doi. Au plătit, cum și era firesc, cu viața. Au fost judecați, condamnați și executați.

Lui Alistar Mînzu și lui Bușulenga nu le plăcu discuția.

— Ce să mai vorbim de război ! spuse inspectorul general. Ce-a fost a fost. *Acum trebuie să uităm. Să ștergem totul cu buretele.* Mareșalul a greșit, mareșalul a plătit. He-he ! Dacă ar fi să ne apucăm să căutăm cu lumînarea toți vinovații...

— Ce s-ar întîmpla ?

— He-he ! N-am mai isprăvi niciodată.

— Să mergem, tovarășe inspector general, zise Bușulenga.

— Ar cam fi timpul.

Plecară toți trei în grabă. Uitară, cum uitaseră și la venire, să ne dea mîna.

— Drum bun, le spusei. Drum bun.

— Mulțumim, îmi răspunse Mosorel Bărbuță și mă privi o clipă prin ochelarii negri. Mulțumim...

Alergară prin ploaie cu gulerele ridicate, pînă la mașină. Cînd fug, pe ploaie sau pe soare, copiilor le stă bine. Maturilor nu. Un om în vîrstă e ridicol cînd fuge.

Tovarășul Oroș rîse :

— Buni băieți frații Cioranu ! Nu ? Să le dăm drumul. Nu ? Băieți bine crescuți ! Cultivați ! Subțiri ! Oameni de onoare... Auzi !... Oameni de onoare... Ce părere ai, tovarășe maior ?

— Sînt de părere că ăștia trei au de gînd să se ducă la Temeiu cum am eu de gînd să mă duc la Ierusalim pentru a mă închina la mormîntul lui Cristos...



— Dar încotro crezi că o apucă ?

— Spre Izvoare. Îi atrage pe toți trei mînăstirea de maici.

Mai trase cîteva fumuri, apoi adăugă :

— Poate că-i mai atrage și *altceva,* nu numai mănăstirea. Da, da, se pare că-i mai atrage și *altceva*... Dar ce-o fi acest *altceva ?* Vom afla... Vom afla... Însă nu e destul... Va trebui să aflăm la timp.

Oroș își aduse aminte că mă găsesc și eu pe acolo, întoarse capul și mă întrebă :

— Ești tare ostenit ?

— Sînt și nu prea.

— Trebuie să mai reziști pînă cîștigăm alegerile.

— Peste cîteva zile o să fiu la București.

— După alegeri o să fii la București și o să dormi pînă o să te saturi de somn.

— Nu-mi mai da tîrcoale cu vorbe. Nu e cazul. Spune-mi mai bine direct : *ce vrei să-mi propui ?*

Oroș scoase din sertar o hartă a județului și o întinse pe masă. Ne aplecarăm amîndoi asupra ei.

— Nordul, îmi spuse. Prin partea de nord a județului încă nu ți-au călcat picioarele, tovarășe candidat.

— Mă gîndeam să văd satele din nord *după alegeri.* Acum...

Nu-l răbdă inima să mă lase să-mi isprăvesc fraza.

— Acuma. Tocmai acuma e timpul cel mai potrivit.

— Dacă spui și dacă nu se poate altfel...

— Trebuie, tovarășe. Auzi ? *Trebuie !*

Maiorul Radulian își luă ziua bună de la noi :

— Mă duc să mai stau de vorbă cu „oamenii de

onoare“ de la Cîrna. Parcă-i văd că mă așteaptă plini de nerăbdare.

Îmi lipii fruntea de sticla rece a ferestrei și mă uitai afară. Din cerul de smoală, pe care-l zdrențuia și-l frămînta năprasnic vîntul, ploaia se prăbușea cu neîndurare, cotropea pămîntul și-l îneca. Oroș se gîndi un timp. Pe urmă spuse :

— Am să merg și eu cu dumneata în nord. Nu te las singur... *Nu pot să te las singur.*

— Mergem călări ?

— Boierește. Cu mașina.

— Cine te-a pricopsit cu mașină ?

— Nu m-a pricopsit nimeni. Mergem cu mașina cu care a venit de la București doctorul care se ocupă de tovarășul Țigănuș. I-am cerut-o și nu m-a refuzat.

— E o mașină bună ? Să nu rămînem pe undeva, prin vreo pustietate, în pană. Asta ne-ar mai lipsi.

— Grozavă ! GAZ. Ține la drum.

— Tocmai ce ne trebuie.

Secretarul județenei trimise vorbă șoferului să scoată mașina de sub șopronul sub care o adăpostise, s-o pregătească de drum și s-o tragă la scară. Ne îmbrăcarăm, ieșirăm și ne repezirăm spre vehiculul deșirat, care de departe semăna cu o magaoaie, care ne și aștepta. Ne înghesuirăm pe banca din fund unul lîngă altul. Ne lipirăm mîinile de trup, ne strînserăm picioarele. Îmi păru rău că nu sînt mai scurt și mai pirpiriu. M-aș fi simțit mai la largul meu nu numai în strîmta mașină dar poate și în lume. Și acum... acum nu l-aș fi incomodat atît de mult pe Oroș.



Șoferul dădu drumul motorului. Acoperișul de mușama verzuie al automobilului se clătină sub bătaia puternică a ploii și a vîntului. Omul de la volan întoarse fața spre noi și ne întrebă :

— Gata ?

— Gata, îi răspunse Oroș, poți să-i dai drumul.

Dar tocmai atunci cineva se repezi spre mașină și deschise ușa. Era un Gînj cu căciula mare, flocoasă, pe cap, și cu gheba în spinare udă leoarcă.

— Luați-mă și pe mine, tovarăși. Hardughia asta e destul de încăpătoare și eu cred că e mai bine ca în loc de trei să fim patru. Nu se știe niciodată ce se poate întîmpla pe drum.

Vădit enervat, Oroș îl întrebă :

— Dar de unde știi dumneata încotro avem noi de gînd să ne ducem ?

— De știut, nu știu, că nici dumneata nu mi-ai spus-o și nici altcineva nu s-a grăbit să mă înștiințeze, însă, de, mai mă pricep și eu la cîte ceva și sînt îndreptățit să presupun...

— Atunci urcă-te.

Gînjul se urcă în mașină, se ghemui și-și făcu loc lîngă șofer. Șoferul întrebă :

— Încotro, tovarășe secretar ?

— Cunoști județul ?

— Vai de mine ! Ca-n palmă ! Sînt de pe-aici. Sînt de la Ochești, de felul meu. Ai fost dumneata la Ochești ? Ai fost. Atunci e bine.

— Vrem, spuse Oroș, vrem să ajungem cît mai repede la Osica. Și să ne și întoarcem. La noapte trebuie musai să fim iarăși aici, la Teliu.

— Pînă la Osica ?!

— Te miri ?

— De mirat, nu mă mir. Dar n-o să fie glumă.

— Să încercăm.

— Încercarea moarte n-are. O s-o luăm întîi către Blajini, e drumul mult mai bun. După ce ieşim din Blajini, o cîrmim spre miazănoapte şi mergem înainte, tot înainte, printre dealuri...

— Dă-i drumul...

— I-am dat...

Maşina duduia şi scrîşnea, sălta şi scîrţîia din toate încheieturile, ne zgîlţîia, dar de alergat alerga într-una, fără să ocolească nici băltoacele de care drumul era plin, nici bolovanii. Şoferului i se păru că sîntem neliniştiţi. Răcni :

— Nu vă temeţi ! Am făcut războiul la tancuri ! Am fost şofer de tanc. Nu vă temeţi, tovarăşi !

Gînjul smead răcni şi el :

— Cine se teme ? Ce ? Noi sîntem dintre cei ce se tem ? He-he ! Nu ne temem ! Apasă pe accelerator, mai tare... Mai tare...

Maşina alerga... Noi ne izbeam unul de altul şi simţeam cum ni se fac vraişte măruntaiele. Gînjul smead avea poftă de vorbă. Se răsuci cu meşteşug, căutînd tot timpul să nu-l deranjeze pe şofer, şi întoarse capul spre noi. Arătîndu-ne omul de lîngă el, ca şi cum dacă el nu ni l-ar fi arătat noi nu l-am fi văzut, zise :

— El a făcut războiul la tancuri. Eu la cavalerie. Am schimbat vreo şapte cai. Dar cal atît de nărăvaş ca maşina asta, zău că n-am întîlnit...



— Nu e de vină maşina, îl lămuri Oroş, ci drumul. E plin de gropi şi de hîrtoape... De gropi şi de hîrtoape pe care maşina n-are cum le ocoli.

— Şi Buşulenga, adăugă Gînjul smead, şi Buşulenga e de vină. Mai înainte drumurile erau bune. A venit prefect Buşulenga... A venit prefect şi-a îngăduit ca drumurile să fie lăsate în părăsire. De altfel, de cînd e dumnealui prefect, *tot judeţul a căzut în paragină*. Iar lumea spune că noi, comuniştii, sîntem vinovaţi, că nu ştim să ne alegem oamenii, că nu ne pricepem să gospodărim ţara. Eu, tovarăşi, cred că a sosit timpul ca Buşulenga, şi alţii ca Buşulenga, să dea socoteală partidului... Şi partidul să-i arunce unul după altul la zdup.

— Trebuie să mai avem răbdare, tovarăşe Gînj. Răbdare şi încredere în partid. Nu e departe ziua în care toţi cei care au primit munci de partid şi nu le-au dus la bun capăt au să dea socoteală... Poate n-au să meargă toţi la zdup dar de dat socoteala au s-o dea.

— Poate, zise Gînjul smead. Poate. Cînd va fi vorba de alţii. Însă în ceea ce-l priveşte pe Buşulenga mă cam îndoiesc. Buşulenga e tare şi mare. Şi după cîte se aud, îl susţin oameni şi mai tari, oameni şi mai mari... Aşa o fi... O fi altfel... Nu ştiu... Spun şi eu ce aud după cîte se-aud... Gura lumii e mare...

— La noi, sublinie Oroş, tare şi mare e numai partidul. *Peste toţi e mare numai partidul.*

— Ar fi bine să fie aşa, spuse Gînjul smead, ba chiar bine de tot. Dar lucrurile nu stau tocmai aşa... Nu stau tocmai aşa...

Mai tăcînd, mai vorbind, dar fiind în permanență clătinați și zguduiți, ne depărtarăm cu repeziciune de oraș, deși ploaia și vîntul ni se împotriveau din toate puterile.

Ajunserăm la rîul Sivin care străbătea județul și-l trecurăm pe podul cel vechi care se ținea încă bine și nu se lăsa cu nici un chip luat și dus de ape. Cu chiu, cu vai, intrarăm între dealurile roșcate și smîrc. Acum cerul se mai lumină un pic, ploaia se rări, apoi se opri. În lumina subțire a zilei, smîrcul sclipi de parcă ar fi fost alcătuit din miliarde de cioburi mici, de argint vechi.

— S-ar putea ca peste un ceas-două să se îndrepte vremea.

Timpul umed și urît mă mohora, mă întrista și-mi scormonea vechile reumatisme. De cînd venisem la Teliu în campanie electorală, tot cu vîntul și cu ploaia mă luptasem. Mi se făcuse lehamite de asemenea timp. Ca să-mi păstrez stăpînirea asupra nervilor, fumam aproape într-una, aprinzînd țigară de la țigară. Acum mașina alerga pe un drum lin, moale, înotînd parcă prin noroiul care ajungea pînă la osii. Zisei :

— Tovarășe Oroș, nu crezi că din pricina vremii rele se vor prezenta la vot prea puțini oameni ?

— Am motive să cred că nu. Cum știi și dumneata, sătenii sînt obișnuiți cu vremea rea. Cînd nu le ninge, le plouă, și cînd nu le plouă, îndură arșița verii... Parcă nu știi... Sînt obișnuiți.

— Sînt obișnuiți. Este adevărat. Totuși, dacă și în



ziua de alegeri va bate vîntul și ploaia, oamenii vor fi nevoiți să stea aproape întreaga zi în ploaie.

— Vor sta. Știu și ei că asupra vremii nu avem nici o putere. Dacă bate vîntul, bate, iar dacă plouă, plouă.

Aruncîndu-mi ochii din mersul atît de zdruncinat al mașinii cînd într-o parte, cînd în alta, recunoscui rîpile de pe care fuseseră aruncați în smîrc țăranii din Blajini, în primăvara lui 1907, de către cavaleriștii răposatului boier Leonida Cioranu.

„Ce om cumsecade, boier Leonida... ce om subțire... ce bunătate de om, spunea Alistar Mînzu, așa om bun rar să se mai afle !"

Recunoscui și locul unde fusese ucis tovarășul Mardare de către frații Cioranu, „oamenii de onoare" și „oamenii de omenie" ai lui Alistar Mînzu.

Îi spusei lui Oroș :

— Aici am văzut eu ieșind din smîrc picioarele tovarășului Mardare... Aici... chiar aici...

Secretarul județenei aruncă o ochire.

— Mi-a plăcut teoria lui Bărbuță. „Vinovați au fost Antoneștii, cei doi Antonești. Numai cei doi Antonești". Dacă ar fi adevărată teoria lui, n-am mai avea loc în țară de atîția „oameni de onoare". Dar atunci pe oamenii noștri cine i-a împușcat și cine îi împușcă ? Cine i-a sugrumat și cine îi sugrumă ? Cine îi aruncă în smîrcuri să li se piardă urma ?

Mașina se afundă mai mult de jumătate într-o groapă adîncă, plină ochi cu apă amestecată cu noroi. Motorul mai dudui o clipă — o singură clipă — și se stinse.

— Am intrat la apă, spusei în glumă, deşi întîmplarea numai a glumă nu mirosea. Adăugai însă repede : poate că ar fi mai bine să ne întoarcem la Teliu...

— Nici vorbă, mi-o reteză Oroş. Nici vorbă. Trebuie să ajungem astăzi negreşit acolo unde ne-am propus.

Şoferul pomeni, de mînie, cîţiva sfinţi şi cîteva sfinte. Pe urmă, cu sufletul răcorit, adăugă pentru noi :

— Nu cred c-o să rămînem încremeniţi aici. Îmi cunosc bine rabla. Nu m-a trădat niciodată. N-o să-mi facă ea mie pocinogul tocmai acum. O să ajungem la timp la Osica, o să ajungem chiar de-o fi să crape dracul. Vă rog numai să vă ţineţi bine unul de altul... să vă ţineţi bine şi să nu vă temeţi de zguduituri oricît ar fi de mari. Rabla nu se va răsturna.

Sub mîinile meştere ale şoferului, motorul începu să scîncească. De la scîncet trecu la duduit, apoi la urlet. Şi deodată automobilul se smuci sprinten, icni, trosni din toate încheieturile şi-şi reluă alergarea nebună prin băltoace, gropi şi hîrtoape. Gînjul smead chiui de bucurie :

— Aşa cal mai înţeleg şi eu. Mănîncă foc ! Mănîncă foc şi-aleargă ca săgeata.

— Aleargă, zisei, aleargă destul de repede, dar nu chiar ca săgeata... Dacă ar fi alergat ca săgeata ne-am fi curăţat de mult.

— Aşa vine vorba...

Ca să ne treacă timpul, ne mai amintirăm de anii războiului, război de al cărui sfîrşit ne despărţea atît



de puţină vreme. Oroş, care de obicei era destul de tăcut, îmi povesti simplu, ca şi cum ar fi vorbit despre altcineva, cîteva întîmplări din închisorile prin care trecuse.

— Ne ţineau la întuneric, cîte unul într-o celulă, fără aer, fără lumină. Cît despre hrană, ce să mai spun !

— Mă mir că aţi mai trăit.

— Unii, cum vezi, am mai trăit. Dar mulţi dintre ai noştri şi-au lăsat zilele prin închisori sub toate guvernele care s-au perindat pe la conducerea ţării. Toţi ne-au închis. Toţi ne-au împuşcat. Nici unii n-au fost mai breji decît alţii. Nici unii.

Vorbirăm îndelung despre oamenii politici care guvernaseră ţara între cele două războaie. Vorbirăm şi despre Antonescu. Oroş mă întrebă :

— Dumneata l-ai cunoscut mai de-aproape ?

— Personal nu, însă au fost două împrejurări în care *l-am văzut* foarte de aproape, şi anume cu prilejul celor două procese în care a apărut ca inculpat.

— Cum două procese ? Ştiam de unul, de procesul în care a fost judecat şi condamnat la moarte de Tribunalul Poporului.

— A mai avut unul. Prin 1934 sau 1935, nu-mi amintesc prea bine anul... A mai avut unul...

— Tot de trădare ?

— Nu. A fost altceva la mijloc.

*În zadar vrei s-o deochi,*
*Rîma-i oarbă, n-are ochi,*
*Rîma-i oarbă, n-are ochi.*

Jurnalist tînăr, pasionat de problemele politice și sociale, mă aflam zilnic într-o continuă goană după material interesant. Cititorii din acea vreme nu erau de loc niște nepretențioși. Cereau mereu noutăți, noutăți, noutăți...

— De unde să scoatem atîtea noutăți ?

Secretarul de redacție era necruțător.

— Mai inventați și voi. Născociți vreun război pe undeva prin America de Sud, semnalați apariția iminentă a vreunei comete... Faceți să apară în Dunăre sau în Marea Neagră un monstru...

Mi se părea că toate cuvintele pe care le foloseam se tociseră, ajunseseră stoarse de forță și de strălucire, deveniseră foanfe. De ani de zile atacam guvernul. Obosisem și, ca să fiu drept, trebuie să adaug că eram stăpînit de impresia că obosiseră și cititorii. *Răscoala lui Röhm la München fusese un eveniment.* Sosirea lui Adolf Hitler cu avionul în centrul răsculat, asasinarea grăsunului învertit și măcelărirea complicilor săi mi-ar fi dat prilejul să scriu o sumedenie de reportaje care ar fi menținut interesul cititorilor pentru *Credința,* ziarul popular, de largă răspîndire, la care lucram, însă pentru asta ar fi trebuit să mă reped de îndată în Germania și să rămîn cel puțin cîteva zile la München. Mă prezentasem la serviciul consular german și cerusem viză.

— Regretăm. Nu aveți ce căuta în Germania. Articolele dumneavoastră împotriva regimului nostru național-socialist... Poziția dumneavoastră față de führer... Veți înțelege ușor, domnule, că numai plăcere nu ne fac...



— Nici nu le-am scris ca să vă facă plăcere.

Mă mulțumii să-mi compun reportajele despre criza prin care, evident, trecea nazismul, cu fapte culese din presa străină, și numai Dumnezeu știa care din faptele acelea corespundeau realităților și care erau inventate. Nu o dată dădusem greș în încercarea mea disperată de ziarist de a despărți adevărul de minciună și faptele reale de cele născocite. Eram încredințat că și acum mă găseam în pragul unei neizbutiri. Problemele Germaniei și ale nazismului erau complexe. Mulți dintre confrații mei de presă crezură atunci că nazismul se va prăvăli în baia de sînge de la München și în mocirla imoralității ce nu mai putea fi ascunsă. *Auzii, pentru întîia oară, vorbindu-se de lagăre de concentrare, de lagăre ale suferinței și ale morții.* Prietenii întorși de la studii din Germania îmi povestiră ce *însemna domnia fascismului.* Careva dintre ei mă întrebă :

— Crezi și tu că Hitler și hitlerismul se vor prăbuși ?

— Cred, însă nu atît de curînd. Înainte de prăbușire, Hitler va dezlănțui un nou război mondial, iar acest al doilea război mondial va fi foarte greu și foarte lung. Germania se va prăbuși încă o dată în prăpastia unui război pierdut.

— S-ar putea. În Germania se fac mari pregătiri în vederea războiului. Pregătiri foarte mari.

Scrisei pe această temă nenumărate articole. Unii cunoscuți mă certară :

— Cobești. Germania are nevoie de pîine. Hitler, după ce i se vor face concesii de ordin economic — la

început mai puține, mai tîrziu mai multe — *se va cumînți. E un apucat, însă uneori chiar apucații se cumințesc...*

— Mi-ar place să nu fie război, dar după toate probabilitățile va fi, după un an sau după mai mulți, dar va fi.

Teoria cumințirii lui Hitler avea o largă circulație nu numai la noi în țară, ci și în Europa : „Să se dea ceva Germaniei și Hitler se va cumînți". „Cîinele care latră nu mușcă. Hitler nu va recurge la război".

Discutînd mai pe larg problema păcii și a războiului cu secretarul de redacție, acesta îmi spuse :

— Caută alte subiecte. Articolele acestea despre iminența izbucnirii unui nou război sperie lumea. Iar oamenilor nu le place să fie speriați. Mai ușor acceptă niște minciuni care-i liniștesc decît niște adevăruri care i-ar îngrijora și i-ar sili să ia o poziție, în sfîrșit, să facă ceva.

— Am să caut, îi răspunsei, dar nu sînt de acord cu politica aceasta a struțului. *Războiul va izbucni și e mai bine să ne găsească pregătiți, măcar din punct de vedere psihologic, decît să ne surprindă.*

Secretarul de redacție se strîmbase la mine :

— Nici eu nu sînt de acord cu ceea ce numești dumneata *politica struțului,* dar ziarul nu e al nostru. Trebuie să ținem seama de indicațiile patronului. A ! Dacă am fi de capul nostru ! Dar arată-mi dumneata un ziar la care ziariștii sînt de capul lor.

— Ce-ar fi să mă ocup de Maglavit ?

— Dar cum ? Subiectul e uzat... prea uzat...

— O să găsesc mijlocul de a-l împrospăta.



— Încearcă.

Dincolo de Olt și în apropiere de Dunăre, în satul Maglavit trăia un țăran care susținea morțiș că *l-a văzut pe Dumnezeu,* ba chiar că a stat de vorbă cu el între patru ochi. Două ziare de mare tiraj din Capitală se întreceau în a face reclamă *miracolului.* Amplele reportaje de cîte o pagină care apăreau în fiecare zi erau însoțite de fotografii, sub care scria :

„Acesta e omul care a vorbit cu Dumnezeu."

„Iată casa în care locuiește omul care l-a văzut pe Dumnezeu."

„Soția omului care a vorbit cu Dumnezeu."

„Cei doi copii ai omului sfînt care a vorbit cu Dumnezeu."

„Țăranii din Dorohoi privind spre casa omului care a vorbit cu Dumnezeu."

„Ciungi, orbi, șchiopi și leproși caută vindecarea la omul care l-a văzut pe Dumnezeu..."

Și așa mai departe...
Și așa mai departe...

Așa ceva nu se mai pomenise niciodată. Parcă înnebunise toată țara. Mii și mii de oameni, din toate părțile, își rupeau de la gură, puneau ban lîngă ban și cînd adunau suma trebuincioasă, își luau, ca-n vremurile vechi, traista la spinare și plecau în pelerinaj la Maglavit, vizitau lunca din apropierea Dunării, priveau iarba pe care călcaseră tălpile goale ale „Moșului" cu ochi mari și albaștri și cu barba albă-albă, se zgîiau la casa „omului care a vorbit cu Dumnezeu", stăteau de vorbă cu nevasta „omului care a vorbit cu

Dumnezeu", și chiar cu „omul care a vorbit cu Dumnezeu". Ciobanul șiret și peltic le povestea :

«Pășteam oile. Eram singur, singurel. Cîntam din fluier. Din fluieraşul ăsta cîntam. Și l-am văzut pe Dumnezeu venind. Semăna cu un moș cu barba albă. Și m-am ridicat în picioare și m-am uitat la el. Și atunci moșul... Dumnezeu s-a apropiat de mine, s-a oprit și mi-a spus : „Petrache, Petrache, să-i înveți pe oameni să se lase de răutăți. Auzi, Petrache ? Așa să le spui. Să nu mai fie răi." „O să le spun, i-am zis. Dar tu cine ești, moșule ?" „Nu mă cunoști, Petrache ?" „Nu te cunosc, moșule." „Rău, Petrache, foarte rău, Petrache." I-am zis : „Spune-mi cine ești. Nu te fasoli." „Eu sînt Dumnezeu, Petrache. Îmi pare rău că nu m-ai cunoscut." Atunci am căzut în genunchi în fața lui și i-am spus : „Iartă-mă, Doamne !" „Te iert, Petrache. Dar să le spui oamenilor că ai stat de vorbă cu mine. Să le spui oamenilor că ai stat de vorbă cu mine. Și să le spui să nu mai fie răi. Și să le mai spui Petrache, să dea fiecare bani popii din Maglavit, ca să-mi ridice popa din Maglavit biserică, Petrache. Chiar pe locul ăsta unde ai vorbit tu cu mine, chiar pe locul ăsta să-mi ridice popa biserică."»

Lumea se înghesuia în jurul lui Petrache, îl pipăia, îl întreba : «Și... Pe urmă... Ce-a mai făcut Dumnezeu ?»

«S-a mai uitat o dată la mine, s-a făcut fum și-a pierit... S-a risipit în văzduh...»

Oamenii căscau ochii. Petrache se închina. Veneau ciungi și orbi la Maglavit, șchiopi și cocoșați. Damblagii și isterici. Leproși și gușați. Petrache, „ciobanul



care vorbise cu Dumnezeu", le spunea să se culce pe iarbă. Se culcau oamenii. Petrache bîlbîia o rugăciune și făcea peste ei semnul crucii.

«Duceți-vă acasă. Rugați-vă. O să vă însănătoșiți dacă aveți credință în minunile lui Dumnezeu. Și... Și... Înainte de a pleca dăruiți ceva pentru sfînta biserică.»...

În lunca de lîngă Maglavit, a Dunării, se ridicară altare și în preajma altarelor se iviră dughene în care se vindeau lumînări și tămîie. Nu trecu mult și răsăriră ca din pămînt cîrciumi, restaurante, hanuri cu odăi de odihnit și de dormit.

— Tu ai vorbit cu omul care l-a văzut pe Dumnezeu ?

— Am vorbit.

— Atunci, hai să mîncăm mititei și să bem bere.

— Mai bine vin. Vinul e mai sănătos.

Mintea lumii se aprinse și boala se-ntinse. Începură să se arate și-n alte locuri *sfinți ori sfinte,* care stătuseră de vorbă cu Dumnezeu, sau cu alte mărimi de prin preajma lui Dumnezeu. Unui porcar din Maramureș i se arătă ziua nămiaza mare sfîntul Onufrie și-l învăță o rugăciune de vindecarea sfrenției. Un plugar din Moldova de Nord tăifăsui cu sfînta Paraschiva. Unei oacheșe florărese din Madravela i se înfățișă într-o seară, la fîntînă, un înger bălan, cu aripi de foc. Deși fecioară, țigăncușa rămase grea. Își arătă burta oamenilor. Și lumea așteptă nașterea unui nou Mesia. Florăreasa dispăru. Ziarele se întrecură în a-și ține cititorii în curent cu toate minunile. Un cunoscut poet și filozof *scrie negru pe alb că a văzut cu*

*ochii lui zburînd în jurul lui Petrache de la Maglavit stoluri de heruvimi și cete de serafimi.* Nimeni nu-l contrazise. Nimeni nu cuteză măcar să zîmbească.

— Deșteaptă diversiune.

— Nu mai vorbește nimeni de sărăcie, de lipsuri, de schimbarea guvernului. Toată lumea stă cu urechile ciulite și cu gurile căscate să audă ce-a mai spus „omul care-a vorbit cu Dumnezeu".

— Nu chiar toată lumea.

Vizitai și eu Maglavitul. Îl fotografiai pe cioban în mijlocul gloatei. Vorbii cu el. *Vrusei să-l fotografiez pe Dumnezeu.* Dar stăpînul celor văzute și nevăzute, cu toate rugăciunile fierbinți pe care i le adresai, nu-mi făcu cinstea să mi se arate. Plin de dezamăgire și nu prea, mă lăsai păgubaș. Stătui de vorbă cu localnicii. Stătui de vorbă și cu preoții care regizau întreprinderea. Și cu cîrciumarii stătui de vorbă. Și cu restauratorii. Și după mai bine de o săptămînă mă întorsei la ziar cu trei carnete de însemnări. Îi expusei secretarului de redacție — un fost teolog care nu voise să se preoțească — cam ceea ce aș dori să scriu pentru ziar. Teologul începu să sară prin redacție și să bată din palme.

— Grozav ! Dezumflăm înscenarea. Dăm la iveală toate dedesubturile, toate matrapazlîcurile. Dublăm tirajul. Poate chiar să-l triplăm.

Îl chemă pe administrator.

— Lovitură ! Desființăm *minunea de la Maglavit.*

Administratorul ascultă atent expunerea entuziastului secretar de redacție. Cu cît asculta, cu atît i se crispa obrazul.



— N-o să izbutim să desființăm nimic. În schimb o să desființăm ziarul și rămînem cu toții pe drumuri. Acasă eu am nu numai nevastă, am și trei copii. Dacă... publicăm un singur rînd împotriva *minunii de la Maglavit,* ne părăsesc cititorii. Mai mult : eu cred că năvălesc peste noi, ne sparg capetele și ne devastează și redacția. Nu vedeți ce se întîmplă ? Guvernul, patriarhia, jandarmeria, armata sprijină prin toate mijloacele înșelătoria de la Maglavit. Cum o să ne împotrivim noi — noi singuri — atîtor forțe ?

Ne văzurăm nevoiți să-i dăm dreptate. Renunțarăm. Dar era vară. Nu se anunța nimic nou și interesant la orizontul politic. Guvernul Tătărăscu cădea și nu cădea. Remanieri se făceau și nu se făceau, iar secretarul de redacție îmi cerea cu neîndurare materiale.

— Îmi trebuie trei coloane.

— Îmi trebuie patru coloane.

— Îmi trebuie un subsol.

— Pentru mîine am nevoie de o pagină.

— N-am subiecte, domnule...

— Cum n-ai subiecte ?

— N-am.

— Un bun jurnalist nu duce niciodată lipsă de subiecte.

— Dacă n-am.

— Caută, băiatule, caută, că doar de aceea te-ai făcut ziarist ; să cauți și să descoperi zilnic fapte senzaționale, cît mai senzaționale... cît mai senzaționale.

— Dacă îţi dau un reportaj intitulat „O vacă a născut un vultur“ îl publici ?

— Dă-mi-l.

— Nu pot.

— De ce ?

— A apărut ieri în *Tempo*...

O voce necunoscută mă întrebase dimineaţa la telefon dacă am auzit cumva despre un general numit Ion Antonescu, căruia i se spune în armată „Cîinele roşu“.

— Poate am auzit, poate n-am auzit. Dar cine eşti dumneata şi pentru ce mă întrebi ?

— N-are nici o importanţă cine sînt, însă astăzi după amiază are loc la Tribunalul Ilfov un proces care iese din comun. Mă gîndeam că, eventual, ca ziarist, te-ar putea interesa.

Am tresărit... *Un proces care ieşea din comun !* Dintr-o dată întreaga mea curiozitate reportericească s-a trezit.

— Ce fel de proces ?

— Dacă ai să te duci, ai să afli. Pot să-ţi spun numai atît : te vei alege cu un material senzaţional.

M-am dus. Ar fi inutil, cred, să vă spun cu cîtă grabă m-am dus. Procesul urma să se judece la secţia a V-a. Am întrebat uşierul :

— A început procesul generalului ?

— Procesul generalului ? Este al cincilea pe rol. O să înceapă cam peste un ceas. Poate ceva mai tîrziu.

Am început să mă plimb pe sala îmbîcsită pînă la refuz de fum de tutun a tribunalului. (Eram obişnuit şi cu fumul şi cu vuietul ei. Aş putea adăuga că tot



atît de bine eram obişnuit şi cu clientela ei. Era vrednică de văzut şi de cîte ori aveam prilejul s-o văd — nu ţineam seamă dacă afară era viscol sau arşiţă — mă duceam. Întocmai, dar întocmai aşa făcui şi acum. Şi, pînă la urmă, nu-mi păru rău de loc.)

Pe cînd mă plimbam şi mă opream pe la uşi să mă chiorăsc la listele de împricinaţi afişate, s-a apropiat de mine o tînără muieruşcă spălăcită. Făcîndu-mi ochi dulci, m-a întrebat :

— Ai cumva un proces, domnule ?

— Din nefericire, am un proces.

— Crimă ? Escrocherie ? Delapidare ? Furt simplu ? Bătaie ?

Nu-mi plăcea spălăcita. Glumii :

— N-ai ghicit, domnişoară. Divorţ. Vreau să divorţez de nevastă-mea. M-am însurat cu ea acum două sute cincizeci de ani. Mi s-a urît, vreau să divorţez şi să mă însor cu una mai tinerică.

Trecu peste glumă. O interesa fondul. Exclamă :

— A ! Divorţ ! Îmi dai voie să mă prezint : Magdalena Pleşuvu. Avocată.

— Îmi pare bine. Ai vrea să-mi susţii procesul ?

— O ! Eu abia fac practică. Te sfătuiesc însă s-o angajezi pe maestra mea, pe domnişoara Sarsail. E specialistă în divorţuri. Pledează în cîte zece-cinci-sprezece procese de divorţ pe săptămînă.

Dusei gluma mai departe :

— Mulţumesc. Dar încă nu m-am decis. Înainte de a divorţa, domnişoară, aş vrea să văd cam cum se judecă divorţurile. Ai putea dumneata să-mi spui în care sală aş găsi ceea ce caut ?

— Aici ! În sala numărul 4. Dacă doriți pot să vă și însoțesc, domnule. Dispun de ceva timp și pot să vă însoțesc.

— O, nu, vă rog. Sacrificiul ar fi prea mare.

După ce am salutat-o pe domnișoara Magdalena Pleșuvu, m-am strecurat, cu bunăvoința ușierului, în sala numărul 4. Completul de judecată se afla pe estradă în plin exercițiu al funcțiunii. Un judecător cu fața ciupită de vărsat și cu o ruptură mare și adîncă la falca stîngă conducea ședința. Tocmai spunea :

— De ce vrei să divorțezi, cucoană ? Să fii sinceră și să ne spui. Tribunalul dorește să cunoască motivul. A ? De ce vrei să divorțezi ?

— Sînt măritată de doi ani, domnule președinte.

— Doi ani !... Și te-ai săturat de căsnicie după doi ani !

— M-am săturat, domnule președinte, m-am săturat, cum să nu mă satur ? În doi ani dumnealui, bărbatu-meu, nu m-a dus și pe mine, o dată măcar, la Corso. Să văd și eu, domnule președinte, cum e la cafeul Corso. Cum e lumea ! Și nu m-a dus și pe mine, domnule președinte, la cinematograf. Să mai văd și eu, domnule președinte, un film, să mai văd și eu cum e moda prin lume... Cum e viața...

Președintele cu falca și cu fața adînc ciupite de vărsat se încruntă la pîrît :

— Auzi, domnule, ce spune dumneaei ? Că n-ai dus-o la Corso, că n-ai dus-o la cinematograf, cu alte cuvinte că n-ai distrat-o. Este adevărat, domnule ?

— Este adevărat, domnule președinte. N-am dus-o. N-am dus-o nici la Corso, nici la cinematograf, nici la... N-am dus-o nicăieri, domnule președinte. Și dacă n-am dus-o...



— Păi de ce n-ai dus-o, domnule ? Ce te costa, domnule ? O nimica toată, domnule, o nimica toată...

Pîrîtul plecă fruntea și răspunse respectuos :

— Muncesc toată săptămîna, domnule președinte. Avem o prăvălioară cu de toate pe Justinian. O țin deschisă de cum se luminează de ziuă pînă noaptea tîrziu. Altfel nu ne iese nici un cîștig, domnule președinte, nici un cîștig. Iar Duminica... Duminica mai dorm și eu... Mai dorm, că sînt tare ostenit, domnule președinte.

— Dormi mai puțin, domnule, dormi mai puțin și du-ți nevasta la Corso, mai du-o și la cinematograf. Dacă nu faci așa, auzi, dacă nu faci așa, pronunț divorțul. La înfățișarea următoare pronunț divorțul. Du-o la Corso, domnule, du-o la cinematograf, domnule ! Ocupă-te de nevastă, domnule ! Dacă n-o să te ocupi dumneata de dumneaei, rămîi fără nevastă, domnule... Procesul se amînă. Următorul...

Cei doi împricinați plecau și se strecurau rușinați, însă tot înrăiți, cu capetele în jos, prin mulțimea venită să se veselească. *Toți oamenii vor să se veselească. Să nu le găsim nici o vină în asta.*

— Cum te cheamă, domnule ?

— Gălăgie, domnule președinte, Ilie Gălăgie...

— Gălăgie ! Gălăgie !... Și de ce divorțezi, domnule Gălăgie, de dumneaei ? O văd femeie spălată, curățică, nostimă...

— Nepotrivire de caracter, domnule președinte.

— Interesant, interesant ! Dar de cîți ani sînteți căsătoriți, domnule Gălăgie ?

— De douăzeci și unu, domnule președinte.

— Interesant, interesant ! Sînteți căsătoriți de douăzeci și unui de ani !... Interesant... Interesant !... Și-abia acum ai observat, domnule Gălăgie, că nu te potrivești la caracter cu dumneaei ?

— Abia acum, domnule președinte.

Femeia mărunțică, durdulie, nițeluș veștedă, spuse pripit :

— Nu-i adevărat, domnule președinte. Ne potrivim la caracter. Vedeți dumneavoastră : tocmai asta e buba, că ne potrivim la caracter. Să vă explic, domnule președinte : el colțos, eu colțoasă, el mofturos, eu mofturoasă. Cum să nu ne potrivim ? Dar dumnealui s-a-ncurcat c-o pațachină tinerică... Să tot fie cinci-șase luni de cînd dumnealui s-a-ncurcat cu pațachina... Cu una pe care o cheamă Dăulea...

Președintele cu fața adînc ciupită de vărsat și cu falca ruptă tresare și ridică vocea mustrător :

— Auzi, domnule, ce spune dumneaei ? ! Auzi, domnule, ce spune ? Nu ți-e rușine, domnule Gălăgie, să-ți lași nevasta după douăzeci și unu de ani de căsnicie ? Să-ți fie rușine, domnule ! Să-ți fie rușine ! Să-ți lași nevasta pentru una pe care o mai cheamă și Dăulea ! Păi ăsta e nume, domnule ? ! Dăulea ! Auzi nume, s-o cheme Dăulea...

Președintele era indignat ori, poate, se juca numai. Sala hohoti. Cînd se mai potoli, îl auzirăm pe domnul Gălăgie protestînd :



— Domnule președinte, vă rog să nu vorbiți cu mine așa. Eu sînt colonel, domnule președinte, sînt colonel în activitate. Nu luați seama c-am venit în civil. *Sînt colonel în activitate, sînt colonel, colonel în activitate.*

— Războiul l-ai făcut ?

— L-am făcut, domnule președinte.

— Pe front ai fost ?

— N-am fost pe front, domnule președinte, dar sînt colonel.

Președintele se adresă sălii :

— Auziți ce-mi spune ? ! E colonel. *Colonel !* A făcut războiul, dar frontul nu l-a văzut !...

Sala hohoti iarăși. Acum rîse și președintele.

— Vă rog, domnule președinte, n-am fost pe front pentru că sînt colonel de stat major...

— Și ce dacă ești colonel de stat major ? Caca ! Și eu sînt colonel. De rezervă. Și-am făcut războiul, domnule. Și-am fost pe front, domnule ! Și mi-am lăsat falca pe cîmpul de luptă, domnule ! Și am și eu, ca și dumneata, nevastă bătrîioară, domnule. Și chiar dacă mă-ncurc, din cînd în cînd, cu cîte-o fetișcană — că e plin tribunalul de fetișcane care fac pe avocatele, domnule — nu-mi las nevasta. Nevasta nu se lasă, domnule. Nevasta se înșală, dacă e cazul, domnule, se înșală, și se păstrează. Se respinge acțiunea ! Altul la rînd !

Am părăsit sala numărul 4 odată cu colonelul. Aveam material îndestulător pentru două-trei zile. Se apropiase însă ora cînd urma să înceapă *procesul*

*senzațional* pentru care mă hotărîsem să-mi petrec jumătate de zi în tribunal.

Acum sala pașilor pierduți era și mai îmbîcsită de fum de tutun, vînăt, acru, greu. Nu-mi era de plămîni. Fumam. Plămînii mei se obișnuiseră cu tutunul. Îmi era de haine. Zile întregi aveau să-mi miroase a tutun acru, de cea mai proastă calitate. Îmi plăcuse odată o fată care lucra în tribunal. O părăsisem. Voiam să-i sărut obrajii. Și obrajii ei miroseau a fum de tutun acru. Voiam să-i sărut părul. Și părul ei de culoarea aramei mirosea a fum de tutun acru. Voiam să-i sărut mîinile și mîinile ei miroseau a fum de tutun acru.

Acum abia mă strecuram printre oamenii care în după-amiaza aceea se aflau acolo, în sala pașilor pierduți, a tribunalului Ilfov, una din cele mai sumbre și insalubre săli din cîte am văzut. Aprodul de la ușa unei secții striga cît îl ținea gura :

— Inculpatul general Ion Antonescu ! Inculpata Maria general Ion Antonescu... Inculpatul general Ion Antonescu... Inculpata... Incul... Incul...

Aprodul chel, gheboșat și vesel se ostenea în zadar pentru că cei strigați se aflau înăuntru încă de la deschiderea ședinței, laolaltă cu cei ce așteptau să le vină rîndul la judecată după general.

În sala aceea căldura era îngrozitoare, curgea sudoarea de pe judecători și grefier, după avocați și mai ales după împricinați. N-a trecut mult și-a început să curgă și de pe mine sudoarea, am început și eu să sufăr de căldură. Haina mi se lipise de cămașă iar cămașa mi se lipise de piele. Cît despre piele !...



Pielea îmi ardea și mă ustura de parcă aș fi fost opărit. La un moment dat mi-a venit să plec. În lupta care se dădea în mine între suferința pe care o îndu-ram și curiozitatea pe care o aveam *de a vedea cum este judecat un general,* a învins, după cum era și firesc pentru un jurnalist, curiozitatea. Numele generalului îl cunoșteam destul de puțin iar la obraz nu-l văzusem niciodată. Auzisem că participase la represiunea răscoalelor țărănești din primăvara anului 1907 — fiind pe atunci locotenent — și că în timpul războiului cu nemții lucrase la Statul Major ca aghiotant al mareșalului Prezan. Dar cine se mai gîndea acum ce fusese unul sau altul pe vremea destul de îndepărtată a răscoalelor țărănești, sau pe aceea mai apropiată, a războiului ? Despre generalul Ion Antonescu se vorbise mult și chiar se scrisese. Unii vedeau în el un om cu mintea mărginită, însă dotat cu o uriașă ambiție și pricepere într-ale milităriei, alții îl zugrăveau ca fiind stăpînit de o nemărginită și uriașă încăpățînare. Persoanele care-l cunoșteau mai de aproape (n-am știut niciodată cine erau aceste persoane) susțineau că generalul înclină către urzirea de comploturi și că urmărește să dea o lovitură de stat pentru a-l înlătura pe rege și a instaura dictatura militară. Deși eram ziarist și cunoșteam din chiar practica profesiunii că la temelia celor mai multe zvonuri stă adevărul, nu le dădeam crezare înainte de a trece la o largă cercetare a lor. În ceea ce-l privea pe Ion Antonescu era posibil ca tot ce se spunea rău despre el să fie adevărat, dar tot atît de posibil era ca totul să fie simplă scornitură,

pusă în circulație de intimii lui Carol al II-lea, care, mai pe furiș uneori, alteori cu o sfruntată nerușinare pe față, se pregătea el însuși pentru dictatură. Așa părîndu-mi-se, nu-i dădusem generalului, în cariera mea gazetărească, vreo atenție deosebită. De altfel, lumea militară, așa cum era ea alcătuită, îmi displăcea profund, ca oricărui bărbat care cunoscuse această lume numai ca soldat și numai între zidurile cazărmii. Cum nu mă lăsam influențat de nici o prejudecată, îmi făcusem, totuși, cîteva cunoștințe și în această lume, cunoștințe pe care le frecventam rar și numai cînd aveam absolută nevoie.

Ce fel de proces putea să aibă un general *de care chiar regele se temea* și despre care se afirma, cînd mai tare, cînd mai pe șoptite, că ar vîna dictatura? Și pentru ce îi era implicată în proces și nevasta? Proces de trădare sau de furtișag din bunurile armatei nu putea fi. Pentru asemenea învinuiri existau tribunalele militare care îi judecau pe inculpați cu ușile închise.

*Ah !... Oameni buni, oameni buni,*
*Nu mă puneți pe cărbuni...*

Au trecut mulți, foarte mulți ani de atunci. Eram destul de tînăr și tot ce am văzut și am auzit în ziua aceea la Tribunalul Ilfov s-a gravat adînc în memoria mea. Acum, cînd ostenesc asupra acestor pagini *care sînt mai mult de memorialistică decît de roman* — caut să-mi aduc bine aminte fiecare amănunt, să nu trec cu vederea nimic din ceea ce a fost important și să nu îngădui fanteziei să adauge ceva



ce n-a avut loc. Numele personajelor din acest capitol, ca, de altfel, numele personajelor din această întreagă carte, nu corespund totdeauna numelor pe care personajele reale le-au purtat în realitate. Unor personaje ca Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Brătianu, Mihai și Ion Antonescu și altora din aceeași categorie, sau *cam* din aceeași categorie, le-am păstrat în carte numele pe care ele le-au purtat în viața lor particulară și în viața lor publică. Altor personaje le-am dat, din milă dacă vreți, sau din dorința de a nu face să sufere într-un chip sau altul urmașii lor, nume născocite. Dar, la scrierea acestei cărți, nu numele reale sau născocite m-au preocupat ci oamenii înșiși, oamenii înșiși și mai ales faptele lor.

În sală, o repet — și nu din întîmplare — era o căldură îngrozitoare, nu chiar ca într-un cazan cu aburi, dar pe aproape. Soarele bătea cu putere în ferestre, tavanul și pereții erau plini de muște negre și grase. Sudoarea curgea șiroaie pe trupul meu și nu numai cămașa ci și indispensabilii mi se lipiseră de trup. Magistrații erau de pe acum obosiți și se luptau cu toții cu somnul. Președintele — față lată, sclipind de grăsime, mustăți căzute pe oală, ochi de iepure — căscă și dădu cuvîntul unui grefier puțintel la trup și înfășurat într-o robă roasă, să citească *actul de acuzare*. Ascultarăm toți cîți ne aflam în zăpușeala aceea de infern *actul de acuzare* și aflarăm că atît austerul general cît și soția sa — care acum era cam între două vîrste — se făceau vinovați de... *bigamie*...

— Ha-ha-ha... rîse careva în sală. *Un general bigam !*

Președintele se încruntă spre noi și bătu repede, de parcă ar fi tocat, cu ciocănelul în masă.

Rîsetele se potoliră. Se potoliră și șoaptele. Numai muștele de pe tavan și de pe pereți continuară să bîzîie. Atunci președintele, făcînd un obraz neobișnuit de plictisit și dînd drumul unei voci acre, îi spuse procurorului să-și susțină rechizitoriul. Acesta abia aștepta semnalul. Se ridică în picioare — din respect, firește, pentru Justiție — și începu să dea lectură documentului.

Maria Antonescu ? Cine era Maria Antonescu ? O aventurieră oarecare, culeasă de pe trotoarele Parisului de un industriaș dubios, un anume Jules Chanzy. (Cunoaștem numele real al francuzului. Am socotit însă că e mai bine să-i dăm unul născocit.) Nu ! Inculpata nu era cîtuși de puțin o ușă de biserică : mai fusese căsătorită. Trăind în desfrînare și în lux, soții Chanzy se încurcaseră în afaceri dubioase cu diferiți indivizi din lumea interlopă și puseseră la cale un faliment fraudulos. Cu justiția să nu se joace nimeni — perora procurorul — fie că e justiție română, fie că e franceză. Chanzy fusese înșfăcat de guler și aruncat în închisoare, adică tocmai acolo unde îi era, pe drept, locul.

Căldura crescu. Muștele continuau să bîzîie ca deasupra unui cadavru. Somnul și plictisul ne învălui aproape pe toți.

Procurorul cita document după document, document după document... și documentele nu se mai



isprăveau. Pînă la urmă mi se făcu silă, o silă adîncă, dezgustătoare. Procesul care începuse să se desfășoare în sala aceea nenorocită nu era numai al celor doi. *Era, fără voia celor ce-l puseseră la cale, al unei întregi societăți. Era procesul societății care se destrăma,* era procesul unei societăți care peste puțini ani avea să se prăbușească. Dar în sala aceea fierbinte nimeni nu sesiza aceasta.

«Cer condamnarea generalului Ion Antonescu și a Mariei Antonescu pentru imoralitate, pentru bigamie, striga procurorul, cu aplicarea articolului... Cer condamnarea...»

*Cînd ești procuror trebuie să ceri condamnarea... să ceri mereu condamnarea... Mereu condamnarea...*

Mai departe nu i-am mai ascultat acuzarea. A început să mă doară capul și după mai puțin de un sfert de ceas această durere devenise aproape de nesuferit. Căutam să mă stăpînesc, să nu părăsesc sala, să rămîn pînă la sfîrșit și să văd cum se isprăvește ciudatul proces, căci procesul era mai mult ciudat decît interesant. Cine avusese nevoie de el și-l intentase ? Pentru ca roata Justiției să se învîrtească, este neapărat nevoie ca cineva s-o pornească, să-i facă vînt. Cine sesizase cazul generalului Ion Antonescu ? O aflasem din rostirea rechizitoriului : un oarecare Seb Șer, avocat obscur și publicist și mai obscur. Cineva îl plătise ca să denunțe. Dar cine ? Mînăstire-ntr-un picior, ghici, ciupercă, ce e ? Obscurul denunțător Seb Șer nu apărea în instanță dar avocații săi — patru la număr — se ștergeau de zor cu batistele de sudoare, nerăbdători să li se dea cuvîntul

pentru a susține cu dovezi de necontestat, acuzarea. Președintele, un omuleț oarecare ce-n tinerețe își încercase norocul și în literatură sub romanticul pseudonim Sandu Mirandu, după ce procurorul își sfîrși rechizitoriul, îi dădu cuvîntul celui mai de vază dintre avocații acuzării, faimosul penalist ieșean Teobald Ioanițiu. (Scund, rotofei, cu capul mare și cu părul de zăpadă, se spunea despre el că atunci cînd umblă pe stradă îi scapără ochii după minore.) Maestrul, care arăta foarte obosit, ca după un mare număr de nopți de chef, avea, totuși o voce plăcută, de flaut. Spuse :

«Pe vremea cînd era maior, acuzatul Ion Antonescu a fost cîțiva ani atașat militar la Paris. Acolo a cunoscut-o pe acuzată, româncă stabilită mai de multă vreme în Franța, unde era căsătorită cu cunoscutul industriaș escroc Chanzy... Aveau și un copil. Un băiat. Acuzatul s-a îndrăgostit adînc de acuzată. Priviți-o și dumneavoastră. Merita pasiunea unui om ca dumnealui ! Priviți-l și dumneavoastră pe acest Romeo ! A trăit cu dumneaei. I-a sucit mințile. A silit-o să divorțeze. Femeia a divorțat. Dar divorțul a fost pronunțat de instanțele franceze și, aici e clenciul, *din cauze care ne-au rămas necunoscute, divorțul nu a fost transcris, așa cum cer legiuirile noastre, la București.* Adică în localitatea în care s-a născut acuzata. Divorțul pronunțat la Paris între acuzata din fața dumneavoastră și industriașul escroc Chanzy nu este valabil după legile noastre. Atît acuzatul, cît și acuzata din fața dumneavoastră *știau aceasta.* De aceea nu s-au căsătorit nici la Paris, nici



la București. S-au dus în Dobrogea, și, cu complicitatea generalului Drăgoi, care avea pe acolo o moșioară, s-au căsătorit într-un sat bulgăresc și în fața unui primar bulgar care abia știa să-și iscălească numele. *Cazul de bigamie este clar.* Veți aplica legile, domnule președinte. Și-i veți condamna pentru bigamie, atît pe generalul Ion Antonescu, cît și pe presupusa sa soție. Morala trebuie păzită. Și cînd un om atît de ilustru ca generalul Ion Antonescu, din fața dumneavoastră, o calcă, ce pretenții putem să mai avem de la oamenii de jos ? Condamnați-i ! Condamnați-i pe soții Antonescu ! Vă veți face datoria către stat și către națiune, domnule președinte. Întreaga datorie !»

Poate că ilustrul maestru Teobald Ioanițiu ar fi vorbit mult mai mult, însă își dăduse seama, dintr-o ochire, că nici judecătorii, nici publicul din sală nu meritau mai multă osteneală... Se mai temuse să nu aibe, din cauza zăpușelii nefericite, un atac de cord.

Ceilalți avocați vorbiră mult mai înflorit decît maestrul maeștrilor. Despicară în patru, ca pe un fir de păr, viața generalului. Îi subliniară ambiția, stăruiră asupra mediocrității lui. Întîrziară mult asupra vieții lui particulare, arătîndu-l ca prins în plasa viciilor ascunse încă din tinerețe.

«Priviți-i fața, strigase unul din avocați, și veți citi scrise pe ea cele mai rafinate și mai dezgustătoare vicii !»

Citară fapte pe care le numiră concrete și pe care le declarară de nedezmințit. Strigară și se zbătură pînă cînd rămaseră sitevi. Se vedea de la o poștă

că fuseseră destul de bine plătiți. Depuneau zel, nu glumă și chiar făceau excese.

Tribunalul îi ascultă pe toți fără să-i întrerupă, iar președintele, fie de lene, fie de mirare, uită să închidă gura și rămase cu ea căscată. În acest timp generalul, scund, puțin la trup, roșcat la față, tuns scurt și îmbrăcat cu haine civile cenușii, ponosite, roase chiar pe la coate, ascultă tăcut, în picioare, fără să se clintească. Numai din ochi clipea din cînd în cînd. Lîngă general, trasă la față, atinsă de veștejirea anilor ei, învești mîntată, în ciuda verii, într-o rochie groasă, neagră, cu mîneci lungi și închisă la gît, asculta și generăleasa. Din cînd în cînd, se pleca spre urechea bărbatului și-i șoptea :

— Auzi, Ionică, ce zic de noi ! Auzi, Ionică !

Generalul îi făcea semn discret să tacă.

Președintele Mirandu îi întrebă pe acuzați :

— Aveți ceva de spus ?

— Nu, răspunse generalul. Noi n-avem nimic de spus, dar vă rugăm să dați cuvîntul apărătorilor noștri. Vor spune ei ceea ce trebuie să fie spus.

Inculpații rămaseră pe mai departe în picioare, unul lîngă altul, aproape lipiți.

Acuzarea se prezentase cu patru avocați. Inculpații veniseră și ei tot cu patru avocați, trei maeștri ai baroului și un tinerel mărunt și negricios, cu ochii mari, melancolici, aproape romantici. Nici unul dintre cei ce ne aflam în sala aceea unde domneau zăpușeala și sudoarea nu puteam întrevedea ce rol va juca, destul de curînd, *în soarta poporului român*, acest băiețandru mărunt și negricios, cu ochii mari,



melancolici, aproape romantici. Apărătorii acuzaților din boxă pledară rînd pe rînd nu fără pricepere și de loc fără talent. Primul îl spălă pe general de toate gunoaiele pe care i le aruncaseră în cap avocații adversarilor.

— Antonescu imoral ? Nu. Antonescu e curat ca lacrima !

— Antonescu fascist ? Nici vorbă !

— S-a folosit Antonescu în ascensiunea sa militară de protecția fustelor ? Nu s-a citat nici o dovadă concretă. Și dacă nu s-a citat nici o dovadă... Dacă nu s-a citat nici o dovadă concretă faptul n-a existat.

— Achitare... Achitare...

Al doilea apărător îi descrise an cu an cariera militară. Pînă la urmă scoase pe inculpat ca singurul cîștigător al războiului dus între 1916—1918 împotriva Puterilor Centrale. (Lucrase un timp la statul major. Acum toate planurile unor victorii cîștigate de armata română în ultima parte a războiului i se atribuiau lui Antonescu.)

— De mult trebuia să i se ridice statui. De mult se cuvenea ca generalul Ion Antonescu să fie înaintat la rangul de mareșal... De mult...

Al treilea îl înfățișă pe general ca pe „salvatorul de mîine al națiunii", ca pe „omul providențial la care, în ceasul cel greu ce va veni, națiunea va face apel". Și ridicînd și acesta glasul întrebase ritos tribunalul :

— Puteți dumneavoastră să condamnați un asemenea bărbat ? Nu. Și nici nu-l veți condamna. Vă împiedică nu numai legea, vă împiedică și românismul dumneavoastră.

— Achitare... Achitare...

Fără îndoială că acuzaţii pe care acum nu-i mai vedeam decît din spate se simţeau prost, însă şi mai prost se simţeau magistraţii : *politica era instabilă. Partidele politice agonizau. Nu se ştia ce va fi cu regele... Dacă... Dacă într-o zi roşcatul acela care sta drept în faţa lor... Dacă roşcatul acela care asculta totul cu sînge rece va deveni dictatorul ţării ... stăpînul ţării... Dacă... Dacă...*

Îi veni rîndul să vorbească şi tînărului ocheş.

Tînărul se înclină plin de respect în faţa tribunalului şi cînd îşi ridică fruntea zise :

— Nu negăm fapta ce se impută celor doi clienţi ai noştri. Generalul Ion Antonescu şi soţia sa Maria Ion Antonescu *sînt bigami.* Da, onorat tribunal, amîndoi aceşti clienţi ai mei *sînt bigami.* Dar, domnule preşedinte şi onorat tribunal, dacă se vor cerceta cu atenţie actele aflate la dosar va reieşi cu claritate că între ziua în care a fost comis delictul de bigamie şi şi aceea în care misteriorul Seb Şer a sesizat justiţia — şi noi ştim din a cui sfătuire — *au trecut zece ani şi o zi.* Delictul este deci prescris şi nu mai aveţi căderea a-l judeca.

Preşedintele, ca trezit parcă din morţi, zîmbi. Scăpase uşor de belea. *Nici nu-i achitase pe inculpaţi, nici nu-i condamnase.* Procurorul însă, care se angajase prea mult în această chestiune, zgîi ochii, se repezi şi răsfoi dosarul, controlă datele şi spuse profund dezamăgit :

— Datele sînt exacte. Cer... *Cer închiderea dosarului.*



Cei doi inculpaţi salutară tribunalul şi plecară. Cînd generalul trecu pe lîngă avocaţii acuzării, le şopti din mers :

— Cînd voi lua puterea în stat, îmi voi trimite aghiotanţii să vă taie cu săbiile, nu pentru că v-aţi făcut meseria, ci pentru că din exces de zel ne-aţi calomniat. Ticăloşilor...

Părăsii tribunalul zdrobit de oboseală şi scăldat în sudori. În drum spre redacţie, care era instalată într-o clădire peste drum de Capşa, mă oprii la o cafenea să gust ceva şi să mă întremez. Pe cînd îmi sorbeam filtrul fierbinte, îmi adusei aminte că, în urmă cu ani, după ce îmi trecusem bacalaureatul la Piteşti, venisem în Bucureşti cu diploma în dinţi, şi către seară mă înscrisesem la Facultatea de Drept. După ce dădusem cererea căzuse oblonul. Mă apucasem, pentru a-mi pierde timpul, să mă plimb pe Calea Victoriei. Nu mă gîndeam însă la lumea care forfotea în jurul meu, o lume în general tînără, veselă şi poate şi fără griji, *ci la viaţa mea, cîtă urma s-o mai am înainte, ce voi face cu ea, cum mi-o voi împlini, ori cum mi-o voi usca şi mi-o voi pustii.* Mă înscrisesem la Facultatea de Drept, aveam să învăţ trei ani şi după aceea urma să devin avocat sau să intru în magistratură. Scriam versuri. Scriam uneori şi proză. Ajunsesem, fără nici o exagerare, un scriitor destul de cunoscut. Primele mele volume de versuri se aflau în vitrinele librăriilor, revistele cele mai bune îmi deschiseseră paginile, cafeneaua literară mă cunoştea... Nici nu-mi trecea prin cap să-mi

organizez viața în așa fel încît să trăiesc din literatură. Scriitori mai în vîrstă, mai înzestrați și mai inspirați decît mine trăiau greu din munci care nu aveau nimic comun cu arta literară. Se citea puțin și în cea mai mare măsură se citea literatură franceză. Cum era să cutez eu să cred că voi izbuti să trăiesc din literatură ? Peste trei ani voi fi avocat... Sau magistrat. Dar, avocat fiind, cum o să apăr eu hoți și asasini, pungași și escroci ? *Pentru a-mi cîștiga pîinea — ca avocat — trebuia deci să apăr necinstea împotriva cinstei, crima împotriva virtuții...* Nu, asta, pentru nimic în lume, nu aveam s-o fac niciodată... Așadar, după ce-mi voi lua licența în drept, voi intra în magistratură, voi fi magistrat și voi judeca oamenii, pe cei vinovați îi voi condamna la pedepse grele, pe cei nevinovați îi voi achita. *Dar dacă mă voi înșela ? Dacă, din greșeală, voi achita vinovați și, mai mult, voi condamna nevinovați ? Hotărît, Dreptul nu era pentru mine.* Greșisem facultatea. Aveam timp să îndrept greșeala.

M-am plimbat pe Calea Victoriei pînă dincolo de miezul nopții. După aceea m-am dus și am mîncat ceva într-o cafenea care rămînea deschisă în permanență. Pe urmă am așteptat să se facă ziuă. Și cînd s-a făcut ziuă m-am prezentat la cancelarie, unde îmi depusesem în ajun actele, le-am ridicat și, ocolind clădirea Universității, m-am dus în partea cealaltă și m-am înscris la Litere. „Mă voi face profesor și voi învăța copiii carte, profesor de istorie, de română, de geografie, de...“



Am urmat Facultatea de Litere și după trei ani am terminat-o. Aveam toate diplomele care mi s-ar fi cerut dacă aș fi vrut să devin profesor, dar nu am devenit. Întîmplări dorite sau nedorite de mine m-au aruncat în vălmășagul presei. Am ajuns jurnalist — jurnalist politic — și m-am pomenit judecînd oameni, pe unii atacîndu-i cu violență, pe alții apărîndu-i cu îndrăzneală, cu ardoare, cu sălbatecă pasiune chiar. *Era bine ceea ce făceam eu ? Era rău ? In definitiv cine îmi dăduse mie dreptul să apreciez ce este vrednic de atacat și ce este nevrednic de apărat ?*

Mă gîndii la generalul pe care îl văzusem în boxă. Arăta aspru, ca un om sec de suflet, rece și pietros, crud și uscat la inimă. Totuși... Pe cînd era mai tînăr — maior la Paris — i se aprinsese și lui inima după o femeie, o smulsese din brațele altuia — răpind-o aproape — o iubise... O iubise... O iubise... Așadar, omul acela în tinerețe, măcar în tinerețe, avusese și el o inimă care vibrase la iubire, la iubire...

Ajunsei la ziar destul de tîrziu. Secretarul de redacție mă întrebă :

— Ai găsit ceva interesant la tribunal ?

— Da, la secția a 4-a unde se judecă divorțurile.

— Dar pe la secția 5-a n-ai trecut ? Acum un sfert de oră am aflat că s-a judecat acolo un proces cu generalul Ion Antonescu.

— Nu, n-am trecut. Dar de unde știi ?

— Eugen Titeanu, subsecretarul de la Interne. Ne-a trimis vorbă prin șeful de cabinet, Alboiu, că guvernul s-ar bucura dacă ne-am ocupa ceva mai pe

larg de acest proces... Și... bineînțeles, dacă am scoate în evidență...

— N-am poftă să servesc guvernul acesta, pe care de altfel l-am atacat de atîtea ori și nici pe subsecretarul de stat Titeanu.

*Mocora... Ciocora...*
*Ciocora... Mocora...*
*Dar mai bună-i Ciocora...*

Au trecut anii și am auzit și eu cum au auzit și alții vorbindu-se din ce în ce mai mult de generalul Ion Antonescu. Se spunea că, ieșit la pensie fiind, are încă multe legături în armată, că toți ofițerii nemulțumiți de regele Carol sînt de partea lui, că se vede deseori în taină cu Corneliu Zelea Codreanu, că simpatizează Garda de Fier, că este „naționalist" și prieten cu Octavian Goga. De prin 1936 Stelian Popescu prin articolele sale din *Universul* începuse să se ocupe atent de acest general în care și el vedea, ca și alți stîlpi ai „lumii bune" într-o zi, „salvarea țării de pe marginea prăpastiei". În guvernul Goga-Cuza, din iarna 1937—1938, guvern care n-a trăit nici măcar o lună și jumătate, generalul fusese numit ministru de Război. Nu apucă să reformeze armata, așa cum se lăudase. Ofițerii superiori cu care, vrînd-nevrînd, din motive de ordin gazetăresc, m-am văzut în acea epocă, mi-au vorbit pe larg despre Ion Antonescu ca despre un om primejdios. Grăia oare, prin gura lor, adevărul ? Grăia invidia ? Trebuia, pentru a nu mă înșela pe mine însumi și pentru



a nu-mi înșela cititorii să fiu cît se poate de prudent în aprecieri.

În timpul celor patruzeci și două de zile ale guvernării Goga-Cuza se purtase la minister ca un satrap, stătuse zi și noapte închis în cabinet și scosese fotocopii de pe actele cele mai importante ale ministerului. Aduna, fără îndoială, piese compromițătoare, pentru foștii miniștri de război, pentru foștii și viitorii generali — șefi de stat major — și pentru toți ofițerii care i se păreau că ar nutri alte idei și alte simpatii decît ale lui. Armata îl vedea chiondorîș. Palatul nu-l simpatiza. Dar se părea, încă de pe atunci, că în afară de Corneliu Zelea Codreanu și Octavian Goga se mai aflau în țara românească și alți bărbați politici care întreținеau în taină relații strînse cu Antonescu și-i păstrau, cel puțin de formă, stimă. Unii dintre acești politicieni, deși erau vulpoi bătrîni, deci cu multă experiență, cunoscători mai ales la oameni, nu vedeau în generalul Antonescu decît o unealtă tare, bună de folosit la nevoie împotriva palatului și pe urmă înlăturată.

— Bine, dar Antonescu pregătește dictatura.

— Capul statului ce pregătește ? Nu tot dictatura ? *Cui pe cui se scoate.* Din ciocnirea dintre ei o să tragem noi foloase.

Nu făceam parte dintre cei ce gîndeau în felul acesta. Întemeiat pe tot mai multe aprecieri ale celor ce-l cunoșteau de aproape, eram unul din puținii ziariști care întrevedeau prăbușirea lui Carol al II-lea, mai ales în urma presiunilor externe, și preluarea puterii de către generalul Antonescu, sprijinit

de armată și de forțe de dreapta. Prietenia lui cu Goga și cu Codreanu nu putea fi decît interesată. Cîinii nu se înhăitează numai pentru a ieși împreună la plimbare. Și nici lupii...

În vara și către toamna anului 1940, după chemarea la putere a palidului guvern al lui I. P. Gigurtu, mi-au fost strecurate în mînă două sau trei manifeste antidemocratice și antimonarhice, semnate de generalul Ion Antonescu. În epoca aceea, Stelian Popescu prevestea aproape zilnic în paginile *Universului* că în curînd va apărea la orizontul politicii noastre „omul providențial", care „va salva țara de pe marginea prăpastiei". Ziaristul din strada Brezoianu declara că el cunoaște bine numele acestui „om providențial" dar că nu-l va aduce la cunoștința țării decît la „momentul potrivit". De multă vreme, taina aceasta nu mai era pentru nimeni o taină. Toată lumea știa despre cine este vorba. Mulți se temeau, dar erau și unii care se bucurau :

„Generalul o să-i pună pe toți acești politicieni corupți cu botul pe labe."

În miezul toamnei aceluiași an 1940, Hitler și Mussolini făcură presiuni asupra guvernului de la București pînă cînd acesta cedînd, la Viena, în fața lui Ribbentrop și a contelui Ciano, ministrul Mihail Manoilescu semnă faimosul „dictat" prin care România lui Carol II ceda Ungariei lui Horty jumătate din Ardeal. Politicienii, care erau obișnuiți să vadă numai pînă la vîrful propriului lor nas, se bucurară.

„Se apropie căderea lui Carol." „Regele nu mai poate rezista."



Nu trecură multe zile de la semnarea „dictatului" de la Viena și văzurăm apărînd pe străzile Bucureștilor ofițeri și soldați germani. Restaurantele, cafenelele, barurile începură să vuiască, mirate și nu prea.

— Cînd au intrat nemții în țară ?

— Acum cîteva zile. Au fost chemați de guvernul Gigurtu.

— De fapt, asta înseamnă ocupație.

— Dar ce altceva vrei să însemne ?

Orașul se umplu pînă la refuz de refugiați din Ardeal.

Într-o zi de început de septembrie mi s-a adus la tipografia *Adevărul* de pe strada Sărindar, unde făceam paginația revistei săptămînale de care mă îngrijeam în acea vreme, o ediție specială, udă încă de cerneală, a *Universului.* Ediția specială anunța cu litere mari căderea șubredului guvern al lui I. P. Gigurtu și, cu litere și mai mari, însărcinarea generalului Antonescu cu alcătuirea unui nou guvern.

— L-au impus nemții...

Chipul generalului — încruntat, sever, gata să mănînce om — umplea jumătate de pagină. Cealaltă jumătate de pagină era acoperită de articolul lui Stelian Popescu în care se spunea : „Iată-l ! E generalul Antonescu ! Omul providențial despre care am scris de atîtea ori fără să-l numesc. El va salva țara de pe marginea prăpastiei."

Am încheiat repede paginile săptămînalului și le-am trimis la rotativă cu rugămintea de a se imprima de îndată. Știam că numărul acela va fi ulti-

mul şi presupuneam că începînd din ziua aceea aveam să-mi întrerup profesiunea de ziarist pentru multă, ori poate chiar pentru foarte multă vreme.

Ziua, ţin minte bine de tot, era plină de soare şi de vînt. Am ieşit din tipografie şi am luat-o pe Sărindar în sus către Capşa. Pe stradă vîntul rostogolea foile de hîrtie ale ediţiei speciale a *Universului*, citite şi aruncate de trecători. Pe fiecare foaie era imprimată figura noului stăpîn al ţării. Vestea, răspîndită de posturile de radio şi de ediţia specială amintită mai înainte, s-a răspîndit cu iuţeala fulgerului. Capitala a început să zumzăie, iar seara Piaţa Palatului şi Calea Victoriei gemeau de oameni ieşiţi ca din pămînt şi care arătau destul de ciudat la înfăţişare. Toţi, sau aproape toţi, purtau chici lungi date pe spate şi mustăţi groase care le îndîrjeau şi în acelaşi timp le mohorau figurile. Toţi pletoşii aceştia — care voiau să se asemuie în întreaga lor înfăţişare cu plăieşii de odinioară ai lui Ştefan cel Mare — adunaţi în cete disciplinate, cîntau lugubrele cîntece fasciste ale legiunii lui Codreanu. Atmosfera era grea, apăsătoare, plină de fiori şi de nelinişte. Ecourile celor ce se petreceau în inima oraşului unde palatul regal rămînea mai departe cu ferestrele întunecate ajungea pînă în cartierele periferice. Războiul se afla în plină desfăşurare în Balcani şi în Apus. Preluarea puterii în stat de către Antonescu, sprijinit pe de o parte de armată iar pe de alta de Garda de Fier, curînd de tot avea să ducă la înfeudarea totală a României de către Germania hitleristă şi la azvîrlirea ei în război. Cum



să nu fii îngrijorat şi cum să nu-ţi pui multe întrebări cu privire la ziua de mîine ?

Ca să redau cît mai fidel atmosfera de atunci, notez aci principalele strigăte care ieşeau din pieptu-rile celor ce stăpîneau la căderea serii Capitala dar care peste cîteva ceasuri aveau să stăpînească întreaga ţară :

— *Moarte !... Moarte !... Moarte !...*
— *Ură !... Răzbunare !... Ură !...*
— *Heil Hitler !*
— *Heil !...*
— *Moarte !... Moarte !... Moarte !...*

Din mii şi mii de guri, în toate cartierele oraşului, ieşeau aceleaşi cuvinte : *Ură... Răzbunare... Moarte... Ură... Răzbunare... Moarte...*

Noaptea de septembrie era caldă, sufocantă aproape. Localurile se goliseră. Prevăzînd tulburări, negustorii trăseseră obloanele. Oraşul, stăpînit de frică, tăcea un timp, pe urmă iarăşi răsuna : *Ură... Răzbunare... Moarte... Ură...*

Deşi imprudenţa ce o făceam s-ar fi putut să-mi fie fatală, străbătui marea de oameni de pe Calea Victoriei şi din Piaţa Palatului, căutînd, şi nu în zadar, şi chipuri cunoscute. Unii îmi strigară întrebîndu-mă :

— Ce faci, jidovitule ? Ţi s-a apropiat pieirea !

Alţii, auzind şi ei ca şi mine aceste ameninţări, lăsară nasurile în jos. Aşadar, mai era ruşine pe lume ! La un moment dat aproape că mă lovii de filosoful Balbus Mierlă. Mă trase lîngă el şi-mi spuse:

— Ascultă, *amice,* în noaptea asta cade Buzatul, îl dăm jos pe Buzatul.

Avea dreptate. Dacă Stelian Popescu n-ar fi fost sigur că monarhul se prăbuşeşte, n-ar fi scos ediţia specială din *Universul* şi nu l-ar fi atacat. Mie însă îmi plăcu să-l contrazic pe Mierlă, prea îl vedeam fericit, aşa că zisei :

— Te înşeli, domnul meu, nu cade. Nu vezi ? Prin imobilele din centru, pe palatul regal, pe clădirea Ministerului de Interne, pe acoperişurile şi pe la ferestrele restaurantelor şi hotelurilor au fost aşezate mitraliere. Mitralierele îl vor apăra pe rege... Soldaţii vor trage în carne vie, în voi...

— Nu-l vor apăra. Avem informaţii bune. Armata l-a părăsit pe Buzat şi a trecut de partea lui Antonescu. Cel puţin unităţile din Capitală... Avem cu noi unităţile din Bucureşti, aşa că îl vom da jos pe Buzat chiar în noaptea asta.

— Şi după ce îl veţi da jos pe Buzat începeţi ?

— Ce să începem ?

— Cu cei două sute de mii... Execuţiile...

Păru surprins. Uitase discuţia pe care o avusese cu mine la Corso. I-o reamintii.

— A... da... dar nu acum... Mai tîrziu... Acum vom fi ocupaţi cu preluarea puterii.

Cafeul Corso se desfiinţase şi localul fusese dărîmat pentru a se lărgi piaţa Palatului, piaţa în care acum tinerii pletoşi şi mustăcioşi strigau :

— Jos regele... Jos... Jos... Jos regele... Moarte !... Răzbunare !... Jos regele !... Jos... Jos !



Finkelstein se retrăsese din afaceri dar asociatul său Haimovici deschisese un cafeu-restaurant peste drum de Poştă. Mă dusei acolo. În timp ce-mi sorbeam cafeaua, auzii răsunînd prin apropiere împuşcături. Îmi dădui seama de îndată că se trăgea cu gloanţe oarbe. Firește că, aşa cum înţelesesem eu că se trage cu gloanţe oarbe, mai înţeleseseră şi alţii. Cîntecele şi strigătele legionarilor se înteţeau, iar printre cuvintele cîntecelor răsunau din ce în ce mai tare cuvintele :

— *Jos regele... jos... jos... Jos regele... Moarte... Răzbunare... Jos... Jos... Jos regele... Heil... Heil Hitler !... Heil... Jos regele !... Jos... Jos... Moarte...*

Noaptea, cum am mai spus, era caldă. Cerul, senin. Văzduhul era vîscos şi plin de praf ca de obicei. În parcuri şi în grădini florile şi frunzele arborilor începuseră să cadă pradă veştejirii. La adierea uşoară a vîntului de noapte copacii foşneau uşor şi lepădau frunze. În restaurante şi în bodegi, în cafenele şi cofetării, cei curioşi să afle cum se vor desfăşura mai departe gravele evenimente, au rămas pînă către ziuă. Dimineaţa, posturile de radio şi ziarele au anunţat abdicarea lui Carol al II-lea, după ce acesta iscălise un ultim decret : *decretul prin care Ion Antonescu era însărcinat cu conducerea efectivă a Statului Român.* Pentru că... Vorba ceea : „Revoluţie-revoluţie, dar cu decret regal"... În afară de abdicarea lui Carol al II-lea ziarele mai anunţau întemeierea statului român legionaro-fascist şi alcătuirea unui guvern în care, pe lîngă cîţiva specialişti, se aflau numeroşi legionari. Mihai Antonescu, avo-

catul scund, negricios, cu ochi mari și melancolici, care-l apărase pe general la procesul de bigamie, deținea — ca om de încredere al noului dictator — portofoliul Justiției. Începea, din ziua aceea, nu salvarea țării, cum o profetizase Stelian Popescu ani de-a rîndul prin *Universul*, ci crunta domnie a sălbaticelor fiare fasciste, crunta domnie a bunului-plac, crunta domnie a crimei. (Nu aci însă vom scrie noi povestea trăită de mulți a sîngeroasei domnii a acestor fiare, ci într-o altă carte pe care sperăm s-o redactăm cît de curînd.) Am uitat să spun că pe tronul rămas vacant prin abdicarea lui Carol al II-lea a fost urcat Mihai, al patrulea rege din dinastia Hohenzollernilor.

În timpul stăpînirii fiarelor fasciste, și apoi după rebeliunea legionară din ianuarie 1941, în anii toți cîți s-au mai scurs pînă la doborîrea lui, i-am auzit deseori glasul lui Ion Antonescu la posturile de radio și deseori i-am văzut fața, însă niciodată direct, ca la procesul de bigamie, ci numai în paginile gazetelor.

Cînd armatele noastre au început să se bată cu rușii pe Prut, Antonescu l-a adus cu avionul de la Maglavit pe „omul care-l văzuse pe Dumnezeu", pe Petrache Lupu, să-i „sfințească ostașii". Ziarele îl arătau pe general alături de țăran... ...*Și, curios, nimeni nu rîdea, acum nimeni nu mai rîdea de nimic... nimeni nu mai rîdea de nimic.* Pe deasupra tuturor zbura spaima... Spaima de războiul care se întindea și în care știam cu toții că vom fi tîrîți, spaima de crimele fasciste, spaima de soldații germani care umpluseră orașul ca în anii 1916—1918... Vor trece



anii ? Vor trece !... Și într-adevăr, anii au trecut greu, dar au trecut.

Am trăit și ziua prăbușirii fascismului în România și, după aceea, am mai trăit și multe alte zile însemnate. (Mai trăiesc și acuma.)

În toamna lui 1944, după patru ani de tăcere silită, mă reîntorsesem iarăși în presă și lucram la două ziare, scriind după nevoie articole, pamflete, reportaje. Așa s-a făcut că într-o zi, în sala Tribunalului Poporului din strada Știrbei Vodă, îl vedeam iarăși, de aproape — de fapt, pentru a doua oară și, ciudat, tot într-o sală de tribunal și tot în boxa acuzaților — pe Ion Antonescu. Acum în boxa acuzaților Ion Antonescu se afla în fruntea liotei celor implicați în *procesul marii trădări*. Și acum eram tot ca altădată, pe vremea procesului de bigamie, un simplu reporter, nimic altceva decît un simplu reporter. Mă simțeam bine și mă simțeam încă tînăr, iar în față îmi și vedeam — nițeluș exagerat și nițeluș romantic — viitorul... Sala în care era judecat acum — de către un tribunal al poporului, special întocmit — fostul „conducător", fostul general, fostul mareșal, era o sală obișnuită, care nu avea nimic solemn, cu pereți albi și înalți. În fund, la o masă obișnuită, se afla un magistrat tînăr — președintele — avînd în dreapta și la stînga lui ca judecători oameni simpli, aleși din mijlocul masei muncitoare. În locul obișnuitului procuror se găseau acolo doi acuzatori publici, aleși și ei din rîndul oamenilor de jos. În fund, pe zidul alb și înalt, se afla zugrăvită, de cine știe cînd, „Învierea Domnului nostru Isus Christos". Șase reflec-

toare puternice își aprindeau din cînd în cînd luminile. Atunci întreaga sală căpăta un aer neverosimil de trist. Pereții și tavanul își arătau coșcoveala, hainele oamenilor, în lumina acestor reflectoare, păreau roase și vechi, foarte vechi... Operatorii de cinematograf învîrteau manivelele și reporterii-fotografi căutau să-i prindă pe acuzați cît mai bine în obiective și, pe cît posibil, în pozițiile cele mai pitorești. Antonescu, ca să pară că nu i-a pierit cutezanța, că de nimic nu se teme și nici măcar de moarte, rămînea cîteodată înadins în lumina cea mai puternică, făcea eforturi supreme să-și alunge oboseala din ochi și își încrunta cît putea mai mult căutătura. Ceilalți inculpați se uitau la acest prim acuzat cu spaimă, spunîndu-și probabil în gînd : „Oare comportîndu-se astfel nu cumva Antonescu ne agravează situația ?“ Teamă zadarnică. Situația tuturor inculpaților din acel proces era gravă și nimic n-o mai putea îmbunătăți. Timpul nu mai avea cum să se întoarcă îndărăt, crimele nu mai aveau cum să fie șterse, morții nu mai puteau fi înviați. Toate aceste încercări ale fostului conducător al statului, de a poza în bărbat dîrz și neînfricat pe banca acuzaților și în fața unui tribunal care, era evident, avea să-i hotărască pierderea zilelor, au avut loc în prima zi și în a doua zi de judecată. În multele și foarte agitatele zile care au mai urmat, Antonescu, renunțînd la poză, încremenea din ce în ce mai des cu capul sprijinit în palme, ferindu-și mereu fața de ochii oamenilor din sală și de obiectivele necruțătoare ale reporterilor fotografi. Părea din ce în ce mai obosit și uneori



din ce în ce mai nepăsător de propria lui existență și de propria lui soartă. Acuzatorii publici vorbeau. Nu vorbeau de loc rău. Și atunci era ca și cum fiecare cuvînt al acestor acuzatori, fiecare nouă dovadă citită în instanță de vreunul din ei, fiecare depoziție defavorabilă a vreunui martor i-ar fi îngreunat și mai mult capul. Hainele civile pe care le purta cu stîngăcie erau bine croite, însă ponosite. Cămașa albă ca zăpada îi era ușor mototolită. Toate îl stînjeneau pe militarul cărunt din boxă, care azvîrlise țara în război, însă mai mult ca orice îl stînjenea lipsa cravatei. Ca să nu se bage de seamă prea mult această lipsă, omul își înfășurase grumazul scurt și gros cu un fular de culoare închisă. Același lucru îl făcuseră și ceilalți acuzați. (N-am înțeles nici atunci și nu înțeleg nici acum pentru ce dacă li se luaseră cravatele inculpații căpătaseră permisiunea să poarte fulare. Cu fularul te poți spînzura în captivitate mult mai ușor decît cu cravata. Numai să vrei. Nici unul din acuzații din acel proces numit „al marii trădări“ nu și-a curmat viața. Au așteptat să le-o curme plutonul de execuție, ceea ce s-a și întîmplat.)

În jurul nostru, al jurnaliștilor, oamenii din sală schimbau vorbe șoptite :

— Le-au luat cravatele...

— Ca să nu le dea în gînd să se spînzure...

— Sînt prea lași ca să încerce.

— De obicei, cei care îi trimit pe alții la moarte fără să clipească măcar se tem grozav de moarte.

— Uite-i cum tremură...

— Au și de ce... Au și de ce...

Dar cine erau ceilalți acuzați ? Cititorul de astăzi, care nu cunoaște cine știe ce despre vremea la care mă refer aci, are dreptul să mă întrebe, iar datoria mea este să răspund. Ceilalți inculpați, care apăreau pe banca acuzaților în același proces cu Antonescu erau bărbații care îl ajutaseră îndeaproape în conducerea statului, erau foștii miniștri. Îl vedeam, de exemplu, acolo pe generalul Pichi Vasiliu. Puțintel la trup și cu fața brăzdată de zeci de cute, fostul subsecretar de stat la Interne — avea în grijă lagărele de concentrare — sta înghesuit pe banca acuzaților între generalul Pantazi și avocatul Titus Dragoș. Acum era bătrîn, mărunțel și cu buze groase. Îi mersese vestea că ar fi amator de baletiste. Pe cînd era înalt demnitar, iscălea cu seninătate, între două fumuri de țigară, ordine de arestare și de internare în lagăre, poruncea percheziții, ordona deportări. Milă ? Nu cunoștea mila. Îngăduise asasinate, tolerase masacre. În boxă nu mai purta frumoasa-i uniformă de odinioară. Pentru a ieși în această lume care sta cu ochii pe el, generalul Vasiliu se mulțumise să îmbrace niște hăinuțe vechi, cafenii, care nici măcar nu i se potriveau pe trup. În picioarele-i ușor strîmbe, ca ale unui călăreț tătar de odinioară, nu mai purta cunoscutele-i cizme lustruite, ci o scîlciată pereche de pantofi galbeni, de ocazie. O ! cît de dizgrațios îl făceau pantofii aceia ieftini, largi și fără șireturi care i se bălăbăneau în picioare ! Între piele și haină purta o cămașă galbenă și, fiindcă nici aici, în boxă, nu înțelegea că trebuie să renunțe la eleganță, din buzunarul hăinuței așezat deasupra inimii



își scotea colțul o batistă albă ca zăpada. Aici condeiul nu mă lasă să trec mai departe fără să notez că batiste albe în buzunarele de deasupra inimii purtau și alți foștri miniștri implicați în acest proces : Mihai Antonescu, generalul Pantazi, generalul Dobre... Numai că batista pe care o purta în buzunarul său Titus Dragoș era mov. Bătrînul general Dobre se bălăbănea tot timpul în boxă, mirat de tot ceea ce i se întîmpla. Cum mă uitam la el, am avut la un moment dat impresia că generalul plutește în văzduh atîrnat parcă de propriile-i mustăți. Impresia aceasta era, desigur, falsă, însă era atît de puternică, încît multă vreme nu m-am putut debarasa de ea. Generalul Pantazi avea o cu totul altă comportare : se uita mereu la cele trei ferestre din fața lui, în pervazul cărora se zăreau neclintite, cu arma la umăr, trei sentinele voinice. Mihai Antonescu !... Guralivul Mihai Antonescu, cît era de ridicol ! Arăta pe jumătate topit ! I se subțiase gîtul. Și ochii, altădată mari, melancolici și romantici i se micșoraseră și i se pierduseră în fundul capului ca doi cărbuni gata să se stingă. Nasul, altădată mare și fălos, i se subțiase și el și-i atîrna ca un cioc peste buze. Din cînd în cînd ridica mîna, cerea cuvîntul, îi spunea președintelui că e suferind și-i cerea voie să se retragă pentru cîteva clipe spre a se odihni. Generos, președintele nu-i făcea nici o dificultate.

— Poftim. Odihnește-te...

În anii dictaturii, lui Mihai Antonescu îi plăcuse să fie socotit arbitrul eleganței bucureștene. (Om tînăr și cu o putere aproape nelimitată în stat, care îi că-

zuse în brațe pe neașteptate, cum să nu-și piardă uzul rațiunii ? Cum să nu se creadă ?) Aici, în boxă, renunțase. Sub hainele-i mototolite purta o cămașă de bumbac, colorată, dungată cu albastru și roșu. Oamenii care-i păzeau, și cu care nu o dată am stat de vorbă, mi-au mărturisit că fosta mînă dreaptă a „mareșalului" doarme îmbrăcat, se trezește din sfert în sfert de oră și, năuc de atîta nesomn, întreabă :

— Cît e ceasul ? Vă rog să-mi spuneți cît e ceasul ? Cît e ceasul ? Vreau să știu cît e ceasul...

În fiece clipă dorea să știe cît e ceasul...

Atitudinea mea față de acești foști stăpîni ai țării, care trimiseseră cu seninătate la moarte zeci de mii și chiar sute de mii de făpturi omenești era una de dispreț și de dezgust. Văzîndu-i însă în halul de nemernicie în care îi vedeam nu o dată uitam fără să vreau faptele lor, și tot fără să vreau mă pomeneam că mila își caută loc în inima mea. *Trebuia să mă scutur de milă. Uneori izbuteam, alteori nu.* Acest sentiment al milei mi-a jucat multe feste în viață. A fost un timp cînd el îmi dăuna profund și cînd aș fi vrut să-l pierd. Nu l-am pierdut și mai tîrziu am fost bucuros de acest lucru.

Prin fața tribunalului se perindau mereu și mereu zeci de martori : foști miniștri, foști înalți funcționari de stat, foști deportați, rude ale celor asasinați prin foame, prin schingiuiri, prin împușcare... Acuzații, întocmai cum scria la lege, aveau dreptul să pună martorilor întrebări. Nici unul dintre ei nu se sfia să se folosească la maximum de acest drept. Fiecare — căutînd parcă să adeverească zicala care



spune că „omul în primejdie de a se îneca se agață și de un fir de pai" — punea martorilor întrebări după întrebări. Unele întrebări erau meschine, însă cele mai multe dintre ele erau nătînge. Dar intențiile acuzaților erau vădite : să pulverizeze procesul într-o sumedenie de chestiuni mărunte și să-l abată cît mai mult de albia lui principală. Se vorbea — și cu cîtă seriozitate, Doamne ! — de registre care au fost ținute în neregulă în ținuturile vremelnic ocupate din răsărit, se amintea de niște vagoane de grîu care s-au rătăcit, se înșira în fața instanței o întreagă poveste cu niște gogoși de mătase pe care Alexianu, fostul guvernator al ținutului care pe atunci fusese botezat Transnistria, le făcuse cadou Consiliului de Patronaj spre a fi transformate în pînză pentru parașute... Și așa mai departe... Din cînd în cînd se povestea și despre salvarea vreunui nenorocit de evreu dintr-un grup care pierise. Antonescu, indiferent la toate aceste mărunțișuri, sărea ca ars cu fierul roșu și cerea cuvîntul ori de cîte ori un martor sau președintele tribunalului rosteau numele soției sale sau al doamnei V.G. Era evident că fostului conducător nu-i făcea plăcere să audă aceste două nume amestecate în acest proces de trădare. Martorii însă, oameni trecuți nu o dată prin ciur și prin dîrmon, nu se lăsau intimidați și continuau să-și rostească mai departe plîngerile. Fostul dictator, deși ostenit de atîta stat în picioare, urmărea atent trecerea martorilor. Ochii lui aveau pungi grase dedesubt. Sub bărbie îi crescuse puțină gușă. Din cînd în cînd, prin cine știe ce joc ciudat al întîmplării, îi revenea chiar buna dispoziție, o bună

dispoziție gălăgioasă, vulgară, grosolană. Cînd unii martori se încurcau în răspunsuri sau cînd se apleca într-o parte și vorbea pe șoptite cu avocatul care urma să-l apere, surîdea chiar. Alteori, plictisit peste măsură de lungimea ședinței, bătea pe marginea pupitrului cu degetele : ta-ra-ta-ra... ta-ra-ta-ta... semn că nu-i ieșiseră încă din minte marșurile militare... marșurile militare... Ah ! dacă ar fi fost vorba în acest proces numai de marșuri militare !... Era vorba însă de moarte, de asasinate, de schingiuiri, de jafuri, de execuții... Ascultam ce spuneau unii oameni că au făcut alți oameni... Nu o dată, în zilele în care am asistat la desfășurarea acestui proces, mi s-a făcut rușine că sînt om. Aș fi vrut să fiu mai curînd copac. *Dar eram om, înduram totul și îmi era rușine că sînt om.*

Președintele tribunalului punea și el întrebări. Acuzatorii publici doreau să știe cît mai multe amănunte cu privire la învinuirile ce intraseră în discuție, însă oamenii din boxă se lăsau greu de tot. Ezitau să răspundă mai ales asupra întrebărilor principale.

— Ce-ai putea să ne spui cu privire la masacrele de la...

— Sînt obosit, domnule președinte, sînt obosit și nu-mi mai aduc aminte... nimic nu-mi mai aduc aminte din ce-a fost... nimic, dar absolut nimic.

— Încearcă să-ți amintești.

— A trecut atîta vreme de atunci, domnule președinte, este imposibil să-mi amintesc. Nu-mi mai amintesc nimic... nimic...



— De ce-ați aruncat țara în război ?

— De ce i-ați împușcat pe comuniști ? Pe cei mai mulți i-ați împușcat fără nici o judecată...

Acuzații se prefăceau că nu aud, își plimbau privirile pe sus și încremeneau cu ele la Cristosul răstignit zugrăvit în culori sumbre pe peretele de dincolo de estrada pe care se afla tribunalul, își încleștau fălcile și tăceau mîlc. Profesorul Alexianu era cel mai întărîtat dintre toți. Cerea mereu voie să întrebe, și întreba :

— De ce am fost adus în fața acestui tribunal ? Ce doriți dumneavoastră de la mine ? Am guvernat întocmai cum cereau legile războiului.

Asistasem, de-a lungul anilor, ca jurnalist, la multe procese celebre. Văzusem asasini fioroși. Văzusem escroci de talie internațională. Văzusem ucigași sadici. Văzusem femei care își otrăviseră soții sau amanții și care încercaseră să se otrăvească și ele la rîndul lor. Și văzusem și copii care își omorîseră părinții pentru a-i moșteni cu un ceas mai devreme. Dar acuzații aceia, ieșiți din scursura „bunei societăți" sau de-a dreptul din gunoaie și crescuți pe maidane avuseseră — după cîte-mi aminteam — în fața tribunalelor o ținută. Își recunoșteau păcatele. Căutau, firește să-și motiveze faptele și să-și salveze, fie și prin minciună, pielea. Dar apărarea lor, susținută cu oricît de mari neadevăruri, mi se părea firească. Călcaseră legea. Odată prinși, căutau să scape de pușcărie, însă pînă la urmă se împăcau cu rigorile legii și acceptau să-și ispășească fărădelegile.

Dar acei șaisprezece oameni care se aflau atunci în boxă în fața tribunalului nici nu ieșiseră din gunoaie, nici nu crescuseră pe maidane. Fuseseră oameni de stat, mai înainte de aceasta, militari unii, profesori universitari alții, mari industriași sau mari proprietari de moșii, doctori, savanți unii dintre ei. Nimic nu mi s-ar fi părut mai normal decît ca oamenii aceștia care instauraseră dictatura sau se făcuseră, la solicitarea lui Antonescu, uneltele ei să-și fi dat din timp seama de ce îi așteaptă în cazul în care guvernarea lor se va prăbuși. Iar acum — cînd într-adevăr guvernarea lor se prăbușise și ei înșiși se găseau ca inculpați în fața tribunalului — mă așteptam să-i văd recunoscîndu-și bărbătește faptele pe care le făcuseră în văzul țării și singuri să fi cerut să fie pedepsiți... *singuri să fi cerut să fie pedepsiți...*

Ar fi trebuit să rîd de mine însumi și nu rîdeam. Ceream — gîndind așa — unor oameni care de mult renunțaseră la omenie să fie supraoameni. Se știau vinovați, chiar aceia care își proclamau cu glas tare nevinovăția, cunoșteau ce-i așteaptă și fiecare din ei se zbătea, ca peștele pe uscat, să-și salveze viața... Să-și salveze viața... De nimic nu e omul mai setos ca de viață. Atunci de ce împinge sau, și mai mult, de ce poruncește pierzarea vieții altora ? Uneori îmi era milă de ei — scurt timp — pe urmă mila îmi pierea. Vedeam, ca prin ceață, stivele de morți ai războiului, cohortele de invalizi, cetele îndurerate ale mamelor și ale văduvelor. Inima mi se întărea și mă pomeneam și eu gîndind : „Să fie pedepsiți pentru crimele lor... Să fie pedepsiți.“ Deși știam că în cazul celor mai mulți dintre ei pedeapsa însemna moartea.



Atmosfera revoluționară, fierbinte, pe care o respiram în sala aceea a tribunalului, plină pînă la refuz, își avea și ea influența ei. Atunci mă uitam din nou la „criminalii aceia de război“, și iarăși, împotriva voinței mele, ura mea pentru ei îmi dispărea din suflet și pentru cîteva clipe mă stăpînea încă o dată puternic mila. În boxă nu mai vedeam oameni vinovați, ci niște biete zdrențe... niște biete zdrențe...

Zdrențe ! Arătau într-adevăr ca niște zdrențe... însă zdrențele acelea erau pline de sînge, *de sîngele altora* bineînțeles. Zdrențele acelea — ele direct, sau cel mai adesea uneltele lor — avuseseră îndrăzneala să chinuie, să terorizeze, să schingiuiască și pînă la urmă să arunce țara în iadul războiului. Zdrențele acelea avuseseră curajul să suprime libertățile publice, să stoarcă poporul, să-l jefuie, să ucidă, cu sau fără judecată, mii și mii de oameni și să trimeată pe cîmpurile morții alte sute și sute de mii și pînă la urmă mai bine de un milion.

Către sfîrșitul acestui lung și obositor proces politic aproape toți acuzații cerură cu insistență să fie citați în fața tribunalului și să depună mărturii în legătură cu faptele acuzaților și cu învinuirile ce li se aduceau acestora, vechii și bătrînii oameni politici care în tot timpul guvernării legionaro-antonesciene se ținuseră, aparent, deoparte. Tribunalul aprobă aceste cereri și în fața lui veni ceremoniosul Maniu, cu înaltul lui guler scrobit, și veni, în costumul lui ostentativ țărănesc, și Ion Mihalache. Veni și Dinu

Brătianu. Atît la venire, cît și la plecare dădură mîna cu Antonescu, încercară să-l scuze și se zbătură să-l apere.

— Crime ? A fost război. Și în război se făptuiesc și crime.

*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*

Pe meleagurile județului Teliu veni iarăși vîntul. Și vîntul alungă norii. Și norii se risipiră. Și odată cu risipirea norilor se risipi și ploaia. Cerul se limpezi și rămase albastru, iar soarele se apucă să lumineze Moldova de jos, cîmpurile negre care se întindeau pînă la marginea zării, dealurile roșcate, pădurile vaste moștenite din bătrîni și în care nu intraseră încă securile, acum golașe de frunze.

Soarele lumină și smîrcul care dintr-o dată se schimbă într-un ocean acoperit cu fulgi orbitori, de aur. Mă uitai... Mă uitai... Smîrcul era lucitor și tăcut și nimic nu arăta că ar tăinui în adîncurile lui trupuri și oseminte. Săracul tovarășul Mardare !...

Ajunserăm, hurducăiți îngrozitor de mașina noastră militară, la Blajini. După lungi ceasuri de tăcere, îmi descleștai, în sfîrșit, gura și-l întrebai pe Oroș :

— Ne oprim ?

— N-avem motiv. Osica e departe. Pînă ajungem, pînă stăm de vorbă cu sătenii de acolo, pînă ne întoarcem...

Merserăm înainte în goană, merserăm... În fața primăriei însă iscusitul nostru șofer fu nevoit să stopeze. Găsirăm adunat aci și blocînd șoseaua aproape tot satul. Un preot în odăjdii — niște odăjdii vechi, brodate cu fire roșii stinse, moștenite de la preoții din celălalt veac — mormăia în barbă rugăciuni pentru morți. Țăranii, aproape toți golași ori rupți și dezbrăcați, ascultau slujba cu capetele descoperite. Din cînd în cînd își plecau ochii, priveau pămîntul care nu-l înghițise încă pe mort, se închinau și șopteau :

— Dumnezeu să-l ierte...

— Să-i fie țărîna ușoară...

— Dumnezeu să-l ierte...

Femeile se purtau cum aveau ele obiceiul în asemenea împrejurări, adică se gîndeau la morții lor, la mulții lor morți și, fără să simtă vreo durere adevărată, scînceau, plîngeau, jeleau, fiecare după cum îi era ori nu-i era firea.

— Aoleo, Ioane, Ioane.

— Aoleo, Ilie, Ilie.

— Aoleo, Petrică, Petrică.

Pe mort îl chema Mardare și numele lui nu-l rostea nimeni.

Am sărit din mașină fără să ținem seamă de noroiul în care se bălăceau cu toții, ne descoperirăm creștinește, ne strecurarăm prin gloată și ne oprirăm lîngă preot. Aci, într-un sicriu simplu, făcut la repezeală din scînduri nedate la rindea, dormea somn de veci bietul nostru tovarăș Mardare. Bărbați din sat, ori poate femei din cele mai bătrîne îl spălaseră, îl dichisiseră și-l îmbrăcaseră cu o cămașă albă, de bumbac. Picioarele însă i le încălțaseră numai cu cio-

rapi. Privind acest mod ciudat de a găti un mort pentru îngropare, probabil că mi se scrisese pe față nedumerirea. Careva din apropiere mă lămuri :

— Vezi dumneata, tovarășe, bocancii răposatului erau încă buni. Erau ca noui. Ar fi fost păcat să-l îngropăm cu ei.

— Dar opincile ? Mortul trebuie să fi avut pe undeva și niște opinci.

— Avea. Însă nu se cădea să-l îngroape cu ele. Erau prea rupte. Se zice că sfîntul Petru nu te lasă să intri în rai, nici cu straiele zdrențuite, nici cu încălțămintea peticită. Mai bine să te duci și să-i bați la poartă gol. Îți dau îngerii o manta albastră care n-are moarte... *S-o porți... s-o tot porți... că de murit încă o dată nu mai mori... nu mai mori...*

Pe chipul care acum devenise vînăt al tovarășului Mardare se așternuse o încruntare pe care numai putrezirea avea s-o șteargă. Chipul lui Mardare, cu mișcările lui, cu gesturile și cu glasul lui, avea să mai rămînă un timp în amintirea nevestei, a copiilor, a prietenilor, a celor ce-l uciseseră chiar, după aceea avea să dispară cu totul, cum dispare umbra unui nor după ce norul s-a destrămat. Așa e viața și așa e moartea... Mai ales așa e moartea...

Preotul își isprăvi trista-i slujbă. Un băiețandru luă în brațe crucea și porni spre cimitir. Preotul și doi țîrcovnici plecară după cruce, cădelnițînd. Patru cunoscuți de-ai răposatului, poate și rude, ridicară sicriul pe umeri și o luară după preot și după țîrcovnici, către cimitirul unde pe mort îl aștepta groapa. Văduva, cu gemenii în brațe, și cu ceilalți



copii după ea, nemaiferindu-se de băltoacele care acopereau șoseaua, se apucă să jelească și să se vaiete...

— Mardare... Mardare... Te-au omorît boierii, Mardare... Te-au omorît hoții, Mardare... Și tu ai murit, Mardare. Și m-ai lăsat singură, Mardare... Cum o să cresc eu atîția copii fără tine, Mardare...

Mardare, ca orice mort, nu mai vedea nimic, nu mai auzea nimic. Tăcea. Și avea să tacă mereu, pînă la sfîrșitul sfîrșitului. Un băiețandru mai mărișor, dintre cei ce se țineau de poalele văduvei, ne văzu și-i spuse ceva la ureche maică-si. Văduva se potoli din jelit și se apropie de noi. Zise :

— Mi l-au omorît pe Mardare. Mi-au omorît bărbatul boierii de la Cîrna. Mi l-au omorît pentru că era comunist. Să nu-i iertați, tovarăși, pe boierii de la Cîrna, *să nu-i iertați,* că nici Dumnezeu, sfîntul, n-o să-i ierte. Nici Dumnezeu sfîntul...

— N-o să-i iertăm, spuse Oroș. N-avea nici o grijă, că n-o să-i iertăm. Ți-am mai făgăduit-o și ieri. Și, precum bine știi, noi avem obiceiul să ne ținem făgăduielile.

Carnea mi se strînse și parcă mi se împietri. Inima începu să-mi bată repede. Femeia aceea disperată, bărbatul mort — bărbatul pe care ea îl iubise cînd fuseseră amîndoi tineri — droaia aceea de copii flămînzi și pe jumătate goi... Doamne... Doamne... Tot ceea ce vedem mă tulbura. Pentru ce exista viața și mai ales pentru ce exista moartea ? Mă pomenii întrebîndu-mă în gînd pentru ce exista vîntul și pentru ce exista ploaia...

Izbutirăm cu greu să ne desprindem de văduvă, de copii și de convoi, să ajungem la mașină și să plecăm mai departe. Șoferul, care în timpul războiului fusese tanchist, dădu drumul mașinii. Nu se temu nici de gropi, nici de noroaie.

— Țineți-vă bine, ne strigase, țineți-vă bine că iau viteză...

După ce trecu un timp, Oroș murmură :

— Boierii de la Cîrna !... „Oamenii de onoare" ai domnului inspector general Alistar Mînzu...

*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*

Înaintam cît puteam de repede către miazănoapte. Mașina scrîșnea, gemea, gîfîia, se lupta cu oceanul de noroi, dar continua să alerge. Peisajul se schimbă. Acum, la dreapta și la stînga noastră se înălțau dealuri sparte, rupte și spintecate de șuvoaiele ploilor, pămînturi răscolite și sărace pe care crescuse o sumedenie de arbuști strîmbi și ghimpoși. Drumul, sfărîmat pe vremea războiului de tancuri și de camioane militare și nereparat încă, șerpuia printre aceste ridicături pustii și singuratice, uneori urca un povîrniș, alteori cobora o rîpă, îngust de numai cîțiva pași, printre adînciturі. Atît eu cît și Oroș, precum și Gînjul smead care se agățase de noi la plecare și care ne însoțea, eram peste măsură de plictisiți de chinul la care ne supuneau drumul prost și automobilul militar cu care călătoream. Numai zănatecul de șofer



era bucuros. Nenorocirea noastră lui îi dădea prilejul să-și arate întregul meșteșug. Clănțăni :

— V-am făgăduit, tovarăși, că vă voi duce teferi la Osica. Așa v-am făgăduit.

Licu Oroș îl întrebă cu oarecare îngrijorare :

— Și nu cumva te-ai răzgîndit ? Ar fi rău.

— Nu, nu m-am răzgîndit. Am să vă duc. Numai să aveți grijă să vă țineți bine... Drumul devine din ce în ce mai ticălos.

Mai departe... Mereu mai departe... Mai departe...

Peisajul se schimba într-una. După o trecere de timp mai lungă, văzurăm niște căsuțe de lemn spînzurate pe povîrnișuri. Cele mai de departe se asemuiau în chip izbitor cu niște căsuțe pentru păpuși. Impresia aceasta mi-o dădea și mi-o întărea faptul că multe dintre ele erau viu și puternic colorate cu culori tari, aproape violente. Hornurile care se vedeau, ca și acelea care din pricina depărtării nu se zăreau încă, fumegau, semn că în căsuțele acelea, pe vetre de piatră ori de cărămidă, ardeau focuri la care cei ce trăiau acolo își pregăteau bruma de mîncare.

Îl întrebai pe Oroș cam din ce trăiesc băștinașii de pe aceste meleaguri uitați parcă și de oameni și de Dumnezeu.

Răspunsul secretarului județenei de partid veni dezamăgitor :

— Bărbații coboară la Dunăre, muncesc prin porturi, iar femeile și copiii rămîn acasă și hrănesc sărăcii de vite : vaci, capre, oi...

Pe crestele mai depărtate se vedeau ca prin ceață păduri bătrîne.

— De ce nu sînt date în exploatare ?

— Simplu. Din lipsă de drumuri. De tăiat nu e greu să tai pădurea. Dar în ce mod poți să cari copacii devale ? Și din vale cum îi transporți la calea ferată ?

*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*

Către amiază *Gazul* nostru își domoli și mai pe urmă își încetini cu totul alergarea. Oprind mașina, plin de mîndrie și luîndu-ne ușor peste picior, șoferul zise, întorcîndu-și obrazul spre noi :

— Ați vrut să vedeți Osica, tovarăși. Iată ! Am ajuns la Osica. Poftiți și desfătați-vă ochii cu Osica...

Dorii să deschid ușa, să mă dau jos din mașină și să privesc, de pe golașul vîrf al dealului, satul. Oroș prinse de veste ce intenții am și mă avertiză :

— Dacă ieși din mașină ai să te afunzi în noroi. Mulțumește-te cu ce poți vedea de aici.

Privii. Doamne-Dumnezeule !... Oare în ce mileniu trecut și în ce parte a globului pămîntesc mă aflam ? Pe un fund larg de oală și pe povîrnișurile roase adînc de ape, brăzdate de rîpi colorate cînd cu alb, cînd cu roșu, se ridicau, ca la un stat de om deasupra pămîntului, cîteva sute de bordeie sărăcăcioase. Ceva mai la o parte, își înălța cu sfială turla spre slăvi o bisericuță învelită cu șindrilă și în apropierea ei un obișnuit conac boieresc împrejmuit cu țepoaie. Casa moșierească, spoită cu var, avea și turn — un turn



de lemn care era (sau care părea că este) ușor aplecat într-o parte.

— Îți place ? mă întrebă Oroș.

— Îmi place, îi răspunsei, rînjind, și nu văd de ce nu mi-ar place. Nici la mine, la Omida, nu e altfel.

— Sate ca acesta pe care îl privești, drumuri ca acesta pe care am venit ne-au lăsat „oamenii de onoare" ai domnului inspector general Alistar Mînzu. Sate ca acesta și drumuri ca acesta, țărani golași și flămînzi și nimic altceva, *nimic altceva*...

Închisei, trîntind-o, ușa mașinii. Lîngă șofer, Gînjul smead mormăia ceva. Îl întrebai :

— Ce vrei să ne spui ? Și dacă vrei să ne spui ceva, de ce nu ne spui ?

— Eu ? Mai nimic ! Mă gîndeam și eu așa, ca prostul, că sătenii aceștia trăiesc aici cam cum s-o fi trăit la puțină vreme după începutul lumii. Chiar așa.

— Țineți-vă bine ! ne strigă șoferul. Coborîm.

Automobilul militar începu iarăși să sforăie și să înoate prin vastul ocean de noroi lipicios.

Pe cînd pogoram povîrnișul, clătinîndu-ne, ferindu-ne pe cît ne puteam feri, să nu ne izbim unii de alții și ne întrebam dacă nu cumva o să ne răsturnăm și-o să ne dăm de-a berbeleacul la vale, șoferul, care cunoștea bine și locurile și oamenii, începu să claxoneze. Atunci, din toate bordeiele începură să iasă bărbați, femei și mai ales copii. Alergau cu toții spre noi de parcă îi chemam cu goarna să le-mpărțim covrigi, așa veneau. Strigînd cît îi țineau puterile, se chemau unii pe alții, ca la o mult așteptată petrecere și se luau la întrecere care fuge mai tare, și

care ajunge întîiul la noi, ţipînd unii, hăulind alţii. Cînd şoferul ajunse în mijlocul satului, opri aproape brusc.

— Maşină... Maşină... Au izbutit să străbată pădurile pînă la noi cu maşina... *Aştia sînt draci, nu oameni. Au izbutit să ajungă pînă la noi... Cu maşina... Cu maşina...*

Săreau, ţopăiau, îi dădeau ocol *Gazului* nostru, îl pipăiau şi parcă tot nu le venea să creadă că tot ceea ce vedeau era realitate şi nu vis, nu amăgire.

— Maşină... Maşină... Tovarăşii au venit cu maşina.

Îl întrebai pe Oroş :

— De ce se miră atît de mult că am venit pînă aici cu maşina ?

— Pentru că pînă acum nici o maşină n-a izbutit să ajungă la Osica. Nici măcar maşina lui Ţăpoiu.

— Dar ce ? Ţăpoiu s-a gîndit să se ostenească pînă aici ?

— S-a ostenit. Acum trei zile. A venit călare. Îl însoţeau doisprezece flăcăi din Temeiu, călări şi ei pe cai albi unul şi unul. După cîte am aflat erau înarmaţi toţi cu pistoale nemţeşti.

— De aceea ai crezut că trebuie să venim şi noi ?

— Poate da, poate nu. În orice caz cred că am făcut bine că am venit.

Zîmbi. Nu-l mai întrebai nimic. Acum ştiam că, oricît aş fi încercat, n-aş fi reuşit să scot de la el ceva în plus.

Nu trecu mult şi în jurul nostru se adună aproape întregul sat. *Toţi îl cunoşteau pe Licu Oroş. Tot atît*



*de bine îl cunoşteau şi pe Gînjul smead.* Nici figura şoferului nostru nu le era străină. Ştiură cu toţii, aşadar, din prima clipă, şi cine sîntem şi ce căutăm la Osica. După ce îşi astîmpărară curiozitatea privind maşina, unii dintre ei chiar pipăind-o, iar alţii dîndu-i ocol, deveniră indiferenţi. *Nu se bucurară de venirea noastră* însă *nici nu se întristară.* Ba, cîţiva dintre ei se uitară la noi chiondorîş, iar unul mai clonţos ne întrebă cam răstit :

— Dar pentru ce v-aţi ostenit dumneavoastră pînă la noi ?

Licu Oroş nu luă în seamă tonul omului necăjit. Îi răspunse calm :

— Ca să mai stăm de vorbă... Ca să vedem cum staţi cu sănătatea şi să mai vorbim...

— Păi... atunci ar fi bine ca înainte de a vorbi dumneavoastră, să vorbim noi... Să vorbim şi să vă arătăm păsurile noastre... Să vă arătăm păsurile noastre, pentru că avem multe păsuri... Avem multe păsuri şi nimeni nu ne întreabă de ele.

Unul ţifnos sări cu gura :

— La sfîrşit, o să vedem noi dacă e bine sau dacă nu e bine. Pînă atunci...

Interveni o femeie între două vîrste :

— Să nu ne sfădim... Să ascultăm ce vor să ne spună dumnealor. Iar de sfădit să nu ne sfădim.

— Da, da, să nu ne sfădim, strigară mai mulţi. Sfada vine de la dracu. Şi tot de la dracu vin toate necazurile.

— Care drac ? Nu există draci. *Omul e drac.*

Mulți zîmbiră. Cei mai mulți însă își păstrară chipurile de pămînt aspre, dure, chinuite.

Soarele făcu ce făcu și se ascunse după un petic gros de nori. Vîntul suflă și ne îngheță. Sătenii începură să vorbească. Nu se înghesuiră să-și ia unul altuia cuvintele din gură. Vorbiră unul după altul, pe rînd. Și fiecare ni se plînse de lipsurile pe care le îndurau. Amintiră și de birurile grele pe care încă le plăteau.

— Ce faceți ? Ce faceți ? Cînd o să ne scoateți de sub jugul perceptorilor ? Cu moșierii am făcut ce-am făcut și-am scăpat de ei, dar cu perceptorii cum o să fie ? Dacă nu plătim dările, și acum nu avem de unde le plăti c-a fost secetă, ne scoate perceptorul lucrurile în vînzare și le vinde cu toba... Am ajuns să ne vîndă pînă și străchinile și lingurile... *pînă și lingurile...*

Îi mulțumiră din inimă lui Oroș pentru că se încumetase să ajungă pînă la ei cu „calul de fier" care înotase prin marea de noroi. După aceea iar începură să ni se plîngă de sărăcia lor, de lipsurile de care încă nu putusem să-i scăpăm, și să ne mustre.

— Ne-ați dat pămînt. Vă mulțumim. Însă aflați că mulțumirea noastră e rostită cu gura pe jumătate. De ce cu gura pe jumătate ? *Pentru că n-avem cu ce munci pămîntul. Și dacă n-ai cu ce munci pămîntul este ca și cum n-ai avea pămînt.* Iar voi, comuniștii, voi știți că noi n-avem cu ce ne munci pămîntul pe care ni l-ați dat și rămîneți cu brațele încrucișate. Nu vă pasă. Ne lăsați să ne descurcăm singuri. Dar cum o să ne descurcăm noi singuri ? *Poate credeți că*



*ne-ați făcut fericiți ! N-avem vite de plug și voi știți că n-avem vite de plug și nu ne dați vite de plug. Dar pluguri ? N-avem nici pluguri. Voi știți că n-avem pluguri bune și nu ne dați pluguri bune... Multe ar fi de spus, o să vi le mai spună și alții...*

Unii strigară :

— Așa e ! Așa e ! Așa e, întocmai așa e cum spune Tomșa.

Se găsiră destui care holbară ochii mînioși și se răstiră la noi într-un singur glas poruncindu-ne :

— Auziți ? *Să ne dați pluguri bune. Și odată cu plugurile să ne dați și cai. Și odată cu caii să ne dați și hamuri. Și odată cu hamurile să ne dați și...*

— Dacă nu ne dați vite de muncă să nu ne cereți cereale, că nu avem de unde să vă dăm...

— Ba mai bine să ne trimiteți *tractoare,* spuse încet un țăran care purta șapcă. *Tractoarele sînt mai bune decît plugurile cu boi, tractoarele ară mai adînc. E-he-he... Eu am văzut tractoare... E-he-he... Eu am văzut multe tractoare...*

Văzîndu-ne că-i ascultăm tăcuți, că nu le răspundem și că nu încercăm nici măcar să-i întrerupem, prinseră și mai mult curaj. Urlară :

— Da, da, să ne trimiteți tractoare ! Avem printre noi cîțiva care au făcut tot războiul la tancuri. Tot războiul. Băieții, pe unii îi cunoaște șoferul vostru, se pricep la mașini. Să ne dați mașini. Să ne dați cît mai multe mașini... Mașini... Mașini...

Ne cereau tractoare și mașini de tot felul, de parcă noi le-am fi avut și păstrat ascunse prin buzunare.

— Ce tractoare ? Parcă numai de tractoare avem noi nevoie ? *Să ne daţi, tovarăşi, tot ce ne trebuie. Dacă într-adevăr sînteţi tovarăşi cu noi, să ne daţi ce ne trebuie, tot ce ne trebuie. Tractoare. Semănători. Grape. Secerători.* De ce ? *Pentru că acum voi aveţi puterea. Voi, comuniştii. Şi dacă aveţi puterea trebuie să aveţi grijă şi de noi şi să ne daţi tot ce ne trebuie. Auziţi ? Tot ce ne trebuie. Dacă nu sînteţi în stare să ne daţi, apoi să nu mai veniţi pe aici şi să nu ne mai cereţi nimic, nici cereale şi nici voturile.*

Secretarul judeţenei le făcu semn să tacă. Tăcură. Le aruncă o întrebare :

— Parcă spuneaţi că zilele astea a fost pe la dumneavoastră Ţăpoiu ? ! Este adevărat ? A fost sau n-a fost ?

— A fost. Şi dacă a fost, ce ? N-are dreptul să vie ? răspunse un jerpelit. Boier Ţăpoiu are dreptul să vie pe la noi. Cum aveţi şi voi dreptul să veniţi. *Ţara e liberă. Acum toată ţara românească e liberă. Acum fiecare poate să facă ce vrea, tot ce vrea...* Domnul Ţăpoiu are voie să vină pe la noi iar noi avem voie să-l primim sau să nu-l primim. Noi l-am primit.

Alt zdrenţăros, tot atît de arţăgos, adăugă :

— Ne mirăm că ne întrebi. Dumneata ştii c-a fost. Ţi s-a raportat. Dumitale ţi se raportează tot ce se întîmplă prin sate. Ţi se raportează tot ce fac şi tot ce vorbesc oamenii. Iar uneori am auzit că ţi se raportează şi ce gîndesc oamenii, *deşi nimeni n-are urechi de auzit gîndurile altora.*



— Gîndurile omului, fie că sînt bune, fie că sînt rele, numai Dumnezeu le cunoaşte, zise o femeie. Şi în afară de Dumnezeu, nimeni, nimeni...

Oroş zîmbi. Şi dintr-o dată i se limpezi faţa. Zise :

— E dreptul lui Ţăpoiu să colinde satele. Asta e adevărat. Şi noi nu-l împiedecăm pe Ţăpoiu să umble pe unde vrea şi să vorbească tot ce poftеşte şi cu cine poftеşte, pentru că acum, într-adevăr, ţara e liberă. Dar tot atît de adevărat este că eu, ca secretar al judeţenei de partid, sînt dator să ştiu totul. Partidul, oameni buni, trebuie să ştie totul.

Rîse cu gura plină şi adăugă :

— *Şi chiar ştie.*

Acum unii rîseră tare. Cîţiva pufniră. Cei mai mulţi însă rămaseră tăcuţi, cu aceleaşi chipuri negre, uscate, de pămînt, pline de o adîncă îngrijorare. Careva din mulţime grăi :

— *Dacă partidul ar cunoaşte adevărul, ar fi bine. Dar mulţi dintre noi ne temem că partidul nu cunoaşte chiar tot adevărul. Noi ne temem că unii activişti îi mai spun partidului şi braşoave, îi mai ascund partidului şi unele fapte nu chiar curate... Nu e chiar aşa simplu... Nu e simplu de loc...*

— Da, zise Oroş. Nu neg. S-ar putea ca unii din activiştii noştri să-i strecoare partidului la ureche şi ceva neadevăruri, însă partidul ştie să aleagă adevărul de neadevăr, aşa cum ştiţi dumneavoastră să alegeţi grîul de neghină.

— Grîul de neghină ! De mult n-am mai văzut noi bob de grîu, scînci unul. Iar acum... Acum dacă am avea grîu amestecat cu neghină, nici nu l-am mai

alege. L-am măcina așa cum l-am avea, cu neghină cu tot.

Altul, numai piele și os, clătină din cap :

— Grîul îl vezi cu ochii. Și neghina tot cu ochii o vezi. Dar adevărul ?... *Să deosebești adevărul de minciună e mai greu... E-he-he !... E mai greu decît orice altceva...*

— E mai greu, spuse Oroș, dar nu cu neputință.

Țăranii își dădură coate. Unii zîmbiră. Alții rîseră de-a binelea. Destui rămaseră, ca și mai înainte, cu fețele încruntate. Aceștia continuau să se uite la noi, cu ochii lor mari, într-o deplină tăcere. Parcă ne vedeau și totuși parcă nu ne vedeau.

Vîntul se repezi iarăși asupra noastră cu asprimea lui rece. Oroș zise :

— Țăpoiu, după cîte am aflat, v-a făgăduit vite, v-a făgăduit pluguri, v-a făgăduit marea cu sarea. V-a făgăduit chiar bani. Acum lui Țăpoiu i-a cam ajuns cuțitul la os. E în stare să vă făgăduiască orice, numai să-i dați voturile.

Sătenii lăsară capetele în jos. Unul zise :

— Așa e. Ne-a făgăduit. Multe ne-a făgăduit, domnul Țăpoiu... Cam prea multe chiar...

— Și dumneavoastră l-ați crezut ?

— Unii l-am crezut. Alții nu l-am crezut. După cum ne-a ajutat și pe noi mintea.

Acum se făcu tăcere deplină. Fiecare voia să audă mai bine ce întrebări se pun acolo, în adunare și, mai ales, ce răspunsuri se dau. Oroș îi întrebă pe cei din jurul său :



— De ce oare nu l-au crezut pe Țăpoiu aceia care nu l-au crezut ?

— Pentru că boier Țăpoiu ne-a mai făgăduit și altădată multe și de toate. Și noi i-am dat voturile. Și după ce domnul Țăpoiu s-a văzut deputat și ministru nu s-a ținut de făgăduială. Și dacă nu s-a ținut de făgăduială, nu s-a ținut. A crezut că noi am uitat. Dar iată, unii dintre noi n-am uitat. Și dacă n-am uitat că atunci ne-a păcălit, socotim că nici acum n-o să se țină de cuvînt.

— N-ai dreptate, Pamfile, strigă altul. Acum domnul Țăpoiu o să-și țină toate făgăduielile. O să-și țină toate făgăduielile tocmai pentru că i-a ajuns cuțitul la os. De altfel... De altfel domnul Țăpoiu s-a și jurat că o să se țină de cuvînt. Pe cruce s-a jurat domnul Țăpoiu... Și cînd omul se jură pe cruce, trebuie să-l crezi... Trebuie să-l crezi...

Unul, al cărui obraz nu apucai să-l zăresc, suspină :

— Jurămîntul boierului ! Jurămîntul boierului e întocmai ca vîntul calului. Ce se alege de el ? Îl risipește vîntul.

Osicenii își lăsară iarăși capetele în jos, ca și cum ar fi vrut să-și privească îndelung picioarele îngropate adînc în noroiul galben și lipicios. Cîțiva însă țineră fruntea sus și pîndiră cu urechile ciulite răspunsul secretarului județenei. Licu Oroș nu se împiedecă în vorbe ci răspunse limpede :

— *N-avem vite, noi comuniștii, acum, n-avem vite, n-avem pluguri, n-avem hamuri, n-avem încălțăminte. Și nici îmbrăcăminte nu avem.* Și ca să vă spun totul, cinstit, pînă la capăt, trebuie să vă spun

că *n-avem — și deci nu vă putem pune la dispoziție — nici un fel de mărfuri.* Știm bine de tot că suferiți de foame. Știm bine de tot că s-ar cuveni să vă trimitem măcar grîu sau porumb ca să vă hrăniți, ca să nu mai răbdați de foame, dumneavoastră și copiii dumneavoastră. *Dar nu vă trimitem nimic, pentru că nu avem nimic... Și de unde nu e... nici Dumnezeu nu cere.*

Tăcu. Oamenii se întristară cu toții, și cei ce voiau să ne fie prieteni, și ceilalți, a căror inimă îi trăgea spre liberalii care le făgăduiseră atîtea. Tăcură și ei. Salcîmii negri, de care aproape tot satul era plin, se îndoiră și vîntul șuieră printre ei trist și rece.

— Care va să zică, *voi comuniștii sînteți tot atît de săraci ca și noi ? !*

— Da, sîntem săraci. Sîntem tot atît de săraci ca și dumneavoastră, îi răspunse Oroș, ori poate și mai săraci.

— Atunci de ce v-ați mai apucat de politică ? Politica se face cu bani. *Pînă acum numai oamenii cu bani au făcut politică.*

Oroș, care aștepta întrebarea — se mai întîlnise cu ea și prin prin alte sate — rosti răspicat :

— Și cu ce v-ați ales dumneavoastră, oamenii de aici, din Osica, din faptul că pînă acum n-au făcut politică decît oamenii cu bani ?

— Păi, cu nimic, murmură omul, cu nimic...

Altul adăugă suspinînd :

— Cu sărăcia. Din săraci, an de an am devenit mai săraci.



Iarăși căzu între noi tăcerea. Zburâ pe deasupra un stol de ciori. Cîrîiră ciorile.

— Atunci, *voi, comuniștii, ce ne făgăduiți ? Nu se poate să ne cereți voturile și să nu ne făgăduiți nimic. E lege. Pînă acum toți cei care au venit să ne ceară voturile ne-au făgăduit* cîte ceva. Voi ce ne făgăduiți ?

— *Vă făgăduim că vom guverna cu cinste și cu dreptate,* spuse limpede Licu Oroș, *și că vom face din țara noastră, care pînă acum a trecut prin atîtea grele încercări și prin atîtea suferințe, o țară nouă, cu o viață nouă, în care fiecare dintre noi să-și găsească bunăstarea și fericirea.*

Ascultînd acestea, sătenii din Osica își ascuțiră și mai mult auzul. Vîntul rece clătină încă o dată salcîmii negri și goi. Oroș continuă :

— Dar asta, fraților și tovarășilor, trebuie să vă intre bine de tot în cap, *asta n-o putem face singuri. La această uriașă muncă, de schimbare la față a țării, trebuie să ne ajutați cu toții, trebuie să puneți cu toții mîna.*

— Cu alte cuvinte, zise unul, cu alte cuvinte, *voi ne făgăduiți c-o să ne înhămați la muncă !* Păi, și domnii care ne-au stăpînit pînă acum, tot la muncă ne-au înhămat — la muncă și la dări, la dări și la muncă.

— Dar pînă acum pentru cine ați muncit ?

— Cum pentru cine, tovarășe Oroș ? Parcă nu se știe ? Am muncit în primul rînd pentru stăpînii moșiilor. Și mai pe urmă... Mai pe urmă am mai muncit cîte ceva și pentru noi.

— De acum înainte veți munci numai pentru voi. Numai pentru voi și pentru țară.

— De !... Bine-ar fi dacă ar fi așa ! Dar dacă o să fie altfel ? A ? Dacă o să fie altfel ? *Cine ne asigură pe noi că vorbele pe care ni le spui sînt adevărate* și nu ca ale lui Țăpoiu, mincinoase ?

— *O să fie cum vă spun,* zise Oroș ușor tulburat, *o să fie întocmai așa cum vă spun. Noi o vorbă avem, nu două.*

Oroș, care vorbind așa apăsat cum vorbise căutase să dea cît mai multă greutate cuvintelor sale, tăcu. Tăcură și osicenii. Aceștia tăcură adînc și își strînseră în jurul trupurilor slabe și uscate straiele vechi, peticite, cîrpite cu petice de toate culorile.

Mă uitai încă o dată în jur — cu o mie de ochi parcă mă uitai — cu dorința adînc arzătoare de a ține minte *pentru totdeauna* oamenii aceia slabi, strîmbi și dezbrăcați, satul acela atît de prăpădit și de nenorocit — în comparație cu Osica, satul Omida unde mă născusem era rai — și întreaga privelițte golașă, țipînd toată a sărăcie lucie, pînă la îndepărtata și bolnava margine a zării...

Mărunte și ticăloase la înfățișare erau bordeiele. Arborii erau goi, stîrciți și negri. Noroiul îneca șoseaua, ulițele cotite și îneca și curțile strîmbe din jurul prăpăditelor de bordeie. Acum vîntul se pornise să vuiască iarăși aprig, ne izbea fără milă, ne usca obrajii și ni-i înghețа sloi. Stam cu Oroș, cu Gînjul cel smead care se luase după noi și cu șoferul Dincă zgribuliți lîngă mașina cu care venisem și, în șoseaua care nu mai fusese pietruită de mult, picioarele ni se



afundaseră adînc în mocirlă. Localnicii erau îmbrăcați rău sau, mai bine spus, aproape dezbrăcați. Mulți dintre ei purtau nu numai urmele vechii exploatări moșierești, ci și urmele cumplitului război abia stins : *aveau chipurile scofîlcite și smochinite, însă și pe acele chipuri scofîlcite și smochinite se mai deslușeau urme de frumusețe — frumusețea neamului trecută de la un rînd de oameni la alt rînd de oameni, din cea mai veche vechime pînă la noi.* Copiii purtau pe trupurile lor cu oase subțiri și carne puțină numai rupturi și se năpustiseră spre mașină desculți dar, în ciuda sărăciei fără margini în care erau nevoiți să-și ducă zilele, păreau destul de vioi iar unii dintre ei chiar plini de veselie. Se uitau și ei la noi cu ochi mari, holbați. Cîțiva mai mărișori se apropiară de mine și-mi pipăiră mantaua de piele.

— E bună, spuse unul.

— Bună, dar cam jagardită, adăugă altul.

Un blond cu părul ciufulit mă întrebă :

— O porți de mult, nene ?

— De vreo douăzeci de ani, răspunsei.

Copiii se mirară :

— Strașnică ! O s-o mai porți zece...

— Poate. Dacă mai trăiesc zece ani...

— De ce să nu trăiești ? Ești de la oraș. Mănînci pîine, muncești într-o odaie caldă. Nu te bate vîntul... Nu te udă ploaia... De ce să nu trăiești ?... Să trăiești...

Zîmbii și-l întrebai :

— De ce crezi că trebuie să trăiesc ?

— Dar de ce să nu trăiești ? Bunicul a mîncat nu-

mai mămăligă și tot a trăit o sută de ani. Dacă nu-i sleia și nu-l usca de tot seceta de anul trecut, poate că mai trăia și acum. Știi cum l-a uscat seceta ? Ca pe un copac tăiat din rădăcină l-a uscat. Dar chiar așa uscat, bunicul tot a mai trăit un timp.

— La voi anul trecut au murit mulți oameni de foame ?

— Oho !... Aproape un sfert de sat... Au murit mai cu seamă bătrîni și copii... Bunicul, cum ți-am spus, a murit, dar eu cu alde frate-meu am scăpat și trăim.

— Sînteți mulți în casă ?

— O-ho-ho... vreo zece.

Licu Oroș se dezlipi și se depărtă de noi, se vîrî printre oameni, vorbi, glumi, îi mai dezgheță. Cînd socoti că i-a cîștigat cît de cît, și măcar în parte, se sfătui prietenește cu ei *cum să facem ca boier Țăpoiu, principalul nostru dușman în alegeri, să nu capete voturi.*

— Dar dumneata, tovarășe Oroș, pe cine ne povățuiești să votăm ?

Secretarul județenei de partid mă arătă cu mîna. Zise :

— Pe dumnealui. Dumnealui este candidatul nostru. Tovarășul...

Îmi rosti numele cu claritate și tare, ca să se înfigă bine în mințile celor ce-l auzeau. Ca la comandă privirile se îndreptară spre mine. Acum numai de zîmbit nu-mi ardea. Crezui totuși că ar fi potrivit să zîmbesc și chiar zîmbii. Zîmbiră și cîțiva osiceni. Oroș mai spuse :

— Tovarășul e fecior de țărani, de pe lîngă Dunăre.



Parcă puse gaz peste foc. Puțina bunăvoință a oamenilor, pe care mi se păruse că o cîștigasem, se topi toată, și aceeași clipă, ca prin farmec, osicenii, și cei scofîlciți cu totul și cei scofîlciți mai puțin, își dădură coate, se foiră, mîrîiră și se posomorîră de parcă le-ar fi ars bordeiele cu puținele boarfe pe care le aveau cu tot.

Posomorîți unii, alții de-a dreptul mîniați, îmi căutară cu privirile obrazul, încercînd, firește, să mi-l deslușească. Cei ce se aflau mai aproape de mine îmi căutară cu ochii și mîinile.

Obrazul mi-l văzură tras de osteneală și tăbăcit de vînt însă înfățișarea mîinilor mele, acelora care izbutiseră să mi le vadă, nu le plăcu : *erau subțiri, fără bătături și cu degete lungi.* Se întunecară și mai tare la față, își țuguiară buzele și clătinară îndelung din cap, a neîncredere, pînă ce unul, nemaiizbutind să se stăpînească, izbucni :

— O fi ! O fi și fecior de țărani, dacă ne spui dumneata, tovarășe Oroș, dar mie, unuia, nu-mi prea vine să cred... Nu-mi prea vine de loc să cred...

— Cum ? De ce nu-ți vine să crezi ? îl întrebă Oroș.

— Cum de ce ? Dumneata i-ai văzut mîinile ? *Are mîini de domnișor. Candidatul dumneavoastră, al comuniștilor, are mîini de domnișor, care nu s-a ostenit niciodată nici cu sapa, nici cu lopata și nici cu coarnele plugului.* Cunoaștem și noi la oameni... Ne pricepem și noi la oameni... Noi cunoaștem omul nu numai după obraz ci și după mîini... Da... da... Noi cunoaștem omul și după mîini.

— *N-am spus că e țăran*, precizează Oroș, *am spus că e fecior* de țărani.

— Se poate. Se poate să fie și fecior de țărani, dar se poate să fie și fecior de cioclovine. Nu putem ști. *Pentru că acum, tovarășe secretar, acum multe cioclovine își pun pe cap șapcă și fac pe feciorii de țărani ori chiar pe muncitorii. Dar pe noi nu ne pot înșela. Noi ne uităm la mîinile lor și ne dăm de îndată cu socoteala că avem de-a face cu niște înșelători.* Dar, dacă în cazul de față este așa cum spui dumneata, de ce n-a candidat dumnealui acolo, în satele de pe lîngă Dunăre, unde-l cunosc oamenii ? De ce nu l-a trimis partidul pe dumnealui să candideze acolo ? Că, slavă Domnului, sînt destule sate și pe lîngă Dunăre. *Noi nu știm nimic despre dumnealui. Și dacă nu știm nimic despre dumnealui cum o să-i dăm voturile ? Ar fi ca și cum le-am arunca în baltă. Ori, credem că nu ni s-a dat dreptul la vot ca să ne aruncăm voturile în baltă.*

— Da, da... Așa e. Are dreptate Tomoioagă. Dacă i-am da voturile dumnealui ar fi ca și cum le-am arunca în baltă.

Iarăși își dădură cu coatele și iarăși rîseră. Un singur țăran încercă să-mi ia apărarea. Zise moale :

— Dacă pe dumnealui, că numele de ținut minte nu i-l țin, îl cunoaște tovarășul Licu Oroș, înseamnă că-l cunoaște și partidul. Nouă, ăstora care credem în partid, această recomandare ne ajunge.

— Ba nu ne ajunge de loc, cumnate. Cu domnul Bușulenga cum s-a întîmplat ? S-a dus la București, a cîștigat încrederea cuiva, din partid, și ne-am pomenit cu el înălțat peste noapte prefect. Merita Bușulenga încrederea ce i s-a arătat de către partid ? După părerea noastră n-o merita. Atunci cînd a fost vorba de Bușulenga nu ne-a întrebat nimeni. Acum însă că tovarășul Oroș a venit aici cu dumnealui de mînă, trebuie să ne spunem părerea. Cerem candidatului aci de față să ne spună *cine e, de unde e și cam ce-a făcut pînă acum. Să ne spună cam ce a făcut pînă acum și să ne spună cîte ceva și cu privire la ce are de gînd să facă și de-acum înainte.*

Vrusei să vorbesc — nu-mi era mare darul — și să le împlinesc voia. Oroș însă mă sfătui să mai aștept. Poate că sătenii mai aveau de ridicat și alte probleme. Careva, destul de înțepat, spuse :

— Să zicem că astăzi dumnealui ne-a cîștigat încrederea și că duminică îl votăm. Luni dimineața dumnealui pleacă la București cu mandatul de deputat în buzunar. Știm noi dacă după aceea mai găsește timp pentru noi și mai calcă din cînd în cînd pe la Osica ? Dacă ne uită cu totul noi ce ne facem ? Vorba ceea : *prinde orbul, scoate-i ochii...* Atunci, noi, dacă vom avea nevoie de deputat să ne scoată din vreun necaz, la cine ne ducem ? A ? La cine ne ducem ?

Mulți săriră în sprijinul celui care vorbise :

— Așa e... Așa e... Noi la cine o să ne ducem cînd vom avea vreo nevoie ?

Cînd larma se potoli, unul, întorcîndu-se către Oroș, zise :

— Să nu te superi, tovarășe secretar, însă noi credem că aici, la Teliu, am fi avut nevoie de un om

de-al nostru, pe care să-l cunoaştem, care să ne cunoască şi să ne sară în ajutor la trebuinţă. Pînă la Bucureşti... Pînă la Bucureşti — cale lungă, mai ales pentru noi.

— Am fi avut nevoie de cineva care să stea cu urechea plecată spre inimile noastre, grăi altul.

— Aşa e... Aşa e...

Licu Oroş spuse :

— Partidul...

Nu-i deteră timp să-şi isprăvească fraza.

— Partidul ar fi făcut bine dacă ne întreba şi pe noi mai înainte... Nu acum, în ajunul alegerilor, cînd nu se mai poate schimba nimic. Ce să facem noi acum cu dumnealui ? Dacă-l votăm, s-ar putea să greşim. Şi s-ar putea să greşim şi dacă nu-l votăm.

— Aşa e... Aşa e... Are dreptate tovarăşul Şerpan.

Băgînd de seamă că unii osiceni sînt porniţi pe sîcîială iar cei mai mulţi ascultă şi privesc totul cu indiferenţă, Oroş îmi şopti :

— Ia cuvîntul. Ia repede cuvîntul şi încearcă să-i cîştigi. Încălzeşte-i...

Uneori, cum băgasem de seamă cu prilejul pregătirii acestor alegeri, vorbeam bine. Alteori nu. Acum eram cuprins de îndoială, îmi simţeam gura amară şi nu prea ştiam cum să mă descurc. Mă ajunsese oboseala drumului, vîntul rece mă îngheţase, dăduse peste mine şi foamea, iar sărăcia din Osica îmi chircise inima. Nu mai aveam poftă de vorbă, însă, în situaţia care se crease îmi dădui seama că cel mai nepotrivit lucru pe care l-aş fi putut face ar fi fost să tac.



— Ştiu că nu sînteţi duşmanii comuniştilor, le spusei. Şi cu atît mai mult mi-ar fi greu să cred că sînteţi duşmanii mei. Abia astăzi m-aţi văzut cum arăt la faţă şi abia acum îmi auziţi mai bine glasul. Îndoaiala voastră o înţeleg. Poate că, dacă aş fi în locul vostru, dacă aş fi trăit şi eu aici, la Osica, şi eu m-aş îndoi. Vreţi să aflaţi cine sînt ? O să vă spun, totul. Pînă atunci eu văd în voi toţi numai nişte bieţi oameni necăjiţi şi cu inimile îngreunate şi înnegrite de suferinţă. Să vedem de unde vin necazurile voastre şi de unde izvorăşte suferinţa voastră care nu e numai a voastră ci aproape a întregului nostru popor... *Ţara e bolnavă. Partidul va căuta împreună cu voi toţi leacul cel mai bun. Vom proiecta şi zidi împreună o ţară nouă şi o lume nouă, o viaţă nouă.*

Le deşirai pe scurt, dar cu adîncă sinceritate, viaţa mea. Îmi făcui, cu alte cuvinte, autobiografia. Ascultară. Unii se înduioşară. Alţii însă rămaseră tot cu chipuri nemişcate, ca de pămînt, de parcă nu ar fi auzit nimic. După aceea, *le înfăţişai* pe cît mă pricepui mai bine şi pe înţelegerea lor, *programul partidului şi le cerui să-l sprijine.* Cum oamenii deveniră din ce în ce mai atenţi şi mai interesaţi de cele ce spuneam, mă înflăcărai. Încetul cu încetul se mai încălziră şi ei, recunoscînd din limbajul şi din gesturile mele ţărăneşti că, deşi de pe lîngă Dunăre, *sînt totuşi unul de-ai lor.*

Mai departe le vorbii despre satele de lîngă Dunăre şi de oamenii care trăiseră şi care trăiau pe acolo. Evocai cîmpurile nemărginite, cu pămînt

negru și gras, acoperite de înalte lanuri de grîu. Sătenii flămînziseră acolo, în Teleorman, cum flămînziseră și ei aci, în Moldova, între dealurile lor roșcate și rîpoase. Le amintii de răscoalele țărănești înecate în sînge la 1907. Le amintii de războaiele prin care trecusem cu toții și care pustiiseră, în două rînduri, satele de bărbați. Suferințele pe care ei și toți cei ca ei le îndurau, lipsurile cărora încă nu eram în stare să le facem față nu erau oare urmările atîtor guvernări de mai înainte și ale cumplitului și pustiitorului război din care abia ieșisem ? Și mai întrebai :

— Cine au fost vinovați pentru toate acestea ?

Îmi răspunseră ca un singur om :

— Ei, cine ? Aceia care au cîrmuit țara, au adus-o în sapă de lemn și au mai și aruncat-o în război... *Aceia și numai aceia...*

Începurăm să ne înțelegem. Încheiai făgăduindu-le că, în cazul în care voi fi ales deputat de Teliu, voi veni cît mai des în mijlocul lor... Că nu-i voi uita. Că îmi voi da osteneala să-i ajut să-și rezolve problemele. În sfîrșit răsuflai ușurat și aproape mulțumit că, într-un fel sau altul, mi-am dus cuvîntarea pînă la capăt.

Mă pripisem. Se auzi un murmur aproape general iar un glas dur, de undeva mai de pe la margine, mi-o trînti răspicat :

— Aici nu prea te credem. Pe voi, comuniștii, cînd vă caută omul, ori pregătiți ședințe, ori vă aflați în ședințe, ori sînteți ocupați cu discutarea hotărîrilor pe care le-ați luat la ședințe...



— Dar după ce ne judecați ?

— *Vă judecăm după **tovarășii** din satul **nostru**.* Cum vedeți, tot satul a venit aici să vă întîmpine și să vă audă, afară de primar și de secretarul de partid Au plecat, amîndoi, din zori, la Mîrșa. *Țin ședință cu tovarășii de acolo.*

Licu Oroș zise :

— Nu i-am anunțat că venim. De altfel și noi ne-am hotărît să venim încoace în ultimul moment.

— Totuși, puteau să afle și să fie și ei aici, între noi. Telefoanele merg. Aici n-a rupt nimeni firele, cum s-a întîmplat prin alte părți.

Mă băgai iarăși în vorbă.

— În privința prea multor ședințe, poate că aveți dreptate. Dar voi nu aveți nici o vină ? ! Ia gîndiți-vă adînc și cinstit. În organizația de bază a partidului ar trebui să se înscrie cei mai buni dintre voi, cei mai harnici, cei mai pricepuți, cei mai de treabă. Iar dintre aceștia să fie aleși la conducere cei mai buni din toate punctele de vedere. Cinste. Hărnicie. Pricepere. Și așa mai departe.

— Ne temem de ședințe. Ședințele fură timp cu vorbăria lor. Și, ca să spunem adevărul pînă la capăt, trebuie să adăugăm că ne mai temem și de altceva.

— De ce anume ?

— Lasă, că știi dumneata foarte bine, nu te mai preface că nu știi.

— Totuși, aș vrea s-o aflu și din gura voastră.

— Ne temem și de muncă. *Partidul le cere **comuniștilor** să muncească **mult mai mult decît ceilalți** și să fie mereu vrednici de a fi dați drept*

*exemplu.* Ei ! Și toate astea sînt greu de îndeplinit... Tare greu...

— Dar atunci, zisei, ce putem face noi ? *De unde să găsim, cît ai bate din palme, comuniști buni pentru toate satele și pentru toate orașele țării ? Oamenii buni de care aveți nevoie trebuie să-i găsiți voi între voi și să-i scoateți la iveală cu îndrăzneală.*

— Așa e... Așa e...

Mă bucurai mult văzîndu-i porniți pe critică.

— Criticați-ne, le spusei. Vrem să învățăm din critica voastră. Vrem să ne îndreptăm toate greșelile, dacă avem greșeli — și eu recunosc că avem.

Rostind toate aceste fraze credeam adînc în conținutul lor, eram sincer, totuși răsăriră și sunete false în cuvintele mele. Oamenii simțiră că ceva nu este în regulă. Unul mă întrebă :

— Oare n-o să ni se întîmple nimic după ce plecați dumneavoastră de la noi din sat ? Tovarășii de la conducerea de partid din Osica nu prea rabdă critica. N-o să se răzbune pe noi că i-am criticat în lipsă ? Ce ziceți ? Vrem să auzim ce ziceți.

Licu Oroș încercă să le întărească inima :

— Dar noi unde sîntem ? ! O să ținem bună legătură cu satele și n-o să îngăduim nimănui să se dedea la abuzuri, n-o să îngăduim nimănui să asuprească lumea... Nimănui... Auziți ? Nimănui și cu atît mai mult tovarășilor noștri.

— O să țineți legătura cu Osica, în care pînă astăzi dumnealui, candidatul, nici n-a călcat ?

„Dumnealui, candidatul" eram eu.



Oroș nu luă în seamă îndreptățita ironie la adresa mea și răspunse clar :

— Chiar cu Osica.

— Să vă ajute Dumnezeu, tovarășe secretar, să vă ajute Dumnezeu... Dar mulți dintre noi nu vă credem... Încă n-am ajuns să credem tot ce ne spuneți. Poate va veni și acel timp dar deocamdată... Deocamdată vă spunem că pînă atunci mai va... mai va...

Acum, sătenii, prinzînd și mai mult curaj, ridicară vocile și ne criticară cu asprime pentru greșelile noastre făptuite sau numai închipuite de ei, pentru unele măsuri pe care le luam prea în pripă, pentru altele pe care întîrziam ori nici măcar nu ne gîndeam să le luăm, pentru multe, pentru chiar foarte multe... Careva se tîngui :

— N-avem petrol pentru lămpi. Stăm seara pe întuneric, ori ne afumăm ochii cu lumînări de seu. De ce nu ne trimiteți la timp petrol ? Că țara românească, slavă Domnului, numai lipsă de petrol nu duce !

Altul se văită îngroșînd într-adins glasul :

— Și opinci ! Avem nevoie de opinci. De ce nu ne trimiteți opinci ? N-avem pretenție la cizme. Și nici măcar la bocanci ori la ghete... Ne mulțumim și cu opinci... De ce nu ne trimiteți opinci ? A ? Puteți să ne spuneți ?

— Ne spuneți să ne trimitem copiii la școală. Și ne amenințați că dacă nu-i trimitem ne amendați. Vă ascultăm și-i trimitem. Dar, nici aici în sat și nici în oraș, la librării, nu se găsesc cărți. Nu se

găsesc caiete. Nici creioane nu se găsesc. Cum să învețe copiii să citească și să scrie fără cărți, fără caiete, fără creioane și uneori, trebuie să v-o spunem și pe asta, fără învățători ? Mulți învățători au părăsit satele din pricina lipsurilor și și-au căutat posturi pe la orașe...

— Și de ce nu-i porunciți tovarășului Trandaf, primarul, să nu mai strige la noi ? Tovarășul Trandaf, de cînd a ajuns primar, zbiară la noi, la nevestele și la copiii noștri, ca un vătaf boieresc — ca să nu zicem ca un măgar. Iar înainte era mieros, vorbea blînd, puteai să-l crezi sfînt. Acum bea pînă-și bea mințile și zbiară la noi pînă rămîne siteav.

— Ne-am săturat de vătafi boierești.

— Sîntem și noi oameni !... Oameni... nu dobitoace.

— Și tovarășul Alesu, secretarul organizației raionale, *pentru ce umblă încruntat de parcă mereu îi ninge și-i plouă ? De ce a uitat să rîdă ? Am ajuns să ne speriem de dumnealui.* Cînd aflăm că are de gînd să se arate prin sat, *ne ascundem.* Dacă totuși ne întîlnim din întîmplare cu dumnealui, *se uită la noi de parcă ar vrea să ne mănînce. Oare așa trebuie să se poarte un comunist ? Nu ne vine să credem.* Noi nu le cerem comuniștilor să fie sfinți. Știm că aceasta nu se poate. Însă le cerem să fie mai oameni decît ceilalți oameni. Ne spuneți că vreți să schimbați lumea, s-o faceți mai frumoasă, mai bună, mai dreaptă. Vă credem. Dar n-ar fi mai potrivit ca



înainte de a cere altora să se schimbe, să vă schimbați voi înșivă ?

— Voi ce spuneți de toate astea ?

Întrebările, unele mai dure decît altele, curseră gîrlă.

Oroș încercă să-i lămurească asupra lipsurilor :

— N-avem petrol. N-avem opinci. N-avem nici cărți, nici caiete, nici creioane. V-am mai spus că deocamdată n-avem nimic și că de unde nu e nici Dumnezeu nu cere.

— Bine. N-aveți acum. O să ne trimiteți ce ne trebuie cînd o să aveți. Pînă atunci, o să mai răbdăm. Sîntem învățați cu răbdarea ca sacul cu peticul. Dar oameni buni ? N-aveți nici oameni buni ?

— Din nefericire, suspină Licu Oroș, din nefericire, deocamdată, *nici oameni buni n-avem atîția cîți ne-ar trebui.*

— Căutați mai bine, i se răspunse. *Arătați-le oamenilor mai multă încredere.* Pe unii îi cîntăriți prea mult la cîntar de farmacie, pe alții prea puțin și deseori îi luați lîngă voi tocmai pe cei fără merite. *Pe cei cu limbă dulce. Talerele cu două fețe.* Pe cei pe care, aproape în toate împrejurările, îi auzi spunîd „Așa e, tovarășe, cum ziceți dumneavoastră. Aveți dreptate, tovarășe...“ *Adică pe lingușitori... Ce nevoie are partidul de lingușitori ? A ? ! Ce nevoie are ?*

— Uneori, zise Licu Oroș, ne folosim de oameni care ni se par a fi cinstiți și harnici. Apoi băgăm de seamă că ne-am păcălit. Unii sabotează. Alții fură. Alții lingușesc și mint. Dăm, și nu o dată, peste

unii care se apucă să asuprească subalternii... Îi demascăm, îi sancționăm și, dacă nu dau semne de îndreptare, mergem pînă acolo că-i scoatem din rîndurile noastre.

— Îi scoateți !... Mare lucru ! Îi scoateți dintr-o instituție și-i lăsați să se aciueze într-alta. *Mai bine împușcați-i. Împușcați-i și pe sabotori și pe hoți. Împușcați-i pe toți cei ce vă înșală și ne înșală.* Alt leac nu vedem, tovarăși, alt leac nu vedem...

Osicenii se aprinseseră de-a binelea. Strigară la noi cît îi ținu gura, ridicară unii pumnii, alții bîtele sau ciomegile pe care le aveau în mîini și ne cerură, pe loc, socoteala :

— De ce nu-i împușcați pe toți cei care ne fac rău și nouă și vouă ? A ? De ce nu-i împușcați ?

— A !... Vă temeți să vărsați sînge !... Dar voi știți bine că sînt împrejurări în care nu se ajunge la împlinirea scopului fără vărsare de sînge. Să n-aveți milă de ticăloși, nici un pic de milă să n-aveți de ticăloși, tovarăși...

— De noi trebuie să vă fie milă, nu de hoți și de sabotori. *De noi trebuie să vă fie milă. Că noi semănăm, noi culegem, noi creștem vite... De unde avem și de unde n-avem, noi plătim birurile... Noi, cu sudoarea noastră, umplem visteria...*

Vîntul rece veni de undeva, de departe și se repezi iarăși asupra noastră, înghețîndu-ne și mai mult. Salcîmii negri și uscați vuiră. Larma crescu. Mă uitai cu ochi mari, să cuprind totul în raza lor și să văd totul, și mă întrebai în gînd : „Oare unde am mai văzut chipurile acestea aspre, de pămînt, pline de



mînie și de ură ?“ Și-mi adusei de îndată aminte. „Pe lunga, îngusta și săraca Vale a Călmățuiului în primăvara lui 1907, în martie 1907...“ Acum... Acum era toamnă adîncă, iar anul... *Anul era altul.* Iar eu nu mai eram copilul de atunci : „Să nu uiți, Darie... Să nu uiți, Darie“. Nu uitam. Întreaga mea activitate arăta că nu uitasem.

— Ne împiedică legea să-i împușcăm pe ticăloși, spuse Oroș. Cînd îi prindem, îi judecăm și-i trimitem la pușcărie. După lege...

— Legea ? Vă împiedică legea ? Schimbați-o ! Aveți puterea s-o schimbați. Noi... *Noi vă dăm putere să schimbați toate legile, să faceți legi bune și drepte, pentru sărac... Că pînă acum legile au fost făcute de bogați numai pentru folosul bogaților. Nici o lege n-a fost legea noastră. Toate au fost ale celor care le-au făcut.*

Cu cît vorbiseră și strigaseră mai mult, cu atît se mîniaseră. Acum nu mai înțelegeam nimic pentru că vorbeau toți deodată. Vedeam numai că tuturor le scăpărau ochii. Un osican mai bătrîn (poate cel mai bătrîn dintre ei) ridică ciomagul și ceru să se facă tăcere.

Se făcu tăcere. Atunci bătrînul, cu o voce uscată și ușor șovăitoare, zise :

— Nu se poate să sufere o țară întreagă din pricina hoților și a sabotorilor. *Nu se mai poate. Auziți ? Nu se mai poate ! Împușcați-i !... Și păcatul !... Păcatul să cadă asupra noastră...*

— Bușulenga se ține de brîu cu moșierii. Noi îi bănuim cinstea. De ce-l mai păstrați prefect ? S-au

isprăvit toți oamenii cinstiți din țară ? De ce ții în capul județului un pungaș, un pezevenghi și un mujeratic ?

— Bușulenga ! Bușulenga s-a scăldat în toate apele.

— Bandit !

— Dușman !

— Minte !

— Înșală !

— Fură !

— Luați-l de gît și dați cu el de pămînt !

— Ce să-l ia de gît și să dea cu el de pămînt ? Să-l ia de gît, să-l pună la zid și să-l împuște... *Asta să-i facă și nimic altceva. Să-l împuște.*

Vorbiră, se agitară, strigară și urlară pînă se săturară. După aceea se mai potoliră. Atunci luai iarăși cuvîntul. De data aceasta le vorbii despre vechimea partidului, despre îndelungata și continua lui luptă dusă cu greu în anii negri ai ilegalității, despre suferințele și jertfele comuniștilor. Le amintii de tovarășii schingiuiți și de cei căzuți victime prin închisori. Le spusei că partidul are fruntași de seamă și multe cadre sănătoase. Îi sfătuii pe toți să nu ne judece după greșelile unora, sau necinstea altora. Acum în țara noastră nouă, partidul crește necontenit și-și curăță mereu rîndurile de elementele necorespunzătoare care au izbutit datorită unor anumite împrejurări să se strecoare în casa noastră în care, pe drept cuvînt, nici nu aveau ce căuta. La urmă le spusei să-i încurajeze pe cei mai buni dintre ei să se înscrie în



partid, ajutînd astfel partidul să crească și să se întărească, spre binele tuturor, și mai mult.

— Să trăiască partidul ! spuseră cîțiva.

Alții tăcură. Îi întrebai :

— Vreți să-i votați pe boier Țăpoiu și pe cioclovina de Tîrnavu ? Vreți să jucați încă o dată cum vă cîntă vechii politicieni ? Am auzit că au trecut și pe aici, cu cîntecele și cu bărbile lor, „Martorii lui Iehova". Sînteți cumva hotărîți să le ascultați îndemnurile criminale ? Sînteți cumva doritori să se întoarcă iarăși vremurile care au fost ?

— Glumești, tovarășe, ba chiar te întreci cu gluma. *Nici unul dintre noi nu vrea așa ceva. Să ne ferească Dumnezeu să vrem noi așa ceva...*

Acum, peste noi toți, se lăsă o tăcere grozav de adîncă, o tăcere care începu să ne sperie. Vrusei să aud iarăși glas de om, indiferent de ce cuvinte ar fi ieșit din gura acelui om. Întinsei gîtul și ciulii urechile, vrînd ca neapărat să aud ceva, indiferent ce, însă nu auzii decît vuietul crîncen, prin salcîmii negri, al vîntului rece, de toamnă. Îmi dădui seama că, vorbind, mă înfierbîntasem mai mult decît trebuia și scăpasem, cum se zice, caii. Mă uitai la tovarășul Oroș. Secretarul județenei mă mustră din ochi. Și tot din ochi mă povățui să nu-mi pierd răbdarea. În sfîrșit, careva rosti :

— Să ne ferească Dumnezeu, tovarășe, să dorim să mai fie ce-a fost și cum a fost. Cît despre alegeri, n-aveți teamă. Mai bine s-ar usca mîna cu care am arunca buletinul în urnă, decît să nu-i votăm pe comuniști.

Altul adăugă :

— *Dacă n-am merge cu comuniștii, ne-ar blestema nu numai copiii noștri, ne-ar blestema și morții din morminte. Și... nu uitați, tovarăși, morții din morminte sînt mult mai mulți decît viii, pentru că, vedeți dumneavoastră, au tot murit oamenii și s-au tot adunat acolo de la începutul lumii pînă azi. Și e cam multișor de la începutul lumii pînă acum...*

Oroș se bucură. Mă bucurai și eu, însă nu deplin. Mulți dintre osicenii aceia, adunați acolo, mîncați de boli și roși de sărăcie, rămăseseră toți tăcuți, tot indiferenți, cu toate că puțin mai înainte se încălziseră, se agitaseră și ne ceruseră să-i împușcăm pe hoți și pe sabotori. Vrusei să mai spun ceva, să mai încerc încă o dată să mi-i apropii, să le simt inima lîngă inima mea, însă nu mă pricepui ce să mai spun și cum să mai spun. Dintr-o dată mă cuprinse o mare osteneală. Mă gîndii că ar fi bine să intre în joc tovarășul Oroș. Însă tocmai cînd întorceam capul spre el și mă pregăteam să-i fac în șoaptă această propunere, un bărbat cu față scofîlcită, cu barbă rară și galbenă și cu plete lungi pe umeri, ieși din mulțime la vedere, se sprijini în ciomag, mă sfredeli cu ochii și mă întrebă :

— Spune-mi, tovarășe, *dumneata ești partidul ?*

— Nu, îi răspunsei, *eu nu sînt partidul.*

Omul tăcu cîteva clipe, mă pătrunse iarăși cu ochii lui mari și-mi aruncă încă o întrebare :

— Atunci *tovarășul Licu Oroș e partidul ?*

— Nu, zisei moale, *nici tovarășul Licu Oroș nu e partidul.*



— Și poate că nici *Gînjul smead care v-a însoțit pînă aici nu e partidul...*

— Nu, rostii tot atît de moale, *nici tovarășul Gînj nu e partidul.*

Cu toate că dădeam răspuns după răspuns, era vădit că mă aflu în încurcătură. În asemenea împrejurări mulțimile sînt necruțătoare, iar cînd aceste mulțimi sînt alcătuite din țărani ele devin de-a dreptul primejdioase. Cîțiva dintre bărbații care se aflau acolo rîseră acru. Cei mai mulți însă tăcură. Era limpede că răspunsurile mele nu-i satisfăceau. Omul cu barbă rară se scărpină la ceafă și se supără de-a binelea. Strigă la mine :

— *Dumneata nu ești partidul. Licu Oroș nu e partidul. Gînjul smead nu e partid. Atunci cine e partidul ăsta despre care toți vorbiți pînă faceți spume la gură și pe care nimeni nu-l vede ? Cine ?* Cînd Țăpoiu își dă osteneala să vină pe la noi, ne spune : „Eu sînt partidul liberal". Cînd vine Tîrnavu, ne spune : „Eu sînt partidul liberal". Cînd vine părintele Lăstărescu, ne spune : „Eu sînt partidul țărănist"... A ? Răspunde-mi, tovarășe : *cine* e partidul comunist despre care toți vorbiți, pentru care toți vă bateți și pe care nici unul dintre noi nu-l vede ?

Tăcui. Nu pentru că m-aș fi fîstîcit. Tăcui pentru că așteptai să-mi sară în ajutor Oroș. Însă secretarul județeței tăcu și el. Atunci îmi luai inima-n dinți și-i răspunsei răspicat :

— *Voi sînteți partidul. Voi toți sînteți partidul comunist. Voi și milioanele de oameni asemănători*

*vouă din această țară. Voi. Țăranii. Și muncitorii. Și toți cărturarii care ni s-au alăturat să ne ajute în munca noastră de schimbarea în bine a țării.*

Ridicară capetele. Se mirară. Tăcură. Parcă le-aș fi spus cine știe ce lucruri nemaiauzite. Veni o pală rece de vînt, trecu peste noi și alergă către marginea satului. Pe urmă mai veniră și altele. Timpul se înrăutățea.

— Nu se poate, zise bătrînul, nu se poate să fim noi toți partidul. De muncitorii, de țăranii de prin alte sate, de cărturarii pomeniți nu știu nimic și dacă nu știu nu vreau să vorbesc. Mă mărginesc la cei de aici, de la noi, din Osica. Și-ți spun, *domnule și tovarășule, că n-ai dreptate.* Și ca să-ți dovedesc că n-ai dreptate o să-ți dau un singur caz, o să mă leg de unul singur deși m-aș putea lega de mai multe. O să mă leg, de exemplu, *de domnul* Ionescu-Gălbează. Și el trăiește aici. Odată cu noi a venit și el să vă asculte. Pe dumneata chiar te-a sucălit de la început și te-a întrebat ce cauți de lîngă Dunăre, dacă ești de lîngă Dunăre, tocmai aici, la noi. *Eu socotesc că el, Gălbează, nu poate fi partid. E bogătan. Are pămînturi cu nemiluita. Are vite. Are acareturi. Nu-i lipsește niciodată banul din pungă. Și pînă mai anțărț a fost vechil la moșiereasă, la domnișoara Teța Angheliu. Cum o să fie el partid cu noi? El e partid cu Țăpoiu și cu Tîrnavu. Cînd puterea s-a aflat în mîinile legionarilor, domnul Ionescu-Gălbează a fost partid cu tîlharul de Bosoancă. Cum o să fie el acum partid cu noi? Lupul... Lupul își schimbă părul dar năravul ba.*



— *Voi toți, zisei, voi toți care sînteți săraci, sînteți partidul.*

— *Așa da. Așa mai înțeleg și eu. Va să zică partidul sîntem noi, săracii. Așa, da. Așa mai înțeleg și eu...*

Unul înalt, care purta pe capu-i lunguieț o căciulă tocită, spuse :

— Dacă noi sîntem partidul, apoi ca noi sînt mulți în țara asta, cîtă frunză și cîtă iarbă și nimeni nu o să ne mai clatine de la putere, niciodată !

Careva zise :

— De ce să ne clatine ? A ? De ce să ne clatine ?

— Dacă nu ne vom ține strînși, dacă ne vom sfădi între noi, dacă vom trage unii spre hăis și alții spre cea, au să ne clatine cu toate că sîntem mulți.

— Asta n-o să se întîmple.

— De ! Trebuie să fim cu ochii în patru.

Tot nu mă bucurai deplin. Uitîndu-mă peste mulțime văzui că și acum numărul celor care tăceau și care păreau a nu fi nici cu noi dar poate nici împotriva noastră, rămînea destul de mare... destul de mare.

Vîntul răsucea crengile negre ale copacilor din jur, ne izbea fără milă, ne înghețа și mai mult și ne usca pînă la usturime obrajii. Un omuleț între două vîrste, îndesat, cu cap mare și cu fața gălbuie și mult încrețită, învîrtea într-una în mîini toiagul gros, scurt și noduros cu care venise de acasă. Gînjul smead, crezîndu-l sub stăpînirea unor gînduri rele, nu-l scăpă o singură clipă din ochi, sta încordat, gata, la nevoie, să sară asupra lui și să-l facă inofensiv.

După ce ne dădu o vreme ocol, omulețul îndesat se năpusti spre mine și pînă să-l prindă de umeri Gînjul smead, care sta de pază în preajmă-i, mi se opri în față la numai un pas, ridică fruntea și mă întrebă cu o voce tremurătoare, plină de îngrijorare :

— Tovarășe.. Tovarășe... *Dar dacă și voi comuniștii o să ne mințiți și o să ne înșelați ?...* Să-mi fie iertată întrebarea. *Ce ne facem noi dacă și voi comuniștii o să ne mințiți și o să ne înșelați ? A ? ! Ce-o să ne facem noi ?*

Întrebarea, la care nu mă așteptam și pe care de cînd începusem această campanie electorală nu mi-o pusese nimeni pînă acum, mă tulbură adînc. Trebuia să-i răspund omului de îndată și — vai ! îi răspunsei îngăimat printr-o altă întrebare :

— Dar de ce te îndoiești dumneata de noi ?

Bătrînelul se uită la mine cu multă mirare, ca la un animal foarte ciudat. La început îmi vorbise cu îngrijorare. Acum spuse aspru :

— Dar de ce să nu mă îndoiesc ? E dreptul meu să mă îndoiesc. Ce ! Parcă numai eu mă îndoiesc ? Mulți se îndoiesc. Nici nu vă închipuiți cît de mare e numărul celor care se îndoiesc. Dacă nu ne-am îndoi, tovarășe dragă și dragă tovarășe, v-am ieși în cale nu numai cu zîmbetul pe buze ci chiar cu pîine și sare, deși de pîine ducem lipsă și uneori n-avem nici sare. Dar ne îndoim, tovarășe, ne îndoim. De ce să nu vă spunem adevărul adevărat ?

— Nu mi-ai spus, zisei, nu mi-ai spus încă *pentru ce te îndoiești dumneata de noi și pentru ce se mai îndoiesc și alții.*



— Vai, tovarășe, tovarășe... Parcă dumneata nu știi !? Știi tot atît de bine ca oricare dintre noi. Dar pentru că vrei răspuns din gura mea, ți-l voi da. *Noi, tovarășe, ne îndoim de toți și ne îndoim de toate. Pentru că, de cînd ne știm pe lume, am fost mereu mințiți și înșelați. Ne-au mințit și ne-au înșelat boierii, și ne-au mințit și ne-au înșelat slugile boierilor. Ne-au mințit și ne-au înșelat politicienii, și ne-au mințit și ne-au înșelat slugile politicienilor.* Și acum noi stăm, și ne frămîntăm, și ne întrebăm ce-o să ne facem dacă și voi comuniștii o să ne mințiți și o să ne înșelați ? Spune-ne, tovarășe, spune-ne : *ce-o să ne mai facem noi atunci ? Încotro o să ne mai îndreptăm noi nădejdile ?* Mulți dintre noi ne temem că și voi, cu vremea, o să vă schimbați și-o să vă purtați cu noi, săracii, cum s-au purtat și ceilalți. *Pentru că puterea e tare dulce și deseori i se urcă omului la cap. Teama asta ne mănîncă zi și noapte, ne fură somnul, ne zbuciumă și ne face să ne ținem deoparte...*

Se mai auziră și alte glasuri care parcă îl îngînară :

— Încotro o să ne mai îndreptăm noi nădejdile dacă și voi o să ne mințiți și-o să ne înșelați ? Cum o să trăim noi dacă și voi o să vă purtați cum s-au purtat cei care ne-au stăpînit pînă acum de curînd ?

— Atunci, o, fraților și tovarășilor, atunci o să fie vai și-amar de viața noastră !

— Suferința omului care nu mai are nici o nădejde e nemărginită și e mai greu de îndurat decît oricare altă suferință.

Vocile care acum deveniseră iarăşi moi se răriră şi se stinseră. Atunci căzu peste noi toţi cîţi ne aflam acolo, încă o dată, o tăcere deplină. Simţii că mi se usucă gura. Osicenii îşi dădură iarăşi coate şi holbară ochii la mine şi la Oroş nerăbdători să audă ce-o să le răspundem. Mulţi crezură că mărunţelul pusese degetul pe rană şi ne aruncase în încurcătură. Oroş voi să le răspundă însă pînă să apuce să deschidă gura din mijlocul gloatei ieşi şi atrase toate privirile asupra ei o femeie sprintenă, cam între două vîrste, puţintică la trup, cu ochii rotunzi, albaştri. Începu tam-nesam să-l ocărască pe omuleţul îndesat care învîrtea în mîini ciomagul gros, scurt şi noduros. Acesta rămase încremenit şi o ascultă cu atenţia încordată de parcă ar fi voit să nu-i scape un singur cuvînt, o nuanţă măcar, iar femeia, nestingherită, îl ocărî îndelung cum îi veni la gură. Meşteşugul ei în alcătuirea frazelor şi în alegerea şi folosirea cuvintelor bolovănoase şi mustoase mi-o aminti pe mătuşă-mea Bîzărca de la Omida, din anii ei buni, cînd era în stare să ţină la respect — numai cu gura — un sat întreg. Ce mai încoace şi-ncolo : îl sudui şi-l spurcă pînă la saţ, albie de porci îl făcu. Omuleţul rămase năuc. O privi şi o ascultă. Cu o nesfîrşită răbdare. Veni însă şi momentul cînd nu mai izbuti să îndure. Atunci izbucni :

— Dar ce e cu tine, Ştefano ? Nu te mai recunosc ! De cînd te-ai schimbat tu, Ştefano ?

— Mai de mult m-am schimbat. Mai de mult, omule, însă tu ai avut orbul găinilor. Ai avut orbul găinilor şi n-ai băgat de seamă. Prostule-prostănacule... Prostule-prostănacule...



Omuleţul, de data aceasta, nu numai uimit peste măsură, dar şi uluit coborî glasul şi şi-l îndulci cît putu mai mult :

— N-am băgat de seamă, Ştefano. Nimic n-am băgat de seamă. Dar ia spune-mi : ce ai tu cu mine ? Ce-ţi veni ? Îţi zisei ceva ? De ce-ţi sări ţandăra ? De ce mă acoperi tu pe mine de ocări, aici, în faţa lumii ? A ? Spune-mi de ce.

Femeia parcă luă foc. Deveni iarăşi, la început ţepoasă şi mai pe urmă mînioasă de-a binelea, se vîrî în el de parcă s-ar fi pregătit să-i spintece pîntecul sau să-l ia la bătaie. Omuleţul făcu cîţiva paşi de-a-ndaratelea. Spuse domol şi cu frică parcă :

— Dar ce-ţi făcui, femeie ? Ce-ţi zisei, femeie ? De ce-ţi sări ţandăra, femeie ? Ce cu tine, Ştefano ? Ce te-a apucat ? Nu te mai recunosc, Ştefano. Parcă a intrat dracu-n tine, Ştefano... Ai înnebunit, Ştefano...

Nevasta omuleţului se uită cu grijă la ciomagul acestuia pe care se părea că-l cunoaşte bine. Totuşi, nu se temu de el. Se înghesui şi mai mult în bărbatul acela îndesat, care nu era altul decît soţul ei legitim, şi nu-i dădu pas... nu-i dădu pas...

Privind ciudata întîmplare, eram gata să cred că dintr-un moment într-altul vor sări, se vor încăiera şi se vor da în spectacol. Mă şi pregăteam să mă reped să-i despart, dacă nu se va găsi altcineva să facă treaba neplăcută înaintea mea.

— Cum ce mi-ai zis, omule ? Cum ce mi-ai făcut, omule ? Cum de ce mi-a sărit ţandăra, omule ? *Păi nu sînt şi eu partid, omule ? Păi nu sîntem noi, toţi săracii* — din satul ăsta şi din toate satele ţării —

*partid,* omule ? De alții, care se îndoiesc, nu mă leg și nici nu vorbesc. Dar de tine vorbesc, pentru că pe tine te cunosc. De treizeci de ani te cunosc. Și pentru că te cunosc, te întreb : *cum poți tu să te îndoiești de noi ? Auziți-l, lume, pe bărbatul meu ! Că noi o să ne înșelăm pe noi ! Că noi o să ne mințim pe noi... Că noi o să ne ducem cu vorba pe noi. Că noi o să ne schimbăm și-o să uităm de noi...*

După ce-l mai ocărî și-l făcu încă o dată cum îi veni la gură, își înghiți restul mîniei, se întoarse spre Oroș și spre mine și ne lămuri :

— Mi-a sărit țandăra, tovarăși, pentru că dumnealui mi-e bărbat, tovarăși. Și mi-a sărit țandăra, tovarăși, pentru că eu, muiere neștiutoare și neumbaltă prin lume, *înțeleg ce e cu partidul,* și el, ditamai bărbatul, nu înțelege ce e cu partidul, tovarăși. Și-mi pare rău, pentru că de treizeci de ani sînt măritată cu el, tovarăși. Și-acum mi-e rușine că sînt măritată de treizeci de ani cu el, tovarăși. Că e prost. Că n-are cap, tovarăși. Dar copii a știut să-mi facă. Că avem patru copii, tovarăși. Trei fete și-un băiat, tovarăși. Și-am fi avut mult mai mulți, dacă eu mi-aș fi pus mintea și m-aș fi lăsat la voia lui, tovarăși. Dar eu am mai pus și picioarele-n prag, tovarăși, și nu l-am lăsat să-și facă poftele cu mine de cîte ori a vrut el, tovarăși. Și-acum n-avem decît patru copii, tovarăși. Și eu zic că pentru sărăcia noastră avem destui. Că așa e cu copiii : cine-i are să-i trăiască, cine nu să nu-i dorească...



Își căută odraslele risipite prin mulțime, le găsi și le strigă :

— Veniți maică, încoace, *să vă cunoască și tovarășii. Veniți mai la vedere, puii mamei... Să vă vadă și să vă cunoască și pe voi tovarășii, puișorii mamei, dezbrăcații mamei, sufletelele mamei... Veniți să vă vadă și să vă cunoască și tovarășii. C-or avea și ei pe-acasă copilașii lor, puișorii lor...*

Copiii ni se înfățișară și ne zîmbiră. Dar nu mai erau copii ci oameni în toată firea. Semănau toți, ca niște picături de apă, cu maică-sa. Parcă îi făcuse singură, fără ajutorul omulețului care îi era bărbat.

— Urmașii mei, tovarăși... urmașii mei...

— Să-ți trăiască, îi spuserăm. Să-ți trăiască și să ai parte de ei.

Ne mulțumi din cap.

— Copiii mei, tovarăși... Copilașii mei, tovarăși... Puișorii mei, tovarăși... Numai Dumnezeu știe cum i-am crescut, tovarăși. *Pe toți patru îi fac comuniști,* tovarăși... Pe toți patru. Cît despre bărbatu-meu ! îl auzirăți... Mai mare rușinea, tovarăși. Îi zic : „Hai, măi, înscrie-te și tu în partid, ca mine". El, nu și nu, că vin dușmanii cu vapoarele la Constanța, că vin cu avioanele, că ocupă țara și că ne spînzură de salcîmi... Vorbea de îndoiala lui... Mai vorbea și de îndoiala altora... *Sub îndoială stă frica, tovarăși, frica stă.* Ce-o să fie mîine ! Ce-o să se întîmple mîine ! *Mîine o să fie ce-o să vrem noi să fie. Mîine o să se-ntîmple* ce-o să vrem noi să se întîmple. Eu așa gîndesc, tovarăși. Eu așa cred, tovarăși. Iar cît despre debarcare, o să debarce ăia la Constanța cînd mi-oi vedea eu

ceafa, tovarăşi... Păcătosul... Că mi-e şi ruşine că-l am de bărbat... Mi-e şi ruşine... Iac-aşa, zău !

— Nu mă face păcătos, Ştefano, mîrîi omuleţul cu ciomag. Nu mă face păcătos că mai pe urmă ne întîlnim acasă. Şi te cotonogesc, Ştefano. Te tupungesc, Ştefano. Te las lată, Ştefano. Te...

Muierea nu-i luă în seamă ameninţările.

— Cum să nu te fac păcătos, omule ? Cum să nu te fac păcătos, dacă eşti ?! Ai fost tu pîndar pe moşia boierească ? Ai fost ! Ai mîncat tu terciul slugilor la domnişoara Angheliu ? Ai mîncat, omule... Atîta amar de ani ai mîncat ! Acum ne-a venit timpul, omule, să fim şi noi oameni, omule, să stăm şi noi cu fruntea sus, omule, şi tu... Tu umbli cu „dar dacă", umbli cu „dar dacă ne înşelaţi, dar dacă ne minţiţi..." Să-ţi fie ruşine, omule. Ruşine să-ţi fie, bărbate... Să-ţi fie ruşine obrazului...

Omuleţul scuipă în palme şi-şi mîngîie ciomagul, dar de cutezat să-l ridice, faţă de atîta lume, nu cutează. Sătenii interveniră să pună capăt certei îndepărtîndu-i cît mai mult unul de altul.

— Are dreptate muierea, Agapie. Că nu vrei să te înscrii în partid, treaba ta. Partidul nu trage pe nimeni de mînecă. Dar să te îndoieşti de partid, să bănuieşti tu partidul nostru că ar semăna cu toate celelalte, de, nu se cuvine. Stă cu ruşine, Agapie, cu mare ruşine stă. Şi dacă n-ar fi dumnealor de faţă — ne arătă cu mîna, pe mine şi pe Oroş — pentru asemenea cuvinte noi te-am fi şi ciomăgit.

Vorbise unul din mulţime. Muierii îi sări iarăşi ţandăra :



— Se îndoieşte de noi ! Păcătosul ! În schimb stă toată ziua le cîrciumă cu omul lui Ţăpoiu şi-al lui Tîrnavu. „Bea, nene Agapie ! Mai bea, nene Agapie ! Şi zi aşa, nene Agapie ? Îţi laşi nevasta să se înscrie la comunişti ?" Se ia după nenorocitul de Gălbează. Într-o parte a cîntarului noi toţi şi aproape toată ţara, şi în cealaltă parte Ţăpoiu şi Tîrnavu şi Gălbează şi alţii de-aceeaşi teapă... Să ştiţi, tovarăşi, că dacă bărbatu-meu nu-şi bagă minţile-n cap, eu una nu-l mai primesc nici să-mi calce în arie, necum să-mi intre în casă, tovarăşi. Pîinea şi sarea nu mi-o mai împart eu cu unul ca el, tovarăşi, dacă nu-şi bagă minţile în cap, tovarăşi...

Un glumeţ din mulţime o întrebă :

— Nici patul n-o să-l mai împarţi cu el, Ştefano ?

Femeia tresări. Obrazul i se roşi uşor, cu toate că era îngheţat tun. La asta nu se gîndise. Ar fi trebuit să se gîndească însă nu se gîndise. Răspunse repezit :

— Nici patul, zău, nici patul. Asta mi-e crucea... Mi-e scîrbă de Agapie, zău, asta mi-e crucea. Mi-e scîrbă de Agapie. Să nu-l mai văd. Să nu-l mai văd pe lîngă mine că mor.

Omuleţul îndesat mîrîi :

— Ţi-e scîrbă de mine... Ţie...

— Mi-e scîrbă, Agapie. Şi dacă nu te îndrepţi, te las, Agapie.

— Mă laşi tu pe mine ? Tu pe mine ? !

— Te las, Agapie. Zău. Asta mi-e crucea.

— Nu mă mai primeşti tu pe mine în pat ! Tu!... Nu mă mai primeşti tu pe mine în pat...

Osicenii își descrețiră frunțile și se așezară cu toții pe rîs.

Ne pregăteam să mai rostim cîteva cuvinte, să încheiem adunarea, să întoarcem mașina și s-o apucăm spre Teliu. Văzurăm însă înaintînd către noi, călare pe un cal roib, înalt și costeliv, o cucoană care purta pantaloni și cizme.

De departe cucoana părea mărunțică și groasă. Cînd se mai apropie băgarăm de seamă că e cocoșată. Avea ochii mici, șireți, și un nas mare, borcănat, care părea lipit cu clei pe fața ei gălbuie, rotundă și bucălată.

— Domnișoara...

Ajunse lîngă noi, sări jos de pe cal cu destulă sprinteneală și ne zîmbi :

— Bună ziua, tovarăși... Bună ziua...

Cîțiva țărani rîseră. Unul spuse :

— Ha-ha ! Domnișoara Angheliu a devenit... tovarășă... ha-ha !... *tovarășă*...

Cocoșata ridică din umeri, își păstră nestînjenită zîmbetul și-i întinse mîna lui Licu Oroș.

— Tovarășul secretar al județenei, nu ? Îmi dați voie, Tețа Angheliu.

Îmi întinse și mie mîna cu același ceremonial.

— Îmi dați voie, Tețа Angheliu...

— Îmi pare bine.

— De ce-ți pare bine ? Mi se pare că pe dumneata te-am văzut cîndva. Erai jurnalist. Veneai pe la tata cînd erau crize de guvern. Cine-ar fi crezut ! Cine-ar fi crezut că așa de repede o să se întoarcă lumea cu fundul în sus !... Cine-ar fi crezut...



— De, domnișoară. Unii au crezut... Ba și-au pus și viața în joc pentru această credință a lor. Alții... Alții n-au crezut.

— Poate, îmi răspunse, poate că lucrurile stau așa cum le vezi dumneata...

Îl văzu pe bărbatul Ștefanei.

— Ce mai faci, *nene* Agapie ? N-ai mai venit de mult pe la curte. Să mai vii pe la mine pe la curte, *nene* Agapie. Avem de vorbit, *tovarășe* Agapie, *nene* Agapie...

Ștefana o întrebă :

— De ce să mai vină pe la dumneata pe la curte, domnișoară ? Ca să-i mai dai să mănînce terci ?

— Pe vremurile astea e bun și terciul, Ștefano... Mulți nu-l au și li s-ar scurge ochii după el dacă l-ar vedea.

Își atingea încet cizmele lustruite, cu cravașa.

— Tovarăși, ne spuse, aș vrea să vă fac o reclamație. Să mergem undeva să fim numai între noi, ca să putem vorbi.

— Unde să mergem ? o întrebă Oroș. N-avem unde să mergem. Să vorbim aici. N-avem pentru ce ne feri de tovarăși.

— În definitiv, spuse domnișoara Tețа Angheliu, aveți dreptate. Putem vorbi și aici. N-am ce ascunde.

Aruncă totuși o ochire în jur și începu să ne vorbească încet. Ni se plînse de săteni. *Nu mai voiau să* vină la curte. Îngăduință să *țină slugi nu mai avea.*

*Atunci, cum să muncească ea, o fată singură, cele cincizeci de hectare care-i fuseseră lăsate după exproprierea de anul trecut? Ba încă autorităţile o mai obligaseră să dea şi anumite cote. De unde să dea ea cote de cereale, dacă aceleaşi autorităţi îi interziceau să-şi muncească pămîntul cu mînă străină? Se petreceau în ţară şi acolo, la ea în sat, la Osica, lucruri pe care mintea ei nu le pricepea...*

— Vreţi ca pămîntul să fie muncit? ne întrebă.

— Desigur, îi răspunse Oroş. Dorinţa noastră este ca nici o palmă de pămînt să nu rămînă nemuncită. Avem nevoie de cereale, de cît mai multe cereale. După seceta de vara trecută...

— Şi pot eu singură să muncesc cincizeci de hectare?

— Fără îndoială că nu.

— Atunci cum să mă descurc?

— *Cum te-oi pricepe, domnişoară. Dar slugi nu mai poţi să ţii. Nimeni nu mai are voie să ţină slugi.*

— Procedaţi aşa ca să mă siliţi să dau şi aceste cincizeci de hectare ţăranilor. Să dau totul şi să rămîn cu mîinile goale. Dacă dau şi bucăţica asta de pămînt, eu... eu cu ce-o să trăiesc?

— O să te descurci dumneata, îi răspunse Oroş. Un om bogat, cînd sărăceşte, este totuşi destul de bogat faţă de unul care n-a avut niciodată nimic. Iar în ceea ce priveşte pămîntul noi am spus-o mereu: *pămîntul trebuie să fie numai al celor ce-l muncesc.*



Sătenii ciuliră urechile şi ascultară. Din respect pentru Oroş, însă, unul cîte unul începură să se mai depărteze. Se mai depărtase de noi şi Agapie, scăpînd astfel de apriga gură a nevestei; Ştefana însă nu se depărtă, se apropie, veni chiar lîngă noi. Auzi şi ea plîngerile domnişoarei Angheliu. Îşi duse mîna la gură. Cu cît domnişoara Angheliu vorbea mai mult, cu atît pe obrazul Ştefanei se scria o mirare tot mai mare. Mă aşteptai să înceapă s-o ocărască şi pe proprietăreasă cum îl ocărîse pe bărbatu-său. Dar Ştefana mă dezamăgi. Ascultă răspunsurile pe care Oroş le dădu domnişoarei Angheliu şi, găsindu-le probabil nesatisfăcătoare, spuse şi ea cu glasul cel mai potolit din lume:

— De, domnişoară! *Noi, oamenii din Osica, n-avem ce-ţi face. S-au schimbat timpurile. Nu mai e ca pe vremea cînd tatăl dumitale era ministru. Acum fiece om dacă vrea să trăiască trebuie să muncească.* Dumneata, putere să munceşti nu ai. Noi ne întrebăm de ce mai întîrzii pe aici. Ce-oi mai fi aşteptînd!... Ce-oi mai fi vrînd!... Lasă-ne pămîntul şi du-te cu Dumnezeu... Du-te încotro vezi cu ochii. Şi nimeni n-o să mai aibe ceva cu dumneata... Nimeni...

Domnişoara Teţa Angheliu nici nu se osteni să-i arunce o privire. Îi spuse lui Oroş:

— Gîndeşte-te, *tovarăşe* secretar. Transmite mai departe ce ţi-am spus. Sîntem români. Va veni o zi, care poate nici nu este prea depărtată, cînd ţara românească va avea iarăşi nevoie de noi... De noi, foştii moşieri...

— Nu cred, răspunse Oroș, nu pot să cred că într-o zi țara va mai avea nevoie de moșierese. Ce-a fost a fost. Și ce-o fi, vom mai vedea. Dar un lucru e sigur, domnișoară Angheliu : *mortul de la groapă nu se mai întoarce.*

— Da, zise liniștită domnișoara Teța Angheliu. E adevărat că mortul de la groapă nu se mai întoarce. Însă noi, aceștia cărora vă place să ne spuneți „foștii", nu sîntem morți. Sîntem vii. *Și-o să mai aveți de-a face cu noi.*

— Nu ne temem, zise Licu Oroș, nu ne temem de loc.

— Nici noi nu ne temem, îi răspunse optimistă domnișoara Angheliu. *Nici noi nu ne temem, deci... deși ar cam trebui să ne temem.* Ar cam trebui să ne temem mai ales cînd ne gîndim la tovarășul acela care și-a pierdut de curînd un picior și pe care mi se pare că-l cheamă Țigănuș... tovarășul Țigănuș...

Ne întinse mîna. Pe a lui Oroș abia o atinse. Pe a mea însă o strînse chiar cu oarecare vigoare. Sări cu destulă sprinteneală pe cal, îl atinse cu cravașa și se depărtă în grabă prin oceanul de noroi gălbui, lipicios.

Sătenii se apropiară și făcură din nou cerc în jurul nostru. Îi spusei Ștefanei încet :

— Mă așteptam s-o iei la trei păzește pe domnișoara Angheliu... Da... da... Mă așteptam s-o iei și pe ea la trei păzește. Cum l-ai luat pe... pe tovarășul Agapie.

Ștefana mă privi cu ochi mari, mirați.



— Vai, tovarășe, cum ți-ai închipuit așa ceva ? Cum era să-mi pun eu mintea, femeie în toată firea, cu o biată schiloadă ? Dumneata n-ai văzut că e cocoșată ? Ehe ! Dacă nu era cocoșată, de mult o păruiam noi și-o alungam de la conac. Dar dacă e cocoșată... Cine să-și puie mintea c-o biată cocoșată, c-o biată schiloadă... chiar dacă e moșiereasă sau fostă moșiereasă.

Teța Angheliu avusese dreptate atunci cînd îmi amintise că ne văzusem cu ani în urmă, în vechea lor casă din strada Spartană. Pe vremea aceea mă îndeletniceam — și cu cîtă pasiune, cu cîtă pasiune ! — ca tînăr jurnalist și cu reportajul politic, mai ales cu reportajul politic. Astăzi este greu de imaginat cît de atrăgătoare putea să fie profesiunea aceasta pe vremuri !... Un reporter care nu avea multe și bune legături cu ceea ce se numea „crema lumii politice" nu prețuia nici două parale. În anii frămîntați, care au urmat primului război mondial, guvernele se schimbau des, chiar de cîteva ori pe an și nu o dată tocmai cînd te așteptai mai puțin. Stăteai seara la cafenea, la taclale, cu un politician oarecare, jenat că nu-și poate plăti șvarțul și țigările cerute chelnerului. Dimineața te pomeneai cu el ministru. Căderea unui guvern și aducerea la putere a altuia nu se datora, cum ar putea să creadă acum unii dintre oamenii mai tineri care nu au apucat acele vremuri, unor puternice curente de opinie publică. În țara românească, așezată, cum se spunea, *la porțile Orientului,* opinia publică nu juca nici un rol. Sforile politicii le trăgeau indivizi dintre cei mai

dubioşi, ascunşi în culisele palatului sau în culisele cine ştie cărui mare şef de partid. Oamenii aceştia care interesaseră palatul în afacerile lor erau bancheri români sau străini, mari industriaşi, mari fabricanţi, mari moşieri. Numele lor erau vag cunoscute, ori chiar de loc, publicului larg care era chemat din cînd în cînd, după prescripţiile constituţiei, în faţa urnelor. În lumina orbitoare a rampei politice apăreau, în cele mai multe cazuri, numai marionetele celor din culise.

După ce-l silise pe regele Ferdinand, care era grav bolnav de cancer, să-l declare decăzut din toate drepturile lui pe prinţul moştenitor şi să instituie o regenţă alcătuită din oameni de paie, şi mai ales după ce regele se topise şi se stinsese în cortul întins sub cerul gol, pe iarbă, la Sinaia, Ion I. C. Brătianu se crezu, şi nu fără îndreptăţire, stăpînul deplin al ţării. Regenţa ? El o alcătuise. Pe regentul care ar fi cutezat să se opună voinţei lui de fier l-ar fi înlocuit numaidecît, sub un pretext oarecare, cu altul docil. Liberalii se şi grăbiseră să proclame :

— De acum înainte ţara va fi a noastră pînă la sfîrşitul sfîrşitului. Pe comunişti i-am desfiinţat. Pe unii i-am omorît. Cu alţii am umplut puşcăriile. Ce-a mai rămas pe-afară nu contează.

— Pe comunişti nu-i puteţi stîrpi.

— Ei aş ! *Glonţul e sfînt.*

— Îi omorîţi pe care îi prindeţi. În locul lor răsar alţii, te miri de unde, ca din pămînt.

— O să-i omorîm şi pe aceia şi aşa mai departe, pînă le piere cheful oamenilor să devină comunişti.



— Mai rămîn totuşi bărbaţi politici : Averescu, Maniu, Mihalache.

— Cu aceştia, la nevoie, ne putem înţelege. *Sînt*, ca să spunem lucrurilor pe adevăratul lor nume, *tot de-ai noştri.*

— Dar după limbajul lor s-ar părea că cel puţin ţărăniştii lui Mihalache sînt revoluţionari. Că atunci cînd vor prelua puterea vor schimba totul, din temelii, vor guverna altfel... Democratic...

— Nu te lua, nene, după limbajul lor. Îl folosesc în scop propagandistic, să mintă lumea, s-o amăgească şi s-o atragă lîngă ei. Partidul lor e plin de bancheri, de moşieri, de mari industriaşi. Cum o să revoluţioneze toţi aceştia ţara ?

— Îl avem pe cuconul Ionel. El va înlătura orice altă concurenţă. Nici un om politic român nu este atît de tare, atît de puternic ca Ionel al nostru.

— Numai să vă trăiască.

— Dar de ce să nu ne trăiască ? Brătienilor nu li s-a învechit sîngele. Sînt neam de oameni tari, din Balcani. Trăiesc mult. Şi rămîn energici şi lucizi pînă în ultima clipă.

— Să dea Dumnezeu să fie aşa...

Nu se scurse prea multă vreme de la moartea regelui Ferdinand şi Dumnezeu, în desăvîrşita lui înţelepciune, nu ţinu seama nici de tăria neamului brătienesc, şi nu ţinu seamă nici de nevechimea sîngelui lor. Îi trimise primului-ministru, într-o toamnă ploioasă şi putredă, o anghină. Cu toată dorinţa intimilor ca taina să fie păstrată, ea se răspîndi ca fulgerul.

— Ai auzit ?
— Ce ?
— Cum n-ai auzit ? Toată lumea știe noutatea.
— Despre ce noutate e vorba ?
— Moare, domnule, moare.
— Cine, domnule, cine ?
— Moare Ionel Brătianu.
— Nu moare.
— I s-a umflat gîtul ca la copii... Moare... Moare...
— Dacă-ți spun că nu moare...
— Moare, domnule. Moare.

În asemenea împrejurări reporterii de fapte diverse și reporterii politici îi întrec în insistență chiar pe cioclii : începură să dea tîrcoale frumoasei case boierești a faimosului om de stat. *Et in Arcadia ego !* Și eu eram reporter, nu chiar dintre cei mai isteți, dar nici dintre cei mai din urmă. Alergai la casa Brătianului cu sufletul la gură. Năduşii. Înghețai. Cum nu mă prea știam în grațiile lui Dumnezeu, mă temui să nu mi se umfle și mie gîtul, să mor odată cu stăpînul real al țării ori chiar înaintea lui. În mai puțin de un ceas ne adunarăm în strada Copacilor, unde locuia ilustrul bărbat de stat, aproape treizeci de ziariști.

— Moare ?
— Nu moare.
— Ba moare. Noi am și pregătit *ediția specială*... Trebuie numai s-o complectăm arătînd ora morții... Cred că vom fi cei dintîi pe piață.
— Dar dacă va muri la miezul nopții ?



— Vom lansa ediția specială chiar atunci. Centrul adoarme tîrziu, mahalalele la fel...

Înghețați tun de vîntul care ne înfășura în pale reci, pîndirăm pe fruntașii liberali care ieșeau, zîmbitori unii, întristați alții, din casa în care primul-ministru al țării agoniza. Ne repezirăm asupra lor :

— Ce face excelența-sa ?
— Zace înfășurat într-o pătură.
— Sînt speranțe ?
— Ce fel de speranțe ?
— De viață.
— Desigur, desigur. Primul-ministru nu-și ia boala în serios... În mai puțin de-o săptămînă se pune pe picioare și vine la Cameră.
— Atunci de ce unii dintre dumneavoastră aveți fețele atît de îngrijorate ?
— Din cauza vremii. Nu vedeți ce vreme păcătoasă ? Ploaie. Lapoviță. Frig. Nu te lasă inima să dai un cîine afară din casă.

Neputîndu-mă mulțumi cu atît, mă gîndii de la cine aș fi în stare să storc o știre precisă și ceva amănunte în plus pe care să-mi brodez reportajul. Nu în orice toamnă murea un Brătianu, la vîrsta la care ar mai fi putut trăi, — și încă mult. În acest rar caz, aveam nevoie de un om din vechea gardă liberală, de un intim al casei, de unul dintre aceia care nu aveau interese ca adevărul să fie ascuns.

Îi telefonai doctorului Mitică Angheliu, pe care îl cunoșteam destul de bine.

— Ați voi să mă primiți într-o scurtă audiență, domnule ministru ?

— Cînd ?

— Chiar acuma dacă s-ar putea.

— În ce chestiune ?

Știam că pregătește o nouă mare reformă a legii drumurilor. Drumurile și legile erau pasiunea lui. De cîte ori veneau liberalii la guvern, doctorului Mitică Angheliu i se încredința Ministerul Comunicațiilor și, cum se instala la minister, cum anunța o nouă reformă — o reformă nouă, mare, totală, cum nu mai cunoscuse istoria !... Îi spusei deci într-o doară :

— În chestiunea reformei legii drumurilor, domnule ministru. Patronul mi-a comandat să scriu cîteva articole în legătură cu această importantă problemă și n-aș dori să mă apuc de lucru înainte de a sta de vorbă cu dumneavoastră — cu dumneavoastră care sînteți...

— Nu prea e momentul, dar dacă ții... Dacă e vorba de noua reformă a legii drumurilor... mă rog... Poftim. La mine acasă. Pe Spartană. Cunoști drumul...

Îl găsisem nervos, agitat, plin de îngrijorare. Își mușca mereu mustățile mari și pe jumătate albe, pe care le purta ca un țăran, nepotrivite. Mă prefăcui că nu-i bag în seamă nici nervozitatea, nici îngrijorarea și-l pisai aproape două ore cu fel de fel de întrebări. Cu cît va fi mai bună noua lege a drumurilor decît legea veche ? Se vor construi șosele noi și pe ce traseuri ? Și așa mai departe... și așa mai departe... Dar poduri peste Dunăre ? Se vor mai construi poduri peste Dunăre sau ne vom mulțumi cu acela pe care îl avem la Cernavodă ? Dar peste ma-



rile rîuri ? În tot acest timp luai note cu conștiinciozitate de tot ceea ce îmi spunea. Materialul acela era interesant și poate că într-o zi voi avea nevoie de el.

Căutînd să mă convingă de justețea punctului său de vedere — avea în general o presă rea, care-l ataca și-l ridiculiza — se încălzi și-mi răspunse cu multă bunăvoință chiar la întrebările piezișe ori cu dedesubturi. Cînd socotii că l-am pisat pînă la năucire, îi mulțumii, îmi strînsei notele și ridicîndu-mă să plec, îl întrebai în treacăt și în așa fel încît să creadă că întrebarea mea pornește numai din politețe :

— Cum se mai simte domnul Brătianu ? Aud că bine.

Cuvintele mele îl iritară. Și nu știui de ce. Îmi răspunse aspru :

— Dumneavoastră, jurnaliștii, *auziți totdeauna greșit*. Primul-ministru se află în stare gravă, în stare foarte gravă, domnule ! Sper că astăzi după-amiază îi voi convinge familia și prietenii politici că este absolută nevoie de o intervenție chirurgicală, ba chiar de o intervenție chirurgicală extrem de urgentă.

— La gît ?

— La gît.

— Și dacă îmi permiteți, domnule ministru, care chirurg celebru va fi chemat să-l opereze pe domnul Brătianu ?

Mi se păru că e gata să-mi sară în cap. Se răsti la mine :

— Cum care chirurg ? Cum care chirurg, domnule? Dar eu ce sînt ! Nu putem să lăsăm viața șefului nostru pe mîna oricui. *Eu voi face operația.* Eu și nimeni altcineva.

(Întrebîndu-l cine îl va opera pe primul-ministru îl jignisem, îl jignisem grav și ținu să mi-o spună. Oare eu uitasem ce mare chirurg este el, doctorul Mitică Angheliu ?)

Încercai să dreg gafa spunînd :

— Scuzați-mă, obișnuit să văd în dumneavoastră pe strălucitul bărbat politic care a fost de atîtea ori ministru...

— Am fost, sînt și o să mai fiu... Și dacă m-o ajuta Dumnezeu am să ajung și prim-ministru... Da... da... Nu te uita așa curios la mine... Dacă o să vrea Dumnezeu o să ajung și prim-ministru.

— Da. Sînteți și o să mai fiți. O să ajungeți — așa cum spuneți — chiar prim-ministru. Însă eu... Eu uitasem că sînteți și chirurg... V-aș ruga respectuos să mă scuzați.

— Așa sînteți dumneavoastră jurnaliștii : uituci.

— Avem și noi cusururi, domnule ministru. Nu ni le luați în nume de rău.

— Cel mai mare cusur al dumneavoastră, al jurnaliștilor, este că atacați partidul liberal și că nu mă cruțați nici măcar pe mine... Viața mea, domnule, m-ar îndreptăți să fiu scutit de atacurile presei. Viața mea, domnule, de muncă, de austeritate, de morală... Viața mea, domnule, *e curată ca roua din cîmp, ca steaua din cer, ca poalele Maicii Precistei,* cum spune atît de frumos poezia noastră populară. Viața mea,



domnule, viața mea e curată ca lacrima, domnule. De ce sînt eu atacat tocmai în viața mea particulară ?

— Văd că iubiți folclorul...

— Îl iubesc, îl iubesc. Tot românul trebuie să iubească folclorul... *Miorița... Toma Alimoș... Gruia lui Novac...*

Era în noiembrie. Ploua într-una de cîteva zile. Era frig. Orașul zăcea căzut parcă pe brînci în ceață. M-am dus la ziar și mi-am scris reportajul. Secretarul de redacție mi-a mulțumit.

— Se publică mîine, pe pagina întîia.

N-a apărut nici pe pagina întîia și nici pe vreo altă pagină. Ion I. C. Brătianu, omul care multora le păruse fără moarte, murise. Cu litere mari, negre, presa îl publica necrologul. Trupul lui de bărbat de o mare frumusețe orientală fu spintecat de medici specialiști, golit de măruntaie, îmbălsămat și cusut la loc, apoi gătit, acoperit cu flori și expus în rotonda Ateneului pentru ca admiratorii să-și poată lua rămas bun de la acela care în istoria României a fost... Și așa mai departe... Și așa mai departe... Regența nu se scuturase încă de frică. Îl chemă pe fratele mortului, pe Vintilă, și-i încredință Președinția Consiliului de Miniștri rămasă pe neașteptate vacantă.

— O să ne fie greu.

— Greu, greu, dar o să meargă ?

— O să meargă. Și Vintilă e tot din osul Brătienilor.

— Tineretul îl susține pe I. G. Duca.

— O să vedem cum rezolvăm problema Duca. Deocamdată trebuie să fim atenți să nu ne scape puterea din mîini.

— Cum o să ne scape ? Avem cu noi armata. Aproape toți generalii sînt membrii ai partidului nostru.

— Domnule, domnule, ce catastrofă !... După rege, îl pierdurăm și pe Ionel...

— L-a chemat Ferdinand la el, în cer. I se ura să stea acolo numai cu sfinții... Acum regele stă cu Ionel al nostru de vorbă. Stau de vorbă și pun la cale remanieri, noi guverne cu Vintilă, cu Dinu, cu... Neamul Brătienilor e mare...

Oamenilor nu le place tristețea. La moartea multora se fac glume. Se fac glume mai ales la moartea celor care, deținînd puterea, au guvernat cu severitate și cu pumn tare. Ion I. C. Brătianu fusese unul dintre aceștia. La Ateneu, lumea se înghesuia ca la urs. Primul-ministru sta neclintit, cu obrajii păroși și cu buzele vag colorate. Mîinile și le ținea încrucișate pe piept, mîinile cu care condusese ani și ani, pe ape liniștite și pe valuri agitate, *corabia statului român,* mîinile cu care își lovise fără milă adversarii. Aceste mîini acum erau liniștite, liniștite pentru totdeauna și tot atît de reci ca ochii acoperiți de pleoape, tot atît de reci ca materia cenușie de sub frunte care acum începea să se descompună, tot atît de neputincioase ca niște vreascuri uscate... (Mîinile tuturor morților seamănă cu niște vreascuri uscate. Pe urmă putrezesc și nu mai seamănă cu nimic.)



Ah !... Bucureștii !... Bucureștii și bucureștenii !... Omul care acum sta întins între flori de toamnă avusese adulatori, partizani, prieteni de club și prieteni de casă. Acum, toți oamenii aceia *nu mai aveau nevoie de mort* și nici mortul nu mai avea nevoie de ei. Unii, ca să nu pară ingrați, rămaseseră acolo, în rotonda Ateneului lîngă catafalcul ilustrului decedat și se uitau la acesta. Pentru ultima oară... *Sic transit*....

Cu puțin înainte de a muri Brătianu ceruse să fie înmormîntat în cavoul familiei de la Florica. Voia mortului trebuia să fie ascultată, dar acum și protocolul avea ceva de spus. Înainte ca funebrul cortegiu să pornească spre Gara de Nord i se ținură mortului numeroase discursuri. Vorbiră liberali și vorbiră și fruntași ai celorlalte partide politice cu care mortul se războise o viață întreagă. Îi cîntară și-i slăviră pe felurite glasuri calitățile și virtuțile. În înflăcărarea lor oratorică, unii, pentru a scoate efecte oratorice, merseră atît de departe, încît mai născociră și niște fapte mărețe, la care mortul nu se gîndise niciodată, și i le puseră în seamă.

— A fost inima țării.

— Sufletul țării a fost.

— A iubit și a slujit nația.

— A fost cel mai mare bărbat politic pe care l-au dat românii... Cel mai mare dintre cei mari.

Un student al Facultății de litere și filosofie, înscris de timpuriu la liberali, îl asemui pe mort cu apostolii Petru și Pavel.

— Petru și Pavel au fundat creștinismul. Ion I. C. Brătianu a fundat România...

Se auziră murmure în rîndurile opoziției.

— Tînărul a sărit peste cal.

Lui Ion I. C. Brătianu i se făceau, firește, funeralii naționale. Unii, impresionați de grandioasa ceremonie, își amintiră de morții lor, cu merite și înmormîntări mai modeste și plînseră lacrimi adevărate. Alții se gîndiră că într-o zi mai apropiată sau mai depărtată — ceasul morții nu și-l cunoaște nimeni — vor muri și ei, vor fi întinși pe catafalc și ei, și plînseră cu lacrimi adevărate.

Lumea credea că-l plîng pe cel expus în rotondă. Lacrimile însă nu sînt perle și este greu să le deosebești pe cele adevărate de ce false. Mulți rămaseră cu impresia că pe Ion I. C. Brătianu îl plînsese toată țara. *Toată țara !* Nimeni, oricine ar fi fost el, nu e plîns la moarte *de toată țara*. Oamenii își fac iluzii... Iluzia că sînt stimați... Iluzia că sînt admirați... Și iluzia, cea mai lipsită de temei, că sînt și iubiți. Uneori mortul e uitat chiar de ai săi, îndată ce sicriul i-a fost acoperit cu bulgări de pămînt.

Nici oratorii și nici ziarele nu amintiră că din ordinul răposatului fuseseră masacrați la 1907 peste unsprezece mii de țărani. Nu aminti nimeni de morții războiului în care același proaspăt mort aruncase, în 1916, fără nici o pregătire, țara. Nu se rosti nici un cuvînt care să le aducă oamenilor aminte că același proaspăt mort, în ultimii ani ai vieții sale, înecase grevele muncitorilor în sînge, că ordonase ori tolerase asasinate și că umpluse pușcăriile cu nevinovați.



La Florica îl prohodiră mai mult de o duzină de slujitori bisericești și-l îngropară pe ploaie. Pe participanții la înmormîntare îi plictisi noroiul care li se lipi de pantofi și ploaia care îi biciui tot timpul fără cruțare. La buza mormîntului un orator remarcă :

— Pe fostul nostru șef iubit îl plîng nu numai oamenii. Îl plînge și cerul.

— Da, da, îl plînge și cerul.

A doua zi opoziția uită de funeraliile naționale ce-i fuseseră făcute lui Ion I. C. Brătianu, ori poate tocmai din cauza lor își ascuți dinții și își înteți atacurile împotriva guvernului.

Cam peste o săptămînă îl întîlnii pe culoarele Camerei pe doctorul Mitică Angheliu, care, bineînțeles, își păstrase portofoliul și în guvernul lui Vintilă Brătianu, cum peste cîțiva ani avea să și-l păstreze și în acela al lui I. G. Duca. Îmi reproșă cu voce amară :

— N-ai scris articolele despre reforma mea.

— Nu le-am scris încă, domnule ministru.

— De ce ?

— Din cauza evenimentelor...

Mă luase de braț și mă trăsese într-un ungher...

— Ai văzut cum mă batjocoresc ziarele ? A ? Ce spui ?

— Am văzut, domnule ministru, am văzut și...

— Mă numesc „omul care i-a tăiat beregata lui Ionel Brătianu“... Așa mă numesc acum, „omul care i-a tăiat beregata lui Ionel Brătianu“. Și, probabil, așa voi fi numit încă multă vreme de acum înainte...

Poate că acest calificativ îmi va rămîne și în istoria partidului nostru, și în istoria țării. Auzi ? Eu... Eu... să fiu eu „omul care i-a tăiat beregata lui Ion Brătianu..."

De obicei eram foarte politicos în relațiile cu oamenii, indiferent de caracterul ori de situația lor. Acum însă nu știu ce-mi veni să spun :

— După cîte știu, l-ați operat. Deci... i-ați tăiat beregata.

— Și dumneata ? Și dumneata, domnule ? Și dumneata ?

— Nu vă înțeleg : ce vă supără ?

— Cuvîntul *beregată*. E vulgar. Cum pot oamenii aceștia, ziariștii, să folosească un asemenea cuvînt vulgar, cînd e vorba de acela care a fost Ion I. C. Brătianu, marele Ion I. C. Brătianu... *Șeful avea gît, nu beregată*...

— Eu știu, domnule ministru ? Nu știu.

— Și cum pot ziariștii aceștia, domnule, să mă atace pe mine ? Pe mine ! Un om atît de cinstit. Care duc o viață atît de austeră, atît de morală, atît de sărăcăcioasă — aș putea spune... Da... sărăcăcioasă...

— Ar trebui să faceți o lege de suprimare a presei ori măcar una de severă îngrădire a ei.

— Dumneata glumești, fără îndoială, dar noi, pînă la urmă, *o să trebuiască să facem o asemenea lege*. Să mă atace presa pe mine, care duc o viață atît de... atît de morală... Atît de austeră !...

— Totuși ! o țară fără presă !...

— Dar ce ? Imperiul roman avea presă ? N-avea, domnule, și-a trăit pînă a murit de bătrînețe.



*Ce-ai mîncat*
*De te-ai umflat ?*
*Ce-ai mîncat ?*

Cariera ministerială și viața atît de austeră și atît de morală a doctorului Mitică Angheliu a continuat. După asasinarea de către legionari, pe peronul gării Sinaia, a primului-ministru I. G. Duca, după ce acesta tocmai ieșise de la o audiență de lucru la rege, „omul care tăiase beregata lui Ionel Brătianu" deveni pentru trei zile și trei nopți, cîte le trebuiră liberalilor să-și aleagă un nou șef, președinte al consiliului de miniștri. Aflai vestea noaptea, tîrziu. Îl chemai la telefon și-i urai :

— La mai mare, *la mai mare*, cucoane Mitică..

Îmi suflă în receptor a mulțumire. Pe urmă se grăbi să mă întrebe :

— Cum la mai mare, domnule ? Cum la mai mare ? Sînt prim-ministru. Ce poate fi mai mare ca un prim-ministru ?

— Regent, cucoane Mitică, un regent e mai mare chiar decît un prim-ministru. Un regent este aproape cît un rege.

— Domnule ! Știi că asta ar fi o idee ? Știi că nu mi-ar sta rău de loc ? Mitică Angheliu, regent... Mitică Angheliu... regent... Regent !... Regent !... Nu sună rău... Regent... Regent... Regent... Sună frumos... Ba chiar foarte frumos...

După moartea lui Ion I. C. Brătianu liberalii mai rămaseră la putere cîteva luni, în cap cu Vintilă I. C. Brătianu. Prin atacuri de presă, prin demonstrații de stradă, dar mai ales prin intrigi de culise, fură

— în sfîrșit — doborîți și puterea trecu în mîinile oamenilor lui Iuliu Maniu. Național-țărăniștii nu guvernară de loc mai bine decît liberalii. Întăriră legea presei pe care o moșteniseră de la liberali, înăspriră cenzura, împușcară muncitori și țărani iar pe mulți îi aruncară în închisori. În timpul nefericit al acestei guvernări național-țărăniste avu loc puternica grevă de la Griviția a muncitorilor feroviari (dar despre această grevă sper să scriu în altă carte foarte pe larg).

Tot în această epocă nefastă se întoarse din exil prințul Carol care, luînd din mîinile regenței puterea, se proclamă din nou rege... Nu trecu mult și politicianul de la Blaj intră în conflict cu coroana, duse partidul în opoziție și liberalii care, între timp, își refăcuseră virginitatea, reluară puterea întîi cu I. G. Duca, apoi cu Gheorghe Tătărăscu, care guvernă mult. Doctorul Mitică Angheliu recunoscut ca „mare specialist în problemele de comunicații" își păstră iarăși portofoliu, și reformă, pentru a șaptea sau a opta oară, legile și regulamentele Departamentului Comunicațiilor.

Anii dictaturii regale și anii dictaturii fasciste-legionare și ai războiului trecură greu, dar trecură, și ne îmbătrîniră pe toți. Aceiași ani îl îmbătrîniră și pe doctorul Mitică Angheliu. Fostul de nu mai știu cîte ori ministru — și prim-ministru de trei zile — își mărită cinci din cele șase fete pe care le avea. Le văzu așezate pe la casele lor. Pe gineri nu-i pricopsi cu nici un fel de zestre. Dintr-unii făuri profesori universitari. Dintr-alții scoase miniștri plenipotențiari și ambasadori, îi trimise peste mări și țări, umplu lumea cu ei. Pe Țeța cocoșata nu izbuti s-o mărite. O trimise la Osica, cea mai săracă și mai oropsită dintre moșiile lui, s-o administreze și, mai tîrziu, cînd va fi să i se întîmple și lui ceea ce nici un om nu poate ocoli, s-o moștenească.



Rămase numai cu sluga în vechea casă din strada Spartană.

În toamna lui 1944, aruncat afară de împrejurări din viața politică, se întîlni, pentru întîia oară în viața lui, atît de austeră și atît de morală, *cu plictiseala și cu urîtul*. Ca să mai facă economii și mai ales ca să aibă cu ce-și umple timpul, concedie pe harnicul om de casă care se ocupa de peste treizeci de ani, sub strictă supraveghere, cu administrarea uriașei lui averi.

— Dar cine o să vă încaseze chiriile, cucoane? Aveți treizeci și șase de imobile numai în București, baștca cele din provincie.

— Eu, Serafime.

— Și socoteala dividendelor la petroliere cine o să v-o țină?

— Eu, Serafime.

— Și pe cei opt administratori ai moșiilor dumneavoastră cine o să-i controleze și-o să-i țină în frîu, excelență?

— Eu, Serafime. Nu uita că pînă de curînd am ținut în frîu o țară. O țară, mă, o țară întreagă.

— Dar aveți peste șaptezeci de ani, cucoane, vă apropiați de optzeci.

— Abia acum mă simt în putere, Serafime. Și sînt flămînd după muncă, Serafime, sînt flămînd după

muncă și după cîștiguri, Serafime, după bani, Serafime.

— După bani, cucoane ! Dumneavoastră care aveți atîția !

— De ce să nu am bani, Serafime, și de ce să nu vreau să am mai mulți, Serafime ? La casa omului banii nu strică.

Serafim fu concediat și doctorul Angheliu se apucă să-și administreze singur uriașa lui avere. Veniseră comuniștii la putere ? Veniseră și nu veniseră... Guvernul de coaliție avea să fie urmat de alt guvern de coaliție. Și așa mai departe, pînă ce va sosi momentul potrivit. Atunci comuniștii vor fi scoși din guvern și poate chiar aruncați iarăși în ilegalitate. (Toată marea burghezie nutrea aceste speranțe.) Cu toate că muncea mult, doctorului Angheliu îi mai rămase totuși timp liber. Plictiseala se năpusti iarăși, ca o fiară sălbatică asupra lui. Și, odată cu plictiseala se năpusti din nou asupra lui și *urîtul*. Șeful lui, Ion I. C. Brătianu, care-l făcuse de atîtea ori ministru și căruia, într-adevăr, încercînd să-i salveze viața el „îi tăiase beregata" — prietenii lui de tinerețe, amicii de maturitate și de bătrînețe muriseră unul după altul. Alți prieteni nici nu-și căută și nici nu-și găsi. Obiceiul cititului nu-l avusese și acum era prea tîrziu să-l deprindă. Din lipsă de timp nu văzuse niciodată un spectacol de teatru. Auzise, cu vreo patruzeci de ani în urmă, pe cînd era doctor tînăr, de plasă, la Pietreni, sub munte, că s-ar fi inventat cinematograful. Nu fusese însă curios nici atunci și nici mai tîrziu să intre într-o sală și să vadă un film.



— Teatrul ? N-am timp pentru teatru și pentru măscăricii de teatru. Și în afară de asta am auzit că teatrul e plin de femei lipsite de rușine care umblă după bărbații bogați să le fure pungile.

— Atunci să vedeți un film ?

— Filmele sînt pentru cine are timp să caște gura. Oamenii serioși muncesc... Cînd eram la Pietreni munceam. Cît am fost ministru am muncit. Muncesc și acum. Și-o să muncesc, domnule, pînă o să mor.

Se gîndea cîteodată la satul de sub munte. Acolo își găsise el, de fapt, norocul. Acolo își începuse el marea carieră. Dacă atunci cînd isprăvise Facultatea de medicină din București se dusese la minister să solicite un post de medic de plasă ar fi avut protecții și i s-ar fi repartizat un loc mai bun, în vreun oraș de provincie, bunăoară, ori în vreo circumscripție mai apropiată de București, el ar fi rămas toată viața un biet medic, un doctoraș oarecare. Neavînd rude la Ierusalim — cine era să-l sprijine pe el băiat de țăran dobrogean, într-o vreme în care puterea în stat era întreagă în mîinile bogătașilor ? —, fusese trimis în pustietatea de la Pietreni... (Sate sărace, drumuri proaste, sărăcie lucie, și uneori chiar foamete.) Primise. Și se dusese acolo cu gîndul să scoată bani din piatră seacă și să-și înjghebeze cît de cît o familie și o situație. Alerga, folosindu-se de o birjă veche și de doi cai costelivi, prin sate, căuta bolnavi, îi doctoricea, și nu o dată îi vindeca. Începuse din chiar primele săptămîni să-și facă un mic renume. I se dusese vestea.

— Doctorul Mitică Angheliu ? De treabă doctor. Se

mulțumește cu ce-i dai. N-am văzut om atît de econom. Te miri ce mănîncă. Te miri cu ce trăiește. Oricît ar fi masa de bogată, el ciugule ca o pasăre.

La Pietreni cunoscu, îngriji și însănătoși un țăran mai cu stare, unul Anatol Burcuș. Cînd acesta vru să-i plătească onorariul doctorul Mitică Angheliu avu, brusc, o inspirație să nu primească nimic de la acest țăran. Absolut nimic. Anatol Burcuș stăpînea pămînturi multe, bune de fînețe. Fînețul însă, chiar cînd anii erau bogați în ploi, aducea un venit destul de modest.

Tocmai pe cînd chibzuia țărănește dacă să se însoare ori nu cu una din cele două fete ale țăranului însănătoșit pe gratis, în sat veniră cîțiva streini aducînd cu ei unelte ciudate, sfredeliră în cîteva locuri pămîntul nisipos și pietros și descoperiră petrol. Burcuș fu primul care semnă un contract cu societatea petroliferă anglo-franco-americană. Pe terenurile lui se ridicară deci cele dintîi sonde de la Pietreni și din adîncul terenurilor lui țîșniră aci primele tone de petrol. Atunci Mitică Angheliu *nu mai ezită*. Se căsători repede cu cea mai în vîrstă, care se și apucă să-i nască an de an fete. Țăranul, ametit de aurul care-i venea cu nemiluita, îmbrăcă straie orășenești și-și cumpără automobil. Să tot fi fost pe atunci cincișase automobile în toată țara. Muri împreună cu fata cea mică și nevasta într-un groaznic accident în munții Vrancei.

*Fă-mă, mamă, dobitoc,*
*Fă-mă, mamă, cu noroc,*
*Și m-aruncă-n foc...*



Tînărul doctor Mitică Angheliu se pomeni peste noapte, prin nevastă, singurul moștenitor al unei uriașe averi. Iar această avere nu era ca oricare alta, ci una în continuă creștere : sondele curgeau într-una și doctorul avea o singură grijă : să schimbe aurul negru în aur adevărat. Căpătă, odată cu averea, și popularitatea la care nici nu cutezase să viseze.

— S-a îmbogățit doctorul Mitică Angheliu.

— E cocă de bani.

— Sondele îi aduc aur.

— O să intre și în politică.

— Nu m-aș mira.

Ion I. C. Brătianu, după îndepărtarea lui Mitiță Sturdza de la conducerea partidului liberal, căutînd elemente tinere cu care să împrospăteze și să modernizeze partidul, îl descoperi și pe doctorul milionar de la Pietreni, îl chemă în partid, îl făcu să fie ales șef de județ, și-l introduse în cabinet. Se întîmplă să-i încredințeze Ministerul Comunicațiilor. Doctorul Mitică Angheliu — doctor de boli interne și la nevoie și mic chirurg — deveni, deci, *specialist în comunicații*. Totodată i se încredință și catedra de chirurgie de la Facultatea de medicină din București. Ca internist uită repede tot ce știa iar ca chirurg tăie cu nemiluita mîini și picioare, spintecă burți și operă stomacuri. Tăie și gîturi. Între altele, spre bătrînețe, tăie și gîtul binefăcătorului său politic Ion I. C. Brătianu. („Doctorul Mitică Angheliu care i-a tăiat be-

regata lui Ion I. C. Brătianu" cum scria din cînd în cînd presa.)

Intrat în lumea politică, își descoperi și alte pasiuni, în afară de aceea de a conduce și de a reforma mereu comunicațiile. Una din aceste noi pasiuni era cumpărarea de imobile și terenuri virane în București. Alta, de a a cumpăra moșii.

— Petrolul se află în subsol, nu știi niciodată cît mai e și cînd se isprăvește. Cu pămîntul e altceva. Pămîntul, fie că-l ai la țară, fie că-l ai la oraș, constituie un bun sigur, nepieritor, pentru că pămîntul nu moare.

— Sînt bune și acțiunile, domnule ministru. Petrolierele, minierele... Cresc în valoare de la an la an.

— Nu zic că nu sînt bune, însă uneori societățile astea anonime mai dau și faliment. Pe cîtă vreme pămîntul... *Pămîntul nu moare...*

Mă mirai mult, deși cunoașterea mai adîncă a oamenilor mă povățuise încă din tinerețe să nu mă mai mir de nimic cînd, în anul ultim al celui din urmă război mondial, îl întîlnii pe doctorul Mitică Angheliu consumîndu-și timpul prin cafenele și prin restaurante. În cafenele ocupa o mică masă, cerea un sirop și-l plătea numaidecît, atrăgîndu-i chelnerului atenția :

— Ține minte ! Ține minte că ți-am plătit. Să nu cumva să te iei după mine la plecare și, pretinzînd că nu ți-am plătit consumația, să-mi ceri să ți-o achit a doua oară... Ține minte, băiete, că ți-am plătit.

Sorbea rar cîte o înghițitură și abia după trei-patru ore se hotăra să plece. Dar nu pleca îndată ce lua



hotărîrea. Scotea din buzunar o monedă măruntă, o punea pe farfurioară ca și cum ar fi vrut s-o dea bacșiș picolului. O lua. O băga în buzunar. Punea în locul ei una și mai mică. Picolul ar fi vrut s-o ridice însă nu cuteza. Fostul de atîtea ori ministru iar o dacă chiar prim-ministru aștepta așa, jucîndu-se cu neînsemnata monedă, pînă ce băiatul era chemat de chelner, și trimis după cine știe ce comandă. Atunci excelența lua repede mica monedă de pe farfurioară, se scula grăbit de la masă și părăsea localul, bucuros peste măsură că prin iscusință și-a salvat o părticică din avere.

— Ei ! Cine disprețuiește paraua nu știe să prețuiască milionul. De aceea nici nu-l are.

În același fel se purta și prin marile restaurante. Ar fi fost dornic să stea cu cineva la masă, să schimbe o vorbă-două, să facă ceea ce nu făcuse niciodată mai înainte, adică să pălăvrăgească, întocmai ca pensionarii, ca șomerii, ca oamenii de la marginea societății care niciodată nu se îndeletniciseră cu altceva. La masa lui însă nu se oprea și nu se așeza nimeni, niciodată. Din cînd în cînd se mai găsea cîte cineva să-l salute. Doctorul „care-i tăiase beregata lui Ionel Brătianu" se grăbea, fericit, să-i răspundă.

— Ce singur e doctorul Angheliu !

— Ba nu e de loc singur ! Are imobile, are moșii, are păduri, are acțiuni, are sonde. Acasă are și-o slugă bătrînă care-i mătură odaia și-i pregătește pat curat.

— Crezi că averile o să și le ia cu el în mormînt ?

— Nu. Nici el nu crede asta, darmite eu ! Dar cît trăiește nu-i scapă un ban din mînă. Adună, tot adună... Și pe urmă iar adună... Și așa mai departe...

În timpul războiului, mai ales în prima lui parte, pentru oamenii cu mulți bani viața se desfășura destul de plăcut. Frontul era tare departe, iar alarmele aeriene se auzeau destul de rar. Uneori treceau cîteva luni chiar de la o alarmă la alta. În București, unde viața devenise destul de tumultuoasă și cu un spor de stricăciune, se deschiseră restaurante noi, noi cafenele, noi baruri de noapte. Se improvizară și cîteva noi teatre.

*Îngerul era albastru,*
*Îngerul nu era albastru.*
*Îngerul era mai mult negru...*

Cu cîțiva ani înainte de război, nu mai îmi amintesc cine avusese ideea să amenajeze în subsolurile marelui palat cultural „Arcadia", așezat în centrul Capitalei, două cinematografe. Președintele consiliului de administrație al palatului „Arcadia" era doctorul Mitică Angheliu, care veghea cu strășnicie ca imobilul să fie bine întreținut și bine administrat. Aci aveau loc concerte, aci se țineau, în sala cea mare, conferințe și tot aci se deschideau expoziții. În timpul războiului, cînd lumea era mai dornică decît oricînd de amuzament, unei actrițe, care nu mai găsea nicăieri angajament, îi veni în minte să-și deschidă un teatru al ei. Bani nu avea. Nu era înzestrată nici cu prea mult talent, dar avea fire tenace. Găsi bani și anunță cu mult zgomot deschiderea unui



teatru al ei, într-una din sălile din subsolul „Arcadiei".

— Cu cine s-o fi încurcat Nevăstuica Paloș ? A ajuns directoare de teatru.

— Ei ! cu cine !?... O fi găsit și ea, ca atîtea altele, unul cu bani.

Taina se dezlegă singură în seara în care se deschise noul teatru „Arcadia" din subsolul palatului „Arcadia" cu comedia *Flăcările iubirii*. Doctorul Mitică Angheliu fu văzut în loja de onoare mîncînd cu ochii spectacolul și aplaudînd-o pe Nevăstuica Paloș, interpreta principală care la fiecare zece minute se repezea între culise să-și schimbe toaletele. După spectacol o luă la braț și se duse cu ea la Capșa. Lumea, care-l cunoștea cît e de auster și de zgîrcit, rămase trăsnită.

— Ca în filmul *Îngerul albastru*... Aproape ca în *Îngerul albastru*...

— Uitați-vă la el cît e de țanțoș.

Alții rîseră.

— Se ține bine bătrînul.

— I-a cumpărat actriței o vilă de toată frumusețea în parcul Elefterie.

— A încărcat-o de bani și de bijuterii...

— Știu că-l toacă...

— Milionarul trebuie, pînă la urmă, să fie tocat de cineva. De ce n-ar fi tocat și Mitică Angheliu de una ca Nevăstuica Paloș ?

Chirurgul improvizat care-i tăiase beregata lui Ionel I. C. Brătianu deveni acum un obișnuit al culiselor. O lume nouă care i se păru fermecătoare, și pe care nici măcar n-o bănuise, i se deschise în față.

Asistă la repetiții și-l auzi pe regizor — un tînăr fălcos și burtos, fiu de protopop ardelean — cum înjură și cum se rățoiește la artiști și la artiste, și chiar la femeia între două vîrste care îl fermecase. Artistele, iar uneori și figurantele îi răspundeau regizorului cu vorbe și mai mustoase, și mai pipărate.

— Ce lume !... Ce lume ! își spunea doctorul, însă trebuia să recunoască — cu spaimă, dar și cu o ascunsă bucurie — că lumea aceasta dezordonată, vulgară, începea să-l prindă tot mai mult în farmecul ei straniu, amăgitor — văzu cum se croiesc și se probează costumele, cum se cioplesc și cum se vopsesc decorurile, și se minună de iscusința cu care electricienii știu să mînuiască reflectoarele.

De la o cabină la alta pe coridoarele semiobscure artistele și figurantele circulau aproape goale fără să se jeneze, fumau sau, oprite într-un colț, își făceau confesiuni una alteia... În mai puțin de o lună de la deschiderea acestui teatru din subsolul palatului cultural „Arcadia", doctorul Angheliu căpătă obiceiul plăcut să se strecoare, ca un băiețandru ștrengar, prin cabine și să tragă cu ochiul cum se îmbracă și cum se dezbracă figurantele.

— Te rugăm să nu intri la noi. Sîntem în pielea goală, cocoșelule...

— Da ?! Nu vă feriți de mine. Sînt doctor. Și unui doctor îi este îngăduit să vadă totul...

Fetele se învățară cu el, ba îl și îndrăgiră.

Îi ziceau „cocoșelul", îl numeau „moșulică" sau „ramolo", îl apucau de gît și-l răsturnau pe canapele, îl gîdilau și cele mai cutezătoare îl descheiau la pan-



taloni să vadă dacă *acolo* mai are sau nu ceea ce au de obicei bărbații.

Bărbatul sobru și sever de altădată „care tăiase beregata lui Ionel Brătianu" și se lăudase ani de-a rîndul cu viața lui „atît de austeră, atît de morală", învățase să rîdă, să glumească, și chiar ceva mai mult : *învățase să se veselească*. Descoperise că femeile tinere au trupul cald, aproape fierbinte și, cu mare mirare, că vinul e plăcut la gust. Bău, însă cu măsură. Mai descoperi și voluptatea de a cheltui banii. Dacă ar fi avut prieteni le-ar fi mărturisit că, în sfîrșit, acum știe și el ce este viața, ce este dragostea, ce este fericirea... De ce trăise oare pînă atunci așa cum trăise ?

— Din prostie și numai din prostie !

În nopțile de insomnie, căci începuse să aibe și de acestea, se gîndise și la nevasta lui, la fata lui Anatol Burcuș, care îi născuse cîteva fete și care, după aceea, murise și se mutase la strămoși. Avusese, chiar atunci cînd era de tot tînără, trupul rece, uscat, aproape aspru. Cea mai tînără și mai nătîngă figurantă din teatrul Nevăstuicii Paloș i se părea nespus de atrăgătoare, nespus de plină de viață și de farmec.

Nevăstuica Paloș, care se pricepuse să-i cîștige odată cu inima și punga, îi instală în cabina ei o canapea pe care bătrînelul se odihnea în timpul repetițiilor sau al spectacolelor cînd îl ajungea, totuși, oboseala.

Pe canapeaua aceea și muri, firește, de cord, într-o mohorîtă după-amiază. Familia îl îngropă în grabă. Toți ai lui se temură că vor veni și teatralistele să-l

vadă mort pe „cocoșelul" lor. Teama nu-și avea rostul. Nevăstuica Paloș era femeie chibzuită. Luase de la babalîcul ei tot ceea ce putuse lua. Îl plînse sincer un sfert de oră și, ca să-și uite durerea, jucă în seara aceea cu mult foc și petrecu pînă la ziuă cu aviatorul cu care trăia de fapt și care tocmai primise, pentru vitejiile lui de pe front, o decorație.

I se deschisese testamentul. Ginerii aflară cu indignare că o mare parte din averea lui o lăsase moștenire actriței care — scria acolo negru pe alb — „m-a făcut să înțeleg la adînci bătrînețe ce este viața și în ce constă fericirea". Numai Teța cocoșata, căreia îi revenise Osica, spusese rîzînd :

— Săracul tata ! Are dreptate să scrie în testament ce a scris. Că biata mama, ca o țărancă simplă ce era, n-a știut decît să-i nască copii.

Surorile se strîmbară la ea :

— Îl aprobi ? Nu cumva ai de gînd să cauți și tu... *dulceața vieții ?*

— De ce nu ? Numai de n-aș căuta în zadar.

— Ai fi în stare. Osica nu e chiar de lepădat....

— Ar putea să tenteze pe vreun sărăcan...

*Lumea n-are margini...*
*Viața are margini...*
*Lumea n-are margini...*

Cînd să intrăm în Teliu, tovarășul Licu Oroș îi spuse șoferului :

— Te rugăm să ne duci la spital. Vrem să-l vedem pe doctor și, eventual, pe tovarășul Țigănuș. La județeană o să mergem mai pe urmă.



Mă întristai gîndindu-mă că ar fi posibil să-l găsim pe aprigul nostru tovarăș fără suflare. Aș fi vrut să-l întreb pe secretarul județenei dacă într-adevăr mai hrănește în inima lui vreo nădejde. Presupunînd însă că mi-ar da un răspuns îndoielnic — ceea ce m-ar fi întristat și m-ar fi îndurerat și mai mult — rămăsei tăcut.

Cum intrarăm în spital, o întîlnirăm pe sală pe tovarășa Sarmiza Ciobanu. Ne văzu la rîndu-i și cum ne văzu se repezi la noi, se aruncă în brațele lui Oroș și se apucă să plîngă cu hohote. Oare murise tovarășul Țigănuș ? Nu-mi venea să cred. De-a lungul vremii în care îmi tîrîsem și eu umbra legată de picioare pe pămînt, văzusem mulți oameni plîngînd. De curînd o văzusem lăcrămînd și o auzisem suspinînd și pe fetișcana care acum plîngea cu hohote în brațele lui Oroș. Dar acuma tovarășa Sarmiza plîngea *un altfel de plîns*. Era un plîns lin, ușor, dulce. Cu fiecare lacrimă care-i izvora din ochi se părea că îi piere durerea din inimă. O întrebai :

— Trăiește ?

— Da. Trăiește. Trăiește și va trăi. Va trăi... Va trăi...

Ne grăbirăm să intrăm la Țigănuș. Îl găsirăm sleit de oboseală însă în cap ochii îi rîdeau plini de bucurie. Încercau să rîdă și buzele stoarse, uscate, plesnite. Pînă la urmă aveau să izbutească.

— He-he ! Ce credeați ? spuse tovarășul ciuntit de-un picior, nu-l lasă partidul pe Țigănuș să se curețe cu una, cu două... He-he ! Nu-l lasă partidul pe Țigănuș să se curețe...

## CAPITOLUL XI

Clemente Ţigănuş chemă fetişcana, îi luă mîna dreaptă între mîinile lui şi se apucă să i-o mîngîie încet. Acum Sarmiza nu mai plîngea, dar ochii îi rămăseseră încă plini de lacrimi. De potolit se potolise, însă din cînd în cînd îi mai răsărea totuşi pe buze cîte un suspin.

— O vedeţi, tovarăşi ? A plîns ? A plîns adînc ! Şi acum suspină dulce !... *Cine ar putea bănui că e de la cadre ?* Despre femeile de la cadre toată lumea spune că sînt dure... toată lumea...

Fetişcana îşi retrase mîna dintre mîinile lui Ţigănuş, umblă în poşetă, scoase o batistă şi-şi şterse îndelung ochii frumoşi. Ne zîmbi tuturor. Pe Ţigănuş îl întrebă :

— Ascultă, Clemente, nu cumva şi tu, tovarăş vechi şi încercat, căruia partidul i-a încredinţat sarcini mari — şi chiar multe sarcini secrete — crezi că slujitorii de la cadre nu trebuie să fie oameni ?

— Nu. Eu nu cred. Ştii bine şi ce cred eu şi ce nu cred. Am glumit. Duşmanii noştri însă o cred. Şi nu avem puţini.



— Duşmanii noştri cred multe. Clemente, plănuiesc multe şi speră şi mai multe, Clemente...

— Mie mi-o spui ? Deocamdată duşmanii au izbutit să-mi fure un picior. Erau cît pe-aci să-mi fure şi capul.

Bucurat de vestea pe care o aflase, că viaţa lui Ţigănuş nu mai era în primejdie, Oroş îi privea pe cei doi tineri şi parcă nici nu-i vedea şi nici nu auzea ce vorbeau. Urechile lui prinseră însă ultimele vorbe. Îl întrebă pe Ţigănuş :

— Ce zici ? Dacă te lăsam numai pe mîna lui Darvari...

— Peste o zi-două, cel mult trei, mă prăpădeam.

— Darvari te da pradă morţii cu bună ştiinţă...

— N-am nici o îndoială. Dar asupra acestui fapt o să vorbim noi după ce ies de aici. De cînd stau aici răstignit în pat, m-am gîndit la multe, tovarăşe Oroş, la foarte multe m-am gîndit. Şi tot gîndindu-mă parcă mi s-a limpezit şi mai mult mintea.

— O să avem destule de vorbit şi mai ales de făcut. Dar, nu ştii, Păune Hurmuz, *doctorul nostru* se află încă în oraş ?

— Da. Însă va trebui să plece la Bucureşti chiar în noaptea asta. Are şi acolo de tratat nişte cazuri urgente.

— Şi dumneata în grija cui rămîi ? A lui Darvari ?

— Nici pomeneală.

— Atunci ?

— Rămîn în grija tovarăşei Roza, o doctoriţă pe care a cerut-o de la Bucureşti *doctorul nostru* şi care a şi sosit cu trenul acum o oră...

— E foarte simpatică, spuse Sarmiza. Și pare trecută de multe ori prin ciur și prin dîrmon. S-ar putea să fie o veche ilegalistă.

*E timp de aur și e timp de argint,*
*Dar mie îmi place timpul de aramă,*
*Mie îmi place timpul de aramă...*

Roza !... Numele nu avea nimic neobișnuit și nu trezea în multele și învălmășitele mele amintiri nici un ecou. Cunoscusem în viață poate o sută de femei pe care le chema Roza, ori Rozica, ori Rozalia. Cunoscusem chiar o Sinforoza. Fusese în tinerețe călugăriță, părăsise mînăstirea, se căsătorise cu un tambur-major, născuse trei fete — și toate trei ajunseseră (ca o pedeapsă a lui Dumnezeu) pensionare în casa Elvirei Cîrlan. În lumea orașelor Roza e un nume foarte răspîndit.

Oroș ne strînse la toți mîinile, se scuză că nu mai poate sta cu noi și plecă bine dispus spre sediul județenei. Cum nu mai aveam nimic de făcut în noaptea aceea, rămăsei lîngă Țigănuș cu Sarmiza și cu Gînjul smead care nu se dezlipise de noi toată ziua. Omul cu piciorul retezat nu avea somn. Îi ținurăm de urît și pălăvrăgirăm multe și de toate. Din schimburile de cuvinte care avură loc între ei, din răspunsurile pe care le primii la întrebările mele, aflai, în bună parte, povestea Sarmizei, și-mi spusei că într-o zi ar fi bine s-o scriu. Altădată prinsesem obiceiul să iau și să păstrez note. În ultimele zile însă, din cauza lipsei de timp, renunțasem. Mă bizuiam, în ceea ce aveam să fac atunci și chiar ceva



mai tîrziu, mai mult pe tăria memoriei mele, decît pe pe altceva. Dar cînd voi mai reuși să scriu o carte ? Aveam în cap zeci și zeci de cărți. De mult îmi dădusem seama că majoritatea lor vor muri chiar acolo unde se născuseră, în mintea mea. Nici înainte viața mea nu fusese liniștită, însă din toamna lui 1944 evenimentele mă prinsese într-un vîrtej aproape năucitor. Îmi plăcea vîrtejul. Mă sucea, mă răsucea, mă trăgea în adîncul lui și mă arunca iarăși la suprafață, însă niciodată nu mă amețea.

— Acum poate să pice și doctorița, spuse Țigănuș. E tocmai timpul să mi se facă injecții cu medicamentul salvator. Da, da, cu medicamentul al cărui nume încă nu-l cunosc, dar care mi-a salvat viața.

După ieșirea partidului din ilegalitate, în toamna lui 1944, erau comuniști și comuniști. Unii, stîngiști, ne priveau cu dispreț și uneori chiar cu suspiciune :

— Dumneavoastră, intelectualii care...

Alții ne simpatizau, cum era Oroș, și ne ajutau cu dragă inimă să ne îndeplinim sarcinile. Țigănuș era stîngist și nu o dată mă ciorovăisem cu el. Acum găsii prilejul să-l înțep în glumă :

— Sînt buni la ceva și oamenii de știință...

— Dacă lucrează pentru binele celor mulți, da.

Răspunsul era cam dogmatic, cam schematic, însă îl acceptai. Pe cînd mă pregăteam să-i spun zîmbind acestea, intră în mohorîta odaie de spital în care ne aflam — și care era slab luminată de becul rotund spînzurat de tavan — o femeie voinică, înaltă, cu umerii largi de sportivă. Era bălană, cu părul de aramă ca pădurile toamnei, cu ochii mari, de un

verde spălăcit, ostenit, dar încă plini de viață. Sarmiza mă prezentă. Doctorița spuse:

— Roza Paulian.

Tresării. Făcui ochii mari și întrebai:

— Paulian ?

Femeia roși. Spuse cu buzele tremurînd:

— Pentru dumneata Roza Caleb...

Ne privirăm unul pe altul cu atenție, numai cîteva clipe, poate numai una, poate una singură, și începurăm să rîdem amîndoi deodată cu rîs fericit și pe undeva foarte amar.

— Dumneata ești Roza! Roza Caleb!... Roza... Micuța Roza cu care...

— D-apoi cine credeai?

Pregăti fiolele și seringa. Afară vîntul vuia, mai sălbatic parcă decît înainte, vuia și sub cerul negru răsucea și chinuia copacii uscați care așteptau ca și noi să se apropie cu pași mari zilele albe ale iernii.

Trecuseră destui ani peste noi de la sîngeroasele răscoale din 1907. Țăranii executați de armată din ordinul ministrului de război de atunci, generalul Alexandru Averescu, putreziseră de mult în pămîntul negru și gras al țării, alături de cei schingiuiți și dați gropii de jandarmii lui Ion I. C. Brătianu, cel căruia doctorul Mitică Angheliu îi tăiase beregata, sau omoriți direct de boieri, de vătafii sau de logofeții boierești. Dar lumea, la noi la Omida, pe lunga, îngusta și săraca Vale a Călmățuiului, nu era nici mulțumită, nici liniștită, nici veselă. Amintirea sîngelui vărsat și a suferințelor îndurate de mai toți țăranii dăinuia mai



departe. La adăpostul aparatului de ordine și de represiune al statului, marii proprietari ne exploatau și ne chinuiau cu și mai multă cruzime, iar dincolo de Dunăre se aprinsese, și ardea cu flăcări pustiitoare, focul războiului balcanic. Pe la noi prin sat umblau năuce știrile ciugulite de prin ziarele care veneau la primărie și pe care le citeau în auzul oamenilor notarul Gică Stănescu, învățătorul Gheorghe Popescu-Bragadiru, doctorul Ganciu, ori secretarul primăriei, care era și cîntăreț de strană la biserică și pe care îl chema Florea Floacă. Dacă aveai urechi de auzit auzeai la primărie sau pe la cîrciumi:

— Bulgarii i-au măcelărit pe turci la...

— La Constantinopole a izbucnit revoluția...

— Grecii i-au smintit în bătăi pe turci la...

— Sîrbii au cucerit de la turci cetatea...

Sub loviturile creștinilor din Balcani, care îndurasră cîteva secole robia turcească, ca și noi de altfel, se părea că vechiul imperiu otoman se clatină din temelii, se destramă și se pregătește să-și dea duhul.

— Ați auzit? Turcii măcelăresc prizonierii luați de la creștini.

— Enver are un vaporaș cu care se plimbă seara pe Bosfor. Pune să se arunce de vii în cuptorul vaporului prizonierii. Ard oamenii. Capetele plesnesc și bubuie. Arderea de vii a prizonierilor în cuptorul vaporașului e una din marile plăceri ale lui Enver, ale lui Enver Pașa... ministru și ginere al prea slăvitului sultan.

— În Turcia sînt masacrați armenii...

— Și în Armenia sînt masacrați turcii...

— De unde știi?

— Așa se aude. Se înarmează și își adună provizii nemții. Se înarmează și își adună provizii și alții. Semnele nu sînt bune.

— A început să-i secere și pe turci și pe creștini molimele.

— Tifosul... Holera... Ciuma...

Aveam și eu pe atunci, cum mai am încă și astăzi, ca toți oamenii, două urechi. Aș fi vrut ca tot ceea ce îmi intra pe o ureche să-mi iasă pe cealaltă. Aproape totdeauna rîvneam să uit ceea ce auzeam, însă cu cît mă zbăteam să uit, cu atît se întărea și mai mult ținerea mea de minte. Peste miile de imagini crunte ale vieții cu care mă blagoslovise Dumnezeu, se așezaseră alte mii de imagini ale suferinței, ale schingiuirilor și ale morții văzute pe vremea sîngeroaselor răscoale țărănești și chiar și după răscoale. Acum auzeam, și tot ceea ce auzeam ca și tot ceea ce vedeam despre grozăviile pe care le aruncau asupra oamenilor luptele și vărsările de sînge, molimele și mizeriile de neînchipuit pricinuite de sîngerosul război balcanic se întipăreau pe creierul meu proaspăt, *îmi înmulțeam dar îmi și împovăram ceea ce aveau să devină mai tîrziu amintiri, amintiri, amintiri...*

Cădea întunericul nopții peste sat. Venea ora somnului. Încercam să dorm. Uneori izbuteam să adorm repede. Alteori greu de tot izbuteam să adorm. Dar somnul îmi era totdeauna tulburat de vise, unele mai urîte și mai bezmetice decît altele. Visam luptele crîncene care aveau loc la miazăzi de Dunăre și visam maldăre și maldăre de morți. Nu erau de loc rare



nopțile în care mă visam pe mine însumi crescut dintr-o dată mare, devenind soldat și ținînd o pușcă cu baioneta prinsă de țeavă, în mîini, trăgînd foc după foc în dușmanii care se năpusteau asupră-mi sau repezindu-mă eu însumi, alături de alții, la atac. Cîmpul de luptă pe care îl visam uneori era noroios, pietros alteori, dar totdeauna plin de fum și de flăcări. Fumul mă înneca și mă sugruma. Flăcările mă ajungeau și mă pîrjoleau. Morții peste care călcam se uitau la mine cu ochi reci și sticloși, holbați peste măsură, sau sparți, de parcă ar fi fost de sticlă, iar la unii ieșiți pur și simplu din cap. Răniții, văitîndu-se, căinîndu-se și zvîrcolindu-se, mă prindeau de pulpanele mantalei, să mă opresc, să-i iau la spinare și să-i duc în dosul frontului, la ambulanțe, în afara cercului unde bîntuia focul și își făcea de lucru cu coasa ei neîndurătoarea moarte. Se întîmpla ca în unele nopți să visez că zac în ploaie și-n zloată cu un cuțit înfipt în piept sau în pîntec. Treceau peste mine ori pe lîngă mine ostași năprasnici, barbarizați de război, păroși, mustăcioși, cu căutătura înnebunită de spaima morții. Setea îmi aprindea gîtul și simțeam că fruntea îmi crapă de durere. Mă ridicam în coate și încercam să mă agăț de unul sau de altul dintre cei care încă nu căzuseră. Soldații, fie că purtau aceeași uniformă ca mine, fie că o purtau pe a dușmanului, mă izbeau și mă călcau cu tălpile cizmelor. Carnea mă ustura și mă durea îngrozitor. Leșinam. Cînd mă trezeam din somn eram tot scăldat în sudori și sleit. În mintea mea tînără se așezau imagini grozave. Zestrea aceasta sinistră creștea o dată cu mine și-mi

dădeam seama cu tristeţe că acesta era de fapt, în afară de dîrza mea voinţă de a îndura totul şi a trăi mai departe, principalul avut pe care îl purtam cu mine îmbogăţindu-l mereu, ca pe o cumplită povară, prin viaţă... prin întreaga mea viaţă, cîtă avea să fie.

— Bine de copii. Ce ştiu ei! Cresc ca mărăcinii cîmpului!

Era adevărat. Creşteam singuri. Creşteam aproape goi. Creşteam buboşi, ghimpoşi. Creşteam neluaţi în seamă... *Ca mărăcinii cîmpului creşteam.* Cum era, deci, posibil să fie bine de noi? Mă apuca rîsul. Aveam dinţi mari, albi ca zăpada şi ascuţiţi, colţoşi ca dinţii puilor de lup. Rîdeam fără sfială. Rîdeam de mă prăpădeam.

— De ce rîzi, mă? Dinţosule...

— Îmi vine şi mie cîteodată să rîd, unchiule... Şi atunci rîd ca prostul. Nu mă mai pot opri. Rîd pînă mă satur de rîs.

— Bine că te saturi şi tu o dată de ceva.

— Mă mai satur eu şi de altele, unchiule.

— N-oi vrea să-mi spui că te saturi de mîncare, sărăcie ce eşti!

— Nu. De mîncare nu mă satur niciodată, cum nu te saturi nici dumneata.

— Atunci de ce poţi tu să te mai saturi ?

— De dat cu săniuţa, iarna. De scăldat la gîrlă mă satur, vara, cînd năpădesc căldurile... De minciunile oamenilor mă satur, de prostiile lor. Ieri nenea Avendrea povestea în şosea că a vînat un iepure cu trei ochi...

— Aurisitule .



— Dacă mă mai afurisești o dată, unchiule, să ştii că-ţi dau cu piatra în cap.

Unchiului Voicu îi plăcea, rîdea:

— Semeni cu bunică-tău, cu răposatul bietul tata, şi pe undeva semeni şi cu mine. Nu rabzi să te calce nimeni pe coadă... N-ai coadă dar nu rabzi să te calce nimeni pe ea. Te ţii bine. Să ai grijă să te ţii totdeauna bine...

Tata îmbătrînea, scădea şi se chircea văzînd cu ochii. Îmbătrînea, scădea şi se chircea văzînd cu ochii şi mama. Îmbătrîneau şi vecinii. Îmbătrîneau şi vecinele, vechile duşmance ale mamei. Şi duzii din bătătură îmbătrîneau. Şi salcîmii din arie. Şi plopul din curte. Toţi pomii şi toţi arborii din curtea noastră. În fiecare primăvară li se usca ici o ramură, dincolo alta. Totul îmbătrînea în jurul nostru. Numai noi, copiii — *bine de noi, ferice de noi! — creşteam. Mai creştea în preajma noastră şi iarba. Dar iarba trăia puţin. Răsărea primăvara. Creştea vara. Toamna îmbătrînea. Începutul iernii îi reteza zilele.*

*Nu o dată mă pomeneam părîndu-mi rău că nu sînt iarbă, să cresc, să îmbătrînesc, şi să mă trec repede, cît mai repede, într-un singur an dacă s-ar putea... Într-o singură zi, dacă s-ar putea.*

*Fii cuminte, copile,*
*Că vine laurul,*
*Laurul... Balaurul...*

— Şi aşa o să te treci repede, copile. De ce să te grăbeşti ? *Şi iarbă ai să fii, băiete, fie că vrei, fie că nu vrei. O să fii iarbă şi-o să te pască măgarii...* De asta

nu scapi, nici tu, nici împăratul. De asta nu scapă nimeni. Da... Da... *O să fii iarbă. O să fii iarbă și-o să te pască măgarii...*

Rămîneam cîteva clipe pe gînduri. Mă întristam și întrebam:

— Chiar măgarii?

— De ce nu? Măgarilor le place iarba... Dar de măgari nu scapi nici cînd ești om. Măgarul te lovește cînd nici cu gîndul nu gîndești, cu copita... Are copită puternică măgarul. Poate să te și omoare.

— O! Doamne, Doamne!

Am să devin iarbă și-au să mă pască măgarii!... De ce măgari ? De ce nu ? Nu aveam nimic cu măgarii, însă dintre toate patrupedele cel mai mult îmi plăceau caii... Nechezau... Alergau... Scăpărau din copite... Sfîntul Gheorghe din icoană era călare pe cal — pe cal alb era călare Sfîntul Gheorghe, iar Făt Frumos umbla călare prin basm și prin lume tot călare... Tot călare... Tot călare... Călare tot pe cal alb. Numai Sfîntul Dumitru umbla călare prin lume și prin poveste pe cal roșu. Era roșu ca flacăra calul Sfîntul Dumitru, roșu ca flacăra focului... ca flacăra focului...

Acum cred că este necesar să notez aci — în paranteză — următoarele: în sat nu veneau numai ziarele *Adevărul, Dimineața* și *Universul,* care aduceau știri de tot felul, mai venea o dată pe săptămînă și revista *Războiul popoarelor* în care erau publicate, în negru și alb și uneori și în culori, fotografii și desene în care erau înfățișate diferite lupte sau alte scene de război. Găseam revista aceasta la învățătorul meu



Gheorghe Popescu-Bragadiru, care mi-o împrumuta. Toate visele mele privitoare la război și la ororile războiului aci își aveau izvorul. Această revistă alimenta cumplitele mele visuri, cu lupte, cu grămezi de morți. Țin minte că ilustrația care m-a impresionat cel mai mult și care mi-a dat cele mai cumplite visuri a fost aceea care arăta zeci de grămezi de morți. Soldații rămași vii, nemaiavînd timp să îngroape mulțimea morților, îi adunase în stive, îi stropise cu petrol și le dăduse foc. Scldații morți ardeau cu flăcări mari, roșii.

*Du-te la război, pentru țară mori*
*Și-ți va fi mormîntu-ncoronat cu flori.*

Pe cînd oamenii se măcelăreau între ei în peninsulă, ori poate tocmai din pricina aceasta, unii și-au adus aminte de Dumnezeu.

— Unde putem să-l găsim pe Dumnezeu și să-l rugăm să ne ferească de război?

— La biserică. Nu știai?

Au început, mai ales cei în vîrstă, care aveau flăcăi ori gineri tocmai buni de luat la război, să se mai ducă duminica și pe la biserică. Părintele Tomiță Bulbuc s-a umflat în pene ca un curcan:

— V-ați adus aminte de sfîntul lăcaș al Domnului !...

— Ne-am adus, părinte, de ce să nu ne aducem?

— Dar în lăcașul Domnului plouă. S-a stricat acoperișul.

— S-a stricat, părinte, biserica e veche și i s-a stricat acoperișul.

— Utați-vă la sfinți! I-a ajuns jilăveala.

— Să-i uscăm, părinte Tomiță, dacă a venit vremea să-i uscăm...

Părintele Tomiță Bulbuc n-a priceput. Și-a ridicat ciuful de barbă:

— Cum adică să-i uscăm? Sfinții sînt uscați de felul lor. Nu-i vedeți? Au pielea înșirată pe oase. Au postit și s-au uscat și de aceea au și devenit sfinți.

— Atunci și noi sîntem sfinți, părinte. Și noi avem pielea înșirată pe oase. Și noi am postit, mai mult de nevoie decît de voie.

— Nu e vorba de voi, e vorba de sfinți. Zgămîie. E vorba de sfinții zugrăviți pe pereții bisericii.

— De sfinți vorbeam și eu, părinte. Ziceam să-i uscăm. Adică să-i vindecăm de jilăveală, că le-a intrat jilăveala în vopsea.

— Și cum vreți să-i... uscați?

— Să aducem scări, să le proptim de ziduri, să ne urcăm pe ele și să le facem vînt sfinților cu niscaiva șervete, pînă îi vindecăm de jilăveală.

— Vorbești ca Tîndală, omule. Trebuie să puneți mînă de la mînă, să adunați bani, să cumpărați tablă și să aducem un meșter, să învelească sfînta biserică din nou, cu tablă nouă.

— Iar să dăm bani, părinte Bulbuce? Ne-a topit stăpînirea cu dăjdiile. Acum ne mai supui și sfinția ta la o dajdie. De unde să mai scoatem bani și pentru biserică?

— Trebuie. Altfel, jilăveala se întinde și ajunge pînă la chipul lui Dumnezeu și-l strică. Și atunci Dumnezeu o să se supere rău de tot pe voi și-o să



vă bată cu boli, cu sărăcie, cu moarte. Cu multe poate să vă bată Dumnezeu, că are putere multă. Așa că... gîndiți-vă... Gîndiți-vă și dați ceva și pentru sfînta biserică...

Au mai mîrîit unii, au mai cîrîit alții, însă pînă la urmă s-au hotărît și au ținut o adunare în fața bisericii. Aci s-au sfătuit, au ales pe cîțiva dintre ei și i-au trimis cu carele să colinde ulițele din satul nostru și ulițele din satele vecine după cerșeală. Se oprea carul în uliță. Venea omul cu căciula în mînă, la poartă. Zicea:

— Dați ce vă lasă inima pentru sfînta noastră biserică, să-i facem acoperiș... Dați ce vă lasă inima pentru sfînta noastră biserică...

— Dați pentru sfînta biserică din Omida.

— Dați cît vă lasă inima...

— Dați cît vă ține punga...

— Pentru sfînta biserică...

— Pentru iertarea păcatelor pe care le-au făptuit cît au fost în viață morții noștri.

Sătenii de la noi din ținut, de pe lunga, îngusta și săraca Vale a Călmățuiului, au multe cusururi, după părerea unora chiar prea multe, dar la nevoie sînt săritori. Auzind că e vorba de sfinta biserică, nu țin nură seamă de lipsurile lor și dădură fiecare cîte ceva, cu dragă inimă. Astfel, unul dădu un gologan, de nichel, altul o băncuță de argint, unul dărui o strachină de grîu, altul un ciurel de porumb, ori o giscă, ori o găină. Haralambie Coș aduse din partea lui taică-său, care se îndeletnicea cu furturile, un curcan îndopat.

— De unde l-a furat, măi Lambe, taică-tu?

— De la unul Vlădescu, din Stănicuț.

După aceea sătenii au vegheat cu strășnicie ca bucatele și păsările adunate să nu fie vămuite de primar ori de notar, ori de secretarul primăriei, cum era obiceiul locului. Cînd au socotit că au adunat îndeajuns, au vîndut tot ceea ce adunaseră. Au cumpărat cu prețul lor tablă. Acum cine trece pe la noi prin Omida mai poate vedea tabla aceea acoperind biserica și turla și strălucind în soare. *Tabla bine plumbuită n-a prins rugină.*

— Dar cine să ne acopere biserica?

— Cunosc eu un meșter care o să ne lucreze mai pe puțin. Deocamdată omul cu pricina învelește biserica din Voivoda, dar cum e tocmai pe terminatelea l-am putea tocmi să învelească în chiar vara asta și biserica noastră.

— Și cine-o fi meșterul ?

— Abraham, Abraham Caleb din Turnu.

— Bine, dar...

— Nici un „dar"... în Dobrogea a învelit și moschei turcești. E meșter bun și e om cumsecade. N-o să ne tragă pe sfoară. O să-l plătim cinstit și ovreiul o să ne facă la rîndul lui treabă cinstită.

Cîțiva strigară:

— Bun meșter... Bun meșter... Cine n-a auzit de el?!

— Repeziți-vă cîțiva pînă la Voivoda, că nu e departe, și angajați-l. Însă tocmiți-vă mult, să ne lase mai ieftin, că sîntem oameni săraci și biserica noastră e și ea săracă.

— O să ne tocmim. N-aveți grijă. O să ne tocmim



ca și cum am avea de cumpărat o pereche de boi mari, grași, din canaraua geambașilor. O să ne tocmim cît o să fie nevoie...

Peste o săptămînă doi oameni plecară cu două căruțe la Voivoda să-l aducă pe Abraham Caleb la noi, la Omida, cu familia, cu bagajele și cu ucenicul care avea să-l ajute întîi la dezvelitul și apoi la învelitul bisericii, cu tablă nouă, plumbuită, care să nu prindă rugină.

— Unde să-i dăm casă de locuit?

— La Păscuțu. Omul cu nevastă de la oraș, are casă nouă și curată ca un ghioc.

— O să vrea Papelca ?

— De ce nu? Primește plată. E muiere săracă și are și ea nevoie de bani ca noi toți.

Așadar Abraham Caleb avea să locuiască pe ulița noastră — uliță noroioasă primăvara și toamna, prăfoasă peste măsură vara — căci între noi și alde Păscuțu nu se aflau decît două curți, arii cum le numeam în limba satului.

Cînd, către seară, au venit de la Voivoda căruțele cu familia și cu bagajul meșterului, eram în uliță și mă jucam cu alți băiețandri de teapa mea. Ne-am repezit să vedem bagajele și în același timp să vedem și pe fericiții stăpîni ai bagajelor. (Noi, dacă am fi plecat undeva, n-am fi luat nici un bagaj cu noi căci nu aveam ce lua. Era bine ? Nu era bine, dar nu era nici rău.)

Bagajele lui Abraham Caleb: două geamantanașe cu cămăși, cu cearceafuri, cu rochii. Cîteva oale, cîteva farfurii, o tigaie, cîteva pahare groase, de sti-

clă, cîteva căni și ulcele de pămînt ars, toate acestea erau puse claie peste grămadă într-un coș cu băieri de nuiele împletite. Asta să fie tot? Cam puțin pentru un orășan. S-ar putea să mai fi lăsat și ceva pe-acasă. Mai tîrziu am aflat că nu avea casă... Umbla cu familia după el și se oprea pentru cîteva săptămîni sau cîteva luni pe unde găsea de lucru.

— Ce e pe noi, băiatule, și pe culme...

— Atunci n-o să vă țineți nasul pe sus că sînteți orășeni...

— N-o să ni-l ținem de loc.

Familia lui Abraham Caleb: o nevastă voinică, înaltă, cu umeri largi, cu ochii verzi, șterși, obosiți și păr de aramă ca pădurile toamnei, plus patru fete bucălate, bucălate și rotunjoare ca patru ulcele. Dar Abraham Caleb mai tîra după el și un ucenic, iar acest ucenic nenorocit era un turc mărunt, negricios, cu buze groase, roșii, care răspundea la numele de Suliman... Meșterul tinichigiu care se îndeletnicea, bineînțeles atunci cînd găsea de lucru, cu învelitul bisericilor îl culesese pe buzatul Suliman din mahalaua turcească a orașului Turnu — oraș pe Dunăre, care atunci era pentru mine primul în lume, al doilea fiind Rușii-de-Vede, unde unchiu-meu Tone Brătescu ținea birt economic și măcelărie în piața mare. (În piața pe care parcă o văd și acum cum am văzut-o întîia oară cu văru-meu Mișu: gherete de scînduri, multe gherete de scînduri și în toate aceste gherete atîrnînd, în cîrlige, boi întregi, viței, capre și oi, berbeci și țapi, porci și purcei de lapte. Mirosea în toată piața aceea a sînge, numai a sînge.)



Toate orașele de pe Dunăre fuseseră cîndva raiale turcești. Stăpînirea turcească se isprăvise pe amîndouă malurile Dunării dar turci mai rămăseseră în fiece fostă raia cît să umple o mahala. Așa rămăseseră și la Turnu. Turcii din zilele acelea ale adolescenței mele nu mai aveau nimic din măreția imperială de odinioară. Erau săraci lipiți pămîntului și trăiau din te miri ce. Femeile de la noi din sat s-au mirat de nevasta lui Caleb, flăcăilor le-au plăcut cele două fete mai mărișoare, iar nouă, copiilor, Suliman ne-a căzut drag, deși cînd l-am văzut întîia oară ne-am cam temut de el.

— Mănîncă bașibuzucul om?

— Nu mănîncă.

— Taie bașibuzucul om?

— Nu taie. Le-a trecut timpul bașibuzucilor.

Noii-sosiți în sat s-au așezat cu toții în casa lui Păscuțu, casă care pe atunci era nouă, spoită la fiecare șase luni de Papelca și ținută curată ca un pahar.

Astăzi casa e veche, strîmbă, dărăpănată. Între timp a murit harnicul Păscuța, a murit și copilul numit Ginghis, s-a dus și Papelca... În vechitura care s-a urîțit acum își duce zilele prietenul meu scump Veve Chiorul despre care am scris nu numai o dată.

Nevasta tinichigiului venit la noi să învelească biserica, Asia Caleb, se trăgea de undeva de prin părțile Moldovei, și muierile, cum au gura mare și sînt și iscoditoare, după ce s-au împrietenit cu ea, au întrebat-o:

— Dar cum te-ai măritat, soro, cu domnul Caleb? Dumneata, năltuță, tinerică, frumușică... Dumnealui, mărunțel, de parcă nu v-ați potrivi nici la chip, nici la statură.

— E adevărat că domnul Caleb e cam scurt și cam groscior și ceva mai bătrîior decît mine, dar e bun, dragele mele, e bun ca pîinea lui Dumnezeu. Și așa groscior și grăsun și bătrîior cum este să vă uitați la el cînd lucrează acolo, sus, pe biserică. Veți vedea că se mișcă sprinten, ca un flăcău, și nu se teme nici de înălțimi, nici de amețeli cum nu se teme pasărea care are aripi.

— Și ce fete frumoase ai, cucoană Asia. Să le dea Dumnezeu sănătate. Parcă nici nu le-ar fi tată domnul Caleb. Parcă ți-ar fi fost bărbat Făt-Frumos...

Doamna Asia Caleb rîdea, arătîndu-și dinții albi.

— Să nu vă audă bărbatu-meu...

— De ce să nu ne audă?

— Cum aude, cum intră la bănuieli și nu mai duc casă bună cu el.

Marta avea șaptesprezece ani, ochi mari, negri, puțin piezișî, și păr de smoală, Mariana, cea roșcată, cincisprezece ani avea, treisprezece Leia și unsprezece Roza.

— Pe Marta am născut-o la cîteva luni după ce am plecat din Sorg unde Abraham a învelit geamia tătărească. Pe Mariana la Iași, pe Leia la Galați... Pe Roza... Stați, stați să-mi amintesc, unde am născut-o eu pe Roza... A, da!... La Slatina... Da, da, la Slatina... Se aflau cîțiva ofițeri chipeși în garnizoană,



dansam cu ei sîmbăta seara pe la baluri... Trei ani am trăit la Slatina... Trei ani încheiați.

— Roza îți seamănă leit...

Cu Roza se juca ceata de băieți desculți din care făceam și eu parte.

— Unde vă duceți astăzi voi, băieții?

— La crîng, la Adîncata.

— Luați-mă și pe mine.

— Nu luăm cu noi fete.

— Socotiți-mă băiat și luați-mă.

— S-o luăm, Trăcălie?

— Dacă o țin picioarele, să meargă! Numai să nu înceapă să scîncească s-o cărăm în spinare. Că eu, unul, mai curînd o răstorn în șanț decît s-o duc în circă.

— Mă țin! striga Roza. Sînt învățată cu drumurile! Sînt învățată să umblu ca și voi cu picioarele goale.

Ne arăta tălpile picioarelor mici.

— Uite! Vedeți? Sînt groase. Sînt și crăpate. Picioarele mele sînt întocmai ca ale voastre. Umblu și eu desculță, ca voi.

Mergea cu noi. Ținea la drum și ținea și la alergătură. Îi descopeream crîngul. O învățam să deosebească un copac de altul. Îi spuneam numele plantelor, al florilor. Îi arătam care ciuperci sînt bune de mîncat și care nu, și melcii care, fripți pe cărbuni și tăvăliți prin mujdei de usturoi, se topesc în gură de gustoși... La întoarcere, dacă ne prindea pe drum noaptea, o povățuiam să privească cerul fumuriu și să cunoască numele stelelor.

— Și stelele au nume?

— Și stelele au nume. Și copacii au nume. Și florile... Și păsările... Toate păsările cerului și ale pămîntului au nume.

— Și măgurile au nume?

— De ce să nu aibă?

— Cine a făcut măgurile?

— Oamenii care au trăit mai de mult pe pămînt.

— De unde ai aflat tu tot ceea ce știi?

— De la cei mai în vîrstă decît mine.

Mă vedea coana Asia trecînd pe uliță, stîrnind nori de praf cu picioarele. Mă striga:

— Cîrnule! Ia vino încoace, Cîrnule!

— Mie nu mi se zice Cîrnul, coană Asia, mi se zice Dințosul. Așa m-au poreclit prietenii mei... Și dușmanii mei tot așa m-au poreclit... Dințosul. Și dacă toată lumea îmi spune Dințosul pentru ce dumneata îmi zici Cîrnul? Că mie pînă acum nimeni nu mi-a zis Cîrnul...

— Bine. Am să-ți spun și Dințosul. Vino încoa, Cîrnule-Dințosule... Cîrnule-Dințosule... Cîrnule-Dințosule...

Se juca cu vorbele și cu poreclele mele. Îmi plăcea. Mă apropiam.

— Întinde mîna! îmi spunea.

Întindeam mîna. Îmi dăruia cofeturi să rontăi. Erau dulci cofeturile... și le rontăiam. N-am avut niciodată atîtea cofeturi cîte aș fi vrut să rontăi. Nevasta ovreiului mă întreba:

— Sînt dulci cofeturile, Cîrnule-Dințosule?



— Dulci, cucoană, aproape tot atît de dulci ca mierea.

— Cîrnule-Dințosule, mi-ai dus ieri fata la pădure...

— N-am dus-o la pădure. La crîng am dus-o. Și — dacă vrei să știi adevărul, nu eu am dus-o, nici prietenii mei n-au dus-o. S-a luat după noi, a venit după noi și noi am lăsat-o să vină după noi.

— Și v-ați întors noaptea.

— Noaptea ne-am întors. Crîngul e tare departe.

— Altădată, cînd merge și Roza cu voi, să vă întoarceți mai devreme. Domnul Caleb s-a supărat și s-a speriat.

— De ce s-a supărat domnul Caleb? Și pentru ce s-a speriat? Nici supărarea și nici sperietura nu sînt bune la casa omului.

— Copiii ca voi nu trebuie să umble noaptea pe drumuri. S-ar putea să vă iasă în cale oameni răi, să vă prindă, să vă bată, să vă lase schilozi ori cine știe ce să vă mai facă.

— Prin părțile noastre oamenii răi fură cai ori sparg case ca să se pricopsească cu niscaiva țoale. De copii nu se leagă nimeni. Nici nu se uită la ei.

— Nu e așa, băiatule, nu e tocmai așa. Ai auzit ce s-a întîmplat anul trecut la Băduleasa, cu fata lui Șurcan. Copila nici nu apucase să se prindă în horă și...

— Nu-mi mai spune, cucoană Asie. Acuma știu. Mi-am adus aminte... Iar cu Steluța lui Șurcan află că eram văr.

— Vezi că am dreptate? Altădată...

— N-o să mai întîrziem noaptea pe cîmp...

Mă ţineam de cuvînt două-trei zile, uneori mai puţin. Poţi să trăieşti la sat şi să nu întîrzii noaptea pe cîmp? Întîrziam. Îmi plăcea să văd, de acolo, din cîmp, cum soarele, roşind tot mai mult, atinge marginea orizontului şi după aceea cum pogoară şi se topeşte clipă cu clipă pînă piere cu totul. Atunci, plin de măreţie, văzduhul devine fumuriu. Răsar stelele. Întîi una — totdeauna aceeaşi — roşie de parcă ar fi scăldată în sînge, apoi două, apoi trei, apoi o sută, o mie, o mie de mii... O mie de mii... A numărat cineva stelele cerului? Dar firele de iarbă şi frunzele? Firele de iarbă s-ar putea număra. S-ar putea număra frunzele. Stelele cerului nu... Stelele cerului nu, nu... Sînt stele pe care ochii noştri nu le vor vedea niciodată. Văzduhul e plin de miros tare de iarbă crudă, de iarbă coaptă, de iarbă veştedă, de iarbă intrată în putrezire. Iarna văzduhul e încărcat de zăpadă, de zăpadă e încărcat pămîntul, şi atunci totul miroase a zăpadă, totul miroase a zăpadă, numai a zăpadă. Iau o mînă de zăpadă proaspătă, fac un bulgăre, mănînc bulgărele, mă dor dinţii. Zăpada e albă şi pură şi rece. Am mîncat zăpadă şi mă dor dinţii...

Băduleasa e un sat din apropierea satului nostru Omida. O soră a tatei — nu mai ştiu care — se măritase acolo cu unul Şurcan. Sora tatei murise, simplu, aşa cum mor oamenii la sate. N-a trecut mult şi Şurcan şi-a luat altă nevastă. Noua nevastă a lui Şurcan se socotea sora tatei — doar îi luase acesteia locul lîngă Şurcan. Veneau amîndoi pe la noi, ca rude, cu fata lor, cu Steluţa. Anul trecut, vară-mea



Steluţa — căci veri, veri buni ne socoteam — abia împlinise paisprezece ani. Lîngă casa lor, un bordei. În bordei un moşneag trăia. Văduv, că-i murise ştirba-i babă. A chemat-o moşneagul pe vară-mea Steluţa să-i facă în casă curat. S-a dus fata. A trecut drumul, s-a dus la vecin şi dusă a fost. Moşneagul a ruşinat-o. Pe urmă a sugrumat-o. Pe urmă a făcut-o ghem şi-a băgat-o într-un sac. Pe urmă a aşteptat să cadă amurgul. Şi după ce-a căzut amurgul, moşneagul a aşteptat să vină întunericul peste lume şi peste sat. Şi n-a trecut mult şi-a venit, cum de altfel vine în fiecare seară, întunericul peste lume şi peste sat. Şi-atunci moşneagul a aşteptat să adoarmă satul. Şi după ce tot satul a adormit, în afară de părinţii vară-mi Steluţa care îşi căutau fata pe la nişte rubedenii tocmai în cealaltă parte a satului, moşneagul a luat sacul la spinare şi prin întunericul care acum devenise beznă a dibuit poteca ce ducea spre vii. Ajuns la şanţul viilor a aruncat acolo sacul cu fata moartă. Peste trei zile trupul fetei începuse să putrezească, duhnea... Au găsit-o părinţii. Şi au înmormîntat-o. Am fost şi eu la înmormîntarea ei. Frumoasă înmormîntare. Şapte sate o priveau. Moşneagul, în beciul jandarmilor, legat fedeleş, mărturisise fapta... Nenea Şurcan şi mătuşă-mea au vîndut tot, casă, pămînt, vite, tot. S-au mutat la Turnu, la margine. Mătuşă-mea face pe moaşa, unchi-meu a ajuns gunoier. Mătură unchiu-meu Şurcan străzile, adună gunoiul, îl pune în cotigă, pune gunoi în cotigă pînă umple cotiga, duce cotiga la margine, aruncă

gunoiul într-o rîpă, se întoarce în oraș, și se apucă să mătură altă stradă. Și așa mai departe... Și așa mai departe. Viața merge înainte, mereu înainte. Mătușă-mea trăiește. Trăiește și unchiu-meu Șurcan. Trăiesc cum pot, dar vară-mea Steluța putrezește în pămînt, ori poate o fi și putrezit...

— Ce-mi dai să mănînc astă-seară, nevastă ?

— Ciorbă de linte, Șurcane, ciorbă de linte cu pîine.

Mănîncă unchiul-meu Șurcan și după ce se satură zice:

— Dumnezeu a fost bun cu noi, nevastă.

— Da, Șurcane, Dumnezeu a fost bun cu noi...

Alergam și dam tîrcoale bisericii. Domnul Abraham Caleb lucra tocmai sus, pe creastă. Lucra cu grijă. Lucra și cînta. Încruntat, Suliman buzatul scotea vechea tablă mîncată de rugină și-o azvîrlea jos. Căuta să mi-o arunce în cap. Avea ceva cu mine Suliman? Nu, nimic n-avea. Atunci de ce încerca să-mi arunce tabla în cap, să-mi spargă capul? Așa! Ca să mai petreacă și el, ca omul... (Uneori omul petrece spărgînd capetele altora.)

Mama o întrebase într-o zi pe doamna Caleb:

— Unde l-ați găsit pe bașibuzuc?

— La Turnu, în mahalaua turcească. Murea de foame. Domnului Caleb i s-a făcut milă de el. L-a luat ucenic și-l tîrăște după noi de mai bine de un an. Din ce cîștigă, domnul Caleb îi face și lui Suliman parte.

— Muncește turcul?



— Dacă îi pui sula în coaste să muncească, n-are încotro. Muncește. Altfel... Altfel se întinde lîngă zidul bisericii și doarme... Doarme de-ai crede că e mort.

Văzîndu-mă că dau mereu tîrcoale bisericii, și că jinduiesc să mă văd acolo sus, lîngă el, domnul Abraham Caleb mă striga de pe creasta acoperișului :

— Urcă-te pînă la mine, Ciufulitule.

— M-aș urca, domnule Caleb, însă mi-e teamă de turc.

— Turcul e băiat bun, Ciufulitule, și n-o să te arunce.

Satul mă poreclise Dințosul, doamna Caleb mă botezase Cîrnul, acum îl auzeam pe domnul Caleb zicîndu-mi Ciufulitul. De numele adevărat al omului sărac nu ține nimeni seamă. Fiecare îi spune cum vrea. Cu domnul Caleb vorbeam mai mult ca să mă aflu în treabă, să glumesc. De fapt, nu-mi era de loc frică de turc. Rînjea el la mine? Rînjeam și eu la el. Îmi arăta turcul pumnul? Luam o piatră în mînă și-l amenințam. Bașibuzucului tuciuriu îi plăcea nespus de mult că-i stăteam împotrivă. Pînă la urmă zîmbea o clipă și apoi zîmbetul i se schimba în rîs. Și atunci rîdea turcul, rîdea cu gura pînă la urechi și mă chema și el, de acolo, de sus, de pe acoperișul bisericii:

— Ghiaure, vino sus la mine, vino să ne împăcăm.

Ușurel ca Ușurelul Vîntului din poveste, mă cățăram pe scară, ajungeam pe acoperiș, călcam cu grijă pe tabla nouă, lunecoasă, mă duceam la Abra-

ham cel scurt, groscior şi grăsun. Mă lua lîngă el, şi-mi arăta satul:

— Vezi ce frumos se vede de aici de sus?

— Văd, domnule Abraham.

— Tu ştii ce este visul, Ciufulitule?

— Ştiu. Visez în fiecare noapte. De cele mai multe ori visez vise urîte, dar uneori visez şi vise frumoase. Visul, domnule Abraham, visul e un fel de viaţă netrăită, un fel de viaţă neadevărată, un fel de... Cum să-ţi spun? Ceva care este şi în acelaşi timp nu este...

Mă încurcam rău de tot în cuvinte. Dar nu numai atunci mă încurcam în cuvinte. M-am încurcat şi mai tîrziu, mă mai încurc şi astăzi. Da... Da... Oricît s-ar părea de ciudat dar şi astăzi mă mai încurc în cuvinte... Şi cît am pătimit, şi cît mai pătimesc din cauza asta. Unele cuvinte sînt pline de miez, altele seamănă cu nişte seminţe uscate. Vai de semănătorul care seamănă seminţe seci.

Domnul Abraham Coleb mă certa punîndu-şi în glas dulceaţa care se pune cînd îţi certi fiul:

— Nu m-ai înţeles, Ciufulitule. Nu te-am întrebat de visele pe care le visează omul în somn, ci de acelea pe care le visează omul cînd e treaz, despre ce ar vrea el să facă, despre dorinţele care ar vrea el să i se îndeplinească, despre ceea ce năzuise el.

— Acum am înţeles.

— Tu ce visezi? Către ce năzui?

— Să plec din sat. Să colind lumea. Să cunosc oameni şi locuri... Să... Să...

Voiam să-i spun o mie de visuri, o mie de năzuinţi, o mie de dorinţi...



Domnul Abraham Caleb îmi reteza vorbirea :

— Eu am visat totdeauna să învelesc o biserică înaltă, înaltă, de pe turla căreia să pot vedea jumătate din lume...

— Şi de ce nu ţi-ai împlinit acest vis, domnule Caleb?

— Pe Abraham Caleb, Ciufulitule, nu-l cunosc decît ţăranii. Lui Abraham Caleb, Ciufulitule, nu-i dau de lucru decît ţăranii... Iar ţăranii nu pot ridica asemenea biserici... Pentru că nu au bani, Ciufulitule...

— Dar orăşenii? Mi se pare că ar fi cu neputinţă de ridicat o biserică pe care, o dată urcat, să vezi jumătate din lume... *jumătate din lume... Lumea e mare, domnule Caleb, mare, mare...*

— Ai dreptate, Ciufulitule, dar visul meu rămîne vis. N-aş putea să trăiesc fără el... Şi visul acesta al meu o să moară odată cu mine.

Potrivea marginea bucăţii de tablă cu un cleşte şi pe urmă o întărea cu ciocanul. „Cioc-cioc... Cioc-cioc... Cioc-cioc...“ Ciocăniturile răsunau, sunau, răsunau... Le auzea întregul sat... Vorbea şi în acelaşi timp ciocănea tabla meşterul... De dimineaţa pînă seara... De dimineaţa pînă seara — adică atîta timp cît soarele se afla pe cer. Sufla greu. Căldura zilei creştea, tabla se încălzea, începea să frigă, însă omul de pe acoperiş nu-şi înceta munca nici cît să tragi în piept un fum de ţigară.

— Dar pe la oraşe ai învelit biserici, domnule Caleb ?

— Am învelit. Bisericuțe de mahala. Dar pe la marginile orașelor trăiesc tot țărani sau oameni care pe jumătate au rămas țărani.

— Nu ți-e teamă că într-o zi o să aluneci de pe o biserică și-o să cazi jos?

— Cum o să lunec? Învelesc biserici de la doisprezece ani. N-am lunecat niciodată. De ce-aș aluneca tocmai acum, la bătrînețe, cînd am atîția copilași de crescut... Dumnezeu... Dacă Dumnezeu mi-a ajutat să trăiesc și să muncesc pînă acum, de ce m-ar părăsi acum, cînd nici nu mai am cine știe cît de trăit ?

O vară întreagă a lucrat la învelirea bisericii din satul nostru Abraham Caleb, meșterul despre care se spunea că e bun ca pîinea caldă, ajutat de turculețul buzat pe care fetele mai îndrăznețe îl prindeau seara pe uliți și-l înghesuiau, rezemîndu-l de cîte un gard sau de cîte un copac.

— Suliman, cum sînt turcoaicele?

— Albe, grase și frumoase... Albe, grase și frumoase...

— Mai frumoase ca noi?

— Voi sînteți mai frumoase.

— Te faci creștin, Suliman? Rămîi cu noi, Suliman ?

— Am cadînă acasă.

— Negricioasă?

— Îhî... A!... Nu, nu negricioasă... Bălană... Bălană... ca franzela...

O vară întreagă m-am tot dus cu Roza la crîng și la pădure și am învățat-o să deosebească un arbor de alt arbor, o floare de altă floare, o stea de altă stea,



o pasăre de altă pasăre, un flutur de alt flutur, un fir de iarbă de alt fir de iarbă. Cîteodată mergea cu noi și Filimona, dar Filimonei nu era nevoie să-i arăt nimic. Ea le știa și le cunoștea pe toate mai bine ca mine. Însă Filimona n-o iubea pe Roza. Poate nici n-o plăcea. Pe vremea aceea ea avea o singură prietenă în sat : pe Orzu... despre care am scris cîteva pagini de amintiri chiar în această carte.

După ce a isprăvit de învelit biserica și turla bisericii și i-a prins în vîrf o cruce nouă, Abraham Caleb și-a încheiat socotelile cu sătenii de la noi din Omida, le-a cerut două căruțe, să plece cu familia și cu bagajele să-și petreacă iarna, ca de obicei, la Turnu. Așteptam în uliță, lîngă căruțe, să plece — *să plece domnul Abraham Caleb cu familia și cu bagajele.* Acum trecuse vara, cu toate minunile și amăgirile ei.

Toate trec, Doamne, toate trec, toate!

Și timpul devenise de toamnă, cu văzduhul rece, cu cer vînăt aproape în permanență acoperit de nori. Așa cum stăteam zgribulit acolo în uliță, mă înfășură și mă îngheță vîntul. Începui să dîrdîi. În piept parcă îmi crescură mărăcini. Și toți ghimpii mărăcinilor parcă își înfipseră vîrfurile în inima mea... *drept în inima mea... în inima mea. Știam că am în piept o inimă. Știam că bate ritmic. Nu o dată îi auzisem bătăile. Dar acum o simții zbătîndu-mi-se întîia oară.* Se zbătea ca o pasăre care, deși dă din marile aripi cu toate puterile, nu poate să zboare. *Nu poate să zboare...*

— Ai să mai vii vreodată pe la noi pe la Omida, Roza?

— Nu știu! Poate că n-o să mai viu niciodată. Tata ne poartă după el prin țară pe unde sînt biserici de învelit.

— Cu bine, Roza...

— Cu bine...

Mi s-a cernit și mi s-a bolnăvit inima. Mi s-au uscat buzele. Gura toată mi s-a schimbat într-o pungă de iască. Și dintr-o dată m-a cuprins setea, o sete arzătoare, cumplită cum nu mai cunoscusem pînă atunci. Dar știam că și dacă aș bea toată apa din fîntînă setea aceea aprigă care mă năpădise tot nu s-ar potoli. Uneori setea se potolește. Alteori nu se potolește. Nu se potolește... Nu se potolește...

Seara am întîlnit-o pe Filimona la fîntînă. Venise cu ulciorul să ia apă de băut, pentru bunică. Apa din fîntîna din fața casei noastre avea renumele de a fi cea mai bună din sat.

— Îți pare rău c-a plecat Roza?

— Da, i-am răspuns, îmi pare rău.

Filimona a rîs cu un rîs care nu mi-a plăcut de loc.

— Mie îmi pare bine c-a plecat... îmi pare bine c-a plecat și mai ales îmi pare bine că n-o să se mai întoarcă niciodată...

— Dar de unde știi tu că n-o să se mai întoarcă?

— De unde știu, știu...

Și-a umplut ulciorul cu apă și-a plecat. Aveam un cîine voinic pe care-l numisem Ursus. L-am chemat și l-am asmuțit după Filimona. Cîinele m-a ascultat, s-a dus după Filimona, dar ajuns lîngă ea, în loc s-o muște, s-a apucat să-i miroasă și să-i lingă picioarele.



Îmi mai aduceam din cînd în cînd aminte de Roza. Nu-i uitasem chipul însă i-l vedeam tot mai neclar, tot mai nelămurit, de parcă l-aș fi privit ca prin ceață. Între timp, peste satul nostru Omida de pe îngusta, lunga și săraca Vale a Călmățuiului, peste ai mei și peste mine au trecut multe, multe. Și după patru ani, în toamnă, în care ivirea ploilor și a furtunilor năprasnice întîrzia, țara a intrat în războiul cel mare, care acum nu mai era un război nou, ci un război vechi de care aproape toți oamenii se săturaseră.

— Cu cine ne batem?

— Cu ungurii.

— Și cu mai cine?

— Cu nemții.

— Și cu mai cine?

— Cu bulgarii.

— Și cu mai cine?

— Cu turcii.

— Vai de capul nostru!

Din biet satul nostru Omida și pînă la Turnu distanța nu e mai mare de-o poștă iar de la Turnu pînă la Dunăre e o palmă de loc, abia trei sau patru kilometri. Pe urmă vine Dunărea și dincolo de Dunăre se întinde, cît vezi cu ochii și mai ales cît nu vezi, Țara Bulgarilor. În dreptul orașului Turnu, pe malul bulgăresc se află, din cea mai veche vechime, orașul Nicopole. Multă vreme, în trecut, orașului Turnu i s-a mai spus și Nicopole mic.

— Tragem în bulgari cu tunurile?

— N-avem tunuri pe malul Dunării.

— Atunci de ce se aud într-acolo bubuituri de tun?

— Pentru că Dunărea e plină de vase de război austriece. Şi acele vase înarmate cu tunuri bombardează atît oraşul Turnu cît şi satele de pe mal.

Ţăranii din Omida se adună prin cîrciumi, se grămădesc în şosea, în faţa cărciumilor şi vorbesc... vorbesc... De multe şi de toate vorbesc şi tac, şi îşi pun lacăt gurii numai cînd îl văd venind şi apropiindu-se de ei pe plutonierul Nicolae Mieluşel, şeful postului de jandarmi de la noi din sat... *şeful postului de jandarmi.*

De frica bombardamentelor de pe Dunăre, turnenii au părăsit oraşul şi s-au refugiat prin satele mai depărtate, unde bătaia tunurilor de pe vasele de război austriece nu putea să ajungă. Mulţi orăşeni au venit şi în satul nostru. Autorităţile s-au repezit asupra sătenilor. Fiecare slujbaş al satului avea o gură cît o şură şi striga, striga :

— Pregătiţi odăile pentru refugiaţi.

— Dar noi unde să dormim, domnule notar?

— În tindă.

— N-avem paturi în tindă.

— Mai culcaţi-vă şi pe jos.

— Ca porcii?

— Ca porcii. Acum e război. Acum doarme şi trăieşte fiecare cum dă Dumnezeu... cum dă Dumnezeu...

Dacă nu aţi trăit pe vremea aceea la noi, pe lunga, îngusta şi săraca Vale a Călmăţuiului, n-o să ştiţi niciodată ce însemna pentru noi un plutonier de jandarmi...



*(Trebuie să însemn aci un fapt pe care îl observasem încă din 1913, din vara scurtei intervenţii a armatelor române în Bulgaria şi anume: de îndată ce se declară starea de război, autorităţile devin mai aspre, mai abuzive şi uneori de-a dreptul ticăloase. Moartea pluteşte deasupra tuturor şi poate tocmai de aceea nimeni n-o prea mai bagă în seamă.)*

În satul nostru Omida, ne-am pomenit într-o zi că printre alţii vine ca refugiat şi domnul Abraham Caleb cu familia. Au tras cu toţii la vechea lor gazdă, fără să se întrebe dacă aceasta îi vrea sau nu. Dada Papelca i-a primit cu bucurie. De fapt i-a primit cu interes, îi cunoştea pe Calebi, şi-i cunoştea ca oameni de treabă. Jandarmii tot i-ar fi adus pe cineva, şi i-ar fi impus să-i primească.

— Unde ţi-s fetele mai mari, cucoană Asia?

— Marta s-a măritat. Mariana s-a măritat...

— Au avut noroc de bărbaţi buni?

— Slavă Domnului... N-am a mă plînge.

Crescuse Leia. Crescuse Roza. Şi eu crescusem.

— Sărut mîna, cucoană Asia.

— Bună ziua, Cîrnule.

— Nu mi se zice Cîrnul, mi se zice Dinţosul. Dacă vrei să-mi zici pe poreclă, să-mi zici Dinţosul, cucoană Asia, sau Cîrnul-Dinţosu... sau Ciufulitu-Dinţosu, cum îi plăcea domnului Caleb să-mi spună.

Acum eram înalt, slab ca o scoabă, pistruiat, palid. Mai trăisem şi pe la oraş şi învăţasem, oarecum, bunele purtări. Partea cruntă a firii mele pornită spre violenţă ieşea la iveală numai atunci cînd mă lovea careva şi mă silea să mă apăr. Altfel rămăsesem des-

tul de sfios și destul de neîndemînatic în legăturile mele cu oamenii.

— Sper, Cîrnule-Dințosule, că acum n-o să-mi mai iei fata să mi-o duci la crîng ori în pădure.

— De ce, cucoană Asia ?

— Ați crescut mari și n-aș vrea să vă scornească lumea vorbe. O fată căreia lumea începe să-i scornească vorbe se mărită mai greu.

Roza se roșea la obraz.

— Mamă...

— Am dreptate, Roza. Trebuie să te păzesc... Altfel țărănoii ăștia te lasă cu burta mare...

Tata Caleb asculta. Rîdea. Spunea :

— Asia... Asia... vorbești ca și cum n-ai ști că o fată nu poți s-o păzești nici cu pușca, darmite cu sfatul. Lasă fata să se plimbe cu băiatul. Doar n-oi vrea să scoți din ea călugăriță ? !

— Abrahame... Abrahame...

În toamna aceea — prima noastră toamnă de război — care se prelungea în chip neobișnuit și tot în chip neobișnuit se păstra arămie și cu cer însorit, cu știrea sau fără știrea doamnei Caleb, am dus-o totuși deseori pe Roza la crîng și la pădure și nu o dată ne-am plimbat îndelung pe sub bătrînii copaci cu frunziș roșcat ca arama părului ei. Uneori s-a întîmplat chiar să ne prindă noaptea cu lună sau fără lună pe drum. O învățasem, ca și altădată, pe Roza să deosebească arbor de arbor, floare de floare, stea de stea, pasăre de pasăre, flutur de flutur, fir de iarbă de fir de iarbă...



Nici un copac nu seamănă cu alt copac, nici o pasăre cu altă pasăre, nici un om cu alt om, nici o frunză cu altă frunză și nici un fir de iarbă cu alt fir de iarbă.

— Dar stelele?

— Nici o stea nu seamănă cu altă stea...

— Acolo e Capricornul...

— Și acolo?

— Acolo... Acolo...

— Tu... Cîrnule-Dințosule...

— Da...

— De ce nu mă săruți tu niciodată? Nu-ți plac?

— Îmi placi, Roza, îmi placi chiar foarte mult.

— Atunci de ce nu mă săruți?

— Nu știu, Roza. N-am sărutat niciodată pe nimeni. Numai mîna mamei am sărutat-o și încă și pe aceea rar de tot... rar de tot...

— Nu te cred, Cîrnule-Dințosule, și dacă nu te cred, nu te cred.

Avea dreptate. Nu trebuia să mă creadă. Dar eu nu puteam să mă dezvălui ei, nu puteam să-i destăinuiesc, și nu numai din pudoare, nimic din viața mea ascunsă care, de fapt, poate că era adevărata mea viață... Fetele pe care le iubeam ori nu le iubeam, băieții cu care eram prieten ori nu eram prieten, cărțile pe ale căror pagini întîrziam cu ochii pînă începeau să danseze literele și cuvintele de nu mai înțelegeam nimic...

Cred că nimeni nu mă va contrazice dacă voi afirma că fiecare om, din cea mai fragedă copilărie pînă

la adînci bătrîneți are pe lîngă viața lui cunoscută de toți o viață care e numai a lui, o viață secretă.

Am mers alături mult timp. Șesul era gol, mirosea a iarbă coaptă, uscată, a pămînt jilav, a toamnă adîncă. Auzeam fluierînd în gară o locomotivă iar pe sub cer vaiete de cocori străbătînd văzduhul rece, încremenit. Cînd am văzut licărind în sat lumini, Roza mi-a căutat gura și mi-a mușcat-o adînc, de parcă ar fi vrut să-mi muște inima și să mi-o golească de sînge și de viață.

Ne-am pomenit năuci, tulburați, mistuiți de flăcări. Nu știu, nu mai știu de ce ne-am speriat și cum ne-am speriat. Ne-am pomenit luînd-o la fugă și fugind cît ne țineau picioarele.

După ce am ajuns la marginea satului, ne-a trecut la amîndoi și frica și tulburarea. Atunci am auzit-o pe Roza spunîndu-mi :

— Așa se sărută. Așa cum ți-am arătat. Acuma știi ?

— Nu, i-am răspuns. Nu știu. Și n-o să știu niciodată.

— Prostule! Mă silești s-o iau de la început. Prostule! Trebuie să înveți și tu să săruți ca oamenii. *Nu se poate să trăiești și să nu săruți. Iar dacă săruți, trebuie să știi cum. Să săruți cum trebuie, nu ca un mocofan.*

În poartă la Păscuțu, am deschis gura:

— Mai bine m-ai fi omorît. Ce-am să mă fac eu după ce ai să pleci? Mai bine m-ai fi omorît.

— N-am să plec atît de repede cum crezi. Războiul o să țină mult. Poate ani de zile de-acum înainte.



— Dacă o să țină ani de zile, o să-mi vină și mie rîndul să merg la război...

— Poate ai să mergi, dar poate n-o să mergi...

N-a mai spus un cuvînt. Voia să-mi spună că n-o să mă ia la armată și nici la război. Fără îndoială că gîndea: „Cine-a mai văzut soldat șchiop luat la război?" Tăcea. Tăcea. Am luat-o în brațe, am sărutat-o și am fugit.

Între mine și Roza s-au așezat zidurile negre și înalte pînă la cer ale nopții.

Peste cîteva zile s-a rupt frontul în Carpați și s-a rupt și cel de pe Dunăre. Puhoaiele cenușii ale armatelor germane, austro-maghiare și bulgare au cotropit aproape trei sferturi din țară.

— Cam în cît timp au să ajungă nemții pînă la noi, la Omida, pe Valea Călmățuiului?

— În două, în trei săptămîni. Poate chiar în patru. Acum se dau lupte pe Jii și pe Olt... lupte în care ai noștri mor ca muștele.

Toate prevederile celor ce credeau că sînt în măsură să prevadă viitorul s-au spulberat. Într-o săptămînă numai, atît nemții din Carpați cît și cei de pe Dunăre au ajuns pe lunga, îngusta și săraca Vale a Călmățuiului, au ajuns și la noi la Omida...

— Nemții... Nemții... Nemții...

Strigam „nemții" de parcă am fi strigat „căpcăunii". Mîncau nemții oameni? Nu. Nemții nu mîncau oameni. Împușcau oameni, dar de mîncat mîncau găini și gîște, curcani și purcei, mîncau tot ceea ce găseau în sat bun de mîncat.

— Ei, cum au venit așa au să se ducă.

— Dar dacă vor cîștiga războiul ? Atunci n-au să mai plece de-aici niciodată... N-au să mai plece... Niciodată... Niciodată... Au să devină stăpînii noștri pe veci.

— Războiul n-au să-l cîștige. S-au ridicat împotriva lor toate neamurile. Războiul n-au să-l cîștige și au să plece, au să plece, cu tinicheaua de coadă au să plece... au să plece...

Au venit nemții la noi în sat, la Omida. Pe Valea Călmățuiului au venit. Au mîncat, au dormit, iarăși au mîncat și au plecat mai departe, spre răsărit. Dar în gară au rămas nemți care să se ocupe de calea ferată și de bunul mers al trenurilor, iar într-una din cele mai bune case din sat — acolo unde își ținea cafeneaua țața Lenca — s-a instalat comandatura germană. Unde e doctorul Ganciu să-i vadă și să vorbească cu ei nemțește? Și unde e bunul meu învățător Gheorghe Popescu-Bragadiru? Au plecat în Moldova. În sat nu mai avem doctor. Învățător avem. E mult mai tînăr decît celălalt care m-a învățat carte și-l cheamă Tiberiu Fâsnacu...

Cu toate se învață omul. Se învață cu binele și se învață și cu răul. Ne-am învățat, așadar, și cu nemții. S-au învățat și ei cu noi.

— Rechiziții!...

— Ne trebuiesc cai.

— Ne trebuiesc boi.

— Ne trebuie grîu și porumb.

— Porci ne trebuie.

— Și păsări.



— Și ouă.

— Pielea noastră nu vă trebuie, domnule plutonier Burger?

— Deocamdată nu, omule, dar dacă o să ne trebuiască, o să v-o luăm. În privința asta să n-aveți nici o grijă. Credeți cumva că o să ne sfiim? La vreme de război nu-ncape milă. Războiul e război și legile lui sînte nemaipomenit de aspre.

*De unde nu e, nici Dumnezeu nu cere.*
*Dumnezeu nu cere dar ocupantul cere.*
*Ocupantul cere, ocupantul cere...*

Au stors satul, au sleit, au jupuit sătenii. Toate satele de pe lunga, îngusta și săraca Vale a Călmățuiului le-au stors, le-au sleit, le-au jupuit, au lăsat oamenii în sapă de lemn.

— Nu mai avem nimic, domnule plutonier Sapoka, nu mai avem nici după ce bea apă.

Plutonierul Sapoka, născut și trăit prin Bucovina, spunea apăsat :

— Scoateți ce-ați ascuns, ticăloșilor, scoateți ce-ați ascuns, că vă belesc !... Vă împușc ca pe cîini și tot ca pe cîini vă belesc...

(Nu era om rău, dar era război, iar el, Sapoka, făcea parte din armata de ocupație.)

— N-am ascuns nimic, domnule plutonier Sapoka.

— Nu vă credem. Hai în casă, să căutăm peste tot, peste tot...

— Poftiți... căutați...

Căutau în case, în poduri, în pivnițe, în hambare. Se băgau pretutindeni, se strecurau și cercetau toate

colțurile, toate cotloanele, nu rămînea nimic necotrobăit. Uneori găseau ce căutau. Alteori se alegeau cu praful de pe tobă.

Într-o zi, cam pe la sfîrșitul toamnei, nemții din sat plecaseră să facă niște cercetări la conacul de la Troian al lui Gogu Cristofor unde se zvonea că s-ar afla ascunse zeci și zeci de cornute. Tocmai în ziua aceea s-a potrivit să vie la noi la Omida o ceată de bașibuzuci îmbrăcați în haine militare culese parcă de prin gunoaie și purtînd fesuri roșii pe cap. De pe vremea războiului de la 1877 nu se mai văzuseră pe la noi soldați turci, iar atunci... Atunci soldații turci care fuseseră văzuți pe la noi erau prizonieri.

— Au venit turcii !... Au venit turcii...

— După pradă ? După tăiere ?

— Nu știm.

— Sînt mulți ?

— Nouă...

— Numai atîția ?

— Numai. *Însă printre ei se află și Suliman.*

— Care Suliman ?

— Acela care a lucrat la învelitul bisericii cu Abraham Caleb.

— Să știți că au venit după jaf... De omorît n-au să omoare pe nimeni, dar de jefuit... de jefuit vor jefui pînă la sat.

— S-ar putea. Altfel ce să caute la noi ?

Vestea zbură repede, ca orice veste proastă din gură în gură. Satul se adună de îndată la primărie să-i vadă pe soldații turci și să afle ce vor. Fesurile



roșii erau cam vechi, cam tocite, dar totuși bune încă de purtat. Însă armele... Toți turcii aceia, care susțineau că sînt soldați — soldați adevărați — din armata lui Enver, erau înarmați cu puști ruginite, de pe vremea lui Adam Babadam, bune cel mult de pus undeva, printre alte vechituri, la vreun demodat muzeu. Caii pe care veniseră călări erau și ei cai de adunătură, mărunți, costelivi, nețesălați de săptămîni ori poate chiar de luni. Turcii, cum ajunseseră în fața primăriei, descălecaseră, își legaseră caii de ulucile gardului iar ei pătrunseseră în primărie, se așezaseră pe scaune și-și puseseră picioarele pe masă. Suliman părea a fi căpetenia lor.

— Tu ești primarul ?

— Eu sînt primarul. Știi bine că eu sînt primarul și nu de ieri, de alaltăieri. Și dacă știi cine sînt de ce mă mai întrebi ?

— Să ne dai, primarule, o casă mare, să dormim la noapte în ea nestingheriți de nimeni.

— O să caut... O să caut și-o să vă dau.

— Și să mai pui, primarule, pe careva să ne pregătească masa de prînz și masa de seară. Vrem să mîncăm numai găini fripte... Nimic altceva decît găini fripte. Și să ni se aducă la masă vin bun, cel mai bun vin care se poate găsi la voi...

— Și toate astea cine o să le plătească ? întrebase primarul.

Suliman sărise în sus :

— Cum cine ? Voi ! Uitați că v-am bătut și v-am ocupat țara ?

Adus de nenoroc tocmai atunci, cînd primarul discuta cu Suliman, a intrat în primărie, unde venise să-i vadă și el pe turci, domnul Abraham Caleb.

— Ce faci, jupîne ? l-a întrebat Suliman rîzînd.

— Bine, Sulimane, bine...

— Ba nu faci de loc bine, Abrahame. Mi-ai dat pîine să mănînc, Abrahame...

— Ți-am dat, Sulimane... Mi-a fost milă de tine și ți-am dat pîine să mănînci. Sîntem oameni, Sulimane. Iar tu, pe atunci, nu erai soldat, erai numai Suliman...

— Și m-ai pus să muncesc pentru pîinea aceea, Abrahame.

— Te-am pus să muncești, Sulimane, pentru pîinea pe care ai mîncat-o pentru că și eu am muncit, Sulimane, pentru pîinea pe care am mîncat-o eu și pentru pîinea pe care a mîncat-o familia mea, Sulimane.

— Mie trebuia să-mi dai pe degeaba.

— De ce ?

— Pentru că... Pentru că... *tu ești tu și eu sînt eu*... Acum ți-a venit ceasul din urmă, Abrahame, trebuie să te tai, Abrahame. De multă vreme vream eu să te tai pe tine, Abrahame, dar nu-ți venise ceasul. Și-acum ți-a venit ceasul să te tai. Abrahame, și chiar eu am să te tai...

Năuc din cauza neprevăzutei întîmplări, meșterul Caleb n-a apucat să mai sufle un singur cuvînt. La o poruncă scurtă a lui Suliman, turcii s-au bulucit asupra lui și l-au scos în curtea primăriei. Aci l-au luat



la palme și-n pumni în așa fel, încît nimeni n-a cutezat să-i sară nenorocitului în ajutor. Trei-patru turci îl băteau pe Abraham și ceilalți îi păzeau pe bătăuși cu armele să nu sară țăranii pe ei.

Unul însă s-a strecurat din mulțime, a fugit și a anunțat-o pe coana Asia. Femeia a venit la primărie țipînd, cu fetele după ea. În momentul acela însă pătrunseseră în sat și se apropiau călări pe caii lor mari, cu cozile lungi pînă la pămînt, nemții. La auzul țipetelor și-au îndemnat caii la goană. Feldwebelul Rudolf Burger, care înainte de război trăise în țară — se pare că fusese lucrător la o cofetărie din Pitești — și vorbea românește ca și noi, s-a repezit asupra bașibuzucilor.

— Cine sînteți voi ?

Suliman a început să se bîlbîie.

— Noi... Noi, bre... Stai să vezi... Noi sîntem...

— Și pe omul acesta pentru ce-l bateți ? Ce-aveți cu el ?

— Pentru că... Pentru că... Stai să vezi... Stai bre, să vezi...

— Lăsați armele aici, încălecați și plecați ! Repede !... Repede... Că altfel vă ia mama dracului... Auziți ?

Bașibuzucii au priceput că nu e de glumă, au aruncat armele, au încălecat pe mîrțoage și-au plecat. Nemții însă nu s-au mulțumit cu atîta. S-au năpustit asupra lor cu cravașele ridicate și i-au alungat tot într-o cotonogeală pînă dincolo de gară.

Au trecut zilele. Au trecut nopțile. Vremea s-a stricat. A venit iarna cu zloată și cu zăpadă și, în-

cetul cu încetul frontul s-a dus mai departe, tot mai departe, spre răsărit pînă nu s-au mai auzit tunurile. Dar războiul continua să mănînce oameni, continua să pîrjolească și să pustiască ținuturi.

În teritoriul românesc acupat, nemții, administrînd, instaurau faimoasa lor ordine. Au pus tăbliță pe la răscruci :

*Nach Băneasa... Nach Stănicuț... Nach... Nach...*

Pericolul bombardamentelor de pe Dunăre dispărînd, refugiații din Turnu și-au luat bagajele la spinare și s-au întors pe la casele lor. Pentru a doua oară l-am văzut pe domnul Abraham Caleb plecînd cu familia din satul nostru. Acum primăvara era pe aproape. Cînd a venit, cu toți vișinii și cu toți cireșii ei înfloriți, am părăsit și eu Omida și-am pierdut urma Rozei, cum mai tîrziu aveam să pierd urmele atîtor și atîtor făpturi omenești care-mi fuseseră dragi.

*Cine a văzut să uite, să uite...*
*Cine n-a văzut să nu vadă...*
*Nimeni să nu mai vadă, nimeni nimeni...*

Tovarășul Clemente Țigănuș ne spuse :

— Poate că în noaptea asta o să izbutesc și eu să dorm. N-am dormit cam de mult. Un somn adînc de cîteva ore mi-ar prinde nespus de bine.

Împreună cu Oroș și cu Gînjul smead, care rămăsese aproape tot timpul lipit de noi, i-am urat din toată inima noapte bună și lăsîndu-l în grija Sarmizei am plecat cu toții prin vîntul care vuia, ne



izbea și ne usca obrajii. Pîlpîiau ici și colo luminile felinarelor. Întîlneam trecători întîrziați. Treceam și pe lîngă curți mari din care ne lătrau cîini. La o răspîntie m-am despărțit de Oroș și de Gînjul smead și rămînînd numai cu Roza am intrat împreună într-o cafenea răpănoasă și am cerut două pahare cu ceai. Ne venea amîndurora grozav de greu să începem. Totuși trebuia să rupem tăcerea care în noaptea aceea ne apăsa mai mult ca oricînd.

— N-am mai auzit niciodată nimic despre tine, Roza. Și nici nu mi-am închipuit că avem să ne mai întîlnim.

— Nu aveai de la cine. Eu însă aș fi putut să te caut. Un om al cărui nume e vînturat mereu prin presă, poate fi găsit cu ușurință. Dar m-am gîndit că totul ar fi fost zadarnic. Am studiat, am devenit doctoriță, m-am măritat...

— Te-ai măritat...

— Da, omule, m-am măritat și nu după multă vreme am rămas văduvă.

Ca să-i arăt că nu doresc să aflu amănunte asupra văduviei ei am întrebat-o :

— Bătrînul meu prieten, domnul Caleb, mai trăiește ?

— A fost ucis de legionari în timpul rebeliunii.

— Atunci au fost uciși mii și mii de oameni.

— *Vrei să spui mii și mii de evrei.*

— Dar și evreii sînt oameni.

— Au existat împrejurări în care evreii au fost scoși din rîndul oamenilor. Tatei — sărmanul — i se

făcuse dor de noi. Se stabilise la Piatra. Venise, călătorind pe furiş, pentru cîteva zile, la noi, la Bucureşti, să ne vadă. A căzut în plin început al rebeliunii legionare. Oraşul fierbea. Cîntece. Lozinci. Împuşcături, mai ales împuşcături. Noaptea ne-am pomenit cu legionarii care îl căutau pe bărbatu-meu să-l ridice. Au dat nu numai peste bărbatu-meu, au dat şi peste tata. I-au înhăţat pe amîndoi şi i-au dus. După rebeliune i-am găsit la abator atîrnaţi lîngă mulţi alţii în cîrlige.

Tăcu. Tăcui şi eu. Sorbii o gură de ceai. Rozei i se păru că n-am auzit ultima frază pe care o rostise. Reluă :

— I-au atîrnat de vii în cîrlige. Mă gîndesc cît s-or fi chinuit pînă s-a îndurat moartea de ei... Cît s-or fi chinuit !...

Într-o altă parte a acestei cărţi, am făgăduit cititorului că tot ceea ce ştiu despre rebeliunea legionară din ianuarie 1941 îşi va găsi loc într-o altă lucrare a mea — poate într-un roman, poate în *Confesiuni* — dar acum şi aici sînt negreşit necesare cîteva precizări şi anume :

La începutul lui septembrie 1940 generalul Ion Antonescu a preluat puterea în stat, în colaborare cu legionarii lui Horia Sima. Codreanu, întemeietorul Gărzii de Fier, fusese asasinat mai înainte, sub guvernarea lui Armand Călinescu, din ordinul lui Carol al doilea. Curînd după preluarea puterii de către Antonescu şi Sima, au avut loc în Bucureşti şi în ţară o nesfîrşită serie de asasinate, asasinatele de care îmi vorbise cu ani în urmă filosoful Balbus Mierlă. Astfel



fuseseră răpiţi din mijlocul familiilor lor, scoşi în afara oraşului şi ucişi Nicolae Iorga, Virgil Madgearu, Victor Iamandi, generalul Argeşanu şi încă mulţi alţi foşti miniştri. Din cauza acestor asasinate şi a altor fărădelegi care se comiteau pretutindeni, certurile între general şi legionari se ţineau lanţ. Într-a doua parte a lunii ianuarie, în 1941, legionarii au organizat o rebeliune în scopul de a-l îndepărta pe general de la putere. În caz de reuşită a acestui plan, puterea în statul Român ar fi încăput, în întregime, pe mîinile legionarilor. Antonescu a scos armata în stradă. Împuşcăturile, în oraş, au durat patru sau cinci zile. Au murit soldaţi şi au murit şi legionari. În cursul acestor patru-cinci zile legionarii au masacrat numai în Bucureşti peste două mii de evrei. Unii au fost scoşi din oraş şi împuşcaţi la margine, în zăpadă. Alţii au fost transportaţi la abator unde — după moda practicată în Germania hitleristă — asasinii i-au atîrnat de vii în cîrlige.

În această luptă dintre armată şi fasciştii cu cămăşi verzi învingător a ieşit Antonescu. Sima, cu grupul său de conducere, au fugit din ţară — bineînţeles cu concursul germanilor. Alţii au rămas şi au trecut de partea generalului. În timpul rebeliunii locuiam prin apropierea străzii Călăraşi. Noaptea veneau maşini, se opreau la poarta unei case, auzeam cum se bate cu pumnul în uşă, cum uşa se deschide şi cum omul prins de gît încerca să ţipe. Era luat şi dus la abator sau în alt loc unde se ucideau oameni.

Îmi păruse bine că o întîlnisem pe Roza Caleb. Întîlnirea cu ea îmi adusese aminte de anii îndepăr-

taţi ai adolescenţei, de satul Omida şi de toţi cei pe care îi lăsasem acolo.

Nu, n-am să le mai înşir aci pe toate. Acum însă, pe cînd sorbeam ceaiul lînced într-o cafenea din oraşul Teliu nu-mi mai plăcea c-o revăzusem pe Roza Caleb. Aş fi fost bucuros dacă, printr-o minune, m-aş fi schimbat în fum, şi cineva, în joacă, suflînd asupra mea m-ar fi risipit în nemărginire.

— La ce te gîndeşti tu de eşti atît de tăcut ?

— La nimic, Roza. Trăiesc în viaţa mea şi ceasuri în care nu mă gîndesc la nimic.

— Tu, în ciuda aparenţelor, eşti un om grozav de trist.

M-am uitat repede şi cu frică in jur.

— Să nu mai spui asta niciodată, Roza. Niciodată.

— Dar ce ? N-ai voie să fii trist ?

— Nu, Roza. Unul ca mine nu trebuie să fie nici măcar melancolic. Unul ca mine trebuie să fie mereu vesel, optimist, combativ.

Ceaiul era amar de parcă ar fi fost amestecat cu cenuşă.

În cafeneaua aceea sordidă se aflau o mulţime de tîrgoveţi, mai ales dintre cei ce taie frunză cîinilor. Fumau, jucau table unii, alţii jucau loton. Mai la fund se jucau şi cărţi. Fumul acru ne înăbuşea. Roza şi-a scos hăinuţa ; i-au rămas braţele boale pînă la coate. Mi-au căzut ochii fără să vreau pe braţele ei albe, durdulii, uşor pistruiate. Privindu-le, dintr-o dată mi s-a părut că cineva m-a dezbrăcat la piele şi s-a apucat să-mi ardă carnea, petic cu petic, cu fierul roşu. Cutremurîndu-mă, am întrebat-o şoptit :



— Roza !... Ce semn ai tu pe braţ ?

Roza şi-a pus repede hăinuţa pe ea grăbindu-se, jenată, să-şi ascundă braţul.

— Uitasem. Nu-mi face plăcere să se ştie...

— Ce nu-ţi face plăcere ?

— Nu-mi face plăcere să se ştie că port semnul acesta pe braţ... Şi nu-mi face de loc plăcere să se ştie că am trecut pe unde am trecut. S-au petrecut *acolo* cu mine şi cu altele o sumenedie de grozăvii. Ce rost ar avea să le dezvăluim ?

Dintr-o dată *faţa ei bălană şi nu lipsită de frumuseţe se întristă şi-i îmbătrîni.* I se întristară şi-i îmbătrîniră parcă şi ochii, pe care altădată, demult (aşa de demult, de parcă totul se întîmplase în alt veac şi pe alt tărîm) îi iubisem, îi visasem în somn şi-i visasem şi treaz. Buzele cărnoase şi fierbinţi care cu mulţi, cu foarte mulţi ani în urmă mă învăţaseră să sărut se vestejiră şi se uscară. Nu ţinui seamă de dorinţa ei de a nu vorbi despre ceea ce se petrecuse cu ea *acolo*. Cu un glas aproape indiferent, spusei :

— Mi s-a părut că porţi pe braţ un număr...

— Numărul de internare la Buchenwald...

Careva strigă către chelner :

— Mă boule, adu-mi o bere, mă, boule, cît mai repede, mă, că mi s-a aprins gura de sete, mă, boule.

— Cît ai stat acolo ?

— Mai bine de doi ani, adică de la internare şi pînă s-au apropiat de lagărul nostru armatele ruseşti. Atunci ne-au scos dintre sîrmele ghimpate, ne-au încolonat şi ne-au pornit spre sud, desigur cu intenţia de a ne asasina pe drum. Împreună cu cîţiva

internaţi care se ţineau mai bine pe picioare, am reuşit la căderea serii să fugim din convoi. Pe urmă... Pe urmă... Dar nu vreau să mai vorbim despre ce-a fost şi cum a fost „mai pe urmă". Acum cîteva ore, cînd te-am revăzut după atîţia ani, la spital, am dorit ca întîlnirea noastră neaşteptată să ne bucure pe amîndoi. Acum... Acum se pare că pe amîndoi ne întristează, ba chiar ne-a şi întristat.

Se uită la ceas.

— Te rog condu-mă la spital. Nu cunosc oraşul şi se apropie ora cînd va trebui să mă ocup îndeaproape de tovarăşul Ţigănuş.

— Crezi că Ţigănuş e în afară de orice primejdie ?

— Acum da.

— Dacă nu intervenea *doctorul nostru* se prăpădea ?

— Într-o zi, cel mult în două. Trebuie să-ţi mărturisesc că tovarăşul Ţigănuş este de o rezistenţă pe care rareori am întîlnit-o în cariera mea de medic.

Tăcu. Tăcui şi eu. Tăcînd ascultarăm vuietul cafenelei şi vuietul vîntului de-afară...

Mă aflasem, cu destul de puţină vreme în urmă, călător prin Germania. Vizitam sate, vizitam oraşe. Mă încîntau bătrînele şi verzile păduri germane. —„Varus, Varus, unde îmi sînt legiunile, Varus ?" — şi mă umpleau de tristeţe frumoasele aşezări vechi pe care le vedeam pline încă de ruinele şi cenuşa războiului. *Şi femei !... Pretutindeni vedeam femei, pretutindeni vedeam cete de femei singure, mari cete de femei singure...*



Mă însoţea un german de prin Banat. Îl chema, cred, Fingal. L-am întrebat :

— De cînd am venit la dumneavoastră, nu văd decît femei. Unde sînt bărbaţii ?

— Parcă dumneavoastră nu ştiţi ! *În pămînt. Au îngrăşat pămîntul în timpul războiului.*

— Şi orbii aceştia care se tîrăsc pe lîngă zidurile arse unde şi-au pierdut ochii ?

— Parcă dumneavoastră nu ştiţi ! *În război ! Unde să-i şi-i piardă dacă nu în război.*

— Şi ciungii aceştia care cerşesc pe la colţuri unde şi-au pierdut mîinile ?

— În război, domnule, parcă dumneavoastră nu ştiţi, *în război şi numai în război.*

— De ce dumneavoastră, germanii, aţi pornit la război să cuceriţi lumea ?

— Noi n-am vrut război. Războiul l-a vrut şi l-a pornit Hitler.

— Numai Hitler ?

Interlocutorul meu, domnul Fingal, roşea pînă în vîrful urechilor.

— Da, domnule, Hitler. Numai Hitler şi, firească, cei din clica lui... Hitler şi cei din clica lui Hitler.

La Weimar cercetam cu sufletul încărcat de emoţie palatul-muzeu în care trăise, lucrase şi murise Goethe şi casa de peste drum, modestă, a lui Schiller. Frumosul oraş căruia din întîmplare războiul nu-i adusese decît puţine pagube, mă prinsese în vraja lui. Plănuisem să rămîn cît mai mult timp în Weimar, să uit de tot şi de toate şi să mă las odihnei. Într-o seară însă domnul Fingal m-a întrebat :

— N-ai vrea să vezi Buchenwaldul ?

— Aș vrea să mă odihnesc. Tot pe drumuri, de săptămîni, a intrat osteneala în trupul meu și mă chinuie.

— Dar nu e vorba de un drum prea lung. Cu mașina, într-un sfert de oră, ajungem.

— Atît de aproape e Buchenwald de Weimar ?

— Natürlich...

— Atunci să mergem chiar mîine dimineață.

În hotelul vechi, care, nu știu de ce, mirosea a medicamente, somnul mi-a fost tulburat de vise, unele mai extravagante decît altele : internați goi, flămînzi, pletoși și păduchioși, cu un picior în groapă, asasini cu pistoale sau cu măciuci în mîini — și iar internați, și iar asasini...

Dimineața m-am trezit greu, ca după beție. Împreună cu domnul Fingal am pornit spre faimosul loc al lagărului de la Buchenwald. Șoseaua pe care mașina noastră a început să duduie era fără cusur. Asfaltul lin, lucios. Nici o spărtură în oglinda ei. Nici o crăpătură. Nici un bulgăre și nici un fir de praf.

Ziua era bogată în soare. Să tot trăiești zile asemănătoare... Să tot trăiești și să te bucuri de viață.

Cînd lucioasa șosea începu să ne poarte printr-o fermecătoare pădure de brazi, o pană de cauciuc ne sili să oprim. Șoferul se apucă să schimbe roata. Ca să-mi treacă mai ușor timpul, dădui foc unei țigări și-ncepui să fumez.



— Gata, ne spuse șoferul. Poftiți în mașină, tovarăși.

Aruncai, în grabă, mucul țigării în șosea. Domnul Fingal i se adresă șoferului :

— Un moment, te rog, numai un moment.

Puse talpa piciorului pe restul țigării mele, apăsă și frecă mucul pînă nu mai rămase nici urmă din el. Întors în mașină, mă lămuri :

— *Noi, germanii, sîntem oameni extrem de ordonați. Nu stă frumos să arunci un muc de țigară în șosea.*

M-am simțit cuprins de rușine. Abia am îngăimat :

— Te-aș ruga să mă scuzi. Cu toate că am mai umblat și eu prin lume, se vede treaba că nu s-a prea lipit de mine civilizația. Am rămas tot un biet țăran de la Dunăre. Tot un biet țăran.

— Natürlich, zise domnul Fingal, nu se poate ajunge la civilizație dintr-un singur salt. *Noi am urcat către culme treaptă cu treaptă. Noi...*

Spunea mai departe ceva însă eu nu-l mai auzeam. În mintea mea vuia vîntul, vuiau copacii bătrîni ai bătrînei păduri germane, și deslușeam un glas amar :

— „Varus... Varus... Unde îmi sînt legiunile, Varus... Dă-mi legiunile îndărăt, Varus."

Acum Varus, legiunile lui Varus și învingătorii lui Varus *erau toți țărînă, iarbă și ace verzi de brazi... țărînă, iarbă și ace verzi de brazi...*

Mașina stopă. Îl auzirăm pe șofer spunînd :

— Am ajuns.

Ne dădurăm jos din mașină unul cîte unul. Soarele lui Dumnezeu, care văzuse tot ce se întîmplase

pe lume de la facerea ei, se repezi asupra noastră, ne cuprinse și ne înfășură pe toți în lumina lui de mătase. Pufuri mici și ușoare de nori, părînd făcute din fum de argint, pluteau la mari înălțimi pe cer. Ziua își păstra mai departe frumusețea.

Plătirăm o taxă de intrare și un cicerone — care era, firește, un fost internat — ne luă în primire. Ne arătă urmele unor bараci :

— Aici locuiau trupele de pază, alcătuite din ofițeri și soldați tăcuți, *fără limbă*.

Spusei, deși știam că spusele mele nu-i vor face plăcere nici domnului Fingal, care mă poftise aici și, poate, nici ciceronelui :

— Cam mulți ostași de pază au fost pe aici pentru niște bieți internați cu mîinile goale.

— Mulți, spuse însoțitorul, mulți și de tot felul. Erau unități de tancuri. *La noi cînd se iau măsuri de pază, se iau, nu se glumește.* Natürlich !... Natürlich !...

Sîrme ghimpate. Alte sîrme ghimpate. Mereu sîrme ghimpate.

— În timpul cînd lagărul funcționa, aceste sîrme erau electrizate... Toate sîrmele care înconjurau lagărul erau electrizate.

— Ca să nu evadeze internații....

— Natürlich... Natürlich...

O poartă înaltă, de fier. Și în mijlocul porții un citat din Goethe : *„Jedem das Seine"*...

— Fiecăruia ce e al său... *Fiecăruia ce i se cuvine*... Cred că scriind aceste cuvinte niciodată marele vostru Goethe nu s-a gîndit că ele vor fi scrise pe poarta unui lagăr de exterminare.



— Natürlich !... Natürlich !...

Dincolo de poartă, asfalt. În zare se vedea destul de limpede o pădure rară — iarăși o pădure germană... Iarăși „Varus... Varus... unde-mi sînt legiunile, Varus ? Dă-mi îndărăt legiunile, Varus". Am avut și eu legiuni de vise. Și toate mi s-au risipit... mi s-au risipit...

Pe lîngă noi s-a strecurat un mare grup de vizitatori. Ciceronele se grăbi să ne explice :

— Germani din nord. *Au venit să vadă aici ce-a fost fascismul, ce-a însemnat fascismul... Vin mereu din toate părțile, vin să vadă ce-a însemnat fascismul*...

Omul care ne vorbea așa cum ne vorbea, evident, n-avea nici o vină ; își făcea meseria cum se pricepea sau cum fusese învățat să și-o facă. Mie însă îmi sări țandăra și zisei țîfnos :

— *Dar pe timpul lui Hitler n-au avut prilejul s-o afle ? Eu cred că atunci ar fi fost timpul cel mai potrivit s-o afle.*

Natürlich, n-am primit nici un răspuns la nepotrivita mea intervenție. Pentru a nu mai supăra ciceronele, m-am ferit pe cît am putut să-i mai pun întrebări la care omului i-ar fi fost greu, dacă nu cu neputință să-mi răspundă.

— În casele acestea au locuit faimoasele unități SS. *Sînt confortabile. Chiar luxoase.* Nu găsiți ?

N-am făcut nici un comentariu, deși a trebuit să lupt cu mine ca să-mi țin limba.

Mai departe ni s-au arătat alte și alte barăci.

— În fiecare din aceste barăci au fost înghesuiți cam două mii de oameni, da, da, cam două mii de oameni... *Cam două mii de oameni... În nici un caz mai puțini...*

Știam că mi s-a spus unul din acele adevăruri pe care, după război, le cunoștea toată lumea, adevăruri pe care astăzi destui nu le mai cred. Am grăit totuși :

— Nu se poate !... Nu... Nu se poate !

— De ce să nu se poată ? Pe timpul lui Hitler toate cruzimile au fost posibile, toate.

— În acest caz toți internații ar fi trebuit să moară de înghesuială !

— Tocmai de aceea erau îngrămădiți unul peste altul : ca să moară. Să moară de înghesuială. Să moară de lipsă de aer. Și au murit, tovarăși, nu toți, dar cea mai mare parte din ei au și murit.

— Au murit înăbușiți numai de înghesuială ?

— Au mai murit și din alte cauze, *din nenumărate alte cauze.*

— Cam cîtă hrană primeau ?

— O pîine de un kilogram pe zi, la zece-douăsprezece guri.

— Atunci mulți au murit de foame.

— Au murit. Tocmai de aceea li se dădea să mănînce atît de puțin. Ca să moară de foame. Ca oricum să moară.

— Strașnică organizare.

— Natürlich... Însă aveți răbdare. Pînă acum n-ați văzut nimic, tovarăși, sau aproape nimic.



Îmi atrase privirea o clădire pătrată, cu coș înalt. Întrebai :

— Ce-a fost acolo ?

— Crematoriul.

— La crematoriu se ardeau numai morții ?

— Se spune că *s-ar fi ars și oameni vii.*

Zisei cu mirare :

— Ce mare a fost lagărul acesta !

— Nu. N-a fost cine știe ce. Se întindea pe numai șaptezeci și șase de hectare și avea numai douăzeci și șapte de turnuri de pază. *Au existat în Germania lui Hitler și alte lagăre, Natürlich, mult mai mari decît acesta.*

— Și în turnuri, soldați.

— Da. Soldați. Cu carabine. Cu mitraliere.

— Dar acolo, unde se văd urmele unor construcții uriașe, ce-a fost oare ?

— Acolo s-au fabricat bombele zburătoare V1 și V2. Fabrica a fost așezată intenționat lîngă lagăr, ca să n-o bombardeze inamicii.

— După cîte știu totuși au bombardat-o.

— Au bombardat-o, dar au căzut și în lagăr bombe și bombele căzute aici au omorît și ele oameni.

— În lagărul acesta erau închiși numai germani ?

— Nu. Inscripția aceasta ne mărturisește că aici au murit oameni din Belgia, și din Luxemburg, din Bulgaria și din Norvegia, din Danemarca și din Austria, din Germania și din Polonia, din Franța și din România, din Grecia și din Spania, din Olanda și din Cehoslovacia, din Italia și din U.R.S.S., din Jugoslavia și din Ungaria. Din...

— Aici au murit oameni din toată lumea. *Comuniști.*

— Natürlich...

Dedesubtul inscripției se odihnea și se usca o coroană de trandafiri galbeni.

*Mergeam cu pași grăbiți spre spitalul în care suferea tovarășul Țigănuș. Vîntul se repezea din cînd în cînd asupra noastră. ne înfășura și ne îngheța. Roza m-a întrebat :*

*— Dar unde îți sînt gîndurile ? Mi se pare că am rătăcit drumul. În loc să ne apropiem de spital, ne depărtăm.*

*M-am uitat în jur.*

*— Da. Ai dreptate. Mi s-au dus mințile în altă parte și ne-am rătăcit.*

*Am oprit un trecător și l-am întrebat pe unde ar trebui s-o apucăm ca să ajungem la spitalul lui Albu Dolea-Cruntul.*

*— O luați la dreapta, pe urmă la stînga, pe urmă mergeți drept înainte, pînă ajungeți la spital.*

*Roza spuse :*

*— Te rog, ia-mă de braț.*

*Văzînd că ezit, Roza adăugă zîmbind :*

*— Nu-ți fie teamă : nu am să te întreb pentru ce nu mă săruți, cum te-am întrebat altădată, tare de mult. Acum avem amîndoi gurile amare, prea amare...*

Ciceronele și domnul Fingal mă luară de braț — probabil că îngălbenisem de emoție și se temeau să nu leșin, li se mai întîmplaseră cu alții — și mă



duseră în fața unui perete plin de fotografii. Ciceronele continuă să mă țină de braț. Fingal îmi arătă o fotografie și zise :

— Hitler cu Pétain. Stau de vorbă rîzînd. *Erau buni prieteni.*

*Polițiștii germani arestau, schingiuiau și împușcau francezi. Dar Hitler era prieten cu Pétain.*

— Învingătorul și învinsul. *Fascismul i-a unit.*

— Iată aici o hartă a Germaniei. Săgețile indică direcțiile în care au atacat armatele hitleriste.

— Dar există vreo direcție în care aceste armate să nu fi atacat ?

— Nu. Nu există.

— Pentru ce au fost adunate mărturiile tuturor acestor orori aci ?

— Ca să le vadă oamenii.

— Numai pentru atît ?

— Asta e mult. *Dacă oamenilor nu li se reamintește din cînd în cînd ceea ce a fost, oameni uită. Și dacă oamenii uită...*

Ceea ce ne spunea ciceronele era adevărat, prea adevărat chiar : *oamenii uită și sînt anumite imprejurări în istorie pe care oamenii nu trebuie să le ulte. Dar cît pot să țină minte oamenii ? Cît timp ? Și cînd au ei dreptul să uite tot ceea ce au văzut fără să vrea să vadă ?*

Pe un întreg perete se perindau, ametioare, imagini după imagini, alte imagini, mereu alte și alte imagini. *Panzere* în Polonia... *Panzere* în Franța... *Panzere* în Belgia. *Panzere* în Jugoslavia. *Panzere* în Grecia. *Panzere* în Norvegia și în Danemarca.

*Panzere* în Africa de Nord... *Panzere*... Mereu *Panzere... Panzere... Panzere...* Mereu *Panzere*... Și pretutindeni, lîngă aceste uriașe mașini de ucis oameni, *soldați* cu căști turtite pe cap, *rîzînd. Rîd de casele pe care le-au incendiat. Rîd de ținuturile pe care le-au pustiit. Și, ceea ce mi se pare de-a dreptul îngrozitor, rîd de morții pe care ei i-au omorît.* Totdeauna învingători rîd. Pe mine nu mă sepriaseră niciodată zîmbetul ori rîsul vreunui învingător. *Văzusem, încă de pe cînd eram copil* — și n-am uitat — *că și tigvele rîd.* Și mi-am dat seama, încă de pe atunci, că *rîsul tigvelor este fără contenire. Zîmbetul omului ține cîteva clipe și se stinge. Dar rîsul tigvei e veșnic... veșnic... veșnic...*

Am mers cu domnul Fingal și cu ciceronele mai departe. Am privit încă un perete acoperit de panouri, pe urmă încă un perete și după aceea încă un perete.

Un oraș polonez și, pe strada mare a acestui oraș se văd soldați S.S. ducînd la execuție un grup uriaș de femei. În fața grupului o femeie cu un copil de șapte-opt ani de mînă. Copilul are o șapcă. Și șapca e pusă ușor într-o parte. Un S.S. înarmat cu o pușcă mitralieră păzește acest copil. Copilul mînat către moarte avea o figură deznădăjduitor de tristă. Soldatul care-l păzește, care îl duce la pieire, și care îi va da el însuși pieirea, e vesel, nespus de vesel. Va împușca un copil. De ce să nu fie vesel ?

— Rîde soldatul...

— Natürlich... Dar să mergem mai departe ; s-au expus aci și fotografii ale ororilor făptuite la Winitza.



Acolo a fost un alt lagăr... un alt loc al schingiuirilor și al morții.

— Să vedem măcar cîteva... măcar cîteva...

Una din fotografii înfățișează o groapă plină de cadavre. Și pe marginea gropii, soldați S.S. Între acești soldați se află un om slab, neras, cu fața trasă.

— Ce așteaptă ? Să fie împușcat. Soldatul care se pregătește să-l execute e vesel, rîde cu gura pînă la urechi. Rîde vesel... Rîde și e vesel că va împușca un om, îl va dărui morții pe acest bărbat slab, neras, cu fața trasă, care nu are nici un mijloc de apărare... nici unul...

— Natürlich... Natürlich...

— De ce *natürlich ?*

— Nu știu, tovarășe, și dacă nu știu, nu știu...

Un alt grup — bărbați, femei, copii. Oamenii sînt mînați din urmă de soldați S.S. În fruntea acestui grup merge cu pași mărunței o femeie bătrîioară cu părul alb și un copil îmbrăcat într-o veche hăinuță cadrilată care, largă, îi cade în neorînduială pe trup.

— Îi duce să-i ucidă...

— Natürlich... Unde altundeva ar putea să-i ducă ?

O altă fotografie ne arată un cîmp plin de cadavre de femei și de copii. Femeile sînt tinere... Mulți dintre copii sînt numai de doi sau trei ani. Toți morții aceștia au fețele umflate, ochii deschiși, gurile strîmbe. Simt, privind, că mi se împietrește trupul. Dar trebuie *să văd. Să văd.* Și mă uit pe pereții muzeului alcătuit din clădirile care au aparținut mai

înainte lagărului de la Buchenwald. *Șase S.S. îngropă de viu un om.* Îl îngroapă ? L-au și îngropat. Numai capul i-a rămas afară. Fruntea omului îngropat de viu e înaltă. Părul negru îi cade pe tîmple. Ochii sînt larg deschiși. *Vii încă și cu o uriașă spaimă în ei.*

— Au să-l lase să moară așa, de foame și de sete...

— Natürlich...

— De ce *natürlich*, de ce numaidecît *natürlich* ?

— Nu știu, tovarășe și dacă nu știu, nu știu și pace.

Un munte. De piatră ? Nu. Un munte ridicat de soldați din încălțămintea uzată și suprauzată a celor uciși. Cine are nevoie de aceste resturi mizerabile ? Nimeni. Dar un ordin al lui Hitler suna : „Nimic să nu se piardă". Într-adevăr, nimic nu se pierdea, numai viețile oamenilor, numai orașele cu toate bunurile acumulate de secole.

Totdeauna mi-au fost dragi copacii. Dar copacul acesta pe care îl văd acum în fotografia expusă pe perete îl urăsc. De mîndrele lui crengi nu atîrnă fructe ci o sumedenie de femei și o sumedenie de bărbați. În știeanguri atîrnă spînzuraţii. Mă uit și la niște documente. Este corespondența dintre I. G. Farben-Industrie și comandamentul lagărului. *I. G. Farben-Industrie a cerut comandamentului 150 de femei dintre internate pentru a experimenta pe ele un nou preparat.*

— Se puteau vinde oameni vii întreprinderilor ?



— De ce nu ? Comandamentul lagărului a cerut pentru fiecare femeie pe care o va vinde lui I. G. Farben-Industrie 200 de mărci. În urma unor tîrguieli mai îndelungate, duse prin scrisori, se vede că s-au înțeles ca prețul să fie de 170 de mărci de cap de femeie. Și la acest preț tîrgul a fost încheiat, natürlich.

— De ce natürlich ?

— Pentru că totul s-a petrecut în vreme de război. Și în vreme de război se poate întîmpla orice.

Îl las în pace pe neobositul nostru cicerone și-l întreb pe domnul Fingal — pe domnul Fingal care m-a invitat să viu aici și să văd împreună cu el toate aceste orori.

— Domnule Fingal, dar ce s-a întîmplat cu aceste femei vîndute lui I. G. Farben-Industrie ?

— Au murit.

— Toate ?

— Natürlich.

După socoteala naziștilor acest fapt era fără importanță, pentru că aceste femei *tot erau sortite morții.*

— Cine le sortise morții ?

— Cum cine ? *Regimul.*

— Și experiențele s-au continuat ?

— Da. Iată aci adresa prin care I. G. Farben-Industrie cere un nou lot de femei.

— Și, desigur, comandamentul lagărului a executat comanda.

— Natürlich...

Iată un vast cîmp de împușcați. Cîmpul, care pare nemărginit, este păzit de soldați S.S. De ce ? Oare morții aceștia pe jumătate intrați în putrefacție ar putea să învieze și să fugă de aci ?

— Nu știu, tovarășe, dacă nu știu, nu știu și pace.

...O grădină. Copacii sînt bătrîni și frumoși, *Și de ramurile tuturor copacilor acestei grădini atîrnă femei spînzurate. Numai femei. Unele mai în vîrstă. Însă cele mai multe dintre ele sînt tinere... tinere... Cu părul blond, despletit, căzut pe umeri.*

Fotografia e luată în U.R.S.S.

— Ați auzit de Zoia Kosmodemianskaia ?

— Am auzit.

— *Poftiți să vedeți cum o spînzură militarii noștri, cum o spînzură și cum rîd de se prăpădesc c-o spînzură.*

Urmez sfatul. Mă uit. Mă uit la o altă fotografie și văd... Văd *cum soldații lui Hitler spînzură o fetișcană frumoasă, pentru vina... Pentru care vină ?*

Sinistra spînzurătoare e înălțată pe un cîmp acoperit cu zăpadă. Cerul de iarnă e alb... alb... Fata care așteaptă să fie spînzurată e înaltă și privindu-i chipul îmi dau seama cît de mult trebuie să fi semănat mamei sale, pe care avusesem prilejul s-o cunosc la Praga, pe aeroport. Fata care așteaptă să fie spînzurată poartă o tăbliță albă pe piept. Nu descifrez inscripția de pe această tăbliță. În jurul fetei văd soldați și ofițeri. Și iar soldați și iar ofițeri... *Și toți aceștia,* oameni în toată firea, mulți dintre ei căsătoriți și tați de copii, *s-au adunat aci, pe acest cîmp rusesc, alb de zăpadă, pe un frig îngrozitor, ca să spînzure o fată sau* — tot atît de cumplit — *ca să vadă cum este spînzurată o fată.*



*Ca să vadă cum se spînzură o fată...*
*Ca să vadă cum este spînzurată o fată...*

La Oradour cadavre și cenușă... Cadavre și cenușă la Lidice... Cadavre și cenușă acolo unde se ridica altădată ghetoul Varșoviei... Cadavre și cenușă în toate părțile ocupate de soldații lui Hitler... Cadavre și cenușă în toate orașele...

*Heil...*
*Heil...*
*Heil...*

— De ce *Heil ?* De ce mereu *Heil ?*

— Nu știu, tovarășe, și dacă nu știu — nu știu.

Oameni înghesuiți într-o odaie cum sînt înghesuite sardelele în cutie... Înghesuiți... Înghesuiți... Înghesuiți...

*Oameni muncid sub paza soldaților S.S.*
*Oameni cu lanțuri de mîini și de picioare...*
*Morți...*
*Și încă o dată morți.*
*Și iarăși morți.*
*Maldăre de morți.*
*Grămezi de morți.*
*Munți de morți.*
*Unii dintre acești oameni au fost împușcați.*

*Alții spînzurați.*

*Alții gazați.*

*Alții au fost trecuți în cealaltă lume prin zdrobirea capetelor cu ghinturile măciucilor.*

*Gloanțe și măciuci.*

*Gaze și streanguri.*

*Heil...*
*Heil...*
*Heil...*

— De ce *Heil ?* Și de ce atîția morți ?

— Nu știu, *domnule,* și dacă nu știu, nu știu...

— Măciuci ! Niciodată n-am văzut atîtea măciuci la un loc.

— Mulți internați au fost uciși cu aceste măciuci. Erau izbiți în cap pînă... Vedeți ? S-au păstrat aici pînă și șnururile cu care erau spînzurați oamenii.

Mă opresc iarăși în fața unei fotografii. Într-adevăr este o fotografie neobișnuită. Îl înfățișează pe copilul *Ștefan Zweig.* Ciudată potrivire de nume cu celebrul scriitor. Acest Ștefan Zweig s-a născut în lagăr în 1941. *A fost cel mai tînăr locuitor al lagărului.*

— Trăiește ?

— Nu.

— A murit în lagăr ?

— Da.

— Ucis ?

— Natürlich... Natürlich...

...Un șir de copii (între patru și cinci ani.) *Și toți au numărul de internare scris pe brat.*



Ni se arată niște lămpi...

— Vedeți ceva deosebit la ele ?

— Nu. Nu văd nimic deosebit la aceste lămpi. Mă mir chiar pentru ce stărui să ne uităm la ele.

— Priviți abajururile... Aici e clenciul... La abajururi...

Curiozitatea, ca să spun așa, mi-a fost, încă o dată, stîrnită. Mă apropii și privesc foarte atent abajururile. Și văd că pe unul este pictat cu mult meșteșug un cioban și o ciobăniță. Pe altul stă neclintit și înarmat pînă în dinți, și aici, un haiduc de pădure germană cu o manta romantică pe umeri.

— Sînt interesante picturile, zic, neavînd de făcut nici o observație. Au fost pictate de artiști de talent.

— Natürlich. *Abajururile sînt din piele de om. Toate.*

Fotografii. Fotografii înfățișînd cadavre... Cadavre... Cadavre... Și munți de haine. Hainele celor care au fost asasinați. O pîine ca piatra. (Pîinea cu care oamenii de aci erau, ca să spunem așa, hrăniți.)

Dar în fotografiile făcute și păstrate de hitleriști, și care acum sînt expuse pe pereții clădirilor din fostul lagăr, sînt înfățișați nu numai morți. Sînt înfățișați și vii. Și din acești oameni vii n-au mai rămas decît oasele — oasele și pielea care le învelește. Toți internații poartă pe ei zdrențe... În ochii lor țipă foamea. Foamea și groaza. În ochii unora mai licărește și nădejdi. Dar în ochii tuturor țipă foamea și groaza... *Foamea și groaza...*

Ies aproape năucit din această casă-muzeu, cea mai blestemată casă în care am intrat, cel mai sinistru muzeu pe care l-am vizitat.

După ce am ieşit în curte, domnul Fingal îmi arată o casă.

Casa are acoperişul făcut din olane roşcovane şi un coş pătrat care se ridică deasupra ei. Are şi cîteva ferestre casa.

Ferestre cu chenar alb. Geamuri mate. Clădirea este înconjurată de un gard înalt de scînduri lipite una de alta ca să nu se vadă printre ele ceea ce eventual s-ar petrece în curte şi ceea ce, de fapt, s-a petrecut şi nu o dată. Intrăm în curte. Şi nu mai avem înaintea ochilor noştri decît casa lîngă care ne aflăm şi această curte în care pămîntul gălbui a fost acoperit cu pietriş mărunt. Aci, lîngă acest gard înalt de uluci, *e spînzurătoarea*. De spînzurătoare sînt atîrnate cîrlige.

În aceste cîrlige uneori erau prinse ştreangurile, de cele mai multe ori însă oamenii erau atîrnaţi direct în cîrlige, de vii. Omul era adus sub spînzurătoare şi urcat pe un scaun. Unul sau doi soldaţi îl ţineau să nu mişte, iar al treilea îi înfigea unul din aceste cîrlige sub bărbie şi-i trăgea brusc scaunul de sub picioare. Omul rămînea atîrnat. Uneori se zbătea cîteva ceasuri pînă murea, alteori chiar cîteva zile şi cîteva nopţi... *Chiar cîteva zile şi cîteva nopţi...*

*Heil...*
*Heil...*
*Heil...*



Lîngă zidul casei ochii ne cad peste două lăzi mari de scînduri, căptuşite cu tablă zincată. Aflăm că în aceste lăzi se aduceau cadavrele celor care fuseseră ucişi în alte clădiri ale lagărului.

— Dar de ce erau aduşi aici ?

— O să vezi dumneata, tovarăşe, o să vezi de îndată.

Înainte de a coborî în subsolul acestei case, număr cîrligele spînzurătorii. Sînt şase la număr... Şase... *Numai şase... Dar în aceste, numai şase, cîrlige au fost atîrnaţi de vii mii şi mii de internaţi.*

Neobişnuitul domn Fingal mă invită să privesc o fereastră largă, cu un fel de jgheab care duce, ca şi scara, la subsol. *Din camion morţii erau aruncaţi în subsolul clădirii pe acest jgheab. Ca nişte pachete de marfă...*

— Şi în subsol ce se întîmpla cu cadavrele ?

— Vino să-ţi arăt, tovarăşe. O să vezi şi-o să te lămureşti de îndată...

Îl urmez. De cîteva ore nu fac altceva decît să-l urmez pe cicerone şi pe domnul Fingal. Intrăm într-o odaie mare şi *pe cei patru pereţi ai ei număr, prinse în zid, aşezate la două-trei palme de tavan, patruzeci de cîrlige de fier. Pe ziduri atîrnă bîtele ghintuite. Se văd şi nişte scăunaşe. Unii dintre oamenii sortiţi pieirii erau aduşi aci. I se poruncea unuia să ia un scăunel şi să se aşeze în dreptul unui cîrlig. De cîrlig atîrna ştreangul. Omului i se mai poruncea să-şi pună singur ştreangul de gît. Omul îşi punea ştreangul de gît. Celui de al doilea i se po-*

Ies aproape năucit din această casă-muzeu, cea mai blestemată casă în care am intrat, cel mai sinistru muzeu pe care l-am vizitat.

După ce am ieşit în curte, domnul Fingal îmi arată o casă.

Casa are acoperişul făcut din olane roşcovane şi un coş pătrat care se ridică deasupra ei. Are şi cîteva ferestre casa.

Ferestre cu chenar alb. Geamuri mate. Clădirea este înconjurată de un gard înalt de scînduri lipite una de alta ca să nu se vadă printre ele ceea ce eventual s-ar petrece în curte şi ceea ce, de fapt, s-a petrecut şi nu o dată. Intrăm în curte. Şi nu mai avem înaintea ochilor noştri decît casa lîngă care ne aflăm şi această curte în care pămîntul gălbui a fost acoperit cu pietriş mărunt. Aci, lîngă acest gard înalt de uluci, *e spînzurătoarea*. De spînzurătoare sînt atîrnate cîrlige.

În aceste cîrlige uneori erau prinse ştreangurile, de cele mai multe ori însă oamenii erau atîrnaţi direct în cîrlige, de vii. Omul era adus sub spînzurătoare şi urcat pe un scaun. Unul sau doi soldaţi îl ţineau să nu mişte, iar al treilea îi înfigea unul din aceste cîrlige sub bărbie şi-i trăgea brusc scaunul de sub picioare. Omul rămînea atîrnat. Uneori se zbătea cîteva ceasuri pînă murea, alteori chiar cîteva zile şi cîteva nopţi... *Chiar cîteva zile şi cîteva nopţi...*

*Heil...*
*Heil...*
*Heil...*



Lîngă zidul casei ochii ne cad peste două lăzi mari de scînduri, căptuşite cu tablă zincată. Aflăm că în aceste lăzi se aduceau cadavrele celor care fuseseră ucişi în alte clădiri ale lagărului.

— Dar de ce erau aduşi aici ?

— O să vezi dumneata, tovarăşe, o să vezi de îndată.

Înainte de a coborî în subsolul acestei case, număr cîrligele spînzurătorii. Sînt şase la număr... Şase... *Numai şase... Dar în aceste, numai şase, cîrlige au fost atîrnaţi de vii mii şi mii de internaţi.*

Neobişnuitul domn Fingal mă invită să privesc o fereastră largă, cu un fel de jgheab care duce, ca şi scara, la subsol. *Din camion morţii erau aruncaţi în subsolul clădirii pe acest jgheab. Ca nişte pachete de marfă...*

— Şi în subsol ce se întîmpla cu cadavrele ?

— Vino să-ţi arăt, tovarăşe. O să vezi şi-o să te lămureşti de îndată...

Îl urmez. De cîteva ore nu fac altceva decît să-l urmez pe cicerone şi pe domnul Fingal. Intrăm într-o odaie mare şi *pe cei patru pereţi ai ei număr, prinse în zid, aşezate la două-trei palme de tavan, patruzeci de cîrlige de fier. Pe ziduri atîrnă bîtele ghintuite. Se văd şi nişte scăunaşe. Unii dintre oamenii sortiţi pieirii erau aduşi aci. I se poruncea unuia să ia un scăunel şi să se aşeze în dreptul unui cîrlig. De cîrlig atîrna ştreangul. Omului i se mai poruncea să-şi pună singur ştreangul de gît. Omul îşi punea ştreangul de gît. Celui de al doilea i se po-*

*runcea să ia primului scăunelul de sub picioare. I-l lua. Și în timp ce primul om care-și pusese streangul de gît începea să se zbată, celălalt, aproape lipit de el, se urca pe scaun, își punea și el streangul de gît și aștepta ca al treilea internat să-i ia scăunelul de sub picioare. Și așa mai departe... Și așa mai departe... Pînă cînd de fiecare cîrlig atîrna un om. Pînă cînd de fiecare cîrlig atîrna un om... Atîrna un om... Un om...*

Cu bîtele se zdrobea țeasta aceluia care ar fi îndrăznit să nu execute porunca primită.

Ascensorul era umplut cu cadavrele care erau urcate la etajul clădirii.

— Ce sînt acestea ?

— Hîrîitori, ce altceva ar putea să fie decît niște simple hîrîitori.

— Și la ce anume foloseau hîrîitoarele astea ?

— Unii internați nu izbuteau să se stăpînească și țipau. *Atunci se dădea drumul hîrîitoarelor, care acopereau toate zgomotele.*

Urcăm la etaj. Aci dăm peste un dispozitiv special pe care erau așezați morții la scoaterea lor din ascensor. *Dispozitivul ducea cadavrele direct în cuptor... direct în cuptor... direct în cuptor... în cuptorul care le schimba în cenușă.*

— Abator de oameni, organizat metodic, științific.

— Natürlich, tovarășe, natürlich !...

— Da. Cuptoarele. Două sînt la număr și fiecare are cîte trei guri.



— Observă, îmi șoptește domnul Fingal, *unul dintre cuptoare funcționa cu cocs, al doilea funcționa cu păcură.*

Mi se mai spune că în aceste cuptoare *deseori erau aduși și arși oameni de vii...*

*Heil...*
*Heil...*
*Heil...*

Mă uit la cuptoare. Între cărămizile uzate de atîta întrebuințare, urme de cenușă. Întreb, așa, ca să mă aflu în treabă :

— Cenușa era aruncată în vînt ?

— Vai ! se miră domnul Fingal, de ce să fie azvîrlită cenușa în vînt ? *Cenușa ca și sîngele celor uciși era adunată. Erau adunate și fecalele internaților. Din toate acestea se fabricau îngrășăminte. De ce îngrășăminte ? Pentru că, așa cum se știe, solul Germaniei e sărac și are nevoie de îngrășăminte, de foarte multe îngrășăminte chiar... Iar o parte din aceste îngrășăminte era folosită la grădina de unde se aprovizionau cu zarzavat comandanții și paznicii lagărului.*

Îmi ajunge ce-am aflat despre sînge, despre cenușă, despre fecale. Adresîndu-mă domnului Fingal, zic :

— Sînt cam uzate cuptoarele.

— Gîndește-te și dumneata. Cum să nu fie uzate ? Cu toate că au fost construite trainic și cu o tehnică perfectă, *au funcționat zi și noapte aproape cinci ani Cum să nu se uzeze ?*

Inima îmi bate repede, repede... Sîngele îmi aleargă nebunește prin vine. *Sînt om și parcă nu sînt om. Parcă nu mai sînt om.* Sensibilitatea mi s-a tocit cu totul... Inima îmi bate repede, repede... Nu. Nu mai am inimă. Sînt un om de piatră, un om care umblă, un om care vede, care aude, dar care nu simte nimic, care nu mai vibrează, care nu mai dorește decît să moară, decît să moară, să moară, să moară, să...

— Natürlich, tovarășe, natürlich...

— De ce natürlich, domnule, de ce natürlich ?

— Nu știu, tovarășe, zău că nu știu și dacă nu știu nimic, nici o lămurire nu sînt în stare să-ți dau, tovarășe, natürlich, nici o lămurire.

Domnul Fingal tace. Intră însă aproape automat în funcție ciceronele.

— Tăbăcăria. *Aci se tăbăcea pielea unora dintre internați. Și anume a acelor internați care aveau pielea frumoasă.*

Într-o altă odaie vedem niște butelii pe care scrie : *Zyklon.*

(O producție I. G. Farben-Industrie : gaz. *Gazul cu care au fost uciși milioane de oameni.* Aci, la Buchenwald, la Auschwitz și în celelalte lagăre.)

Cine n-a iubit ? Cine nu și-a trecut măcar o dată mîna prin părul mătăsos al iubitei ?

Iată aici păr de femei, un maldăr uriaș, cît vrei : *părul femeilor care au fost ucise aci. Era adunat fir cu fir. Părul omenesc e scump.*

— Natürlich !... Ce altceva aș fi eu în măsură să vă spun acum decît acest agasant și supărător *natürlich*... Natürlich...



Cu ajutorul lui Dumnezeu și al neostenitului nostru cicerone ajungem într-o încăpere asemănătoare cu o cameră de baie. Aci zidurile sînt toate acoperite cu faianță. Faianța e curată. Și în mijlocul odăii se află un bloc îmbrăcat în plăci, tot de faianță, și prevăzut la margini cu *canale de scurgere*. Mi se atrage atenția asupra unor picături de sînge uscat :

— *Aici erau întinși morții cu pielea interesantă, și jupuiți. Tot aici le erau extrași (acelora care aveau) dinții de aur din gură... dinții de aur sau de platină...*

(La țară, la noi la Omida, în vremea războiului, îmi vedeam zilnic neamurile. O vedeam și pe soră-mea Evanghelina, cea mai în vîrstă dintre surorile mele. De cîte ori ne întîlneam se uita în gura mea cu dinți mari și albi și-mi reproșa :

— Tu... Tu stai de atîția ani la oraș și nu ți-ai pus și tu cîțiva dinți de aur, să ai *gura frumoasă*...

Mulți țărani cu dinți sănătoși se duceau la dentiștii din Turnu sau la Rușii de Vede și plăteau bani buni ca să le îmbrace cîțiva dinți cu aur, să aibă *gura frumoasă*. Toate acestea îmi veniră pe neașteptate în minte în timp ce ciceronele ne arăta sala de jupuire a morților cu piele frumoasă și de extracție a dinților de aur...)

Celule !... Celule !... Celule !... Și odăi ale paznicilor. Apoi *camera de tortură*. Mi se arătă totul, totul, cu o precizie într-adevăr științifică și mi se descrise, pe un ton liniștit, mecanic aproape, nenumăratele moduri în care fuseseră uciși aci internații — ***cu zecile și cu sutele, cu miile și cu sutele de mii, cu milioanele... cu milioanele... cu milioanele...***

*Împușcarea în ceafă...*
*Spînzurarea...*
*Uciderea cu bîta...*
*Injecții care dădeau moartea încetă în patru ore.*
*Uciderea prin introducere de aer în vene.*
*Aruncarea în cuptoare de viu.*

Gazarea în camere speciale ! De altfel aci totul era *special.*

— Și internații aceștia opuneau vreo rezistență ?

— Natürlich, opunea, însă erau repede anihilați, natürlich.

N-am avut putere să merg mai departe, să văd ce mai era de văzut.

Pe cerul albastru pluteau mici petice de nori albi.

La întoarcere ne-am oprit iarăși, din cauza altei pene de cauciuc, în mijlocul pădurii. Am aprins o țigară. Am tras cîteva fumuri și, uitînd de recomandările ce mi se făcuseră, am aruncat iarăși țigara aprinsă și fumată numai pe jumătate în mijlocul șoselei. Domnul Fingal s-a apropiat de ea, a strivit-o cu piciorul. Pe urmă, strivită și stinsă, a împins-o în șanț.

— Ți-am mai spus : *la noi nu se aruncă țigara în mijlocul drumului.*

— Scuză-mă. Am uitat.

— Natürlich... *Pînă cînd o să vă civilizați și voi, oamenii de pe lîngă Dunăre, o să mai treacă timp.*

Mergeam la braț cu Roza, pe străzile din Teliu, către spital.



Orașul părea adormit, iar cerul nopții, acoperit de nori negri, era frămîntat de vînt, de același vînt aspru care ne biciuia și nouă obrajii. Tăcea Roza. Tăceam și eu. Dar pașii noștri de oameni vii se auzeau bocănind ritmic pe trotuarul spart, îngust... Mulți dintre prietenii, tovarășii și cunoscuții noștri muriseră. Iar noi trăiam... Trăiam și era grozav de bine că trăim...

# CAPITOLUL XII

Deasupra orașului atîrna greu întunericul. Trotuarele erau înguste, sparte, pline de bolovani și de gropi. La fiecare pas ne-am fi putut frînge gîtul dacă ne-am fi împiedecat și-am fi căzut. Noroc că ochii amîndurora erau încă buni. Vedeam, ca pisicile, și noaptea. Cum socoteam că mai avem și altceva de făcut pe lume decît să ne schilodim prosteşte la Teliu, înaintam cu grijă. Ocoleam gropile. De spărturi ne feream. În gînd îl suduiam pe Bușulenga pentru proasta gospodărire a județului și a tîrgului. Îl suduiam și pe primar. Din Teliul prăpădit, cu bunăvoință și pricepere, un prefect grijuliu și un primar harnic și priceput ar fi scos o bijuterie.

Tristă, ostenită și lipsită de sprinteneală, Roza se sprijinea de brațul meu. Mi-l strîngea. Atît de tare mă strîngea, că-i simțeam bătăile repezi și neritmice ale inimii.

— Zici că ai văzut Buchenwaldul ?

— L-am văzut. Nici nu s-a împlinit jumătate de an de cînd l-am văzut.

— Atunci, *l-ai văzut ca vizitator ?*



— Da, Roza, ca vizitator.

— Ei, *n-ai văzut nimic,* dragul meu, în cazul acesta *n-ai* văzut nimic, sau — ca să nu te mîhnesc — aproape nimic.

— Poate. Totuși vizitarea lagărului m-a impresionat profund. *Oameni chinuind cu sadism alți oameni ! Oameni asasinînd în chipurile cele mai sălbatice alți oameni !...* Multe săptămîni după ce am văzut Buchenwaldul, am dormit somn tulburat. Cu greu și tîrziu de tot am izbutit să mai uit unele din grozăviile petrecute acolo.

— *Grozăviile petrecute le-ai văzut numai în fotografii.* Chipuri reci, scrise — ca să zic așa — pe o hîrtie rece.

— Mi-a fost de ajuns, Roza, ca să-mi fac o părere despre lagărele hitleriste.

— Poate că era mai bine să nu le fi văzut niciodată. Ce-ți trebuiau ? Îmi închipui că și fără Buchenwald aveai mintea destul de încărcată cu amintiri sinistre, chinuitoare.

— Cred că m-a îndemnat curiozitatea de om al acestui veac ciudat și *curiozitatea scriitoricească... Da. Există o curiozitate scriitoricească.*

— Curiozitate ? Poate a mai fost la mijloc și altceva.

— Poate, Roza. Poate, însă acum nu-mi dau seama.

— Mie mi s-a părut totdeauna, cel puțin ciudat că oamenii *se adună să vadă cum este ucis un om...* Poate că în fiecare din noi a rămas ceva din sălbaticii din care ne tragem. Războiul, moartea scot la iveală

acest *ceva sălbatic* de care mai înainte nici nu ne dădeam seama că-l avem în ființa noastră.

Îi ascultam glasul. Era al unei femei liniștite, pe care amintirile o împovărau cu mîhnire, dar a cărei sete de viață încă nu fusese astîmpărată. Rar se stinge setea de viață a omului, chiar cînd omul este izbit într-una de nenorociri. Ori poate tocmai atunci se împotrivește stingerii... Tocmai atunci se împotrivește stingerii...

Odată cu glasul îi ascultam fără să vreau și pașii care bocăneau, pe trotuarul îngust, spart, plin de gropi, alături de pașii mei. Și ca să spun lucrurilor pe nume pînă la capăt, trebuie să mărturisesc că în același timp îi ascultam și inima. *Bătea neritmic. Inima Rozei Caleb bătea neritmic.* Deși mă pricepeam puțin într-ale medicinii — poate nu mă pricepeam de loc — acum nu mai aveam nici o îndoială că Roza e bolnavă de inimă și că viața ei s-ar putea isprăvi într-o clipă în alta. Probabil că și Roza o știa. Cu toate acestea, muncea din zori și pînă noaptea tîrziu, ca și și cum ar fi fost încă tînără și sănătoasă, pentru a salva viețile altora.

— Roza, mă mir cum ai izbutit tu să trăiești și să ieși vie de acolo.

— Uneori mă mir și eu. Te rog să înțelegi că nu mi-a fost ușor... Nu, nu... Nu mi-a fost de loc ușor...

— Nu mi-am închipuit cîtuși de puțin că oamenilor care au trăit acolo le-a fost ușor. Dimpotrivă.

— Ai văzut celulele ?

— Le-am văzut. Cîteva, cîte s-au mai păstrat.



— Trebuia să stăm aproape goale, înghesuite ca boabele în sac. Dormeam în picioare, dacă dormitul acela mai putea fi numit somn... Uneori ne scoteau afară la aer și ne băteau. Puneau să cînte prin apropiere o muzică militară cu multe alămuri, ca să acopere cu marșuri sau cu vechi valsuri țipetele pe care le scoteam. Pentru că toate... toate țipam...

— În apropierea lagărului am văzut și cîteva sate. Tu ce crezi, Roza, locuitorii din satele acelea știau ce se întîmplă în lagăr ?

— Dacă știau ?!... *Întreaga Germanie știa ce se întîmplă în lagărele lui Hitler.* Acum unii vor s-o încurce, să arunce vina numai asupra cîtorva. Într-adevăr, Hitler și oamenii lui Hitler au fost căpeteniile, dar numai ei singuri n-ar fi reușit să facă răul pe care l-au făcut. Au avut mulți complici, mulți, mulți de tot. *Pe lîngă unul din satele acelea din apropierea lagărului se afla o mare fabrică de săpun. Acolo se fabrica săpun din carnea și din puțina grăsime a celor uciși... Peruchierii fabricau peruci din părul spînzuraților și al împușcaților...*

— Dar cînd te-au dus pe tine la Buchenwald ?

— Toamna. La cîteva luni numai după ce a început războiul din răsărit. M-au arestat într-o noapte și m-au trimis la Buchenwald pentru că bănuiau că sînt comunistă. Pe mulți ne-au trimis acolo. Ne-au dus cu trenul. Zile și nopți ne-a tot tîrît trenul. Vagoanele erau cu ușile ferecate, cu ferestrele ferecate. Fără mîncare. Fără apă. În fiecare zi și în fiecare noapte mureau cîțiva și mureau cîteva. Trăiam lao-

laltă cu morții care se umflau și putrezeau. Ai citit *Infernul* lui Dante, nu ?

— L-am citit, Roza.

— Eu l-am recitit după ce m-am întors din lagăr. Nu m-a mai impresionat. Față de ce-am văzut și am pătimit întîi în tren și apoi la Buchenwald, *Infernul* lui Dante mi s-a părut o carte cu povești despre zîne... Dar ce-ți tot îndrug eu ? *Voi, scriitorii, continuați să credeți că trebuie să șlefuiți cu anii cuvintele ca să le dați o mai mare strălucire și scrieți ca și altădată naive povestiri despre dragoste. Își are, desigur, și dragostea locul ei în viața oamenilor, dar nu dragostea e totul... Mai sînt și suferințele oamenilor, mai sînt luptele lor și năzuințele lor...*

Rîse. Și adăugă :

— Iartă-mă, am început să te prelucrez ca la ședință, întocmai ca la ședință...

— Nu, nu. Continuă, Roza. Te rog, continuă...

— A fost o mare fericire pe noi cînd ne-am dat jos în gară la Weimar. Am ajuns noaptea. Nici o lumină nu licărea în oraș sau în gară. Vedeam vag prin întuneric sentinelele care ne păzeau. Le auzeam bocănitul cizmelor. Armele care zăngăneau le auzeam. S-au îndurat de noi, ne-au așezat la rînd și ne-au dat, la sclipirea slabă a cîtorva lanterne de buzunar, cîte o cană de apă și cîte o felioară de pîine uscată. Atît. Pe urmă ne-au încolonat și ne-au purtat din gară pînă la Buchenwald pe jos. Ne-a înviorat și ne-a mai dat puteri aerul rece și proaspăt al cîmpului și al pădurii. Urîte sînt toamnele Germaniei. Umede. Și reci. Am străbătut o pădure și am ajuns în poarta lagărului



după ce se luminase de ziuă. *Știam că acolo vom pieri.* Nu strigam. Nu țipam. Nici măcar nu vorbeam între noi. *Ne pieriseră glasurile.* Ne uitam numai unii la alții, ne uitam la ce se afla în jurul nostru și ne dădeam seama că între acele sîrme ghimpate ne vom sfîrși, nu după multă trecere de timp, viața. Tu ai văzut crematoriul ?

— L-am văzut.

— Ai văzut și cuptoarele ?

— Am văzut și cuptoarele.

— Cînd am intrat în lagăr, fumega coșul crematoriului. Am crezut că acolo se află brutăria și bucătăria lagărului. Cineva de lîngă mine a spus, șoptind : „Probabil că ne pregătesc pîinea proaspătă și ceaiul". Astă-seară, bînd ceaiul în cafeneaua în care m-ai dus tu, mi-am amintit de „ceainăria" de acolo. O „ceainărie" în care se ardeau cadavre și se ardeau mai ales oamenii vii... Oamenii vii...

Brațul Rozei, care îl strîngea tare pe al meu, tremura. Pașii ne bocăneau și ni-i auzeam. Vîntul hain, venit poate tocmai de la marginea lumii, se repezea asupra noastră, ne izbea și ne înfășura. Deasupra orașului se vînzolea întunericul. Arborii negri, zbuciumați, casele mărunte și adormite făureau în jurul nostru un decor fantastic. În mintea mea imaginile se perindau cu repeziciune. Ele se perindau și mai copleșitoare în mintea Rozei. Am spus ceea ce poate ar fi spus oricare în locul meu : o frază banală.

— Ai suferit mult, Roza...

— Noi avem un proverb : „Să nu-i dea Dumnezeu omului cît poate răbda". Am răbdat mai mult decît

poate răbda un om. Dumnezeu... Numai Dumnezeu știe cît am îndurat...

— Dumnezeu... Dumnezeu n-are nici un amestec în ceea ce întreprind oamenii... Dumnezeu stă ascuns. Nu-l vede nimeni, nu-l aude nimeni... Sînt mii de ani de cînd nu li s-a mai arătat oamenilor sub nici o formă...

Cu buzele uscate, rosteam greu cuvintele. Și le rosteam mai mult ca să alung tăcerea care ne apăsa decît să ne dăm pe față, pînă la fund, gîndurile care ne chinuiau. Vorbele mele despre Dumnezeu erau simple vorbe de aruncat în vînt. Vorbeam ca adolescenții care vor să facă pe teribilii. Nu mai eram de mult adolescent dar unele trăsături ale adolescenței se mai arătau uneori în comportările mele.

În inimile noastre mult încercate nu se stinsese bucuria vieții. Flăcările bucuriei vieții mai licăreau și deseori se înălțau și ne cuprindeau, pentru că, deși văzusem multe și trecusem prin atîtea, trăiam. Continuam să trăim. Pentru mine care trecusem prin atîtea războaie și primejdii — și pentru Roza care cunoscuse Buchenwaldul — faptul că mai trăiam, că mai continuam să trăim era pur și simplu un miracol. Alergam. Vorbeam. Acționam. Luptam. Ba uneori glumeam și rîdeam. *Nici eu, nici Roza, nu voiam să uităm nimic. Mie mi se părea chiar că puterea mea nesleită de muncă, de care mulți se mirau, dorința mea arzătoare de acțiune, năzuința mea de a-mi cheltui întreaga viață pentru făurirea și trăinicia noii orînduiri sociale își aveau rădăcinile tocmai în neuitare.* Uram cu îndîrjire trecutul cu toate silniciile,



barbariile și monstruoasele lui crime și mă străduiam să ajut, pe cît puteam și pe cît mă pricepeam, la îngroparea lui pentru totdeauna. *Trăiam. Mă bucuram că trăiesc. Trăia și Roza. Trăiau încă mii și mii dintre cei ce suferiseră.* Lupta împotriva întunericului și a barbariei nu se isprăvise. Continua. Și avea să continue încă multă vreme. Mulțumeam soartei că nu mă aruncase pe lume lălîu, adormit, fără vlagă. Mai trăiau mulți dintre cei ce alcătuiseră forțele răului. Mai trăiau foștii politicieni și foștii generali, foștii temniceri și foștii călăi ai popoarelor și chiar mulți dintre foștii temniceri și foștii călăi ai poporului meu. În lumea largă mai trăiau mii și mii de oameni, ascunși sub diferite nume în diferite tainițe, dintre aceia care în timpul războiului asasinaseră. Trăiau. Și încă bine. Uciseseră și trăiau. Uciseseră și se pregăteau să mai ucidă. *Se pregăteau să ne ucidă.* Dovada, dacă îmi mai trebuia cumva vreo dovadă, mi-o dăduseră ultimele întîmplări la care participasem ori fusesem numai martor.

— Tu ce crezi ? O să fie vreodată liniște în lume ?

— Cîndva o să fie, dar nu atît de curînd cum cred unii dintre tovarășii noștri. Nu chiar atît de curînd cum dorim, uneori, noi înșine. Au să treacă ani și ani de neliniște, ani și ani de încordare și de încrîncenare înainte ca lumea să se așeze trainic pe noile ei temelii. Poate au să mai izbucnească și războaie, Roza...

— Va trebui deci să ne obișnuim să viețuim într-o lume zbuciumată.

— *Da, Roza, va trebui să ne obișnuim. E soarta noastră. Și e soarta oamenilor timpului nostru.*

— Dacă stăm să ne gîndim mai bine, soarta aceasta a noastră nu este chiar atît de rea cum pare. *Să vezi năruindu-se o lume !... Să vezi născîndu-se o altă lume...* Un asemenea uriaș spectacol trebuie plătit cu ceva. Și-l plătim fiecare cu ce putem. Unii l-au plătit cu viața... Au plătit cu prețul cel mai mare.

Pe Sarmiza am găsit-o lîngă Țigănuș, care se trezise.

— A dormit adînc ? a întrebat-o Roza.

— Tun !...

— Atunci e bine, tovarășă Sarmiza. E bine.

*Rabd ca un cîine...*
*Rabd ca un om...*
*Rabd ca un cîine...*

Veghind somnul lui Clemente Țigănuș, Sarmiza își perindase prin minte viața ei și viața celor care îi dăruiseră viață. Lucrul acesta ni se întîmplă și nouă și nu o singură dată.

O albă colibă. Și în fața colibei, la cîțiva pași numai, apele curgînd cînd limpezi, cînd tulburi ale Argeșului. Dincolo de coliba lor, întreg satul. Și dincolo de marginile răpănoase ale satului, cîmpul nemărginit, acoperit iarna de înalte și albe zăpezi și plin vara de nesfîrșite lanuri de grîu, de orz, de porumb, de floarea-soarelui. În zare, undeva departe, către miazăzi, se înălța un lung șir de plopi zvelți. Primăvara, plopii erau verzi și verzi rămîneau pînă către toamnă. Dar cînd se culegea porumbul, plopii căpătau culoarea cerii și se asemuiau cu niște flăcări vii,



veștede, subțiri, pe care le clătina și le îndoia vîntul. Aproape totdeauna, acolo, pe cîmpurile Argeșului, alerga vîntul purtînd pe aripile lui mari și nevăzute păpădii și scaieți, frunze galbene, obosite și moarte de timpuriu...

Un chip aspru și mereu încruntat : al tatălui.

Un chip dulce, dar și el aproape întotdeauna încruntat : al mamei.

În satul de pe Argeș învățase să vorbească și tot acolo, în anii dintîi, învățase să deosebească binele de rău, bucuria de tristețe, rîsul de plîns, ziua de noapte, dulcele de amar.

Cei din casa lor rîdeau rar. De plîns, niciodată nu plîngeau. Orice li s-ar fi întîmplat, nu plîngeau. Era o lege aceasta, a multora, și era o lege și a familiei Clobanu. În perindarea aceasta a vieții trăite, Sarmiza își mai adusese aminte și de landrele de copii cu care se jucase. *Însă cel mai mult își adusese aminte de soare, de rîul în care se scăldase, de iarba pe care umblase cu picioarele goale, de arborii în care învățase să se cațere ca o veveriță, de berzele care se întorceau cu șerpi în plisc spre cuiburile lor, de vietățile, multe și mărunte ale cîmpului plin de dropii și și de prepelițe, de iepuri roșcovani și de ciocîrlii.*

În arie, boii lor erau slabi. Plugul, vechi și greu. Seceri ruginite. Carul, vechi, șoldiu. Găinile, pirpirii. Cîinele, *costeliv și parcă năpîrlind în toate anotimpurile. Printre și peste aceste imagini frazele cele mai des auzite fuseseră :*

— *Ne mănîncă și ne omoară sărăcia, femeie.*

— *Ne mănîncă și ne omoară, omule.*

— *Nu avem cum să scăpăm de ea, femeie.*

— *Nu avem, omule.*

— *Neam de neamul nostru tot săraci au fost.*

— *Atît de săraci că nu aveau după ce bea apă.*

— *Nici noi n-avem după ce bea apă, nici noi.. Noi noi...*

Într-o zi se oprise la poarta lor un cîrd de oameni îmbrăcaţi în haine de tîrgoveţi. I-au spus ceva tatei. Nu-şi aduce aminte ce anume. Nu-şi mai aduce aminte însă n-a uitat, n-a putut uita, că la auzul vorbelor rostite de oamenii aceia streini, tatăl s-a înnegrit la faţă, s-a răstit la ei, a ridicat pumnii şi a fost cît pe-aci să iasă încăierare. Dar tîrgoveţii erau mulţi la număr, păreau a avea asupra lor arme şi arătau bine şi frumos la obraz. Nu i-au dat pas tatălui. L-au suduit şi s-au repezit la el. Unul, îmbrăcat în haine albastre şi cu chipiu pe cap, purta puşcă pe umăr. Acela l-a izbit cu patul puştii şi l-a doborît. Apoi i-au legat mîinile la spate. Unul mărunţel şi negricios cu cap ca de cîine a început să bată toba. Şi atunci, în bătătura casei lor de pe Argeş s-a adunat tot satul ca la urs...

— Areci o dată ! Areci de două ori ! Areci de trei ori... Areci o dată !... Areci de două ori !... Areci de trei ori...

Din mulţime au ieşit negustorii şi negustoraşii de prin satele vecine cu pungile pline de bani.

— Eu dau atîta, domnule portărel.

— Ba eu dau atîta, şi atîta, domnule portărel...

Slujitorii stăpînirii le-au vîndut boii cu toba, le-au vîndut carul şi plugul, le-au vîndut orătăniile. Şi toba



n-a tăcut pînă nu s-a vîndut şi casa. *Cîinii, în satul acela nu aveau nici un preţ. După cîte îşi aducea ea aminte, nici oamenii nu aveau pe atunci vreun preţ.* Nu se găsea nimeni care să dea un ban găurit pe viaţa unui om... Nu se găsea nimeni...

Au plecat străinii. Mama a dezlegat mîinile bărbatului.

— Şi acum încotro o luăm, femeie ?

— Să mergem la oraş.

— Poate ne ajută Dumnezeu să găsim de lucru, să nu murim de foame, să ne creştem fetiţa.

Femeia cu chip încruntat şi amar a adunat ce-a mai găsit prin casă şi a făcut o legăturică.

— Gata, femeie ?

— Gata, omule.

Femeia a luat legăturica la spinare.

— Tu, omule, ia-o pe fetiţă în braţe... Ia-o pe fetiţă în braţe... E mai grea decît legăturica.

— Drumul e lung pînă la oraş, drumul e lung, aşa că am s-o port pe umăr.

— E bine şi pe umăr.

Lăbuş s-a luat după ei.

— Ce facem cu cîinele ?

— N-avem cui să-l lăsăm. Să meargă cu noi... Unde mănîncă trei guri de om o să mănînce şi o gură de cîine... Unde-o să rabde trei guri de om, o să rabde şi-o gură de cîine...

— La oraş au să-l prindă hingherii cu laţul şi-au să-l omoare... Au să-l omoare...

— Cum i-o fi norocul, omule.

— Cum o fi norocul nostru, o să fie şi norocul lui.

Ce lung a fost drumul ! Parcă ducea spre capătul lumii.

Din satul lor de pe Argeş au plecat spre scăpătat, au mers o bună parte din noapte, au dormit la marginea şoselei şi au mai mers o zi. S-au mai aşezat să se odihnească pe margine, în iarbă, poate de două ori, poate de trei ori, poate de mai multe ori. Ştia să numere, dar acum nu-şi mai aducea bine aminte de cîte ori s-au oprit să se odihnească pe drum. A doua zi, în amurg au ajuns la hotarul unui sat mai mare. I se păruse ciudat că în satul acela văzuse felinare aprinse care risipeau întunericul din jurul lor.

— Să tragem la o casă de om.

— Crezi că au să ne primească ?

— Poate s-o găsi unul cu inimă milostivă.

Au cerut adăpost pentru o noapte. La o poartă. La două porţi. Au găsit adăpost la a treia poartă.

— Dacă e numai pentru o noapte, şi nu sînteţi decît trei, poftiţi.

Au scos ce-au mai găsit de mîncare în legăturică şi au mîncat.

— Căutaţi de lucru ?

— De lucru.

— O să fie greu. Acum sînt foarte mulţi oameni care caută de lucru. O să fie greu...

— Mai greu decît acolo de unde am plecat, n-o să fie.

Noroc că anotimpul nu era urît. Au dormit toţi trei — cu Lăbuş făcut covrig la picioarele lui, în curtea unui sătean, sub un salcîm, în ţărînă. Erau obişnuiţi să doarmă în ţărînă. Cum s-a luminat, mama a luat



legăturica cu boarfe la spinare, tatăl a ridicat fetiţa pe umăr şi iarăşi au pornit la drum, cu Lăbuş care le amirosea urmele, după ei. Dar acum mergeau încet, cu băgare de seamă, de parcă se temeau să nu se apropie de ei un vardist, să-i ia de gît şi să-i ducă să-i bage undeva, la închisoare.

Acum drumul nu mai trecea printre întinse lanuri de porumb şi floarea-soarelui. Nici printre mirişti nu mai trecea, ci printre case. Iar uliţele acelea largi şi pietruite erau pline de oameni, cum pline de furnici erau furnicarele din cîmpul întins al Argeşului pe unde ea se jucase de atîtea şi atîtea ori. Uliţele acelea largi erau pline de oameni şi de vuiet. Unde sînt oameni mulţi şi vuietul e puternic. Niciodată, pînă atunci, în viaţa ei, nu văzuse atîta lume laolaltă. Niciodată. Unii erau, tot ca şi ei, rupţi, dezbrăcaţi şi desculţi. Alţii erau graşi, rotofei, gătiţi şi umblau nu pe jos, ci cu trăsuri sau cu automobile.

Şi au mers, şi au mers... Şi cu cît mergeau mai mult cu atît fata se minuna. Astfel au trecut pe lîngă o piaţă mare în care forfoteau mii de oameni şi în care se vindeau zarzavaturi, fructe, păsări şi carne. Apoi au trecut peste o apă îngustă, neagră şi uricioasă, plină de pete mari, unsuroase, şi de gunoaie care pluteau. Ochii ei uimiţi — ba chiar peste măsură de uimiţi — îi fugeau în toate părţile, de parcă nu ştia încotro să se uite mai întîi. Ce lume frumoasă ! Ce multă pîine şi ce multe cîrciumi în care bărbaţi de toate vîrstele beau în cîntecele lăutarilor şi mîncau tot ce le poftea gura !... Tot mergînd aşa au ajuns lîngă o biserică uriaşă cum nici măcar nu-şi închi-

puiseră vreodată că ar putea fi pe lume biserici. Iar biserica mai era înconjurată și de o grădină cu copaci bătrîni, rotați și pletoși. Acolo s-au oprit. S-au oprit și s-au așezat jos, lîngă mulți alți oameni, tot atît de necăjiți la obraz și la straie ca și ei și au început să aștepte. Să aștepte ce ? Să aștepte... Să aștepte. Așteptau oamenii. Așteptau și gîndeau : „Acuș o să vină careva și-o să ne dea de lucru... O să ne dea de lucru, iar cu banii cîștigați pe lucru o să ne cumpărăm de-ale gurii." Aștepta, plin de o neobișnuită răbdare, dar fără să se gîndească la nimic și Lăbuș. Fetița cunoștea încă de acasă cîinii. Cunoștea și lupii care iarna părăseau pădurile din valea Dunării și dădeau tîrcoale satului de pe Argeș. Știa că lupul mănîncă vite și că mănîncă și om dacă-l prinde pe cîmp și pe vreme de iarnă și omul nu are asupra lui armă de foc cu care să se apere. Deseori auzise ea povestindu-se în coliba lor, sau în colibele vecinilor, asemenea întîmplări îngrozitoare. Și mai știa că atunci cînd lupul vede oameni mulți, oricît ar fi de flămînd, nu se dă la ei, se sperie și fuge. Dar aci ea vedea cum pe un stîlp gros de piatră se afla o lupoaică. *Lupoaica de pe stîlpul de piatră nu se speria și nu fugea. Se uita la oameni. Iar sub pîntecul lupoaicei nu se aflau, așa cum s-ar fi cuvenit, doi pui de lup, ci doi băieți dolofani care sugeau din țițele ei lapte și parcă nu se mai săturau.*

Poate că lupoaica are laptele dulce ca mierea... Tot uitîndu-se și tot mirîndu-se de ceea ce vedea, pe Sarmiza o ajunsese și o chinuia vechea ei dușmancă, foamea. În inimă i s-a iscat dorința ca lîngă stîlpul



gros, de piatră, să se afle o scară pe care ea să se urce, să dea la o parte pe unul dintre lacomii băieți dolofani ori poate chiar pe amîndoi, și să sugă și ea lapte dulce din țițele pline ale lupoaicei, să sugă, să sugă, pînă se va sătura. I-a și spus mamei :

— Dacă aș putea să mă sui acolo, aș îmbrînci jos pe băieții aceia. Cred că lupoaica m-ar lăsa și pe mine să sug. Trebuie să fie o lupoaică bună, care nu mușcă și nu mănîncă om.

— N-are cum să te muște, maică. *Lupoaica nu e vie*. Nici băieții aceia nu sînt vii. Acolo e o *statuie*. Mai sînt și alte statui prin oraș. O să le vezi tu pe toate cu vremea și o să afli despre fiecare ceea ce trebuie să știi.

— Statuile nu au viață ?

— Nu, n-au.

S-a uitat cu mai multă băgare de seamă la lupoaică și a văzut că nici din coadă nu mișcă, nici ochii nu-i clipesc. Și s-a uitat și la băieții dolofani. Și a văzut că amîndoi stăteau încremeniți și că nici ei nu clipesc măcar din ochi. Degeaba avusese ea poftă să sugă lapte dulce din țițele umflate ca niște cimpoaie ale lupoaicei. Lupoaica nu mișca. *Lupoaica nu avea viață. Și dacă nu avea viață nu avea viață...*

Lăbuș, înfricoșat de atîta lume, de atîta larmă și de atîta mișcare, se ghemuise la picioarele ei. Îl mîngîia pe spinare. Cîinele tremura. Poate de bucurie, ori poate de frică. După sat nu-i părea rău. Îi părea rău numai după apa Argeșului care clipocea mereu de parcă le-ar fi spus oamenilor o poveste fără sfîrșit, și după iarba verde pe care în fiecare dimineață o uda roua.

Treceau prin fața lor fel de fel de oameni : moșnegi bărboși și babe scofîlcite, oameni între două vîrste mustăcioși și mirosind a rachiu, țigănci florărese și țigănci spoitorese care purtau în mîini bidinele cu coade lungi, treceau fetișcane șui, ochioase și ciolănoase și treceau și băiețandri murdari, netunși, desculți și zdrențăroși. Unii purtau coșuri în mîini. Alții tăvi mari purtau legate pe după gît cu o curelușă. Strigau cît îi ținea gura :

— Covrigi ! Calzi covrigi ! Calzii !... Calzii...

— Plăcintele ! Brînzoaicele !... Plăcintele !...

— Plăcintele !... Fierbinți... Fierbinți... Plăcintele !

— Simitul ! Cine mai ia simit !... Simitul !...

Le vîrau tăvile și coșurile sub nas. Le venea să întindă mîna. Nu cutezau. Nici unul dintre oamenii aceia mulți nu cuteza să întindă mîna și să ia ceva, deși le lăsau gurile apă de poftă.

— N-avem bani, neică. Nu ne mai stîrni pofta...

— Covrigii... calzii... Covrigii !...

— Brînzoaicele... calde...

— Dacă n-avem bani... N-avem !...

— Plăcintele !... Fierbinți !... Fierbinți !

Ea se uita cu ochi întrebători la părinți. Părinții însă se prefăceau a nu băga de seamă încotro i s-a îndreptat ei gîndul.

S-a oprit în dreptul lor un domn scurt, lat în spate, burtos, cu mustața lungă, cu baston și cu pălărie tare pe cap.

— Cauți de lucru, țărane ?

— Caut, domnule.

— Ce știi să faci ?



— Să lucrez cu palmele, domnule, numai cu palmele, domnule.

Își arătă mîinile mari, negre, crăpate, pline de putere. Dar orășeanul bondoc și burtos nici nu se uită la mîinile acelea în care el își punea întreaga nădejde. Îl mai întrebă :

— Vreo meserie, ceva ?

— Nu cunosc nici o meserie. Știu numai să lucrez pămîntul. Cu mîinile... Cu uneltele...

— Mi-ar trebui un fierar.

— Nu cunosc fierăria.

Plecă orășeanul căruia îi trebuia un fierar. Veni un altul, tot scund, tot gros, tot burtos. Acesta avea glasul siteav.

— Ce știi să faci, creștine ? A ? Ce știi să faci ?

— Să lucrez pămîntul.

— Altceva ?

— Atît... Să lucrez pămîntul... Cu uneltele, cu mîinile...

— Aș fi avut nevoie de un tinichigiu...

Cu al treilea tatăl se înțelese.

— Ce știi să faci, țărane ?

— Să muncesc pămîntul.

— De unde ești ?

— Din Argeș.

— La grădinărie te pricepi ?

— Ba bine că nu.

— Hai cu mine.

— Păi nu ne tocmim ?

— O să ne tocmim la fața locului. Dacă n-o să ne înțelegem n-o să fie supărare. Dar să știi că mulți

oameni de pe la țară au venit acum la București în căutare de lucru, așa că nu trebuie să fii cine știe cît de pretențios.

Negustorașul o luase înainte, cu pași mici și ușor tremurați, și după negustoraș o apucase tatăl ei purtînd-o ca pe un ulcior plin cu licoare amară pe umăr. Venea mai la urmă și maică-sa, cu bocceluța la spinare, iar Lăbuș, de teamă să nu-i piardă urma, aproape că i se încurca în fuste.

Iarăși au mers printre case. Domnul acela cu care tată-său se înțelesese să-i muncească grădina de zarzavat mergea înainte, ca pentru a le arăta drumul, iar ei trei veneau grămadă după el — trei și cu Lăbuș patru, căci și Lăbuș avea suflet și gură. Iar casele — Doamne ! Doamne ! — casele pe lîngă care treceau erau unele mai chipoase și mai minunate decît altele.

— E frumos orașul, omule.

— Cum să nu fie frumos, femeie, dacă aici se adună și se mănîncă toată snaga țării ?

Cuvîntul „mănîncă" îi aduse aminte că vremea mesei trecuse de mult și nici el, nici femeia, nici fetița și nici Lăbuș n-au pus nimic în gură... I se făcu foame. Purta mustăți lungi. Le vîrî vîrfurile între dinți și se apucă să le roadă. Acesta era obiceiul lui mai vechi : *cînd i se făcea foame și nu avea cu ce-și astîmpăra foamea, își rodea vîrfurile mustăților.* Un tic, firește, un tic de care într-o zi va trebui să se dezbare. Cînd ? Ei ! Cînd o să aibe ceva de mîncat ori de cîte ori i se va face foame...

Se fereau de tramvaie. Se fereau de automobile. Se mai fereau de oamenii care se grăbeau de parcă



le-ar fi luat foc casele și-i loveau cu coatele ori îi îmbrînceau. Lăbuș, speriat, nu se despărțea de pașii lor. Acum se încurca printre picioarele tatălui, care-și ducea fata în brațe.

După un timp casele mîndre și chipoase rămaseră în urmă.

— Aici, argeșene, că nici nu te-am întrebat cum te cheamă, începe mahalalele cu sărăcani.

— E plină lumea de sărăcani, domnule. Nu știm cum s-o mai scoatem la capăt cu lipsa.

— Mă cheamă Paicu, zise bondocul, Ambrozie Paicu. Cînd vorbiți cu mine voi să-mi spuneți domnul Paicu, domnul Ambrozie Paicu. Ăsta sînt eu... Ambrozie Paicu... Dar ce ziceai ?

— Ziceam că e plină lumea de sărăcani, domnule Paicule.

— Apăi cum să nu fie ? Așa a lăsat-o Dumnezeu.

— Eu știu, domnule Paicule ? Poate că Dumnezeu o fi lăsat-o altfel. Poate că au mai stricat-o oamenii...

— Poate că au mai stricat-o și oamenii, dar lumea așa trebuie să fie, cum a lăsat-o Dumnezeu, cu bogați, cu săraci, cu urîți, cu frumoși... Dacă ar fi altfel... Dacă ar fi altfel... Dacă ar fi altfel lumea n-ar mai fi lume.

— Ei, domnule Paicule, dacă lumea ar fi altfel, poate s-ar trăi mai bine...

Tot mergînd așa, lăsară în urmă și mahalalele, cu colibe mărunte și strîmbe și cu uliți înguste, și ajunseră într-o largă vale care era pe jumătate plină cu maldăre de gunoaie. În apropierea gunoaielor se în-

tindea o grădină de zarzavat pe care o păzea un băieţandru urît şi ştirb, cu urechi clăpăuge.

— Aici o să lucraţi. Mă ajutam cu nişte bulgari. S-au apucat să se ciondănească cu mine. Le-am plătit ce le datoram şi au plecat. De fapt, nici nu prea mai aveam nevoie de ei.

— Aici o să lucrăm. Dar de dormit unde o să dormim ?

— Pînă cade zăpada, în coverca asta.

— Nu plouă în ea ?

— Nu. Nu plouă.

— Şi la iarnă, unde o să locuim, domnule Paicule ?

— Am pentru voi o odaie pe aici prin apropiere, în mahala.

— O să avem loc în ea toţi trei ?

— De ce nu ? Iarna trecută au locuit în ea patru zdrahoni.

— Şi cu simbria ?

— O să ne înţelegem şi cu simbria. Întîi să văd cum munciţi şi cît vă pricepeţi la grădinărie. Bulgarii se pricepeau dar prea erau cîrcotaşi.

Mirosea a cîmp. Adierea cîmpului îi plăcea. Era soare. Dar cînd soarele pripea şi adia vîntul dinspre grămezile de gunoi, aerul devenea greu şi înecăcios. Pătrundea în piept, o apăsa şi parcă-i spurca trupul. Dacă erau mulţumiţi !... Erau... Munceau... Zarzavaturile le aveau la îndemînă, brutăria nu era prea departe şi nici pîinea neagră prea scumpă. Odată pe săptămînă mîncau carne şi chiar ouă. Pe lîngă coverca se pripăşiseră, venite nu ştiau de unde, cîteva găini zburlite.



În anul acela toamna a venit de timpuriu şi cum a venit a şi veştejit lunca şi toţi arborii care se aflau pe acolo. Numai gunoaiele au rămas gunoaie. Gunoaiele nu se veştejesc. Putrezesc. Putrezesc, răspîndesc miros urît şi fumegă aburi alburii. Mirosurile grele nu-l supărau pe Lăbuş, aşa că el scormonea toată ziua prin maldărele de gunoaie, alerga pe cîmp, învăţase să se ferească de oameni streini şi mai ales de hingheri iar noaptea — noaptea păzea grădina mai bine decît băiatul lălîu şi urît care holba toată ziua ochii la Sarmiza şi pe care-l chema... Dar iată că acuma nu-şi mai aducea aminte cum îl chema pe băiatul acela.

Părinţii, frînţi toată ziua de mijloc, au cules ardeii, guliile, varza, roşiile şi vinetele, au cules şi prazul şi l-au legat în snopi.

Domnul Ambrozie Paicu venea în fiecare dimineaţă în zori cu două-trei căruţe. Argeşenii, ajutaţi de băieţandrul urît şi ştirb, încărcau zarzavaturile în căruţe. Domnul Ambrozie Paicu pleca cu zarzavaturile. Le ducea undeva, departe, poate în piaţa aceea mare, unde era atîta forfotă, la vînzarea cu ridicata ori poate în alte părţi ale oraşului.

Peste oraş ploua uneori ca şi peste satul lor de pe Argeş. Norii !... Erau aceiaşi !... Aceeaşi era şi ploaia. Însă ei, pe atunci, de acolo, din uşa covercii, acoperită cu ierburi şi cu frunziş i se părea că ploaia e altfel, mai deasă, mai sîcîitoare.

— Vine iarna peste noi, domnule Paicule... Az-noapte n-am închis ochii de frig. Ce ne facem ?

— Strîngeţi-vă bulendrele şi mergem să vă dau în primire odaia, cum ne-am înţeles...

— Le-am strîns, domnule Paicule.

Acum tatăl n-o mai luase s-o poarte pe umăr. Hrănită din belşug, cu zarzavaturi şi cu pîine neagră, crescuse. Mai prinsese puteri şi Lăbuş care se obişnuise să latre la trecători, însă de departe... Frica de hingherii care încercaseră de cîteva ori să-l încolţească şi de trecătorii aceia cu bastoane îi intrase parcă în măduva oaselor.

— Dă-mi mîna, taică.

Pînă să iasă la drum pietruit, s-au umplut de tot de noroi. Acum se apropiau de oraş. Aveau parte de zi frumoasă, cu soare. Dar soarele începutului de iarnă era cu dinţi. Fata tremura, dîrdîia. Dacă n-ar fi ţinut-o taică-său de mînă, şi-ar fi dus pumnii la gură şi ar fi suflat în ei, să se mai încălzească, adică să-şi mai încălzească mîinile.

Soarele pe care-l vedea deasupra capului era acelaşi soare pe care ea îl cunoştea de pe Argeş. I se părea însă că aici, la oraş, soarele era trist şi încruntat. Poate că nu-i plăcea că luminează atîtea mormane de gunoaie, atîtea ziduri strîmbe, atîtea case coşcovite, atîtea uliţe întortocheate şi noroioase.

— Asta e odaia. Poftim cheia, Ciobanule. Să aveţi grijă să ţineţi odaia curată. Altfel vă dă afară proprietarul.

— Mulţumim, domnule Paicule. Din partea asta să nu duceţi nici o grijă. Am nevastă harnică. Şi-o să mai ajute la ţinerea curăţeniei şi fata.



*Lumea n-are margini...*
*Viaţa are margini...*
*Lumea n-are margini...*

Odăiţa era strîmtă. Zidurile, verzi de mucegai. Mobila : o masă, două scaune, un pat de scînduri. Se mai găsea în mucegăita odaie şi o sobă de tinichea cu plită pe care aveau loc să fie puse la fiert două oale.

Verdele mucegaiului nu se asemuia cu verdele pe care-l avea iarba. Era un verde putred, întunecat, care mirosea greu, o înăbuşea şi o ameţea ca o băutură vătămătoare.

Curtea era lungă şi îngustă. Şi în curte se aflau nenumărate odăi, înghesuite şi înşiruite sub acelaşi acoperiş de şindrilă neagră. În mijlocul curţii se găsea o pompă de apă şi, ceva mai la o parte, umblătoarea, una singură pentru toţi care locuiau acolo, şi nu locuiau puţini. Iar umblătoarea... Ah ! Ce urît mirosea umblătoarea...

Dincolo de curtea lor se aflau alte curţi şi ale coşmelii în care trăiau oameni tot atît de săraci şi de necăjiţi ca şi ei. Aici totul era dărăpănat, totul mirosea a vechi şi a moarte, pînă şi aerul... Pînă şi aerul... Pînă şi aerul mirosea a vechi şi a moarte !... A vechi şi a moarte...

La sat sărăcia, chiar cînd era lucie, era în bună parte mascată de cîmp şi de flori, de iarbă, de frunzişul arborilor şi de apa totdeauna zglobie, aproape veselă, a Argeşului. Aci, la periferia marelui oraş, sărăcia nu mai avea nici o mască, nici una, nici una, nici una... Se arăta de la început, de la întîia ochire,

în toată urîțenia ei. Copiii, mai toți, erau strîmbi și sfrijiți, galbeni și urduroși, cu burțile mari, umflate. Ea nu se rușina să umble desculță printre ei, pentru că toți erau desculți. Unii erau și mai rupți decît ea. Nu-și ștergeau nasul și urechile le erau înfundate cu clei și nespălate de la botez. Dacă i-ar fi întrebat cineva de ce nu se spală, ar fi răspuns fără întîrziere :

— Nu ne spălăm ca să nu ne bolnăvim.

Nu-i întreba însă nimeni nimic, fiecare făcea ce voia și trăia cum putea. Ea, Sarmiza, a vrut să descopere mahalaua și lumea în care de aci înainte se părea că este ursită de ursitori să-și trăiască întreaga viață. Cu teamă și cu grijă, s-a dus, tot uitîndu-se în urmă la fiecare pas, întîi pînă la capătul uliței — deși ulița era destul de lungă. Pe urmă a vrut să cunoască încă o uliță și încă o uliță. Ca să nu se rătăcească, s-a învățat să cunoască zidurile, ferestrele, porțile, felinarele... De atunci viața ei s-a desfășurat numai între ziduri vechi, strîmbe, răpănoase, mucegăite și între garduri mai mult sau mai puțin dărăpănate. În unele curți a descoperit și salcîmi. Dar salcîmii mahalalei nu erau înalți și mîndri ca salcîmii din satul lor de pe Argeș, ci mărunți, cu ramurile răsucite, chirciți și buboși, ca și copiii cu care se juca. Lăbuș o însoțea pretutindeni și, odată cu ea, învăța și el să cunoască orașul, învăța să se ferească de oameni streini și mai ales de hingheri.

— Avem lemne ?

— Nu.

— Ce ne facem, omule ?

— Mai tremurăm, femeie.



Iarna, tatăl a mai cîștigat ceva bani curățind străzile de zăpezi, tăind lemne prin curți, cărînd la spinare, prin cartierele negustorești ale orașului, lăzi și cutii, saci și baloturi. Vrei — nu vrei, timpul trece. Trece și iarna. Pe urmă vine primăvara. Pe urmă vine vara. Trece și vara și atunci... atunci... vai... vine toamna. Și îndată după toamnă *vine iarna*. Nu te speria, omule, trece și iarna... Trece și iarna...

S-a bucurat cînd s-a arătat iarăși primăvara pe pămînt. Au ieșit iarăși la grădinărie, la aer, la soare.

Dar aci, în cea dintîi primăvară trăită de ea la marginea orașului, nu-și aducea aminte ce s-a mai întîmplat. Poate să fi fost la mijloc o ceartă. Poate numai o neînțelegere. Familia Ciobanu a părăsit grădina de zarzavaturi a domnului Ambrozie Paicu. După ce a părăsit odaia aceea scundă și strîmtă, unde petrecuse o iarnă întreagă, familia Ciobanu și cîinele Lăbuș au mers iarăși și iarăși pe uliți sărace printre case strîmte și mărunte. Pe urmă au intrat în alte cartiere unde aproape toate casele erau mîndre și chipoase. Și au mers așa, cu boarfele la spinare, cu Lăbuș legat de curelușă după ei, pînă ce au ajuns într-o altă mahala, tot cu case mărunte, cu pereți coșcoviți și curți pline de noroi și de gunoaie.

Atunci l-a auzit pe tată-său rostind cuvîntul „fabrică“ pentru întîia oară.

Și n-a trecut mult și l-a văzut purtînd peste cămașa obișnuită a lui o bluză largă, albastră.

— Am să muncesc pe brînci. Nu mă las pînă nu capăt calificare de fierar. Am să muncesc pe brînci, și tot am s-o capăt.

— Să înveți fierăria la vîrsta ta ! O să-ți fie greu... O să-ți fie greu de tot... Greu...

— Greu... Totdeauna mi-a fost greu... De ce mi-ar fi ușor tocmai acum ? Am dat din întîmplare peste niște meșteri de la noi de pe Argeș. M-am înțeles să lucrez cu ei. Mi-au făgăduit să mă ajute să prind meseria. Mi-au spus că am ochii ageri și mîinile zdravene. Am să învăț fierăria... Am s-o învăț... Am s-o învăț chiar dacă ar fi să mor învățînd-o, muncind pentru a o învăța.

— Să-ți ajute Dumnezeu, omule.

— M-aș mulțumi dacă, așa cum mi-au făgăduit, îmi vor ajuta oamenii.

Odaia în care locuiau acum era tot atît de îngustă ca și cealaltă, însă pereții erau mai puțin umezi și nu mai erau acoperiți de mucegai. Auzea fluierînd sirenele. Auzea fluierînd trenurile. Și trenurile le auzea nu numai fluierînd, ci le auzea și uruind. Iar prin apropiere nu se aflau nici gropi, nici maldăre de gunoaie ci numai maidane bune de joacă, maidane pe care alerga toată ziua, cu limba scoasă de-un cot jigăritul cîine Lăbuș, care acum învățase destul de bine să se ferească de oamenii cu baston și mai ales de hingheri.

— De ce sună toată ziua sirenele, mamă ?

— Sînt multe fabrici prin apropiere, maică, sînt multe fabrici...

— Și de ce tot uruie trenurile ?

— Gara nu e prea departe. Și la gara asta vin trenuri din toată țara.



Trăiau în cartierul Grivița, mai pe la margine, cam pe acolo pe unde se isprăvește capitala și începe localitatea numită — Dumnezeu știe de ce ! — Bucureștii Noi.

De la un timp au început să se arate pe la ei fel de fel de oameni. Veneau de obicei seara, cam la un ceas—două după scăpătat. Atunci, mama își lua fetița de mînă și, fie că era vremea frumoasă, fie că vremea era urîtă de nu te-ar fi lăsat inima să dai afară din casă o javră, o ducea la plimbare să-i arate mahalaua.

— Tu, fată, trebuie să cunoști bine toate cotloanele cartierului. Dacă umbli singură, Doamne-ferește să nu te rătăcești ori chiar să te pierzi. Orașul e mare și înlăuntrul lui trăiesc destui făcători de rele.

I-a arătat fabricile. I-a arătat marile prăvălii și dughenele, i-a arătat atelierele Căilor Ferate, i-a arătat gara și pe urmă o fabrică nou-nouță.

Și, arătîndu-i-o, i-a spus :

— Aici lucrează tăticul.

Belșugul nu le intrase în casă. Dar nu le mai lipseau lemnele de foc. Nici pîinea nu le mai lipsea.

— Numai de nu ni s-ar întîmpla ceva neplăcut, omule.

— Ce-ar putea să ni se întîmple ?

— Eu știu ? Cu...

A vrut să spună : „cu oamenii aceia streini care ne tot intră în casă pe înnoptate", însă și-a luat seama și, de teamă să nu-și supere bărbatul, n-a mai spus nimic.

sezi la tinereţe, cînd s-o mai faci ? Dansa frumos şi cu adevărată patimă.

— De ce se adună tinerii cînd la unul, cînd la altul ?

— Dar de ce să nu se adune ? Totdeauna s-au adunat. Cîntă. Petrec. Dansează. Focul tinereţii. Cine n-a trecut prin focul tinereţii moare fără să ştie *ce-a fost viaţa.*

— Fata lui Ciobanu e nebună după dans. Parcă nici n-ar fi închis-o pe maică-sa.

— Aşa e tineretul de azi, nesimţitor, fără inimă, fără obraz.

La arestarea maică-si, nu s-a speriat şi n-a plîns. *A ştiut pentru ce nu i se mai întoarce acasă mama. A ştiut şi mai bine pentru ce nu i se mai întorsese cu ani în urmă acasă nici tatăl... A ştiut... Totul... A ştiut şi a cunoscut totul...*

— Îi arestează pe comunişti...

— N-am nimic cu comuniştii.

— Îi arestează şi-i împuşcă.

— Degeaba. Nemţii tot pierd războiul... Tot îl pierd...

— Se poate. Dar deocamdată înaintează. Pe toate fronturile înaintează nemţii. *Pe toate fronturile...*

— Să vedem pînă unde.

Ea, Sarmiza, asculta. Asculta ceea ce vorbeau oamenii. Asculta şi tăcea. *Învăţase să tacă.*

O ridicaseră de acasă într-o dimineaţă de duminică. Oraşul era încă adormit sau cel puţin aşa i s-a părut ei atunci cînd au scos-o pe uşă şi au îmbrîncit-o într-o maşină, sau mai curînd într-o dubă, căci dubă



era maşina aceea mare, fumurie, greoaie. După ce o plimbaseră pe nişte străzi pe care nu izbutea să le identifice, o dăduseră jos într-o curte care se asemuia cu a unei cazărmi şi o împinseseră înăuntru. Trei zile şi trei nopţi o ţinuseră închisă într-o odaie întunecoasă şi-i dăduseră la fiecare douăzeci şi patru de ore printr-o ferestruică din partea de sus a uşii o bucată de pîine neagră şi un vas de tinichea plin cu apă. „Cînd te apucă burta ori te apasă băşica, îi spusese careva, fă-ţi nevoile în găleată. O găseşti sub pat..."

*O găseşti sub pat...* Patul, soldăţesc, de fier era lipit de perete. Pernă nu exista şi nici plapumă, ci numai o pătură păroasă, veche, peticită. De tavan atîrna un bec însă era stricat şi nu se aprindea. După treptele pe care le coborîse, după zgomotele străzii care ajungeau rareori pînă la ea şi totdeauna catifelate, îşi dăduse seama că odaia în care fusese închisă se găsea undeva într-un subsol adînc. A bătut în peretele din dreapta. N-a primit răspuns. N-a primit răspuns nici atunci cînd a bătut în peretele din stînga sau în cel din fund. Totuşi, în subsolul acela mai erau ferecaţi şi alţi oameni. Dar zidurile vechi ale clădirii erau groase, şi pumnul ei, cu care bătuse în aceste ziduri, era prea mic şi prea slab ca să le facă să răsune. Vuietul oraşului nu-i mai ajungea în urechi decît rareori. În cele mai multe ceasuri ale zilei şi ale nopţii nu auzea nimic altceva decît paşii sentinelei care se plimba pe lungul, întunecosul şi îngustul coridor. Uneori soldatul acela de pază se oprea şi se uita prin vizetă în odaie. Greu de crezut că putea s-o vadă.

Cum coridorul însă era slab luminat, ea vedea, în ferestruica uşii, un chip tînăr şi slăbănog de ţărănuş. Soldatul o întreba :

— Mai trăieşti, lungano ?

De teamă ca nu cumva să-l cheme pe cel ce ţinea la el cheia şi să intre peste ea, îi răspundea totdeauna cu acelaşi glas liniştit şi cu aceleaşi cuvinte :

— Mai trăiesc... Mai trăiesc...

În cele dintîi ore ale primei zile de închisoare a stat mult în picioare. Pe urmă s-a plimbat, ca să-şi mai dezmorţească oasele, de la un perete la altul pînă ce a ostenit. Apoi s-a aşezat jos, cum se aşază oamenii la ţară. Dar cimentul era mai rece decît zidurile odăii. A îngheţat. Atunci s-a ridicat şi a început din nou să se plimbe. Să doarmă ? Pica de somn. Însă cum să doarmă şi unde să doarmă ? Pînă la urmă s-a ghemuit în patul soldăţesc şi-a aţipit cu capul pe genunchi, cum aţipesc oamenii foarte obosiţi. După aceea... După acea zile întregi au ţinut-o numai cu pîine şi apă. Sentinela se schimba. Ea rămînea acolo, uitată dintr-adins, ca să cadă pradă neliniştei şi deznădejdei. Cel mai mult o apăsa şi-o neliniştea întunericul. Unde era soarele care lumina şesul acoperit de grîu şi de secară ? Unde era vîntul care venea de departe aducînd cu el mireazmă de iarbă proaspătă ? Şi unde era apa mereu şoptitoare a Argeşului ? Erau la locul lor şi nu mai erau. Pentru ea nu mai era pe lume decît această celulă cu aerul ei muced, cu întunericul de pe coridor şi cu sentinela.

După cîteva zile — cîte ? n-ar fi putut să precizeze — a auzit pe coridor paşii unui om care nu purta



bocanci, ci pantofi. Paşii s-au oprit în dreptul uşii, o cheie s-a întors în broască, uşa s-a deschis, în odaie a năvălit puţină lumină de pe coridor şi în prag s-a arătat un bărbat mărunţel, bubos şi mustăcios. Cu glas răguşit, de beţivan, a întrebat-o ?

— Tu eşti, fa, domnişoara Sarmiza Ciobanu ?

— Eu, domnule.

— Poftеşte cu mine, fa. Şi-a adus *şeful* aminte şi de tine. Să te porţi frumos cu el şi să-i pupi mîna.

— E preot ?

— Nu. Mai rău. E inspector şi mănîncă comunişti.

Cu cîteva mişcări discrete şi-a potrivit pe trup fusta şi bluza şi s-a luat după omul acela cu aere de beţivan. Au urcat scări multe, multe, pe urmă au ajuns la parter, au mai urcat nişte scări şi s-au oprit la întîiul etaj. Aci bubosul i-a surîs, i-a şoptit la ureche : „Înăuntru fetiţo, te aşteaptă fericirea" şi deschizînd uşa a poftit-o într-un birou mare, luminos, unde o aştepta un domnişor elegant, cu monoclu la ochiul stîng şi cu mustaţa subţire, care mirosea puternic a lavandă. Politicos, domnişorul s-a ridicat în picioare cînd a văzut-o.

— Poftiţi ! Poftiţi ! Luaţi loc, domnişoară. Tocmai vă aşteptam, domnişoară. Tare mi-era dor de dumneavoastră, domnişoară.

Ea s-a aşezat pe scaunul din faţa biroului. Domnişorul cu mustăţi şi monoclu s-a răsturnat în fotoliul din care abia se ridicase. A privit-o ce-a privit-o şi şi-a aprins o ţigară. I-a întins şi fetei pachetul.

— Fumaţi, domnişoară ?

— Mulţumesc, nu.

— Nu vă sfiiți. Dacă aveți obiceiul să fumați, vă rog, serviți-vă. Țigări de lux. Americane. Cu plută.

— Mulțumesc, nu fumez.

— Îmi pare rău, domnișoară. V-am poftit la noi ca să stăm nițeluș de vorbă. Și cum știu că fumătorii se înțeleg mai ușor între ei, *mi-ar face plăcere dacă ați fuma cu mine o țigară.*

— Puteți să-mi spuneți pentru ce am fost adusă aici ?

— Drept să vă spun, domnișoară Ciobanu, nu cred că pentru cine știe ce fapt grav. Cum v-am spus, aș vrea să stăm nițeluș de vorbă. Prietenește. Frățește, dacă s-ar putea.

— Dar ce am eu de vorbit cu dumneavoastră ?

— Locuiți în cartierul Grivița, nu ?

— Da, în cartierul Grivița.

— De mulți ani ?

— De foarte mulți ani. Pot spune că am crescut în acest cartier.

— Așa ! Așa ! Vedeți că ne înțelegem ? Ce meserie are tatăl dumneavoastră, domnișoară Ciobanu ?

— Vreți poate să mă întrebați *ce meserie a avut ?*

— Nu... Chiar asta am vrut să vă întreb : ce meserie are tatăl dumneavoastră, domnul Matei Ciobanu.

— Era fierar. A lucrat la o fabrică.

— De ce-mi spuneți „a lucrat" ? Cum ? Acum nu mai lucrează ?

— Nu. Nu mai lucrează.

— Vai... Nu cumva domnul Matei Ciobanu e bolnav ?

— Nu știu, domnule.



— Cum, domnișoară, se poate ? O persoană atît de distinsă ca dumneavoastră să-mi răspundă în felul acesta ! Cum ? Nu știți dacă tatăl dumneavoastră e bolnav sau e sănătos ?

Domnișorul tăcuse un timp, trăsese adînc în piept cîteva fumuri apoi întinsese gîtul și o întrebase aproape șoptit :

— Nu cumva dumneavoastră sînteți certată cu familia ? Spuneți-mi. Nu vă jenați. Se întîmplă adeseori ca fetișcanele de vîrsta dumneavoastră să se certe cu familia. Banii... Băieții... Amorul...

— Nu mai am familie.

— Cum nu mai aveți familie ? Atunci tatăl dumneavoastră a murit ? Și a murit și mama dumneavoastră ? Vai ! Vai !... Ce nenorocire !... Vai ! Ce catastrofă !...

— Nu știu, domnule. Nu știu dacă mai trăiesc sau nu. De multă vreme nu mai știu nimic despre ei.

— Cum, nici măcar atîta nu știți ? Dacă tatăl și mama dumneavoastră mai trăiesc ?

— N-am cum să știu, domnule. V-am mai spus că n-am cum să știu.

— Vai, domnișoară ! Mă dezamăgiți !

— Îmi pare rău...

I se spusese de foarte multe ori că în cazul în care va cădea, să nu răspundă nimic la întrebările ce i s-ar pune, indiferent de natura acelor întrebări. *Vorbise.* Acum... Cel puțin de acum înainte trebuia să se stăpînească, să tacă și să ia pe nu în brațe. *Să tacă... Să tacă...*

— Dar ce s-a întîmplat cu tatăl dumneavoastră, domnişoară ?

— Nu ştiu.

— Şi cu mama dumneavoastră ce s-a întîmplat ? Nu cumva părinţii v-au părăsit ?

— M-au părăsit.

— Din ce cauză v-au părăsit ?

— M-au părăsit. Nu ştiu. M-au părăsit.

— Şi încotro s-au dus ?

— Nu ştiu.

— Curios ! Curios ! Foarte curios !

Tăcuse domnişorul elegant. Tăcuse şi ea şi se întrebase : „Oare am făcut bine că am tăcut ? Nu, n-am făcut bine. Am să vorbesc însă am să fiu foarte atentă la tot ce voi spune... *Va trebui să fiu foarte atentă la tot ce voi spune... Foarte atentă... Foarte atentă la tot ce voi spune şi foarte atentă la tot ce nu voi spune...*

— Dar dumneavoastră într-adevăr nu ştiţi, domnule ?

— Nu ştiu. Dacă aş şti, nu v-aş întreba. Totuşi, domnişoară, trebuie să-mi spuneţi...

Îşi zise în gînd : „Fără îndoială că domnişorul acesta ştie mult mai multe despre părinţii mei decît ştiu eu. Aşa că..."

— Tatăl meu a fost arestat, judecat şi condamnat la mulţi ani de închisoare.

— Şi mama dumneavoastră ?

— Şi mama a fost arestată, judecată şi condamnată

— Pentru *hoţie* ?



— Nu.

— Atunci pentru ceva mai grav poate. *Pentru crimă.*

— Nu.

— Atunci pentru ce ? Trăim într-o ţară în care oamenii nu sînt închişi aşa, cu una, cu două.

— *Nu ştiu.*

— *Nu se poate dumneavoastră să nu ştiţi.* O fată frumoasă, tînără şi deşteaptă ca dumneavoastră să nu ştie pentru ce i-au fost arestaţi, judecaţi şi închişi părinţii !... De ce încercaţi să mă duceţi cu preşul, domnişoară ? (Schimbă brusc tonul. Cuvîntul „dumneavoastră" pieri şi fu înlocuit cu „dumneata". Curînd avea să piară şi acesta.) Dumneata ai auzit de Singurelu ? De doctorul în drept Ilie Singurelu ?

— N-am auzit, domnule.

— *De mirare ! Eu sînt Singurelu. Eu sînt doctorul în drept, Ilie Singurelu, doctor în drept de la Paris, domnişoară, spaima comuniştilor, domnişoară.* Ia spune-mi, tot n-ai auzit ? *Mănînc carne de comunişti. Beau sînge de comunişti.*

Domnişorul elegant nu mirosea a sînge, mirosea puternic a lavandă de parcă tocmai atunci ieşise de la frizerie, şi cînd se apropiase de ea, băgase de seamă că mirosea uşor şi a alcool. Răspunse încet, atît de încet încît abia fu auzită :

— N-am auzit, domnule.

— De mirare... De mirare...

— Dacă n-am auzit... Dacă n-am auzit, n-am auzit !...

Vorbea țărănește, cum nu mai vorbise de mult, repetînd multe cuvinte de cîte două-trei ori.

— Spune-mi ce comuniști cunoști ?

— Nu cunosc nici un comunist, domnule.

— Cum se poate, domnișoară ? Fată de comuniști cunoscuți, arestați și judecați și condamnați la ani lungi de temniță pentru agitație comunistă, și să nu cunoască nici un comunist !... *Cine-o să te creadă ? A ? Ce prost o să te creadă ? Află, domnișoară, că eu nu fac parte dintre proștii care te-ar putea crede...*

— Nu cunosc nici un comunist, domnule, nici un comunist, și, la urma urmelor, *nici nu știu ce înseamnă aceea comunism...* Da, nu știu ce înseamnă comunismul... Dacă nu știu, nu știu...

— Scoate ce ai în gușă... Scoate tot ce ai în gușă, auzi ? Spune-mi tot ce ai în gușă, auzi ? tot ce ai în gușă...

— N-am ce scoate.

— Ia rîzi ! Rîzi, domnișoară Ciobanu. Rîzi *tovarășă* Ciobanu. Rîzi cu gura plină, *domnișoară...*

— *Ce vorbă e asta ? Cum o să rîd, dacă nu-mi* vine să rîd ?

— Te rog să rîzi, domnișoară !

— Nu pot să rîd, domnule.

— Atunci, fii drăguță, domnișoară Ciobanu, și rînjește.

— Pentru ce ?

— Pentru ce ? Pentru un lucru foarte simplu. Vreau să-ți văd dinții. *Vreau să-ți văd dinții întregi și la locul lor.*



— Pentru ce să-mi vezi dinții ?

— *Vreau să-ți văd dinții toți domnișoară. Și vreau să ți-i văd pe toți la locul lor, pentru că peste o clipă n-am să-i mai pot vedea. O să ți-i culegi de pe covor.* Nu înțelegi ? Trebuie să-mi spui ce comuniști cunoști... Altfel... Altfel...

— Nu cunosc nici un comunist, domnule. Dacă nu cunosc, nu cunosc. Și dacă nu cunosc ce vrei să-ți spun ?

(Singurelu încetase, cum s-a observat, să-i spună fetei *dumneata*. Atunci și fata i-a vorbit tot cu dumneata.)

— O să vedem... O să vedem dacă dumneata cunoști sau nu cunoști comuniști. Acușica o să vedem, domnișoară Ciobanu, acuș-acușica o să vedem, *tovarășă* Ciobanu... *Tovarășă...*

Își scosese ceasul de aur de la mînă și-l puse pe birou. Apoi își scosese și inelele din degete și le pusese lîngă ceas. Apoi aprinsese încă o țigară. Și iarăși *îi întinsese pachetul, ademenitorul pachet...*

— Fii drăguță, domnișoară și, totuși, ia o țigară.

— Ți-am mai spus că nu fumez, domnule, și dacă nu fumez, nu fumez...

— Da, da. N-am uitat. Totuși, ar fi bine să fumezi. Stărui. *Fumatul dă gînduri bune omului. Aprinzi o țigară, tragi cîteva fumuri. Între timp te mai gîndești și dumneata. Mai chibzuiești. Și după ce chibzuiești începe să-ți turuie gurița și-mi spui numele tuturor comuniștilor pe care îi cunoști dumneata în cartierul Griviței sau în orice alt cartier.* Îmi trebuie numele comuniștilor. Îmi trebuie

numele tuturor comuniștilor pe care îi cunoști. Înțelegi, domnișoară Ciobanu ? O ! Poate dumneata te temi c-o să li se întîmple ceva ? *Pe cuvîntul meu de onoare că n-o să li se întîmple nimic. N-o să li se întîmple nimic.* Și apoi, domnișoară Ciobanu, nimeni n-o să știe că dumneata mi-ai dat numele lor. Dar vezi... Acum e război. Și vrem și noi să știm cam cîți comuniști avem în țară. Ești româncă. Ce ne trebuie nouă bolșevismul rușilor ? Trebuie să ne dai o mînă de ajutor să le luăm urma. O să-i ținem la păstru pînă învingem Rusia. Pe urmă le dăm drumul. Dacă n-o să mai fie comuniști în Rusia o să se lase și ai noștri de comunism. E limpede, nu ? E chibzuit gîndit, nu ?

— Nu cunosc nici un comunist, domnule.

— Bine, bine. Nici nu-ți cer să-mi răspunzi acum. *Fii drăguță și ia o țigară.* Uite, o să ți-o aprind chiar eu. *O să ți-o aprind chiar eu ca să nu te ostenești de loc.*

Domnișorul elegant luase un băț de chibrit din cutia de chibrituri, îl aprinsese și-l întinsese spre gura fetei. Îi pîrlise vîrful nasului cu flacăra. Fata se ferise, suflase și flacăra bățului de chibrit se stinsese.

— De ce ai stins chibritul ? A ? Poți să-mi spui de ce-ai stins chibritul ?

— Îmi ardea nasul.

— Și nu ți-a plăcut ?

— Nu mi-a plăcut.

— Bine că știu, domnișoară.



Aprinsese alt băț de chibrit, ocolise masa și o prinsese cu mîna de ceafă. Cu cealaltă dusese chibritul și-l ținuse lipit de nasul fetei, pînă se stinsese. Arsura o usturase puternic, dar ea strînsese buzele, și le mușcase adînc și nu strigase.

— Ai rezistat, tîrfo... Dar să vedem cît o să mai reziști...

— Să nu mă insulți, domnule.

Domnișorul care mirosea a lavandă deschisese ușa spre coridor și se apucase să strige :

— Răgălie !... Mă, Răgălie... Ia vino încoace, Răgălie...

Răgălie nu răspunsese, dar din odaia vecină venise un om tot atît de elegant îmbrăcat ca Singurelu. Numai că era ceva mai înalt și mai voinic. Avea capul mare, rotund și pletos, și purta mustăți lungi, groase, voievodale.

Noul venit privise fetișcana cu interes. Întrebase :

— Ciobanu ?

— Da, răspunsese Singurelu. Ciobanu. Sarmiza Ciobanu. Face pe nebuna. Ne dă de furcă. Intenționam s-o dau pe mîna lui Răgălie, s-o lucreze pînă i-or veni mințile la cap.

Lui Singurelu i se vedea încă enervarea pe față. Noul venit zise :

— Ți-am spus de atîtea ori, Singurelule, trebuie să fii calm, calm... În meseria noastră n-ajungi la nici un rezultat dacă nu ești calm, calm... Nu-l mai striga pe Răgălie. Tocmai acum i-am dat o misiune urgentă... Urgentă și delicată... Fii calm, Singurelule...

— Calm... Calm... Dar cum să fiu calm, domnule inspector general ? Nu vorbește. Închipuiește-ți și dumneata !... Singurelu se poartă bine cu ea, îi vorbește frumos, îi oferă țigări. Eram cît pe-aci să-i fac și curte. Da, da... Eram cît pe-aci să mă prostesc de tot, domnule inspector general... Eram cît pe-aci să-i fac și curte... Ba chiar să-i sărut mîna... Și ea... Ca proasta... N-are nimic de spus ! Tace. Neam prost...

— Da, Singurelule, ai dreptate, neam prost... Adu-ți aminte cîte dificultăți ne-a făcut bătrînul Ciobanu. Pe urmă... *Pe urmă tot a vorbit...* Adu-ți aminte, Singurelule, cîte dificultăți ne-a făcut și bătrîna Ciobanu. Pe urmă... *Pe urmă și ea a vorbit. Ne-a vărsat pe masă tot ce avea în gușă...*

— Da, da... *Au spus tot ce știau.* Soții Ciobanu ne-au spus tot ce știau.

Auzindu-i, Sarmizei îi venise să sară la ei, să-i zgîrie cu unghiile, să le scoată ochii și să le strige : „Nu, nu-i adevărat. *Nici tata n-a vorbit în fața voastră, nici mama.* I-am cunoscut bine pe amîndoi. Nu erau ei oamenii care să se teamă de voi și să vorbească ! Nu. Nu. Nu erau ei oameni dintre aceia. Nu. Nu." Se stăpîni însă și tăcu. N-avea nici un rost să facă altfel. Mînia stăpînită îi arse nervii și parcă întregul trup o ustură. Își spuse repede-repede în gînd : „Trebuie să mă țin tare, tare, tare..." Se ținuse. Obrazul proaspăt ca piersica dată în pîrg rămăsese împietrit, și cei doi nu izbutiseră să citească nimic pe el.



— Da, da, zisese iarăși inspectorul cu mustăți voievodale. Alde Ciobanu sînt neam prost, țărani încăpățînați. Pînă nu-i faci zob nu deschid gura.

Se apropiase de Sarmiza și o întrebase :

— Nu-i așa, domnișoară, că ești neam prost ?

Îi văzuse arsura. Ca un artist desăvîrșit, simulă dintr-o dată cea mai mare mirare.

— A !... Dar asta ce-nseamnă ?

Sarmiza tăcuse în continuare și se mulțumise să ridice din umeri. Inspectorul general grăise jalnic :

— Singurelule, Singurelule... Cînd ai să înveți, dragul meu, să te porți cum se cuvine cu oamenii ? Poftim ! i-ai pîrlit fetei vîrful nasului... Nu ajungi la nici un rezultat dacă apropii chibritul de nasul arestatului. Acela nu are decît să sufle și ți-l stinge. Strici chibriturile degeaba, Singurelule, și chibriturile sînt scumpe. *Acum chibriturile sînt grozav de scumpe, Singurelule.*

Văzu pachetul cu țigări de pe masă. Întinse mîna, luă o țigară, o aprinse și sorbi cu voluptate cîteva fumuri. Trase un scaun lîngă Sarmiza și se așeză. Apoi ochii îi sclipiră, fața i se încordă și, fulgerător, apucă fata de chică. Sarmiza simțea că acum a fost prinsă de o gheară de fier. Inspectorul general îi apropie cu brutalitate obrazul de obrazul lui, supse adînc în piept fumul dulce și parfumat și, într-o șuviță rotundă i-l repezi în ochi.

— Nu clipi ! îi spuse încet și parcă drăgăstos. Nu clipi. Dacă închizi ochii te omor, auzi ? Te omor. Eu am omorît mulți oameni, auzi ! Am omorît mulți

oameni. *Eu sînt moartea și pieirea comuniștilor*, și dacă închizi ochii te omor.

Își adună întreaga voință și răbdă batjocura. Răbdă, fără să scîncească, și chinul. Îi privea țigara. Vedea că e pe sfîrșite.

„Mai are de tras două fumuri. Acum are s-o stingă. Poate s-a săturat de fumat și nu mai aprinde alta."

Prevăzuse întocmai ceea ce avea să se mai petreacă. Inspectorul general îi mai afumă de două ori ochii, *apoi o împunse în tîmplă cu vîrful de foc al țigării. Pielea sfîrîi.* Sarmiza își încleștă iarăși fălcile. Inspectorul general apăsă și răsuci țigara pe tîmpla ei pînă o stinse.

— Singurelu...

— Da, domnule inspector general.

— Dă-mi un chibrit aprins.

Ferindu-se să nu-i ardă părul, inspectorul general — doctor în drept de la Paris — îi arse cu flacăra chibritului sfîrcul urechii drepte. Mai ceru un chibrit aprins și-i arse și sfîrcul urechii din stînga. Fata îndură totul — îndură totul fără ca măcar să tresară. În tot acest timp ea se gîndise la un singur lucru — la drumul pe care, în copilărie, îl făcuse împreună cu maică-sa, cu taică-său și cu Lăbuș, din satul lor de pe Argeș spre oraș. Lăbuș căzuse în mîinile hingherilor și pierise. Tată-său tot în mîinile unor hingheri căzuse. (Li se spunea altfel, dar ei tot hingheri erau... Hingheri erau și hingheri rămîneau.) Iar maică-sa... Maică-sa avusese aceeași soartă, și



acuma... Acuma îl auzi pe inspectorul general întrebînd-o :

— Tot nu vrei să vorbești ? A ? Spune-mi, tot nu vrei să vorbești ?

Fata tăcuse. Podeaua biroului era acoperită cu un mare covor persan. Începu să-i numere în gînd dungile de la margini. Avea multe dungi. Era un covor de mare preț, cu tonurile potolite, stinse chiar, care nu se potriveau de loc cu violențele care aveau loc în fiecare zi și în fiecare noapte în biroul acela.

Inspectorul general stărui, de data aceasta cu un glas foarte rugător, mieros aproape :

— Ia spune-ne, fetițo, spune-ne ce comuniști cunoști. Spune-ne o dată și nu ne mai chinui.

— V-am mai spus. Nu cunosc nici un comunist, și dacă nu cunosc, nu cunosc și n-am ce să vă spun.

— Cum nu cunoști ? Trebuie să cunoști. *Părinții dumitale au fost comuniști. De aceea s-au și curățat. De aceea și numai de aceea.*

— Nu am avut nici o legătură cu comuniștii. Nici una.

Inspectorul general oftă adînc și după ce oftă spuse sau mai curînd porunci șoptit :

— Singurelu...

— Da, domnule inspector general.

— Treci lîngă mine cu cutia de chibrituri.

— Am înțeles, domnule inspector general.

— Domnișoară Ciobanu, dumneata ai auzit de inspectorul general Balotă ?

— N-am auzit, domnule... Și dacă n-am auzit... Dacă n-am auzit nu pot să spun că am auzit...

— Nu se poate să fi trăit printre comuniști și să nu fi auzit de numele meu. *Sînt moartea comuniștilor. Sînt pieirea comuniștilor. Sînt... Dar ce nu sînt eu ? Eu sînt tot, tot ce vreau să fiu,* domnișoară. Ei, spune-mi, n-ai auzit de numele meu ? Balotă... Inspectorul general Balotă.

— N-am auzit, domnule...

*Focul e sfînt, focul e sfînt,*
*Dar oamenii l-au furat din cer*
*Și l-au adus jos, pe pămînt...*

I-au ars, rînd pe rînd, buricele degetelor cu chibrituri aprinse... Un deget, un chibrit... Un deget, un chibrit... Un deget...

În biroul acela, de la etaj, unde-o terfeleau cu vorbe și o schingiuiau cu foc, soarele năvălea și strălucea în ferestre. Auzea destul de limpede zumzetul viu al orașului. Și auzea și mai limpede strigătele puternice ale vînzătorilor de ziare.

— Ziare... Ziare...
— Bătălia de la Harkov...
— Ziare... Ziare...
— Bătălia de la Moscova...
— Ziare... Ziare...
— Cuvîntarea Führerului...
— Ziare... Ziare...
— Londra în flăcări.
— Ziare... Ziare...
— Bătălia de la...

Careva din vecini lăsase fereastra deschisă. La radio Ilinca Fustan își dădea iarăși poalele peste cap.



*Și-am să te prind*
*Și-am să te bat*
*Cu scîndura de la pat.*

— Eu zic că e destul pentru astăzi, Singurelule.

— Cum doriți, domnule inspector general, cum doriți dumneavoastră... Știți că pentru mine dorința dumneavoastră înseamnă poruncă sfîntă.

Inspectorul general Balotă sunase și numaidecît în ușă se ivise mărunțelul, cu chip răvășit de băutură și bubos.

— Ia-o, Beldie, ia-o și du-o de unde-ai adus-o. Ia seama la scări, cînd coborîți, să nu cumva să-și scrîntească fata vreun picior... sau să sară peste balustradă și să-și piardă viața. Nu dorim de loc aceasta... Ne-ar stînjeni, ba chiar ne-ar dăuna.

— Am înțeles, domnule inspector general. Am înțeles, să trăiți.

Fata pornise după mărunțel. Ajunsese la ușă clătinîndu-se.

— Beldie...

— Da, domnule inspector general.

— S-o ții de braț să nu cadă. *E cam amețită...*

Toate acestea constituiseră numai *începutul.* A doua zi n-o mai chemaseră. O tîrîseră într-o altă odaie, tot acolo la subsol și, de față cu eleganții inspectori, haidamaci cu mînecile suflecate o dezbrăcaseră la piele și-o biciuiseră metodic pînă o umpluseră de sînge. Leșinase de cîteva ori. Oamenii aceia, dintre care unii erau destul de veseli la înfățișare, o lăsau să se odihnească un timp în leșin, apoi

aruncau asupra ei două-trei găleți cu apă rece, o trezeau și-o biciuiau din nou, tot metodic, tot cu sînge rece. După ce o snopiseră de nici nu mai știa pe ce lume se află, chemaseră un sanitar, care-i curățase trupul plin de sînge cu gheme de vată muiate în spirt. Sanitarul o ajutase să se îmbrace și plecase.

— Acum ia loc pe scaun, domnișoară Ciobanu.

Încercase, însă acum trupul făcut zob nu mai răbda scîndura tare a scaunului.

Glasul potolit al inspectorului general Balotă abia îi ajunse în auz. Parcă venea de foarte departe și parcă mai trecea prin cîteva rînduri de perdele groase.

— Ei, fetițo, nu-i așa că te-ai cuminți ?

Tăcuse. Balotă o privise cu milă.

— Te încăpățînezi zadarnic, domnișoară Ciobanu. Dumneata vei sfîrși prin a ne spune tot ce știi, prin a ne spune tot ce dorim noi să ne spui. Și vei face asta dacă nu azi, mîine. Dacă nu mîine, poimîine. Dacă nu poimîine, răspoimîine. Avem timp destul. Nu ne scoate graba afară din casă. O să ne ostenim *cu tine* pînă o să te facem să deschizi pliscul. (Sarmiza, cu toată starea grea în care se afla, observase că acum omul acela pe care îl chema Balotă o *tutuise*. De acum înainte nu vor mai avea față de ea nici o sfială.)

Iarăși tăcuse. Acum știa mai mult. Știa mai mult decît oricînd că de va rosti un cuvînt, un singur nume, le va rosti după aceea pe toate cîte le știa. Și știa multe... multe... multe... Trebuie, deci, *să tacă, să tacă pînă la sfîrșit și mai curînd să moară decît*



*să vorbească, să trădeze*. Își mușcă fălcile pînă simți că i s-a umplut gura de sînge. Ce gust sărat avea sîngele ! De mică de tot știa ce gust sărat avea sîngele. Jucîndu-se, se lovea la un deget, începea să curgă sîngele. Ducea degetul rănit la gură, sugea sîngele, rana se închidea.

— Ascultă-mă, Ciobanu, trebuie să vorbești. Spune-ne ce comuniști cunoști ? !

— Nu cunosc nici un comunist. Și dacă nu cunosc, nu cunosc și gata !

— Ascultă-mă, Ciobanu, *tu n-ai inimă ?* Orice om are inimă. Nu se poate să nu ai și tu. *Dacă nu ți-e milă de tine, ar trebui să-ți fie milă de noi.* Pentru ce ne chinuiești cu încăpățînarea ta ? Nădușim în jurul tău atîția oameni. Ne pierdem zilele și ne pierdem nopțile cu tine. Și mai avem și alte treburi. Sîntem și noi oameni, oameni ! Avem familii. Avem copii care ne așteaptă la masă...

A treia zi o bătuseră la tălpi. A patra zi îi vîriseră scobitori sub unghii. A cincea zi îi smulseseră șuvițe de păr cu cleștele. A șasea zi îi tăiaseră la șolduri buzunare în piele și le umpluseră cu sare. A șaptea zi nu se atinseseră de ea — o lăsaseră să se odihnească — dar într-a opta îi răsuciseră și-i retezaseră vîrfurile sînilor cu un clește mic făcut parcă anume pentru așa ceva. (Poate chiar și fusese făcut pentru așa ceva.)

— Tot nu vrei să vorbești, Ciobanule ?

— N-am ce vorbi. Și dacă v-am spus o dată că n-am ce vorbi, n-am ce vorbi.

Inspectorul general care asistase, împreună cu Singurelu, la toate schingiuirile, zisese :

— Am avut dreptate, Singurelule... Fata se trage dintr-un neam prost. Nu e nimic de făcut cu ea. Las-o liniștită cîteva zile să-și mai revină. După aceea ia măsuri să intre în acțiune „comuniștii noștri". Avem cîțiva.

Ilie Singurelu o lăsase în pace o săptămînă. În toată această săptămînă (care i se păruse nesfîrșit de lungă) ea zăcuse, între viață și moarte, pe patul de fier rece din odaia întunecoasă de la subsol. Ca să nu moară de foame, se hrănise în silă cu pîine și apă. Altceva, chiar dacă ar fi rîvnit, tot nu i-ar fi dat nimeni.

Pe cînd zăcea acolo, și făcea eforturi uriașe ca să nu geamă, Sarmiza se gîndea, din ce în ce mai stăruitor, că nu e singură pe lume, pentru că din cînd în cînd apărea la ferestruica zăbrelită a ușii un cap de soldat, care deși nu era totdeauna același, îi punea mereu și mereu aceeași întrebare :

— Mai trăiești, fată ?

— Mai trăiesc... mai trăiesc...

Sanitarul venea o dată pe zi, îi oblojea rănile și-i schimba pansamentele. Mărunțelul bubos și puhav — despre care aflase că-l cheamă Beldie — asista.

Uneori, prinsă de slăbiciune, ajungea, în pofida voinței ei, să dorească moartea. Să moară. Să nu mai știe nimic. *Să doarmă somnul morții pînă la sfîrșitul lumii... Pînă la sfîrșitul lumii. Pînă la...* Nu trecea mult și *o cuprindea rușinea. Cum să moară ? Și de ce să moară ?* Să le facă pe plac dușmanilor ?



Dușmanii nici nu doreau altceva decît să-i zdrobească pe comuniști, să-i ucidă pînă la unul, să le stîrpească — dacă aceasta s-ar fi putut — sămînța. Familia lor fusese alcătuită din trei oameni. Tatăl murise la închisoare, ucis, fără îndoială, în bătăi ori împușcat. Mama fusese bătută la cercetări. O judecaseră și o condamnaseră dar nu o trimiseseră la închisoare. O chemaseră în casa sumbră în al cărei subsol se afla ea acum, *pentru cercetări suplimentare*. O chinuiseră și o schingiuiseră din nou sub ochii lui Singurelu și ai lui Batolă, pînă ce-i luaseră sufletul. Apoi... Apoi îi urcaseră trupul sfărîmat la etaj și noaptea o aruncaseră de acolo în curte, pe asfalt. Actul de deces spunea că „arestata Ioana Ciobanu, sustrăgîndu-se de sub privirile paznicilor, a profitat de faptul că o fereastră se afla deschisă și s-a zvîrlit în gol pentru a se sinucide".*Ea, Sarmiza, aflase totul. Aflase totul și nu murise. Aflase totul și continua să trăiască. Trăia. Trăia pentru că trebuia să trăiască.* Se hotărîse să îndure totul și să trăiască, *să trăiască și să apuce ziua victoriei care avea să vină*... Atunci... Atunci va lucra, va activa, își va împlini rostul pentru care a venit ea pe această lume de strîmbătate și de suferință. Va trebui să trăiască. Și aci, orice s-ar întîmpla cu ea, să tacă, să nu dezvăluie nici o taină. Așa fusese învățată de tovarășii ei. Tovarășii ei ! Avea o sumedenie de tovarăși... Ce oameni de nădejde ! Ah ! Dacă ar putea să fie și ea tot atît de tare, tot atît de neînfricată ca ei... Gîndurile i se depănau și o întăreau. *Atunci cînd va fi să vină ziua victoriei... Dacă tatăl*

*și mama ei ar fi izbutit să trăiască... Să trăiască și să apuce și ei ziua aceea a victoriei, ziua aceea care negreșit va trebui să vină, ziua aceea care negreșit va veni... va veni... va...*

Ah ! Ce bine că era singură... Acum era bine că era singură... Singură... Dar nu. Peste o clipă nu avea să mai fie singură. Auzise pași pe sală. Auzise cheia scrîșnind în broasca ușii. „Vin să mă ia. Au să mă chinuie iarăși..."

Într-adevăr, veniseră s-o ia. Dar nu. Ce se întîmplase ? Nu veniseră s-o ia. Lîngă mărunțelul bubos pe care aflase că-l cheamă Beldie — ce nume potrivit pentru meseria pe care o făcea ! — îi văzuse în ușă pe Olga și pe Alin. Așadar îi arestaseră și pe ei. Probabil că-l arestaseră și pe Berbecaru.

Mărunțelul bubos încuiase ușa pe dinafară și se depărtase. Auzise depărtîndu-se și pașii grei ai soldatului încălțat cu bocanci. *Acum nu mai era singură.* Urma să-și împartă odaia cu Olga, cu Alin... *Va trebui însă și față de ei să-și țină gura.* Trebuie să fie într-unul din ziduri o deschizătură dincolo de care stă ciulită urechea unui ascultător sau, și mai grav, o ureche de metal. Știa de la cei ce trecuseră pe acolo înaintea ei că urechile de metal sînt mai periculoase. Ele nu se văd, nu obosesc și rămîn mereu atente zile și nopți, săptămîni întregi de-a rîndul.

De cum intraseră în odaia aceea de la subsol, Olga și Alin i se așezaseră alături. Olga într-o parte, Alin într-alta.



— Te-au chinuit mult ?

— Nu.

— Am venit să-ți aducem un sfat bun, zise Olga. Din păcate n-avem prea mult timp de stat împreună.

Tăcuse. Își încleștase fălcile ca nu cumva să-i scape o vorbă nelalocul ei. Olga vorbi mai departe, oarecum tainic :

— Sfatul nostru este să spui fără nici o ezitare numele tuturor tovarășilor din grupa ta. *Ei știu totul.* Te lași chinuită zadarnic. *Știu totul.* Așa că degeaba ascunzi ce-ascunzi.

Ea, Sarmiza, continuase să tacă. Se uita numai prin întunericul străveziu al odăii la chipul Olgăi și la chipul lui Alin. Nu avea nici o îndoială. Ei, și nu alții, se aflau lîngă ea. Vechii ei tovarăși. Nu visa. Era trează. O durea trupul. Începu să o doară și sufletul.

— N-auzi, tovarășă ? Trebuie să dai lista grupei. Ei tot o cunosc, spuse și Alin. Nu te mai lăsa schingiuită zadarnic. N-are nici o noimă...

— Nu înțeleg ce voiți de la mine, șoptise ea într-un tîrziu. Nu vă cunosc pe nici unul și nici nu doresc să vă cunosc. Și dacă nu vă cunosc, nu înțeleg ce doriți de la mine.

— Tovarășa Sarmiza...

Se zbîrli la ei și le răspunse aproape răstit :

— *Nu sînt tovarășa voastră.* Nu înțeleg pentru ce mă numiți așa. *Nu v-am văzut niciodată.* Nu vă cunosc. Nu știu nimic. Și dacă nu știu nimic, nu știu

nimic. Nu știu de ce am fost adusă aici și nu știu pentru ce ați fost băgați aici, peste mine. Nu știu nimic. Și dacă nu știu nimic, n-am ce vă spune... N-am ce vă spune... Nu vă cunosc. Nu v-am văzut niciodată.

O răsuciseră și o sucăliseră cu întrebările și cu stăruințele lor mai bine de un ceas. Nu le mai spusese nici un cuvînt. Pentru ea era limpede : *Olga și Alin,* a căror tărie de caracter o invidiase și rîvnise atît de mult mai înainte s-o aibă și ea, *nu rezistaseră schingiuirilor și trădaseră...* Ori poate — gîndul o făcea să se cutremure — ori poate nu fuseseră decît niște unelte ale stăpînirii introduse printre ei. În orice caz, *acum trădaseră.* Poate trădaseră și alții mai mari, ca Berbecaru... *Prea des cădeau pradă grupuri întregi...* Cădeau mai ales grupuri de tineri. Primeau misiuni, le pregăteau și cînd să treacă la îndeplinirea lor, cădeau. Presupunerea că Olga și Alin trădaseră o durea mai mult decît toate bătăile și chinurile la care fusese supusă. Nu mai izbuti să-și păstreze firea. O podidi plînsul, plînsul pe care pînă atunci nu-l cunoscuse. I se făcu rușine de ea însăși, rușinea îi trecu repede și ochii îi deveniră iarăși ca mai înainte, fără lacrimi. Acum îi era clar. *Olga, Alin, poate și Berbecaru trădaseră.* Partidul era supus la grele încercări, se urmărea nimicirea lui prin asasinarea mascată sau nemascată a tuturor comuniștilor. Partidul, cum se vedea acum, avea în sînul lui și oameni slabi, care nu rezistau probei de foc. Dar, în același larg sîn al lui, partidul avea



mult mai mulți oameni tari, pe care nimic nu-i putea doborî, nimic nu-i putea înfrînge. Se gîndi la bărbații grozavi care organizaseră atîtea și atîtea greve. *Aceia zăceau de ani de zile în temnițe.* Suferiseră mult mai mult decît ea. Îndураseră mult mai mult decît ea. *Aceia aveau să fie într-o zi biruitori. Cu aceia rîvnea ea să se asemuie.* Tatăl ei, dacă n-ar fi fost ucis, cu aceia s-ar fi asemuit. Și mama ei, tot cu bărbații aceia s-ar fi asemuit la fire, dacă n-ar fi fost omorîtă. Războiul !... Nemții și ostașii lui Antonescu înaintau spre răsărit. Nimiceau sate și orașe, jefuiau și ucideau. Dar războiul avea să se prelungească și pînă la urmă nemții și cozile lor de topor aveau să piardă războiul. *Ea voia să trăiască pentru a apuca ziua aceea* și pentru a ajunge să le spună tovarășilor ei — cîți vor mai trăi pînă atunci — că ea n-a trădat, că a îndurat mult dar că s-a ținut tare, ca o adevărată femeie de caracter, că n-a trădat nici o taină de partid, că n-a aruncat în labele călăilor nici un tovarăș.

Într-un tîrziu cheia scrîșnise iarăși în broască și în prag se arătase mustăciosul bubos și bărbos. Olga și Alin, la un singur semn al acestuia, plecaseră.

— O să revenim mîine, să mai vorbim, să ne mai sfătuim. Mai gîndește-te și tu, Sarmi...

Singurătatea !... De cînd se afla arestată aci, la subsol, nu o dată urîse singurătatea. Acum, singurătatea în care rămăsese îi plăcu. „De-aș fi mereu singură aci pînă la sfîrșitul războiului, pînă la sfîrșitul războiului, pînă la sfîrșitul... De-aș fi mereu

singură... mereu singură... Pînă atunci se va sfîrși războiul și voi vedea iarăși lumina soarelui... lumina soarelui..."

Adormi. Dormi îndelung pe patul de fier, soldățesc și nu visă nimic.

A doua zi Olga și Alin o vizitaseră din nou.

— Ce căutați la mine ? V-am spus că nu vă cunosc și dacă nu vă cunosc n-aveți ce căuta la mine. N-am ce să vorbesc cu voi.

— Venim din partea tovarășului Berbecaru. El te sfătuiește să nu mai reziști. *Mai mult : îți poruncește să nu mai reziști și să dai lista. Ei o cunosc. Să nu ascunzi nimic. Să spui totul și apoi să scrii totul pe hîrtie și să iscălești. Așa te sfătuiește să faci, și așa îți poruncește să faci tovarășul Berbecaru...*

— Nu vă cunosc, nu știu cine sînteți și nu cunosc nici un Berbecaru... Nici un Berbecaru... Nu cunosc și nu vreau să cunosc nici un Berbecaru... Nici pe Berbecaru și nici pe tatăl lui Berbecaru.

Timp de o săptămînă Olga și Alin o vizitaseră de două ori pe zi și stăruiseră să iasă din tăcere, să asculte de sfatul și de porunca lui Berbecaru, să spună tot ce știe, să dea lista întreagă, să nu mai întîrzie. După ce se convinseseră că și-au pierdut timpul zadarnic, o anunțaseră :

— Noi n-am rezistat. Am spus tot ce știam. Am dat scris tot ce știam. La procesul nostru o să fii adusă și tu, o să te recunoaștem, o să spunem cine ești, ce-ai făcut. În sfîrșit, o să spunem tot ce știm, așa că, vezi și tu, suferi zadarnic...



— Nu vă cunosc și dacă nu vă cunosc, nu vă cunosc. Nu cunosc nici o organizație și nici un partid. Și dacă nu cunosc, nu cunosc. Ce vreți de la mine ?

Cu toate presiunile care se făcuseră asupra ei nu recunoscuse nimic, nici la proces. Tribunalul militar o condamnase la cinci ani închisoare. Ziua victoriei o găsise la Mislea.

*Lumea n-are margini...*
*Viața are margini...*
*Lumea n-are margini...*

Întins pe pat și odihnit după un somn adînc și îndelungat, Țigănuș apucase mîinile Sarmizei între mîinile lui. Jucîndu-se ca un copil, îi săruta rînd pe rînd degetele care mai purtau, la vîrfuri, urmele arsurilor... (usturaseră — la timpul lor — arsurile, acum însă nu mai usturau).

Doctorița Roza Caleb se pregătea să-i aplice tratamentul și uneori arunca o ochire plină de înțelegere și de dragoste spre tineri.

Țigănuș surîse, clipi din ochi și spuse :

— Sarmiza, știi tu la ce m-am gîndit eu ?

— Cum aș putea să știu ? Darul ghicitului nu-l am.

— M-am gîndit că ție îți place grozav de mult să dansezi.

— Îmi place.

— La dans te-am cunoscut.

— Da. Întîia oară am dansat cu tine la Galați, la o reuniune tovărășească. Mai pe urmă...

— Mai pe urmă am mai dansat noi în multe locuri și de multe ori.

— Am mai dansat, Clemente.

— Și-o să mai dansăm, Sarmiza.

— Cum ?

— Ei, cum ! O s-o afli tu la timpul potrivit.

## CAPITOLUL XIII

Întîlnirea neașteptată — și încă în ce împrejurări — cu uitata Roza Caleb, vizita la spitalul mohorît în care lui Clemente Țigănuș i se amputase un picior, depănarea — o parte în vorbe, iar alta numai în gînd — a atîtor și atîtor amintiri ale mele și ale altora, mă tulburaseră și sfîrșiseră prin a mă osteni. În odăița de la județeană — dormeam aci nu pentru că orașul n-ar fi avut un hotel care să mă adăpostească, ci din motive de securitate — adormisem greu, iar înainte de a mă lăsa copleșit de somn fumasem mult. Pe Oroș nu-l simțisem nici cînd venise nici cînd plecase, atît de adînc dormisem. Fără îndoială că fusesem peste măsură de obosit, altfel dormeam ca pisica, adică dormeam dar în același timp auzeam tot ceea ce se petrecea în jur... tot.. tot...

Mă trezii în lumina șovăielnică a zorilor, cu gura coclită. Îmi aruncai ochii spre celălalt pat, îl văzui răvășit și înțelesei că Oroș se odihnise totuși un pic, oricît de tîrziu ar fi venit și oricît de cu zori ar fi plecat. După ce mă scuturai de somn și căpătai senzația că m-am trezit de-a binelea, auzii vîntul vuind

cu înverșunare. Mă apropiai de fereastră, o deschisei și, în timp ce un val de aer rece mă înconjura, mă uitai în sus. Cerul era negru sau aproape negru, se zbuciuma, se învălmășea și amenința cu ploaia. Închisei fereastra, mă spălai și mă bărbierii. Pe cînd mă bărbieream cu grijă — lama era știrbă și mă cam zgîria — îmi văzui în oglindă obrazul tras și galben. Așadar, cu toate că nu mă durea nimic, cu toate că mă simțeam bine, înfățișarea mea era aceea a unui bolnav... Poate că totuși... Poate că totuși eram bolnav. Există boli pe care omul le poartă înlăuntrul lui luni, uneori ani, fără să le simtă. Cînd, în sfîrșit, le simte, e prea tîrziu pentru lecuire. Ce-ar fi să... Nu, nu. Eram sănătos... Sănătos-tun...

Mă îmbrăcai, lăsai la o parte gîndurile îngrijorătoare și trecui în birou. Aci îl găsii pe Oroș. Era, cum se spune, bine ras, bine dispus. Dădea și primea telefoane și, cînd credea că e cazul, însemna în fugă cîte ceva în carnetul de buzunar. Mă simți pe aproape, însă nu avu vreme să ridice ochii și să se uite la mine. Îmi făcu numai un semn ușor cu mîna. Deodată ridică glasul și se apucă să strige în telefon cît îl ținea gura.

— Ce se aude la Blajini ? E bine ? Bine ? Nu ? N-aveți nici o grijă, tovarăși, Nu vă lăsăm noi singuri... Da... Vine... Peste două-trei ore se va afla acolo...

Pricepui că era vorba de mine. Urma să plec iarăși la drum. Mă bucurai pe tăcute. Secretarul județenei așeză receptorul în furcă, găsi vreme să mă privească, ba chiar să-mi zîmbească și văzîndu-mi



obrazul tras și galben se interesă de sănătatea mea. Știui că n-o face de formă. Îl încredințai că nu sînt motive de neliniște, îi mulțumii și, la rîndul meu, îl întrebai :

— Ce noutăți mai ai din județ ?

— Și bune, și rele. Sînt fericit că, în sfîrșit, de ziua mult așteptată nu ne mai despart decît douăzeci și patru de ore. Îți dai seama ? Numai douăzeci și patru de ore... *Numai douăzeci și patru de ore... Uneori douăzeci și patru de ore ți se par mai lungi decît douăzeci și patru de ani...*

— Cam ce presupuneri ai cu privire la participarea oamenilor la vot ?

— Cred că sătenii vor participa în număr mare la vot, cu toate că vremea, după cîte putem prevedea, se va menține rea. În nord, la Osica, și către munți, a și început să plouă și — ca niciodată în luna asta — ploaia cade de sus amestecată cu zăpadă... Mai curînd lapoviță decît ploaie.

Mersul vremii mă interesa mai puțin. Eu mă gîndisem la oameni. Oroș îmi deslușise gîndul, se ferise însă să-mi dea răspuns. Apăsînd pe cuvinte, zisei :

— *Crezi că vom avea incidente ?*

Oroș mă privi iarăși, zîmbi, pe urmă își stinse repede zîmbetul și-mi răspunse, apăsînd și el pe cuvinte :

— *Vom avea.* Află însă că am luat toate măsurile cerute de împrejurări. *Provocatorii vor fi puși la locul lor.*

— Și dacă nu vor înțelege de vorbă ?

— Cu atît mai rău pentru ei... *Cu atît mai rău pentru ei...*

Nu-mi plăcea de loc acest „cu atît mai rău pentru ei" rostit de gura lui Oroș. El putea însemna multe. *Putea însemna și acțiuni pe care nu le doream.* Nu-l mai întrebai nimic. Secretarul județenei mă puse în curent cu ultimele instrucțiuni sosite de la București. O îngrijitoare ne aduse două pahare cu ceai și cîte o bucățică de pîine uscată. Sorbirăm ceaiul cu adevărată voluptate, ronțăirăm și înghițirăm pîinea. Ni se păru că niciodată — dar niciodată — n-am avut parte de un mic dejun mai copios. După ce isprăvii pîinea și ceaiul, deși știam că e vorba de Blajini, îl întrebai pe Oroș :

— Și cam încotro ar trebui să plec ?

— Credeam că știi. M-ai auzit vorbind. La Blajini. Aci urmează să vină și să voteze și bogătanii din Temeiu. Am căpătat știri sigure că vor încerca să ne dea de furcă. Am luat — *împreună cu cine se cuvine* — măsurile de rigoare, dar e nevoie să fii și dumneata acolo, măcar în primele ore ale dimineții. Dacă bogătanii vor încerca să dea o lovitură, aceasta se va petrece în timpul dimineții.

*Măsuri de rigoare. Măsuri luate împreună cu cine se cuvine.*

— Nu cumva ați arestat oameni ?

Oroș mă privi o clipă, băgă de seamă că am obrazul iritat și rîse :

— Nu e cazul să-ți arăți indignarea. N-a fost nimeni arestat. Am luat numai măsurile de rigoare. *Doar n-ai voi să ne lăsăm căsăpiți ?*



— Adică ? *Ce măsuri de rigoare ?*

— Ar fi bine să pleci chiar acum către Blajini. Mai vezi oamenii. Mai stai de vorbă cu ei. Îi mai încălzești... Dacă afli noutăți importante, mi le telefonezi și mie... Și cu atît mai mult îmi telefonezi dacă... *Dacă se întîmplă ceva deosebit.*

— Am să plec chiar azi... Am să plec chiar acum... Odată ajuns la Blajini, am să încerc să mă descurc... *Oricare ar fi situația am să încerc să mă descurc... Și-o să mă descurc, fii sigur... O să mă descurc... Cu toate că nu mi-ai spus ce măsuri de rigoare s-au luat...*

Oroș mă înfășură iarăși în privirile lui și iarăși îmi surise :

— N-am nici o îndoială că ai să te descurci, tovarășe. O să te duci cu GAZ-ul și, pentru orice eventualitate, o să meargă și un Gînj cu dumneata, acela smeadul care ne-a însoțit ieri la Osica. (Răspuns la întrebarea ce-i pusesem cu privire la *măsurile de rigoare luate*, nu-mi dădu. Nu mai stăruii.)

— Pot să plec chiar acum ?

— GAZ-ul și Gînjul te așteaptă.

— Socotești că ar fi potrivit să mă întorc diseară și să dorm aici, iar mîine dimineață să mă duc din nou la Blajini ?

— Faci cum vrei, dar *sfatul meu este să dormi acolo.* Autoritățile locale și cei în drept au primit dispoziții să ia măsurile de securitate cerute de împrejurări.

Aș fi vrut să-mi spună mai mult, dar nu-mi spunea. Poate nu-l lăsa inima. Ori poate nu-l lăsau instrucțiunile pe care le primise. Ori, poate, ceva și

mai grav : partidul își pierduse încrederea în mine. (N-aveam să știu atunci și n-aveam să știu niciodată.) În ochii lui pîlpîia ironia. *Știa că nu mă trimite la bine dar mă trimetea... Mă trimetea să susțin cauza,* să mă bat pentru *cauză* și, la nevoie, să trag consecințele. *Se juca oare și cu frica mea de care presupunea că n-am izbutit să mă scutur cu totul ?* Poate. În ceea ce privea victoria pe care doream s-o cîștigăm a doua zi, Oroș era liniștit, ba, după cîte mi se părea, *prea liniștit.* Ca să nu mai lungim vorba — în realitate nici nu prea mai aveam ce să ne spunem — ne-am strîns mîinile și, urîndu-ne unul altuia succes deplin, ne-am despărțit. Șoferul — Dincă îl chema, Dincă I. Dincă — care făcuse armata și războiul la tancuri, era la volan. Lîngă el, ghemuit, se afla Gînjul smead. Mașina duduia, prindea viteză, ne scutura. Mă gîndeam cu oarecare neplăcere că, după ce vom ieși din oraș, drumul fiind și mai prost, mașina ne va scutura și mai tare. Drumul fusese cîndva bun, cum bune fuseseră mai toate drumurile din țară, însă în vremea războiului se stricaseră, și stricate rămăseseră. Ca să nu-mi pierd timpul degeaba, mă străduiam să privesc peisajul golaș, sărăcăcios, lipsit prin această parte a țării de orice frumusețe. De acolo de unde stătea, de lîngă șofer, Gînjul smead s-a întors cu fața spre mine și, arătîndu-și dinții mari și galbeni de tutun m-a întrebat :

— Ți-ai controlat pistolul, tovarășe ?

Întrebarea m-a cam surprins, însă omul mă întrebase cu toată seriozitatea și-i eram dator răspunsul.

— L-am controlat.



Gînjul smead rîse și-mi aruncă încă o întrebare, ceea ce, trebuie să mărturisesc, mă cam plictisi :

— Dar de încărcat l-ai încărcat ?

Îi răspunsei asprindu-mi vocea :

— L-am încărcat, *însă nu cred că astăzi va fi nevoie să-l și descarc. Nu mi-ar face plăcere și nu mi-ar face nici o bucurie.*

Gînjul smead își aspri și el vocea :

— Nici eu nu cred că va fi nevoie, însă paza bună trece primejdia rea, așa că te sfătuiesc și te rog să-l ai mereu la îndemînă... Să-l ai la îndemînă și cu piedica ridicată.

Zisese acestea jucîndu-se cu vocea și făcînd-o cînd aspră cînd dulce și jucîndu-se și cu mîinile cu care voia parcă să-mi arate ceva. N-am izbutit să-mi înfrîng curiozitatea și l-am întrebat :

— Dar ce ai dumneata acolo ? Nu cumva ai luat la drum și-o pisică ?

Pe fața slabă și uscată a Gînjului smead se scrise o mare mirare.

— Pisică zici ? Nu, tovarășe, n-am luat cu noi nici o pisică. Pisicile, la drum, aduc ghinion, sau cel puțin așa se spune.

Și dorind parcă să protesteze împotriva celor rostite de mine, ridicase în sus și mîngîia cu nădejde un săculeț. Spusei cu bucurie și repede, cît putui mai repede :

— Dar ce ai în săculeț ? Nu cumva de-ale gurii ?

Răspunsul nu întîrzie, însă veni de-a dreptul dezamăgitor :

— De unde !... Niște păcătoase de *Kissere*... Tovarășul Oroș spunea că trebuie să am grijă de dumneata ca de lumina ochilor... Tovarășul Oroș...

Prin zgomotul ritmic al mașinii noastre deslușirăm destul de clar împușcături. Erau multe și dese. Ceva pocni puternic chiar în apropierea urechilor noastre. Șoferul strînse volanul în mîini și apăsă pedala. GAZ-ul lunecă puțin la stînga, scrîșni și se opri. Șoferul înjură și mîrîi :

— Am rămas fără cauciucuri la roțile din urmă...

Gînjul smead deschise ușa mașinii, sări, și se ghemui cu săculețul lîngă el în noroiul din șanțul șoselei. Acum nu se mai auzeau împușcături. Nu se mai auzea nimic. Gînjul smead ne strigă :

— Dați-vă jos din mașină și veniți aici. Umblați cît mai repede și ferindu-vă... Sîntem atacați.

Făcui întocmai cum mi se spusese. Șoferul însă nu se sinchisi de vorbele Gînjului smead. Se dete jos din mașină încet, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic, cercetă cauciucul spart și, ridicînd capota, aruncă o privire asupra motorului. Din clipa în care Gînjul smead sărise din mașină și se ghemuise în șanț, împușcăturile încetaseră. Acum se auzi o împușcătură, una singură. Glonțul șuieră prin apropierea noastră și ricoșă în marginea șoselei. Șoferul înjură iarăși. Gînjul îi strigă :

— Vino aici și culcă-te în șanț, tovarășe. Astfel...

Răsună o nouă împușcătură. Glonțul șuieră ca și celălalt, trecu pe deasupra noastră și se pierdu departe. Șoferul veni și se adăposti și el lîngă noi în șanțul pe jumătate plin cu noroi al șoselei. După ce



ascultă un timp freamătul vîntului care nu se potolise, zise :

— Cred că sînt niște simpli derbedei, trei-patru. De cînd cu războiul, s-a umplut țara de oameni fără rost. Unii ies la drumul mare ca aceștia...

În dreapta și în stînga șoselei se întindeau cîmpuri golașe acoperite ici și colo de pîlcuri de arbuști mărunți. Ceva mai departe, atît într-o parte cît și în alta a drumului, se ridicau dealuri ondulate și păduroase. Împușcăturile — dacă îmi dădeam bine seama — nu veniseră din pădure, ci din spatele unora din pîlcurile de arbuști. Pîlcuri erau multe. Care, dintre ele, prezentau primejdie ? Nu aveam cum să ghicim și urmarea firească a neștiinței ne împiedeca să aruncăm cu grenade. Șoferul își revizui revolverul și vru să tragă cîteva focuri, la întîmplare. Gînjul smead îl opri.

— Trăgînd, n-ai face decît să le arăți păcătoșilor locul în care ne aflăm. S-ar putea să aibe și ei *Kissere*. Războiul le-a semănat și le-a făcut uitate mai pretutindeni.

— Atunci ce facem ? întrebă nerăbdător șoferul. Pînă cînd o să rămînem aici neclintiți ? Doar nu sîntem de lemn ? !

— O să rămînem aci pînă mai vin și alți călători, ori pînă ne lasă aceștia în pace.

— Crezi că au să ne lase ?

— Nu știu, dar nădăjduiesc.

Mergînd de-a bușilea prin șanțul șoselei, care păstra pe fund încă apă mocirloasă, ne depărtarăm de Gînj, eu într-o parte, șoferul în alta. Cînd văzu că

ne-am depărtat de el destul, ba chiar mai mult decît trebuia, Gînjul smead își scoase căciula, se lipi de peretele șanțului și își înălță capul cu prudență. Două împușcături zbucniră aproape deodată din spatele aceluiași pîlc de arbuști. Gînjul smead se făcu iarăși ghem în fundul șanțului, dibui sacul, scoase o grenadă, îi dezveli capsa și ridicîndu-se o clipă pe genunchi o aruncă. Urmă trăsnetul de rigoare, mirosul ascuțit de ars și un vaiet slab care, de altfel, peste cîteva clipe nici nu se mai auzi. Din spatele unui alt pîlc de arbuști ieșiră la iveală trei bărbați care, deși erau înarmați cu puști, începură să fugă spre pădure. Se vedea de departe că fuseseră bine mușstruluiți la armată și poate că făcuseră și războiul pentru că știau cum să fugă și se pricepeau ca, fugind, să folosească bine terenul. Șoferul Dincă I. Dincă slobozi cîteva focuri de pistol după ei, mai mult cu intenția de a-i speria decît de a-i lovi. Dar cei trei, care fugeau adăpostindu-se după pîlcurile de arbuști ce le ieșeau în cale, nu erau dintre cei ce se speriau. Se opriră și înălțară puștile. Ne azvîrlirăm repede la pămînt, gloanțele șuierară pe deasupra noastră și numai noroiul a fost acela care ne-a ținut în viață. Strigai către Gînjul smead :

— Mai aruncă-le una...

Dezolat, omul se tîngui :

— Sînt prea departe... Banditii sînt prea departe și n-am putere să arunc grenada pînă acolo.

De altfel ar fi fost de prisos. Cei trei fugeau cît îi țineau picioarele, depărtîndu-se tot mai mult cu fiecare clipă.



După ce se îndepărtară și noi ieșirăm din bătaia armelor lor, cercetarăm locul unde căzuse și explodase grenada Gînjului smead. Găsirăm doi oameni. Unuia schijele grenadei îi făcuse cîteva răni adînci la gît. O schijă îi pătrunsese în cap pe la tîmplă. Celuilalt îi curseseră afară măruntaiele. Acesta era cald încă și din cînd în cînd mai zvîcnea ușor dintr-un picior. Amîndoi avuseseră asupra lor arme germane și o sumedenie de gloanțe. Gînjul îi căută prin buzunare de acte. Acte nu găsi, dar bani aveau amîndoi și nu puțini. Aveau chiar și poli de aur. Gînjul smead hotărî :

— Hoți de drumul mare. După port par a fi de prin părțile Moldovei de sus. Să le luăm armele și banii și să le depunem autorităților. Morții... Pînă spre seară cînd ar putea veni cineva de la Teliu să-i ridice, nu văd de ce n-ar rămîne aci... Nu-i mănîncă nimeni, iar dacă-i mănîncă vreo haită de cîini sălbăticiți, cu atît mai bine...

Îi lăsarăm acolo. Vîntul se înteți. Deasupra noastră norii se burzuluiră și deveniră parcă și mai negri. Începu să plouă. Ne duserăm la mașina care ne aștepta în șosea cu caucicurile de la roțile din urmă dezumflate. Șoferul se apucă să-i dea ocol.

— Bine că nu mi-au lovit motorul...

— Ai cumva cauciucuri de rezervă ?

— Nu, îmi răspunse, dar am cîteva petice, o foarfecă și o sticluță cu gumă arabică... Iar pompa de umflat nu s-a defectat. Într-un ceas sînt gata și cum sînt gata o și pornim la drum.

*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*

Haina de piele, căciula roșcată, bocancii grosolani îmi prindeau bine. Ploaia se repezea asupra mea dar nu mă uda, și nici nu mă înghețа. Gînjul smead era și el apărat de ploaie : ghebă de postav bătut, căciula de oaie, bocancii frați buni cu ai mei. Puse cu grijă săculețul cu *Kissere* în mașină și veni lîngă mine.

— Știi, zise, știi, tovarășe, hoțomanii ăștia care acum zac morți în tufe ar fi putut, la o adică, să ne și omoare.

Nu prea aveam pentru ce rîde, totuși îmi veni să rîd și rîsei.

— Firește că ar fi putut... *Atunci cînd ne-am dat jos din mașină, atunci s-a hotărît pentru ei moarte și pentru noi viață.*

— Dar cine a luat hotărîrea aceasta ?

— Soarta, îi răspunsei, nimeni altcineva decît soarta.

— Va să zică, dumneata, comunist... comunist și crezi în soartă.

— De ce n-aș crede ?

— Noi am auzit mai de mult, pe cînd ne aflam prin închisori, că comuniștii nu cred nici în Dumnezeu, nici în soartă, nici în dragoste...

— Se poate, zisei, se poate să fie și așa cum ai auzit dumneata, dar...



Începui să rîd. Rîse și Gînjul smead.

— Dacă ne împușcau hoțomanii aceia acum nu ne mai sfădeam... Acum știam ce e cu Dumnezeu, ce e cu Soarta, ce mai e și cu îngerii. Dar, n-ai vrea mai bine să fumăm cîte-o țigară ? De cînd am plecat din Teliu am băgat de seamă că buzunarele dumitale răspîndesc un miros dulce, de tutun... miros dulce de tutun adevărat.

Ne traserăm lîngă mașină și aprinserăm țigări cu destulă greutate. Vîntul și ploaia ne stingeau chibriturile și chiar țigările după ce abia izbutisem să le aprindem. Șoferul ridicase mașina cu cricul, scosese roțile și acum le meșterea la marginea drumului. De ploaie nu se mai ferea — era ud tot, pînă la piele — și cu atît mai puțin de vînt. Înjura gloanțele care-i găuriseră cauciucurile, înjura vîntul, înjura ploaia, înjura șoseaua pe care o inundase apa. Gînjul smead observă :

— Înjuri totul, tovarășe Dincă, înjuri totul, în afară de cei doi hoțomani care ți-au găurit cauciucurile și din pricina cărora pătimim noi aici...

Șoferul rînji :

— Apoi, tovarășe Gînj, aceia sînt morți, iar eu cu morții n-am avut niciodată socoteală. De ce-aș avea tocmai acum ?

Gînjul smead nu se mulțumi cu spusele șoferului.

— Morții cu morții, iar viii cu viii, mama lor de morți — era cît pe-aci ca *morții să fim noi*...

Cu tutunul și cu Gînjul smead stăteam așa : era mult pînă ne apucam de fumat, că pe urmă nu ne mai opream.

Fumarăm mai bine de jumătate de pachet, timp în care șoferul Dincă I. Dincă repară anvelopele și montă roțile la loc. Ne pregăteam să ne suim în mașină și să plecăm la drumul nostru, cînd, prin vuietul vîntului și prin ropotul ploii care nu ne ierta și nici măcar nu ne slăbea, auzirăm venind către noi zgomot de motor. În curînd văzuserăm și mașina. Era un vechi camion militar, acoperit ca și GAZ-ul nostru cu mușama verzuie. Ajuns în dreptul nostru, camionul scrîșni și opri. Șoferul sări jos :

— Ce e cu tine, Dincă ? Ai avut pană ?

— Am avut, tovarășe Neguț, de ce să n-am ?

— Pot să te ajut cu ceva ?

— Nu, *acuma nu. Dar dacă veneai ceva mai înainte...*

Șoferul Dincă tăcu un timp. Tăcu și se gîndi. Și cînd i se păru că a dat de capătul firului zise :

— Ascultă, tovarășe Neguț, ce transporți dumneata cu camionul ?

— Mare lucru nu : niște viguri de pînză și cîțiva saci cu opinci.

— Marfa o duceai la Blajini ?

— Nu, la Temeiu, primarului din Temeiu.

— Din partea cui ?

— Din partea domnului Țăpoiu... Din partea domnului Țăpoiu pentru sărăcanii din Blajini...

— Atunci pe dumneata te așteptau să te jefuiască *ăștia...*

— Care ăștia ?

— Hai să ți-i arăt.



Șoferul Dincă îi povesti șoferului Neguț întîmplarea. Plecară prin ploaie să vadă morții. Îi văzură și cînd se întoarseră șoferul Neguț ne spuse :

— Slavă Domnului din ceruri, tovarăși, astăzi am avut noroc cu carul. *Gloanțele acelea pe care le-au tras frații Căiță asupra dumneavoastră, mie îmi erau destinate... Mie... Și nu altcuiva...*

— Așadar, cunoști morții ?

— Cum să nu-i cunosc ? Sînt frații Căiță din Brodina, hoți vechi care au cunoscut înainte de război toate pușcăriile. Îi știam operînd mai spre miază-noapte. Se vede că nu le-a mers prea bine treburile pe acolo dacă au fost ei siliți să coboare pînă aici, la Teliu.

Ne înțeleserăm să plecăm noi înainte iar Neguț să ne urmeze cu camionul ținîndu-se cît mai aproape de noi iar la nevoie să clacsoneze.

Înainte de a ne urca în mașini, Gînjul smead se apucă să-l certe pe Neguț în primul rînd că a plecat la drum singur și în al doilea pentru că n-a luat asupra lui nici o armă. Neguț îl ascultă cu răbdare și cînd Gînjul isprăvi să spună ceea ce avusese de spus, ridică din umeri :

— Armă ? Ce-aș fi putut face cu arma chiar dacă aș fi avut-o la mine ? Mergeam pe șosea cu camionul, mă aflam la volan, careva mă ochea de după un tufiș, trăgea și mă curăța.

Gînjul smead nu se arătă mulțumit cu răspunsul :

— Tot așa judecai și-n timpul războiului ?

— D-apăi cum ? Ședeam ghemuit în pîntecul tancului și-l conduceam după ordinele pe care le

primeam. De tras cu armele tancului, erau alţii care trăgeau. Eu... Acolo unde mă aflam... Cu mîinile pe volan, şi cu ochii aţintiţi înainte prin vizetă... Ce să fi făcut eu, măi omule, cu arma ?... Cît am fost pe front şaptesprezece tancuri au ars, cu echipaje cu tot... Numai eu am scăpat, de şaptesprezece ori, prin ieşirea de jos... Ieşeam, tancul ardea, mă depărtam de el tîrîndu-mă pe burtă, mă opream şi făceam pe mortul... Am scăpat cu viaţă, dar cu ceva pîrliturі pe trup tot m-am ales...

Gînjul smead mîrîi :

— Măi-măi !... Ce mai viteaz !... Măi-măi ! Să faci pe mortul !... Să fii viu şi să faci pe mortul, nu în păpuşoi, cum spune zicala, ci în plin cîmp de luptă...

Şoferul Neguţ nu ţinu seamă de luarea peste picior a Gînjului. Nu se supără, ci, dimpotrivă, rîse din toată inima.

— Parcă azi... Parcă azi, nene Gînjule, nu sînt destui vii care fac pe morţii-n păpuşoi cu nădejdea că nu-şi va aminti nimeni de ei ? Cu nădejdea că vor rămîne uitaţi pînă va trece primejdia ? !...

Vîntul ne şuiera în urechi, ne înfăşura din toate părţile iar ploaia continua să se reverse asupra noastră năprasnică. Gînjul smead sări în sus, se repezi la Neguţ şi-l apucă de piept :

— *Adică ce numeşti dumneata primejdie ? Nu cumva numeşti aşa faptul că noi comuniştii am pus mîna pe o parte din putere ? Nu cumva...*

Mă apropiai de ei şi-i despărţii.



— Nu e vreme de sfadă, le spusei, hai să mergem. Ne-om întîlni, ne-om certa, şi ne-om împăca altădată. Acum nu avem timp pentru aşa ceva, nu avem timp.

Cu greu se lăsară convinşi. Gînjul smead îl declara pe Neguţ duşman — *înrăit duşman de clasă* — voia să-l declare arestat şi să-l ducă legat la Blajini !...

— Şi camionul ? Camionul cine să-l conducă ?

— Vezi, asta e... *N-are cine să conducă hardughia asta de camion. Vrem să revoluţionăm ţara şi s-o schimbăm la faţă şi ne împiedicăm de-un hîrb de camion...*

Niciodată nu-l văzusem atît de tulburat şi atît de gălăgios pe Gînjul smead şi nici pe vreun alt Gînj. *Şoferul Neguţ striga sus şi tare că Gînjul nu reprezintă nici o autoritate şi, deci, n-are nici puterea să-l declare arestat.*

Iar Gînjul... Gînjul striga cît îl ţineau puterile :

— Cum n-am dreptul să te arestez ? Am dreptul ! *Eu reprezint revoluţia...* Eu reprezint puterea populară...

A trebuit să intervin a doua oară destul de puternic, ca să potolesc lucrurile.

În sfîrşit, plecarăm. Acum şoseaua devenise o mare de apă şi şoferul nemaivăzînd rupturile drumului şi nemaiavînd cum să le ocolească, maşina mergea hurducăind şi destul de încet. La douăzeci-treizeci de paşi în urmă venea după noi — în acelaşi ritm supărător de lent — şoferul Neguţ, cu camionul lui, încărcat cu mărfurile lui Ţăpoiu... Aşadar, boier

Pierre Ţăpoiu căuta să cumpere voturi pentru a doua zi nu numai cu bani gheaţă ci şi cu mărfuri. Cui nu-i trebuiau în casă cîţiva coţi de stambă şi o perechedouă de opinci ? *Dar poate* că şoferul Neguţ nu transporta numai stambă şi opinci. Poate mai transporta şi altceva în camionul acela care hurducăia în urma noastră. Aveam oare dreptul să-l bănui pe Neguţ ? Omul făcuse războiul şi scăpase de şaptesprezece ori cu viaţă din şaptesprezece tancuri aprinse. (De opt ori pe frontul de răsărit şi de nouă pe cel de la apus.) Căpătase de undeva, pe un preţ de nimic, un camion vechi, îl reparase şi făcea transporturi contra bani. Cu camionul acela îşi cîştiga viaţa, pentru el şi pentru ai lui, sau cel puţin aşa înţelesesem eu. Cum să bănui omul ? *Dar de ce să nu-l bănui. Orice om poate fi bănuit de orice.*

Gînjul smead sta ca pe foc. Parcă ar fi vrut să-mi spună ceva şi parcă n-ar fi vrut... Ca să nu-i dau prilej de a-mi spune ori a-mi propune cine ştie ce năzdrăvănie, am încercat să intru în vorbă cu şoferul nostru, cu Dincă I. Dincă.

— Crezi că a fost adevărat ce ne-a spus Neguţ ?

— Neguţ a spus multe. La care din spusele lui te gîndeşti ?

— La povestea aceea cu cele şaptesprezece tancuri care au ars.

— Nu e poveste. E adevărat. Despre asta, la un moment dat vorbea tot frontul.

— Dumitale ţi s-a întîmplat să scapi dintr-un tanc în flăcări ?



— Da, însă nu ca lui Neguţ, nu chiar de şaptesprezece ori, ci numai de patru ori... De trei ori la ruşi şi o dată la nemţi.

— De ce numai o dată la nemţi ?

— Pentru că pe frontul german am luptat puţin, numai cîteva săptămîni. La Turda am fost grav rănit şi scos din cadrele armatei. Picioarele... De la genunchi în jos sînt mai mult de metal decît din oase şi carne.

— Mai simţi şi acum dureri ?

— Cînd plouă... Cînd plouă şi cînd e frig...

*Vîntul şi ploaia...*
*Vîntul şi ploaia...*
*Vîntul şi ploaia...*

— Mai aveţi ţigări, tovarăşe candidat ?

— Mai am.

— Atunci gîndiţi-vă şi la sufletul meu, nu numai la Gînj.

Am scos un pachet neînceput din buzunarul mantalei de piele şi l-am împărţit în trei. Gînjul smead fuma cu atîta patimă încît făcea impresia că n-a mai fumat de la începutul lumii... de la începutul lumii.

După ce supse una după alta trei ţigări mîrîi cu răutate :

— Trebuie să oprim maşina, să oprim camionul, să-l dăm jos pe Neguţ, să-l legăm fedeleş şi să-l luăm cu noi la Blajini.

— Şi cu camionul lui ce facem ?

— Îl tîrîm după noi. Îl legăm de GAZ-ul nostru şi-l tîrîm după noi pînă la Blajini. *De acolo nici ca-*

*mionul și nici șoferul Neguț nu trebuie să plece mai departe... Bineînțeles, dacă nu se lămuresc lucrurile.*

Vorbea cu hotărîre, cu îndîrjire, cu patimă. Întoarse fața spre mine și-i văzui ochii înecați în mînie.

— Nu cumva vrei s-o isprăvești și cu Neguț?

— Cu alte cuvinte, tovarășe candidat, s-ar părea că vrei să-mi imputi moartea fraților Căiță...

— *Da și nu. Acolo împrejurarea ne cerea să ne apărăm viețile. Frații Căiță și ceilalți trei hoțomani care au scăpat cu fuga au tras în noi. Dumneata, drept răspuns, ai tras în ei; noi am scăpat cu zile. Frații Căiță au pierit. Pot spune că îmi pare rău. Încolo, Dumnezeu să mă ierte, dar nu-mi văd vina... Însă Neguț, cu ce e vinovat Neguț față de legile țării și chiar — hai să zicem — față de noi?! Cu ce este sau, mai curînd, cu ce ar putea fi vinovat Neguț față de noi? Nu văd. Să-ți spun drept, eu unul nu văd.*

Gînjul smead, care continua să stea ca și mai înainte în față, lîngă șofer, se răsuci și se întoarse iarăși cu fața spre mine. Plin de mînie îmi spuse:

— Cu ce e vinovat? *Hai să-l oprim și să-i percheziționăm mașina și-atunci o să vezi dumneata singur, cu ochii dumitale, cu ce e vinovat șoferul Neguț, da, o să vezi dumneata singur cu ce e vinovat și-o să te crucești.*

Rîsei. Rîsei și spusei glumind:

— Am pierdut de mult obiceiul de a mă cruci, tovarășe Gînj, și n-aș vrea să mă reîntorc la el tocmai acum.



(Și în timp ce rosteam vorbele acestea gîndeam: „Fă crucea mare că dracul e bătrîn... Fă crucea mare că dracul e bătrîn...")

Drumul pe care mașina noastră alerga hurducăind, urmată îndeaproape de camionul lui Neguț trecea printr-o pădure. Copacii nu erau cine știe cît de voinici dar erau deși, iar printre ei răsăriseră și crescuseră cu nemiluita hățișuri ghimpoase. Pădurea era frumoasă la văzut, de umblat însă prin ea ar fi fost greu tocmai din cauza hățișurilor.

— Da, tovarășe, chiar acum și chiar aici ar trebui să-l oprim și să percheziționăm camionul *domnului* Neguț.

— Mai ai răbdare, o să-l oprim și-o să-l percheziționăm la Blajini, deși noi amîndoi n-avem nici un drept să facem asta.

— Drept, nedrept... Parcă se mai uită cineva astăzi la ce e drept și la ce nu e drept!... *Acum, tovarășe candidat, toate merg de-a valma. Vechea rînduială s-a stricat și cea nouă încă nu s-a înscăunat bine.*

Era așa și nu prea. Nu încercai să pun lucrurile la punct așa că mai departe vorbirăm la întîmplare vrute și nevrute. Ascultîndu-l, ajunsei la convingerea că Gînjul smead călătorise prin lume mai mult decît mărturisea și că era unul din acei bărbați despre care puteai spune fără să te înșeli că sînt trecuți prin ciur și prin dîrmon. În toate problemele ce se iscau în munca noastră comună Gînjul smead își avea părerile lui și aproape totdeauna aceste păreri erau îndelung chibzuite.

După ce osteniram de atîta vorbit — motorul duduia puternic, vîntul șuiera iar ploaia răpăia violent pe acoperișul și laturile mașinii, ceea ce ne obliga să vorbim aproape strigînd — aprinserăm iarăși țigări și iarăși tăcurăm. Fumarăm țigările pînă la capăt, ca niște pătimași ai fumatului ce eram, și strivirăm mucurile, ca să le stingem, între degete. Atunci șoferul nostru găsi că a sosit momentul să ne spună cu cel mai liniștit glas că „în urma noastră nu se mai află nici o mașină". Gînjul smead îl întrebă răstit :

— Nici camionul lui Neguț ?

— Tocmai de camionul lui Neguț vorbeam.

— Și cam de cîtă vreme ?

— De-o jumătate de oră... Numai de-o jumătate de oră...

— De ce nu ne-ai atras luarea-aminte de îndată ce ai băgat de seamă ?

Întrebarea Gînjului smead suna a supărare și a iritare, în schimb răspunsul șoferului nostru căzu naiv :

— Vorbeați... Vorbeați cu atîta poftă că mi-a fost milă să vă-ntrerup...

Cu toate că situația nu avea în ea nimic de rîs, îmi veni să rîd. Și chiar rîsei. Rîsul meu îl supără și-l irită și mai tare pe Gînj care urlă în urechea șoferului :

— Oprește !... Oprește... Nu înțelegi ? Oprește și întoarce...

Șoferul Dincă opri mașina. Motorul tăcu. Acum auzirăm bine — bine de tot — vuietul aspru al vîntului care se încurca în copacii negri și goi și ropotul, dușmănos parcă, al ploii. Mă pătrunse, în sfîrșit, umezeala și mi se făcu frig. Șoferul mă întrebă :



— Mă întorc ?

— Da, întoarce.

Gînjul smead, satisfăcut, rîse dulce :

— Acum o să vedeți ce fel de om e Neguț... O să vedeți și-o să vă convingeți.

Șoferul întoarse mașina și-i dădu bătaie.

Peste douăzeci de minute îl găsirăm pe Neguț lîngă mașină. I se spărsese cauciucul la una din roțile din urmă, reparase anvelopa și acum tocmai potrivea roata la locul ei. Gînjului smead îi căzu nasul și i se lungi obrazul de dezamăgire. Îmi șopti :

— Eu credeam... Eu credeam c-a luat-o pe vreunul din drumurile laterale... În pădure și-ar fi pierdut repede urma.

Rîsei cu gura plină :

— De ce să-și piardă urma ?

Neguț se urcă la volan. Fără nici o intenție îl sfătui :

— Ia-o dumneata înainte. Dacă-ți mai plesnește un cauciuc, o să te ajutăm.

Omul nu se miră. Îmi răspunse îndată :

— De ce nu ? Cauciucurile sînt vechi, drumul e prost... Ce să-i faci ?... Ca după război.

Plecă iar noi îl urmarăm ținîndu-ne la cincizeci-șaizeci de pași. Acum Gînjul smead sta cu nasul în jos și nu mai avea nici un chef de vorbă. Ca să-i arăt că nu-i port supărare pentru că aruncase bănu-

ieli nedrepte asupra lui Neguț, îi mai întinsei o țigare. Nu-l uitai nici pe Dincă.

Ploaia continua să se prăvălească năprasnic asupra noastră. Vîntul șuiera mai departe. Acum GAZ-ul alerga hurducăind. Șoseaua era inundată de apă, șoferul nu vedea gropile, așa că nu le putea ocoli iar noi ne loveam unul de altul, mulțumiți că vehiculul nu se răstoarnă cu noi.

După o oră și mai bine de mers pădurea se isprăvi, dealurile se mai depărtară de șosea și ne arătară creste roșcate și golașe, zările se mai lărgiră și parcă și cerul se mai lumină. Gînjul smead stinse mucul țigării care-i mai rămăsese, dezlipi foița și duse la gură cele cîteva fire de tutun pe care focul nu apucase să le mistuie. Le mestecă îndelung, mișcîndu-și alene fălcile și la urmă avusei impresia că le și înghiți. Poate îi era și lui foame cum ne era și nouă. Se răsuci și se întoarse către mine — cum căpătase obiceiul să facă ori de cîte ori voia să-mi spună ceva — și mi se păru ciudat văzînd cît de luminată și de veselă îi era fața.

— Tovarășe candidat, m-am gîndit bine, acum sînt și mai încredințat că șoferul Neguț ascunde ceva în camionul lui păcătos... Cînd a plecat s-o ia înaintea noastră prea îi era obrazul bucuros că ne-a tras pe sfoară.

Dincă I. Dincă glumi :

— Ascunde ! Tunuri, o baterie ori poate și mai multe. Ascunde o baterie de tunuri și *păduchii pe care i-a luat de la țigăncile din Suraia, unde se duce să doarmă din cînd în cînd.*



Gînjul smead se mohorî :

— Nu te juca nici în glumă cu vorbele... Nu te juca cu vorbele, tovarășe.

— De ce să nu mă joc ? E oprit ? Nu e oprit. Și dacă vreau să mă joc cu vorbele, mă joc.

Mai în glumă, mai în serios se apucară să se certe. Îi lăsai în pace. Vîntul, după cum băgai de seamă din ușoara mișcare a copacilor, se mai potoli, norii se mai albiră și se răriră. Ploaia se opri cu totul și nu după mult timp soarele își arătă și el fața. Atunci, dintr-o dată, întregul cuprins pe care îl puteam vedea cu ochii se schimbă ca prin farmec. Dealurile roșcate, cu rarii arbuști care le împodobeau, străluciră ca și cum într-o singură clipă ar fi devenit de argint. Șoseaua din fața noastră căpătă, în lumina puternică a soarelui, sclipiri și fulgerări de aur... Iar camionul... Camionul lui Neguț ni se păru și mai vechi decît înainte, și mai hodorogit, și mai dărăpănat... Oare, așa cum presupunea Gînjul smead, camionul acesta ascundea ceva ? Și dacă da, ce anume ? Fără să vreau ajunsesem și eu să fiu curios, ba chiar bănuitor.

Aproape brusc șoseaua coti spre dreapta. Ocolirăm un dîmb brăzdat adînc — și nu numai într-un singur loc — de apele ploilor și văzurăm că ne-am apropiat de Blajini. Salcîmii de prin curți erau negri, goi și strîmbi iar casele locuitorilor, pe care nu acum le vedeam întîia oară, erau mărunte, unele dărăpănate, mai toate sărăcăcioase. Lui Neguț nu-i spusesem să oprească în dreptul primăriei însă credeam că lucrul era de la sine înțeles. Pe la porți ie-

şiseră femei cu picioarele goale, stăteau de vorbă între ele cîte două, cîte trei, cîte patru şi îşi încălzeau ciolanele la soarele care pripea. Copii desculţi şi răpănoşi se jucau pe şosea, sărind prin băltoace şi noroaie, iar bărbaţii se adunaseră unii pe lîngă primărie, alţii sub şopronul cîrciumii care nu era prea departe. Camionul trecu în goană sporită printre ei şi-i stropi din belşug cu apa tulbure, amestecată cu noroi care umplea şoseaua.

Gînjul smead se întoarse spre mine cu ochii mari, care parcă îi ieşiseră din cap şi-mi spuse :

— Neguţ fuge... Neguţ are ceva de ascuns şi fuge... Aşa cum am presupus. *Neguţ are ceva de ascuns şi fuge.*

Intrase în panică. Rîsei de panica lui şi-i răspunsei :

— O să-l ajungem ! În cîteva minute, îl ajungem.

Gînjul smead nu aşteptă să-i dau cuvenitul ordin şoferului. Mi-o luă înainte şi-i şuflă acestuia în ureche :

— După el !... După el... Măreşte viteza... Trebuie să-l ajungem... *Trebuie să-l ajungem şi să-l silim să se întoarcă la Blajini... să se întoarcă negreşit la Blajini.*

Aici, în sat, şoseaua era şi mai plină de gropi. Din cauza apei lişteve care o acoperea, şoferul nu vedea gropile. A merge cu o viteză prea mare era primejdios, însă nici unul din noi nu ţinu seama de asta. În goană după Neguţ trecurăm şi noi pe lîngă primărie şi pe lîngă cîrciumă fără să oprim, stropirăm şi noi oamenii adunaţi, cum aveau ei obiceiul,



pe marginea şoselei. Careva îi făcu şoferului un semn, strigîndu-i ceva şi agitîndu-şi braţele a pericol. Şoferul îl înţelese şi micşoră viteza însă nu îndeajuns. Roţile din faţă se afundară într-o groapă şi botul motorului se izbi violent de marginea ei. Mă prăvălii peste rezemătoarea băncii pe care stătea şoferul Dincă şi Gînjul smead şi mă lovii destul de puternic la piept. Fusei însă bucuros cînd constatai că am scăpat destul de ieftin şi că nu-mi sîngera decît nasul. Gînjul smead şi şoferul se aleseseră şi cu ceva zgîrieturi pe faţă, de la geamul care se spărsese, însă nu ţinură socoteală de ele. Şoferul sări din maşină şi se repezi să examineze motorul care era pe jumătate afundat în noroi iar Gînjul smead alergă în faţă, animat parcă de intenţia de a ajunge din urmă, fugind cît l-ar ţine picioarele, camionul lui Neguţ. Acesta însă nu-şi pierduse timpul degeaba, ieşise din sat şi se depărtase de noi destul de mult ca să nu i se mai audă motorul. Gînjul smead îşi dădu repede seama de absurditatea intenţiei pe care o avusese, se întoarse repede şi se apropie de noi înjurînd :

— Ne-a scăpat... Ne-a scăpat, ticălosul... Ne-a scăpat din mîini, ticălosul...

Şoferul Dincă I. Dincă îşi dădu cu părerea :

— Să telefonăm la Temeiu, la primărie. Să-i iasă acolo înainte şi să-l oprească.

— Să le telefonăm celor din Temeiu ! Păi Neguţ *tocmai acolo şi tocmai acelora le duce armele pe care le are în camion... Tocmai acolo şi tocmai acelora... Bogătanii din Temeiu au nevoie de arme, nu alţii...*

Afirmația Gînjului smead mă uimi. Îl întrebai ușor iritat :

— Dar de unde știi dumneata că Neguț transportă arme ?

— De unde, de neunde, știu... Sau, mai curînd, presupun... Pentru că... *Pentru că dacă n-ar transporta arme — adică ceva care nu e îngăduit să fie transportat, — de ce s-ar feri de noi și de ce n-a oprit aici ? Firesc era să oprească aici.*

Între timp oamenii din Blajini, atît cei care se adunaseră la primărie cît și cei de la cîrciumă, alergară și făcură roată în jurul nostru și al GAZ-ului stricat și împotmolit — mai mare rușinea ! — în mijlocul șoselei. Auziră cu toții cuvintele Gînjului smead și unii dintre ei rîseră :

— Pe Neguț... *Dacă vrei să-l prinzi acum pe Neguț, n-o poți face decît dacă-i pui sare pe coadă...*

Îi lăsai pe Gînjul smead și pe șoferul Dincă în mijlocul drumului să se certe între ei, ori să se ciorovăie numai și intrai în primărie. Îl căutai pe Oroș la telefon, avusei norocul să-l găsesc și-i spusei, pe scurt, toate cîte mi se întîmplaseră de la plecarea din Teliu pînă ce ajunsesem aci, la Blajini. Secretarul județenei mă ascultă cu interes apoi șuieră a pagubă și-mi spuse :

— Așteaptă lîngă telefon. Într-un sfert sau în cel mult într-o jumătate de oră te chem.

În așteptarea celor ce avea să-mi spună, mai tîrziu, Oroș prin telefon, intrai în vorbă cu notarul mărunțel și sensibil care vărsase atîtea lacrimi adevărate cu prilejul înmormîntării lui Mardare.



— Aici, la noi, la Blajini, ca să zic așa, starea de spirit e bună. Lumea e săracă și ține, aproape toată, cu partidul, dar...

Îi tăiai vorba :

— Ai spus ceva care nu e clar... Ai spus : „Lumea e săracă și ține *aproape* toată cu partidul".

— De, băigui omul, așa am spus. Și ce nu v-a plăcut ?

— Nu mi-a plăcut cuvîntul *aproape*. De ce să fie cu noi *aproape toată lumea* și nu *toată lumea ?* Normal ar fi ca toată lumea să țină cu noi, să voteze cu noi...

— Pentru că, tovarășe, nu vă supărați, un vechi proverb spune că nu se poate pădure fără uscături. Și dacă așa stau lucrurile cu pădurea, de ce ar sta altfel cu restul sau, mai bine zis, cu oamenii din sat. Avem și noi uscăturile noastre.

— Bine... Bine... Să lăsăm uscăturile... Dar despre satele din jur ce-ai auzit ?

— Multe... *Multe și nu toate bune.* Unii, să sperăm că mai mulți, vor vota pentru comuniști, alții vor vota contra comuniștilor... Își vor anula voturile sau le vor da liberalilor, adică domnului Țăpoiu.

Tăcui îndelung. Partidul, fără să mă întrebe măcar de formă — așa era pe atunci obiceiul — îmi pusese candidatura la Teliu. Acceptasem. *Și atunci, bineînțeles, căpătasem sarcina să cîștig alegerile. Făgăduisem că voi face totul pentru a le cîștiga.* Acum, în ajunul zilei de alegeri, îmi dădeam seama că s-ar putea să le cîștig, dar în aceleași măsură — sau aproape în aceeași măsură — s-ar putea să le

și pierd. Mă rog, capul nu avea să mi-l taie nimeni pentru asta, dar nici bine n-avea să-mi fie. Problema care mi se punea era alta : *oare făcusem eu totul, absolut totul pentru a cîștiga alegerile sau mă mai lăsasem și pe tînjală ? Un comunist care se lasă pe tînjală nu este comunist... Și dacă nu este comunist el nu are ce căuta în partidul și în rîndurile comuniștilor.*

*Eram* — sau cel puțin așa îmi plăcea să cred — *unul dintre acei oameni care veniseră la partid cu dorința sinceră de a da o mînă de ajutor la schimbarea lumii... Care nu trebuia ca înainte de a purcede la schimbarea lumii să încercăm a ne schimba pe noi înșine ?* Cîțiva tovarăși cu care încercasem să discut această problemă mă luaseră peste picior :

— Atunci cînd încleștarea noastră cu adversarii o cere tu scrii pamflete aspre, uneori de o violență extremă. Aceasta însă nu ne înșeală pe niciunul. *De fapt tu nu ești altceva decît un romantic... Un romantic întîrziat...* Ai să te dezmeticești destul de repede, *tovarășe,* și atunci... E-he-he !... *atunci ai să rămîi de căruță... Ai să rămîi de căruță și-are să fie vai de pielea dumitale... Vai de pielea dumitale...*

Îl întrebasem zîmbind și în aparență indiferent :

— Dar dumneata, *dumneata pentru ce ai intrat în partid ?*

Poetul Lucian Boiu — căci lui îi pusesem întrebarea — îmi răspunsese simplu, cu o naivitate alarmată :

— Cum de ce ? *Pentru că e mai bine să fii la putere decît în opoziție...* Și dacă nu-ți ajunge această



explicație, iată, îți mai dau și altele... *Ca să-mi fac un nume și dacă se va putea chiar un renume... Ca să cîștig ceva mai mulți bănișori decît alții... Ca să trăiesc ceva mai bine decît alții... Ca să mă pot însura cu o femeie mai frumoasă și mai elegantă decît femeile altora...*

— Ai pus ochii pe careva ?

— Da. *Pe nevasta unui prieten, o femie superbă, cu care de altfel m-am și încurcat... Trăiesc cu ea de mai bine de trei luni...*

— *Și cum rămîne cu morala ?*

— *Cu morala ? Ți-am spus că ești un romantic întîrziat. Acum pot să adaug că ești și stupid... Da, da... stupid în toată puterea cuvîntului. Cum adică ? Dacă sînt comunist n-am dreptul la fericire ?*

— *Cine ți-a spus asta ?*

— *Tu ! Pentru mine fericirea înseamnă să am, cînd vreau și de cîte ori vreau, femeia care-mi place. Și cînd dau peste o femeie care-mi place, o culeg ca pe o floare, indiferent dacă grădina în care-a crescut floarea are sau nu are stăpîn... Indiferent dacă stăpînul grădinii este un comunist adevărat, unul camuflat sau un burghez care tremură să nu fie ridicat pentru că a avut pînă de curînd o fișteică de moșie.*

— *Nu-ți împărtășesc părerile, colega.*

— *Chiar de aceea te socotesc un întîrziat și un stupid romantic.*

— Tot așa gîndesc și burghezii. Atunci prin ce ne deosebim noi de ei ?

— Prin măreția țelurilor noastre.

*Oricît ai plînge și oricît ai jeli*
*Mortul de la groapă nu se mai întoarce...*
*Mortul de la groapă nu se mai întoarce...*

Notarul din Blajini, care privea pe fereastră în timp ce eu așteptam lîngă telefon își încreți fruntea și spuse amar :

— Ah, tovarășe, tovarășe... Ce-o să mai facem și cu femeia asta... Cu văduva tovarășului Mardare...

— Dar ce este cu dînsa ?

— Uită-te și dumneata... De cînd l-am îngropat pe tovarășul Mardare nu s-a mai lipit somnul de ea... *Umblă prin sat năucă, cu gemenii în brațe și cu ceilalți cinci copii după ea, de la casă de om la casă de om... Nu cere nimic... Numai o vorbă bună... Iar calul acela* — vai de capul lui, săracul... vai de capul lui, săracul... — *cu urechile sfîșiate de țînțe și el tot după ea și tot ea și ea, tot ca și copiii, fără foame, fără sete, fără somn... Îi dai apă să bea, nu bea... Îi dai fîn să mănînce, nu mănîncă...*

Lumea adunată în șosea și în dreptul primăriei se desfăcu în două și în pîrtia deschisă astfel se arătă văduva lui Mardare călcînd rar și apăsat către noi. Se uita înainte, numai înainte, și după felul în care dibuia pămîntul cu piciorul înainte de a face încă un pas, o socotii oarbă. Nu era. I se tulburase însă vederea. Li se mai întîmplase și altora, cînd aflaseră că le-au murit soții ori feciorii în război. Are să-i treacă. Intră în primărie cu gemenii palizi și mucoși în brațe și cu ceilalți cinci copii ținîndu-i-se de poale, și cînd ajunse lîngă mine se întoarse să vadă dacă o



urmase sau nu și calul cu urechile sfîrtecate. *O urmase însă numai pînă în prag.* Uitîndu-se la mine, de parcă ar fi vrut să mă deoache ori să mă amuțească și să mă vrăjească, ochii i se luminară o clipă apoi iarăși i se întunecară. Veni atît de aproape de mine cu gemenii ei sugari și cu ceilalți cinci copii care i se țineau de poale, încît simții nevoia să mă trag un pas îndărăt. Mă trăsei, adînc emoționat, și mă lipii cu spinarea de peretele văruit și coșcovit în care era prins aparatul telefonic. Văduva lui Mardare, la început, mă privi cu oarecare bunăvoință. Abia acum băgai de seamă că avea ochii neobișnuit de mari și de albaștri și că acum erau și neobișnuit de obosiți. Pe urmă, dintr-o dată acești ochi mari și atrăgători se tulburară. Femeia făcu pasul, singurul de altfel, care o despărțea de mine și mă împinse în perete cu pîntecul și cu gemenii ei. Lîngă fereastră notarul mărunțel care la vederea văduvei, a copiilor și a calului, fusese cuprins de milă și lăcrima, rămăsese încremenit. Văduva nu-i aruncase nici măcar o privire. Cu mine, *candidatul*, avea ea ce avea. Auzise că mă aflu la Blajini și venise, cu gemenii ei sugari, cu ceilalți cinci copii care i se țineau de poale și cu calul cu urechile sfîrtecate, deci cu tot ce rămăsese de pe urma răposatului Mardare, să-mi spună ce avea pe inimă. *Ridică glasul și mă luă în tărbacă, întocmai ca pe unul de-ai lor... Da... Întocmai ca pe unul de-ai lor :*

— *Cine-o să-mi crească mie, mă, gemenii ăștia nenorociți ? Și pe ăștilalți cinci copilași cine-o să mi-i crească, mă ? Și de calul nostru cu urechile sfîrtecate*

*cine-o să aibă grijă? Tu, mă? Ai venit aici... Ai venit aici și ne-ai tulburat viața... Din pricina ta a murit Mardare al meu... Și-acum am auzit c-au mai murit și alții... Tot din pricina ta, mă, din pricina ta și din pricina comuniștilor tăi... Din pricina ta, mă, am rămas eu văduvă. Din pricina ta și a comuniștilor tăi au rămas orfani cei șapte copii ai mei... Cu ce-o să trăim noi, mă? A? Cu ce-o să trăim?...*

Țăranii din curte, ca și cei din șosea, auzind cum mă judecă văduva lui Mardare, vruseră să intre buluc în primărie peste noi *să audă tot ce mi se impută și, firește, să vadă și cum mă voi descurca. Dispăruse* — îmi dădeam bine de tot seama de asta — *din inimile lor și simpatia și antipatia pe care unii sau alții o aveau pentru mine și locul rămas gol fusese umplut, pînă la refuz, de curiozitate, numai de curiozitate. Trebuia... Dar ce anume trebuia să spun sau să fac nu știam. Și dacă nu știam, nu știam.*

În odaia în care mă aflam eu cu văduva, cu copiii lui Mardare și cu notarul plîngăreț sătenii nu cutezaseră să pătrundă, dar sălița era burdușită de ei, iar ferestrele aproape întunecate. Se înghesuiseră acolo mulți și acum erau om lîngă om, fiecare înălțîndu-se pe picioare, să audă cît mai bine, să vadă cît mai mult, ca să-și astîmpere deocamdată curiozitatea și, mai tîrziu, să aibă ce le spune și altora.

— *Pentru tine a murit, mă, Mardare al meu... Ca să fii tu deputat... Ca să fii tu deputat și ca să fie partidul vostru la putere... Spuneai, mai alaltăieri, că voi, comuniștii, o să ne aduceți fericirea... Cine*



*v-a cerut vouă să ne faceți fericiți? De ce nu ne-ați lăsat cu necazurile noastre? Că avem destule... Cine v-a chemat, mă, și cînd v-am cerut noi, oamenii de pe-aici, să ne faceți fericiți?*

Se îndesa în mine cu pîntecul ei bolnav și umflat și-și purta gemenii, care miroseau îngrozitor, pe sub nasul meu.

— *Cine ți-a cerut ție să ne faci fericiți? A? Cine ți-a cerut și cînd ți-a cerut?... Ne-ai adus moarte! Moarte!...*

De teamă să n-o întărît și mai mult nu spuneam nimic, stăteam nemișcat și lipit de perete, tăceam și parcă numai ochii îmi erau vii, clipeam des și inima îmi bătea repede în piept, dar inima nu mi-o vedea nimeni. *Asta era: inima nu mi-o vedea nimeni.* Mă simțeam nemaipomenit de nefericit și grozav de umilit, *îmi era silă de mine însumi și-mi părea rău că venisem pe lume.* Dacă pămîntul s-ar fi deschis sub picioarele mele, m-aș fi lăsat înghițit de viu, *fără nici o părere de rău... fără nici o părere de rău... fără nici o părere de rău...*

— *Moarte ne-ai adus!... Moarte!... Moarte!...*

Într-adevăr, le adusesem moarte, iar ea, în durerea care o stăpînea rostea cuvîntul *moarte* din ce în ce mai slab, din ce în ce mai încet, de zeci și zeci de ori, *pînă ce cuvîntul însuși se topi și muri pe buzele ei albe și uscate.* Îmi spusei: „Acum o să plîngă. Acum... Acum... Acum o să plîngă și-o să se ușureze."

Nu mă înșelai. O podidi de îndată plînsul. Atunci o apucai de umeri pe văduva lui Mardare și o dădui la o parte. (Nici în ziua aceea și nici mai tîrziu n-am

știut cum o cheamă.) Notarul o împinse ușurel de spate și o lăsă să se prăbușească pe un scaun cu rezemătoare, singurul de acest fel care se afla în odaia aceea. Copiii, nițeluș speriați, o înconjurară repede și se lipiră de ea, ca și cum ar fi vrut s-o apere de cine știe ce primejdie. Calul cu urechile sfîrtecate necheză ușor și bătu cu copita în prag. Gînjul smead își făcu loc pe lîngă el mîngîindu-l din treacăt pe coamă și ajunse lîngă mine.

— Motorul !... Motorul mașinii noastre s-a prăpădit de tot... Am rămas fără mașină tocmai acum cînd ne trebuia. Tocmai acum cînd aveam nevoie de ea ca de ochii din cap.

Mă depărtasem de peretele de care fusesem nevoit să stau lipit. Careva observă că sînt plin de var pe spinare și încercă să mă curețe.

— Cînd va fi să plecăm de aici o să împrumutăm niște cai.

— Caii, zise Gînjul smead, nici caii nu sînt de lepădat, dar cum o să colindăm noi mîine, cu caii, tot județul ?

— N-o să fie nevoie să colindăm chiar tot județul. O să fie destul dacă o să vizităm doar cîteva centre de votare.

Văduva lui Mardare plînse ce plînse și se potoli. Acum dormita. Din cînd în cînd însă icnea și tresărea. Atunci calul cu urechile sfîrtecate necheza ușor și izbea în prag cu copita. În ochi, calului i se zbătea durerea și deznădejdea.

Dîndu-și seama că nu mai au nici ce vedea, nici ce auzi, sătenii se mai răsfirară. Trecuseră mai bine de



două ceasuri de cînd vorbisem cu Oroș la telefon. Făgăduise să mă sune într-un sfert de ceas, cel mult într-o jumătate. (Întîrzia. Și întîrzierea mă silea să fac fel de fel de presupuneri, unele mai prăpăstioase decît altele. Și femeia aceasta, văduva lui Mardare, care mă socotea vinovat de moartea soțului ei !)

Cîteva femei — dintre care două îmbrăcate în negru — se strecurară sfioase pe lîngă cal, intrară în primărie și zgilțîind-o încetinel, o treziră pe văduva lui Mardare din somnolență.

— Hai, dadă, hai acasă, să le dăm copilașilor ceva să mănînce... Să le dăm ceva să mănînce și să-i culcăm că sînt sleiți bieții, de foame și de osteneală... De foame și de osteneală, de somn și de...

Acum văduva nu mai grăi nimic și nu încercă nici o împotrivire. Se lăsă ridicată de pe scaun și dusă, mai mult purtată pe sus. O singură dată dădu semne de neliniște : atunci cînd observă că nu mai ține în brațe gemenii. Îi căută cu ochi iscoditori și cînd îi văzu ținuți în brațe de altă femeie, sperietura care se scrîsese o clipă pe obrazul ei îi pieri. Calul cu urechile sfîrtecate le făcu loc. Alaiul ajunse în șosea. Calul se întoarse și se luă după el.

Pe Gînjul smead nu-l înduioșă nici văduva și nici copiii răposatului primar Mardare. *Se întîmplă multe pe lume, și bune și rele... Omul trebuie să aibe minte și să le înțeleagă pe toate așa cum sînt.*

În sfîrșit, sună telefonul. Ridicai receptorul, îl dusei la ureche și-auzii vocea lui Oroș. Era o voce veselă.

— Alo... Alo... Scuză-mă, tovarăşe, scuză-mă că te-am făcut să m-aştepţi cam mult.

Se juca cu cuvîntul „tovarăşe", cum s-ar fi jucat, bucuros şi grijuliu, cu o minge de aur. Îngăimai :

— Nu e cazul să te scuzi, tovarăşe Oroş, şi nici măcar să-mi dai lămuriri. Înţeleg. *Ai atîtea treburi.*

Oroş rîse în pîlnie.

— Treburi multe, multe... Dar ascultă... Fii atent la ce-ţi spun... Nu e nevoie să-ţi iei note, însă trebuie să ţii minte totul... Să ţii minte şi să aplici... Orice s-ar întîmpla... Orice s-ar întîmpla, în bine sau în rău, să ţii minte... să ţii minte şi să aplici... să aplici întocmai... întocmai...

— Da... da... N-avea nici o grijă, tovarăşe Oroş, nici o grijă... nici o grijă...

Le făcui semn Gînjului smead şi notarului plîngăcios să plece din odaie şi să-nchidă uşa pe dinafară...

*Lumea n-are margini...*
*Viaţa are margini...*
*Lumea n-are margini...*

Inspectorul general Alistar Mînzu, Mosorel Bărbuţă şi Zenovie Buşulenga chemaseră Bucureştii la telefon dintr-o comună din sudul judeţului — numită Poteraşi — şi dăduseră alarma :

„La Teliu alegerile sînt ca şi pierdute. În unele sate ţăranii au primit, nu se ştie de la cine, arme, şi în ziua alegerilor, adică miine, vor face uz de ele dacă nu vor fi lăsaţi să voteze pe cine vor vroi ei. Ar fi



bine — spuseseră — dacă s-ar lua urgent măsuri de prevedere."

Ce însemnau acestea ? Multe. Foarte multe. Oroş fusese întrebat de la Bucureşti :

— Îţi asumi răspunderea, tovarăşe Oroş ?

— Cu privire la ce ?

— Cu privire la o bună şi la o liniştită desfăşurare a alegerilor.

— Da, îmi iau răspunderea.

— Şi voturile ?

— Sper să avem majoritatea.

— Fără tămbălău ?

— Fără...

Oroş îmi atrăsese atenţia că, totuşi, lucrurile nu stăteau chiar aşa de simplu cum ar fi putut să pară. El era vesel şi optimist pentru că ştia şi ceea ce nu-mi comunicase mie şi pentru că avea încredere atît în oamenii lui cît şi în ştirile pe care aceştia i le aduseseră din judeţ. Se luase act de toate planurile duşmanilor şi se luase, pretutindeni, măsurile cerute de împrejurări. Erau bine cunoscuţi, de asemenea, toţi cei ce aveau arme pe lîngă casă, acum ascunse, dar care la nevoie... care la nevoie le puteau scoate de îndată la iveală. Dar, pentru orice eventualitate, cetăţenii aceştia vor fi dezarmaţi pînă la unul înainte de a apuca să se folosească de ele. În pădurea din marginea comunei Temeiu — aflase oare tovarăşul candidat întîmplarea ? — *a fost oprit de trei Gînji şoferul Neguţ care conducea cu mare viteză un camion. Ce fel de mărfuri avea şoferul Neguţ în camion ? Puşti, pistoale, gloanţe, ba chiar o*

*mitralieră veche, nemțească, bună încă de întrebuințat la o adică.*

După ce am închis telefonul l-am chemat înăuntru pe Gînjul smead și pe șoferul Dincă I. Dincă. În pofida celor afirmate de Gînjul smead, el, Dincă, demontase motorul, îl curățase de noroi, îl șterse și-l montase la loc.

— Vreți să știți dacă merge ?...

— Da. Vreau...

— Hai să vi-l arăt...

M-am dus după Gînjul smead și după șoferul Dincă în șosea. GAZ-ul fusese scos din groapa de marginea căreia se izbise cu botul, tras lîngă șanț, curățat de noroi, șters și făcut lună. Motorul duduia și zgîlția mașina de parcă tocmai atunci ar fi ieșit din fabrică.

— E nevoie să plecăm încotrova ?

— Deocomdată nu.

Gînjul smead zgîi ochii la mine.

— Cum adică ? De ce să rămînem aici ?

— Dar încotro ai dori dumneata să mergem ?

— Cum încotro ? La Temeiu... Să dăm de urma lui Neguț. Să aflăm ce ducea Neguț în camionul ăla păcătos.

— Arme ducea, îi spusei... *Arme și muniții.* Și-mi întării spusele adăugînd : *Numai arme și numai muniții, tovarășe Gînj.*

Gînjul smead crezu că glumesc.

— Dar de unde știi dumneata ?

— De la tovarășul Oroș. Mi-a comunicat tovarășul Oroș prin telefon...



— Și tovarășul Oroș... Tovarășul Oroș de unde știa ?

Gînjului smead tot nu-i venea să creadă.

— De la cei trei Gînji care l-au oprit pe Neguț în pădurea de lîngă Temeiu și au cercetat, ca să zic așa, tot conținutul camionului. Adică nu... Nu de la cei trei Gînji, ci *de la unul singur. De la acela care s-a dus la cel mai apropiat post telefonic și i-a dat știrea.* Ceilalți doi au rămas să-l păzească pe Neguț — care acum e legat fedeleș — și să păzească armele, munițiile, camionul...

— Și dacă cei doi Gînji rămași cu Neguț în pădure vor fi atacați ?

— Se vor apăra. Au asupra lor tot ce le trebuie, ca și dumneata.

Împreună cu notarul scund și cu sătenii aleși ori însărcinați mai dinainte să se ocupe de alegeri vizitai clădirea școlii care era destinată să fie a doua zi, din zori și pînă noaptea tîrziu, *locul de vot.* Totul era rînduit cum nu se poate mai bine. Masa unde urma să stea comisia și președintele ei, cabinele, urna... Mă arătai mulțumit și-l întrebai în glumă pe notar :

— Și ciomagul ? Ciomagul cu care vor fi ciomăgiți alegătorii care nu-mi vor da votul ?... Unde l-ați ascuns ?

Notarul mărunțel roși pînă în vîrful orechilor și-mi mărturisi :

— N-avem nici un ciomag, tovarășe candidat, n-avem nici un ciomag ! Ni s-a spus că alegerile se

vor face fără ciomege și noi am crezut. Și chiar cred că așa trebuie să fie făcute alegerile, fără ciomege...

Gînjul smead se trase puternic de mustață și rîse:

— N-avem. Într-adevăr, tovarășe candidat, dacă spunem că n-avem, apoi trebuie să știți c-așa e, n-avem. Dar poate, totuși, mîine vom avea nevoie de unul, de unul singur...

# CAPITOLUL XIV

Tot satul era afundat în întuneric. Nici o lumină. La cîrciumă întîi fuseseră lăsate obloanele, pe urmă fusese închisă și zăvorîtă și ușa. De nicăieri nu se vedea luna. Și acum nu se mai vedeau nici stelele. După scăpătatul soarelui, cerul se acoperise cu strășnicie iarăși cu nori groși, de la zare la zare, și iarăși începuse să bată cu strășnicie vîntul.

*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*

Mă aflam pe prispa primăriei, stăteam aproape nemișcat, și fumam. Iar lîngă mine se găseau și fumau și ei, șoferul Dincă și Gînjul smead. Din cînd în cînd auzeam strigăte tari la marginea satului :

— Care ești acolo, mă ?

— Om bun, om bun... om...

Străjile își făceau pe deplin datoria. Vegheau drumurile, vegheau potecile și vegheau mai ales *localul de vot*, școala care o zi întreagă avea să joace acest

rol și de ale cărei uși, ferestre sau ziduri acum, noaptea, nimeni nu avea voie să se apropie.

— Care ești, mă ?

— Om bun... Om bun... om...

— Păi dacă ești om bun de ce dai bir cu fugiții ?

Răsună o împușcătură. Pe urmă încă una și încă una... După aceea totul se liniști. Nu mai auzirăm oameni nici vorbind, nici strigînd ci numai niște cîini speriați care lătrau pe undeva, pe la marginea satului.

Ce ciudat lucru și glasul ! Glasurile oamenilor nu se asemuie unul cu altul... Și nici glasurile cîinilor nu se asemuie unul cu altul. Unii cîini lătrau gros, ca niște veritabili bași, alții potrivit, alții subțire, subțire de tot. De lătrăturile acestora îți venea să și rîzi...

— Ce-o fi fost cu împușcăturile astea ?

— Nimic. Glumesc băieții care fac paza satului și a localului de vot. Au și ei în mîini niște arme... Au și ei niște gloanțe... Se distrează, trag, deși au ordin să nu tragă decît la nevoie.

— Și vocile ? Ale cui să fie vocile ?

— Sînt tot ale lor. Unii întreabă. Alții răspund. Și după aceea își descarcă armele în sus. Trag în nori. Trag în ploaie. Sperie cîinii... Încolo... Încolo, tovarășe candidat, află că pe aici, prin partea locului, sătenii nu se tem de împușcături. Nici nu sînt doi ani de cînd a trecut războiul peste noi. Atunci oamenii au auzit și tunurile, nu numai puștile și mitralierele... Puștile și mitralierele. Mitralierele... Automatele și brandurile... Cîte și mai cîte, toate armele...



Ce era adevărat, era adevărat. *Războiul ne învățase pe toți cu viața și cu moartea. Ne învățase mai ales cu moartea.* Numai cu cîteva ore înainte Gînjul smead, în pădure, apărîndu-și viața și apărînd în același timp și viața mea și a șoferului Dincă I. Dincă, omorîse doi oameni. Îi omorîse aruncînd din șanțul șoselei asupra lor o grenadă *Kisser*. (Grenada *Kisser* e frumoasă. Gingașă și frumoasă ca o bijuterie. Poartă în miezul ei sămînța morții. *Sămînța morții ? Nu. Grenada Kisser — frumoasa și gingașa grenadă Kisser — poartă în miezul ei însăși moartea... Însăși moartea... Însăși moartea...*

Ce curios !... Trecuseră mai mult de zece ore de la uciderea celor doi hoți care ne ieșiseră în cale să ne jefuiască și nici eu nici Gînjul smead nu găsisem timp — ori poate nu găsisem nimerit — să vorbim despre ei. Eu mă ascunsesem în șanț, șoferul Dincă se adăpostise și el tot în șanț, iar Gînjul smead aruncase grenada într-un tufiș. Cei doi tîlhari muriseră de îndată, *unul murise tăcînd iar celălalt scîncind puțin, aproape ca un copil care mai vrea un strop de țiță caldă.*

Ploua. Ploua năprasnic și vîntul șuiera și mai năprasnic decît ploaia.

După ce ne-am asigurat că nu mai era nici o primejdie pentru viața noastră, ne-am ridicat din șanț și, așa cum ne găseam, plini de apă și de noroi, ne-am dus la tufișul în care Gînjul aruncase grenada și ne-am uitat la morți. *Ne-am uitat la morți și atît. N-am strigat, n-am plîns și nici măcar nu ne-a părut rău că unul din noi îi omorîse. Da. Ne-am uitat*

*la ei și* atît. Pe urmă i-am lăsat în ploaie și-am plecat. I-am lăsat singuri în ploaie. *Morților însă, ori sînt lăsați în ploaie, ori sînt trași de picioare și puși undeva la adăpost, le este tot una... tot una... tot una... Morții rămîn morți. Și atîta. Numai atîta...*

— Ce altceva puteam face ? Ce altceva ?

Vîntul se năpusti iarăși, de parcă ar fi fost turbat, asupra salcîmilor goi și negri, asupra gardurilor, asupra caselor, asupra a tot ceea ce exista deasupra pămîntului. Ploaia se mai înteți și ea și începu să răpăie și să ne izbească. Cum prispa pe care ne găseam, a primăriei, nu ne oferea un bun adăpost, renunțarăm la plăcerea de a respira adînc aerul curat, umed și rece al nopții și intrarăm în primărie. Notarul mărunțel și plîngăreț, cu o cergă în cap, veni din vecini și ne aduse o ploscă plină cu vin și o turtă neagră, durdulie, frămîntată la repezeală și coaptă, la o și mai mare repezeală, în spuză.

— Să mă iertați, tovarăși, dar pentru astă seară, deși am știut din vreme că o să veniți, nu am fost în stare să vă asigur o masă mai suculentă. Moartea atît de tragică a tovarășului Mardare ne-a încurcat socotelile. Tovarășul Mardare le știa pe toate, tovarășul Mardare le cunoștea pe toate, tovarășul Mardare se pricepea cum să le ducă la bun capăt pe toate, tovarășul Mardare...

Gînjului smead îi sări țandăra :

— Îmi pare rău că tovarășul Mardare a murit și-mi pare rău mai ales că a murit cum a murit. Și-mi mai pare rău că murind a lăsat în urma lui



nevastă și copii... *Mulți copii, dar voi, acum după moartea lui, vorbiți despre el de parcă mortul ar fi fost — pe cînd trăia — buricul pămîntului... Nici un om, tovarășe, nici un om nu e buricul pămîntului, și dacă niciunul nu e buricul pămîntului de ce se găsesc atîția care-și închipuie că sînt ? Primarul Mardare a murit. A murit așa cum a murit și satul l-a îngropat așa cum l-a-ngropat. Gata ! Isprăviți odată ! Isprăviți odată cu mortul Mardare. Căutați-vă alt primar, tot atît de bun ca mortul Mardare, ori și mai bun decît mortul Mardare.*

Notarul mărunt și plîngăreț scînci :

— N-o să-l găsim atît de ușor cum crezi dumneata, tovarășe Gînj. Oamenii buni... Oamenii buni sînt rari... rari de tot...

Gînjul smead se încruntă la el :

— Noi de aceea am venit la putere, domnule, *ca oamenii buni să nu mai fie rari, ca toți oamenii să fie buni. Toți... Toți...*

Notarul își lăsă glasul plîngăcios de-o parte, se ridică pe vîrfurile pantofilor și-l luă la trei-păzește pe Gînj :

— Dar dumneata... *Dumneata care vrei să faci ca toți oamenii să devină buni, n-ai putea să începi chiar cu dumneata ?* De ce ești atît de rău ? Și de ce pari atît de otrăvit ori de cîte ori vorbește careva cu dumneata ?

Gînjul smead, luat prin surprindere, cu cuvinte atît de dure, zise descumpănit și oarecum chiar nedumerit :

— Cum adică ? *Eu... Nu sînt eu bun ? De ce n-aș fi eu bun ? Unde vezi dumneata că eu sînt rău ?*

— Dacă ai fi fost om bun, azi dimineață, *acolo, la marginea pădurii... Acolo la marginea pădurii n-ai fi omorît om...* Adică n-ai fi omorît oameni... Pentru că, după cît auzii, nu un om, ci doi oameni ai omorît dintr-o lovitură.. Dintr-o singură lovitură, tovarășe, ai ridicat două vieți.

Gînjul smead, care așteptase să fie învinuit de altceva, începu să rîdă :

— Cum să fiu *bun ?* Ce înțelegi dumneata prin *bun ? Adică să mă fi lăsat ucis de bandiții ăia... Bandiții aceia au vrut să ne omoare pe toți trei, pe mine, pe șofer, pe candidat. Cum poți să fii „bun" cu asemenea nemernici ?*

Notarul nu găsi argumente. Se ghemui și se înfășură și mai strîns în cerga cu care venise. Stîrcit lîngă perete păru și mai mărunt, și mai puțin la trup decît era în realitate.

— De ! Greu să ne înțelegem... *Eu visam o lume în care...*

— *O lume în care să umble cîinii cu covrigii în coadă.* O asemenea lume, *domnule* notar, o asemenea lume *astăzi* nu mai există nici în cărți. Iar în realitate o să existe foarte tîrziu ori, cine știe, s-ar putea ca o asemenea lume — rîvnită de toți, visată de toți — să nu existe niciodată... niciodată...

Împărții pîinea și vinul în trei, pîinea frîngînd-o și vinul turnîndu-l în niște cănuțe de tinichea care miroseau puteric, înțepător, a cocleală. Mîncarăm, băurăm, ne simțirăm bine. Noaptea neagră ca păcura



atîrna deasupra satului, ploaia se năruia de sus necontenit, iar vîntul... Vîntul își încerca mereu puterile șuierînd printre arborii negri și goi, printre garduri, printre colibe. În tăcerea care se lăsase și care era prielnică dușmanului ce începuse a ne da tîrcoale, sună telefonul. Crezînd că mă cheamă Oroș pentru a-mi comunica niscaiva noutăți, ridicai receptorul și-l dusei a ureche, Nu mă chema nimeni. Auzii totuși pe fir două gasuri îndpărtate :

— Alo-alo. Tu ești, Niță ?

— Eu, mă.

— Pe la voi ce se aude ?

— Bine, bine. Dar pe la voi ?

— Plouă... Plouă cu găleata.

Vocile se depărtară și se stinseră. Îl întrebai pe notar :

— S-ar putea să ne faci rost și de o rogojină ? Numai pentru noaptea asta. Plătesc.

Notarul își descreți fruntea și rîse, ba chiar chicoti :

— Rogojină ? De unde să vă găsim noi acum, noaptea, și încă pe o ploaie ca asta, o rogojină nouă, zic *nouă* pentru că nici nu-mi închipui că doriți să dormiți pe o rogojină alta decît nouă și nu pe una veche plină de purici ori, poate — ferească Dumnezeu — chiar de păduchi ?

— Nu mă gîndisem la o rogojină nouă, ci numai la una care să fie curată... Atîta mi-ar ajunge...

— Apăi tot una este, *tovarășe deputat.*

Gînjul smead se strîmbă :

— De ce-i zici deputat ? Încă nu este...

— Va fi. *Mîine seară va fi.*

— Dacă va cîștiga alegerile, va fi.

— Ai îndoieli ?

— De ce n-aș avea ? Dușmanii n-au adormit și greutățile n-au dispărut. Dimpotrivă, mi se pare că în ultimele trei-patru zile s-au înmulțit...

Atîrnată de perete, între ferestre, lampa lumina slab odaia, ploaia răpăia pe prispă și pe acoperiș, vîntul chinuia arborii. Noapte zbuciumată și neagră ; era tocmai bună de dormit și tocmai bună de visat... De visat... De visat ce fel de vise ?... Dacă era vorba de visat vise urîte, mai bine lipsă... mai bine lipsă...

Îmi scosei bocancii din picioare, rămăsei numai în ciorapi — o pereche de ciorapi groși, de lînă, împletiți cu mîna și cu un singur cîrlig — și parcă răsuflai mai ușurat. Mă dezbrăcai de vechea-mi haină de piele, care aproape că se jerpelise, o întinsei pe jos, lîngă perete, mă culcai pe ea, mă strînsei pînă îmi dusei genunchii la gură. Mă făcui, cu alte cuvinte, covrig.

— *Cîine, fă-te covrig...*

— *M-am făcut...*

— *Omule, fă-te covrig...*

— *M-am făcut...*

— *Cîine, te supără puricii ?...*

— *Mă supără...*

— *Atunci e bine,* zise Dumnezeu.

— *De ce să fie bine ?* întrebă cîinele.

— *De-aia,* răspunse Dumnezeu.

— *De ce să fie bine ?* întrebai și eu.



— *De-aia,* răspunse Dumnezeu.

Gînjul smead își număra *Kisserele.*

— Mai ai ? îl întrebai.

— De ce să n-am ? Am luat destule. Și n-am aruncat decît una. A ? Nu cumva am aruncat două ?... Mi se pare c-am aruncat două... două...

— Nu, n-ai aruncat decît una.

— Să fie adevărat ?

— Dar te asigur, zisei, te asigur că am fost foarte atent și că n-ai aruncat decît una singură.

Gînjul smead se umflă în pene. În timpul zilei, după aruncarea grenadei — adică după omorîrea celor doi hoțomani din Brodina — mai încercase de cîteva ori să se umfle-n pene, însă i-o retezasem. Acum îl lăsai să se desfășoare.

— Da... Așa e — conveni el să-mi răspundă — o singură grenadă am aruncat și-am și scos din luptă doi inamici... Cu cîte *Kissere* am asupra mea aș putea să scot din luptă un regiment... Un regiment... Un regiment de răufăcători...

Notarul mi-o luă înainte cu rîsul :

— Da, s-ar putea, cu condiția ca regimentul acela să fie fără arme și alcătuit numai din nătăfleți...

— *Ai-ai...*

— *Au-au...*

— *Ai-ai...*

De ce le-o fi plăcînd oamenilor să ucidă oameni ? Și după ce ucid, de ce le-o fi plăcînd să se laude cu faptele lor, cu *aceste fapte — ca să nu mai zicem*

*crime — ale lor?* Îmi amintii de văduva lui Mardare. Întrebai :

— Mai știi ceva de văduva lui Mardare, tovarășe notar ?

— De unde să știu !... Socotesc c-au dus-o la ea acasă și c-o păzesc, în starea în care se găsește să nu facă vreo prostie.

— Ce fel de prostie ar putea să facă ?

— Să-și omoare copiii de teamă că n-o să aibă cu ce să-i crească. *S-a mai văzut.* Să-i adoarmă, să-i sărute adormiți și pe urmă să-i omoare în somn cu toporul. Cum vă spuneam mai înainte : *s-a mai văzut.*

Multe se petrecuseră și se mai petreceau pe lume. Multe se văzuseră și se mai vedeau. Multe, mai ales, *aveau să se vadă.*

Gînjul smead așează săculețul cu grenade *Kisser* într-un colț, mai la fereală, pe urmă se culcă și se ghemui și el lîngă zid cu capul lîngă săculeț. Șoferul Dincă făcuse rost — nu voise să spună de unde — de niște țigări, răsucite din tutun negru cu gust aspru și cu fum ascuțit, asemuindu-se oarecum cu fumul ardeiului. Ne blagoslovise și pe noi cu cîte două-trei. Și acum fumam toți, ca șerpii, iar odaia friguroasă în care ne găseam devenise aproape înăbușitoare. Notarul mărunțel își strînse gheba și mai mult în jurul trupului. (Era o ghebă făcută din postav țărănesc bine bătut în piuă, îndesat și devenit astfel impermeabil.)

— Acum, ne spuse tuturor, acum eu mă duc spre casă. Mă duc spre casă pentru că vreau să dorm și pentru că mă mai așteaptă și nevasta. Iar pe lîngă



nevastă mă mai așteaptă și copiii. Pînă nu mă văd acasă, descălțat și dezbrăcat, culcat în pat, la mine acasă nimeni nu doarme.

Mai venisem, de cînd cu alegerile, de două sau de trei ori în Blajini și de fiecare dată îl văzusem pe notar fără să-i dau vreo importanță. Era mărunțel, se înduioșa și plîngea repede și aflasem că-l cheamă Steriu... Nat Steriu. Acum aflam că are nevastă și copii. Îl întrebai :

— Și cam cîți copii te așteaptă pe dumneata acasă, tovarășe notar ?

— Numai șapte...

Își tuguie buzele. Tot mai avea poftă de vorbă.

— Cînd eram tînăr — zise — cînd eram tînăr și frumos mă-ndrăgostisem de-o fată. Și tot de fata aceea se-ndrăgostise și răposatul Mardare. *Fata,* după ce a stat mai bine de un an în cumpănă, *l-a ales pe el...* Era mai bine zidit decît mine, mai arătos, mai vînjos. Poate și mai deștept. Acum... Acum nevasta lui Mardare a rămas văduvă... *Cînd sîntem tineri toți sîntem frumoși. După aceea, încet-încet, devenim bătrîni... Devenim bătrîni și ne urîțim. Și pe urmă, după ce devenim bătrîni și ne urîțim, murim... Și după ce murim, un timp ne mai țin minte ai noștri, ne mai țin minte și alții... Și pe urmă ne uită cu toții...* S-o vezi dumneata de-acum într-o jumătate de an pe văduva lui Mardare. O să muncească, o să zîmbească, o să rîdă... Și peste cîțiva ani, o să-nceapă să-și mărite fetele, o să-nceapă să-și însoare băieții... O s-o vezi jucînd la nuntă cu zăvelca prinsă-n brîu... E-he-he... E-he-he... Viață și moarte... Moarte și viață...

Își strînse iarăși aspra-i ghebă în jurul trupului, ne ură noapte bună și plecă. Din prag se întoarse și ne spuse :

— Mîine viu în zori... N-aveți nici o grijă. Viu chiar în zori... Chiar în zori... Orice s-ar întîmpla peste noapte, eu mă întorc în zori.

Șoferul Dincă se ridică, se duse după el, zăvorî ușa și suflă în lampă. Trei sau patru săteni care făceau de pază și stăteau culcați pe prispa primăriei vorbiră între ei aproape toată noaptea. Vorbele și rîsetele lor, ropotul ploii, șuierul vîntului, împușcăturile care răsunau cînd într-o parte cînd în alta, pe la marginea satului, mă împiedecară să dorm adînc. Îmi trecui noaptea între ațipiri și treziri, ceea ce mă osteni mai mult decît dacă n-aș fi dormit de loc. Carnea îmi îngheță și mă duru, iar oasele, care păstrau în miezul lor vechi urme de reumatism, mă chinuiră îndelung...

*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*

Sătenii care rămăseseră la primărie, să-și petreacă noaptea alături de mine și se culcaseră pe lîngă pereți, adormiseră. Prin somn, unii suspinau dulce și ușor, alții scrîșneau din dinți, icneau ori bombăneau. Gînjul smead, mai crîncen decît toți, bolborosea printre buze numele prefectului Bușulenga și-l înjura în așa fel că, ascultîndu-l, mie care nu mă speriam de cuvinte, mi se făcuse părul măciucă. Nepăsîndu-i de ceea ce făceau ori nu făceau oamenii, vîntul alerga pe



uliți, se strecura printre case și acareturi, șuiera, vuia, sucea și răsucea copacii și învălmășea firele groase ale ploii năprasnice care nu mai contenea. Privind-o pe fereastră ai fi putut spune fără să greșești prea mult că așa trebuie să fi arătat ploaia care a potopit cîndva pămîntul și i-a dat prilej lui Noe să adune, în arca lui, cîte o pereche, dacă nu mai multe, din toate dobitoacele care viețuiau atunci pe lume.

Toate aceste sunete aspre, dure sau dulci se împleteau cu altele și împovărau noaptea cu un aer straniu, neliniștitor.

Cum stăteam cu urechile la pîndă, auzii că, prin apropiere — poate la cîrciumă — răsună un oblon trîntit. Gînjul smead care, ca toți ceilalți Gînji, avea somn de iepure, se trezi, se frecă la ochi să se dezmeticească repede și bine, și mă întrebă pe șoptite :

— Dormi, tovarășe ?

Trupul meu era grozav de obosit și poate că tot atît de obosit, dacă nu chiar mai mult, îmi era și spiritul. Nu aveam poftă de vorbă, nu aveam poftă de nimic, așa că mă prefăcui că dorm și nu-i răspunsei. Dezamăgit că nu are cu cine schimba măcar cîteva cuvinte, Gînjul smead căscă — îi auzii fălcile trosnind — și rămase un timp nemișcat. Ascultă, ca și mine, ropotul barbar al ploii și vaietul sălbatic al vîntului, apoi se ridică și ferindu-se să nu calce pe careva dintre cei adormiți își dibui drum pînă la fereastră. Ajuns aci scăpără un chibrit și aprinse lampa. Odaia se umplu de lumină. (Era o lumină puțină, săracă și gălbuie.) Sătenii culcați pe lîngă ziduri se treziră, căscară și ei și își întinseră zgomotos oasele, care

le pîrîiră și le trosniră, iar după ce se scuturară cu totul de somn se apucară să fumeze. Fumau cu toții tutun negru, tare, amestecat cu frunze de floarea-soarelui uscate și tocate mărunt, cu miros ascuțit care ustura ochii și-i silea să clipească des și să lăcrimeze. Trezindu-se și ei, paznicii de pe prispă veniră în odaie și ni se plînseră că au tremurat de frig toată noaptea, sfîrșind prin a ne da să înțelegem că ar dori să le dăruim țigări. Gînjul smead îi privi în față însă de auzit se prefăcu a nu-i auzi. Ceilalți își lăsară nasurile în jos și tăcură. Paznicii își repetară cererea, de data asta deschis :

— Vrem și noi să fumăm... Sîntem și noi fumători și nu e drept ca voi să fumați iar noi să ne înghițim scuipatul de poftă.

Un sătean le răspunse :

— Tutun !... *Cine ar putea să aibă, aici și acum, tutun de dat ? Candidatul... Numai candidatul...*

Oftă, oftă, și după ce i se păru că s-a săturat de oftat adăugă :

— Altădată, cînd veneau pe aici *cu ocazia alegerilor,* candidații ne dădeau *pentru voturile noastre,* nu numai *tutun,* cîte cinci-șase pachete de om, ci și rachiu. Ne dădeau să bem rachiu cu vedrele pe socoteala lor pînă amețeam și ajungeam să plecăm către case în patru labe... Da... Da... *În patru labe...* Acum !... Acum nici tu tutun, nici tu rachiu, de mîncare nici nu mai pomenesc... Numai vorbe... Vorbe goale și atît... *Și atît...*

În pofida aluziilor care se rosteau cu privire la mine, îmi îngroșai obrazul și-mi aprinsei și eu o țigară. După ce supsei adînc în piept două-trei fumuri, zisei :



— Acum !... Acum candidatul nu vă poate dărui nimic... Nimic. *Nici măcar vorbe goale...* Și nu vă pot dărui nici vorbe goale pentru că asemenea vorbe nu se găsesc la noi... Și dacă nu se găsesc, nu se găsesc... De unde dar să le iau ?

Rîsei singur de gluma pe care o spusei și odată cu mine rîseră toți cei ce se aflau acolo. Tăcurăm. Apoi îmi adusei aminte că paznicii care își petrecuseră noaptea pe prispă ceruseră țigări și le așteptau încă, ba chiar cu îndîrjire. Mai aveam la mine țigări. Le dădui patru pachete, cîte unul de căciulă. Țigările mele erau țigări scumpe, moi, cu fumul catifelat. Ei le fumau — le căpătaseră doar pe degeaba — însă se vedea cît de colo că nu le prea plăceau... că nu le prea plăceau...

— Ce țigări sînt astea dacă atunci cînd le fumez nu mă ustură nici cerul gurii, nici limba, nici buzele ? A ?! Ce țigări sînt astea ?

— Țigări, zisei, dar nu ca toate țigările.

— Țigări *pentru bolnavi. Astea nu pot fi decît țigări pentru bolnavi sau pentru cucoane...*

Rîdeau de țigările mele, declarau că n-au nici un gust, dar de fumat le fumau cu mult nesaț.

Geamul se aburi puțin. Nu era nevoie să mă uit la ceas ca să știu că nu mai e chiar atît de mult pînă la ziuă. Peste o scurtă trecere de vreme — poate o jumătate de ceas, poate ceva mai mult — odaia scundă în care ne aflam se umpluse atît de mult de fum încît abia se mai putea trăi în ea. Aerul acru,

iute și îmbîcsit îmi apăsa pieptul. Mă sculai, deschisei ușa și mă dusei afară, pe prispă. Aerul proaspăt, umed și rece, mă învioră îndată. Mă spălai pe mîini și pe obraz cu apă de ploaie și parcă întinerii. Da. *Parcă întinerii. Parcă mă născui a doua oară...* Gîndul acesta mă arse ca un fier înroșit. Cineva mă întrebase odată :

— Ai vrea să te mai naști a doua oară ?

— Nu, răspunsesem. Nu. O dată ajunge.

Acum paznicii care veniseră iarăși pe prispă fumau și dîrdîiau de frig. Fumul nu-i încălzea. Le mai dăruii țigări. Întinzînd mîinile prin întunericul care se mai subțiase le primiseră, însă de mulțumit nici unul nu se gîndise să-mi mulțumească. De altfel știam că orice le-aș fi dat nu și-ar fi arătat mulțumirea în vreun chip oarecare. Pe de o parte pentru că nu le intra în obicei, pe de alta pentru că eu eram *obligatul* lor : *candidam la ei, la Teliu pentru un loc de deputat în Parlamentul țării, iar ei se hotărîseră să-mi dea voturile lor, ori să nu mi le dea, n-aveam cum să știu și, de fapt, acum, nici nu mai voiam să știu... da... nu mai voiam să știu...*

*Paznicii stăteau ghemuiți pe prispă, pe vine, lîngă perete, dîrdîiau. Vîntul învălmășea ploaia, alerga prin sat și pe deasupra satului, alerga pe cîmp și pe deasupra cîmpului. Alerga. Alerga.*

*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*

Aerul din primărie era tot greu, tot îmbîcsit, tot acru. Îmi potrivii hainele pe mine și mă ciucii și eu



pe prispă lîngă țărani. La început simții că mă dor genunchii și că mă doare și carnea — toată carnea trupului — curînd însă mă obișnuii și chiar îmi plăcu. (Așa stătusem și eu, pe cînd trăiam la noi, la Omida, pe lunga, îngusta și săraca Vale a Călmățuiului, așa stătuse o viață de om tata și tot așa stătuseră bunicii și străbunicii mei... Pe unde trăiseră ? Cît trăiseră ? Unde se aflau mormintele lor ? În cimitir sub deal... Acolo unde ne vom odihni și noi... Acolo unde și noi ne vom schimba în țărînă...)

— Ce urgie ! spuse unul. Ce urgie, *domnule !* De mulți ani n-am mai pomenit asemenea urgie de ploi. Mă mir că n-a putrezit pămîntul de atîta apă ! *Mă mir că de atîta apă n-a putrezit pămîntul !*

Altul rîse și zise :

— Pămîntul !... Cum o să putrezească ? Pămîntul nu putrezește. *Orice s-ar întîmpla, pămîntul nu putrezește. Pămîntul nu putrezește pentru că nu moare. Pămîntul e nemuritor. E nemuritor... Asta e puterea pămîntului, că nu moare...*

De cîte ori nu auzisem eu cuvinte ca acestea ? De mii și mii de ori. De cînd deschisesem ochii pe lume și începusem să pricep înțelesul cuvintelor.

— Pămîntul e nemuritor. Banii ! Banii poți să-i ai și poți să nu-i mai ai. Banii poți să-i risipești, să-i pierzi, să ți-i fure careva, să-i depui la o bancă și banca aceea să dea faliment ! Banii poți să-i pierzi în diferite feluri iar vitele... vitele pot muri. Pot fi furate. Îmbătrînesc și-și pierd valoarea. Casele pot arde, ori le poate dărîma cutremurul, oricum se în-

vechesc şi-şi pierd din valoare... *Dar pămîntul ! E-he ! Cu pămîntul e altceva. Pămîntul e nepieritor...*

*Goana ţăranilor după pămînt,*
*setea,*
*foamea lor de pămînt...*
*1907...*
*Sînge...*
*Pentru pămînt.*
*Flăcări.*
*Pentru pămînt.*
*Fum.*
*Pentru pămînt.*
*Moarte.*
*Pentru pămînt.*

În primăvara care trecuse, cu ce elan, cu ce foame şi cu ce sete şi cu cîtă îndîrjire se repeziseră ţăranii asupra conacelor boiereşti !

*Pămîntul...*
*Pămîntul...*
*— A sosit ziua în care*
*putem pune stăpînire pe pămînt.*
*— Acum pămîntul nu mai este*
*al moşierilor.*
*— Acum pămîntul e al nostru.*
*— Al nostru.*
*— Al nostru pe vecie.*
*— Pe vecie.*

Vîntul învălmăşea tot mai mult şi cu tot mai multă violenţă firele groase şi dese ale ploii. Vuia. Şi răsucea copacii.



Paznicii stăteau ciuciţi lîngă mine pe prispa primăriei. Fumau. Şi ascultau ca şi mine ropotul ploii şi vaietul dureros al vîntului. Se aflau patru ţărani acolo, pe prispă, *patru bărbaţi şi cu mine cinci.* Cutezai să spun :

— Acum aveţi pămînt. Iată, a trecut un an de cînd aţi primit pămînt...

— Avem, murmură unul cu gura acră, tocmai aşa cum ai spus dumneata, unii mai mult, alţii mai puţin, dar avem. Acum avem pămînt. Ce e adevărat, e adevărat. Acum avem pămînt.

Nici o satisfacţie în glasul lui, nici un semn de bucurie, nici unul, nici unul...

— Şi cu mulţumirea... Cu mulţumirea cum staţi ? *Sînteţi ori nu sînteţi mulţumiţi ? Aş vrea să ştiu, aşa, pentru mine... numai pentru mine...*

Îmi răspunse înţepat altul :

— Care mulţumire ? De care mulţumire vorbeşti dumneata ? Vorbeşte-ne mai limpede, ca să putem înţelege.

— *Păi, faptul că vi s-a dat pămînt nu v-a adus nici o mulţumire ? Nici una ? Chiar nici una ?*

Aruncară mucurile ţigărilor în ploaie. Mă uitai prin întuneric la chipurile lor. Nu le văzui şi nici nu era nevoie să le văd. Le ştiam slabe, aproape uscate, negricioase. Şi mai ştiam că şi acum chipurile lor erau tot aspre, tot încruntate. Cu întrebarea mea le răscolisem inimile... da... le răscolisem inimile...

— Împroprietărirea asta... a venit... a venit tîrziu... A venit chiar prea tîrziu. *Iar pentru noi, oamenii să-*

*raci, mai bine n-ar fi venit. Este adevărat că pămîntul nu putrezește și că este nepieritor, dar ce folos ai de pe urma lui dacă nu-l muncești, dacă n-ai cu ce să-l muncești ? Dacă n-ai cu ce să muncești pămîntul este ca și cum n-ai avea pămînt... Așa că... așa că vezi dumneata cum stăm cu pămîntul. Și dacă așa stăm cu pămîntul, cui am avea a aduce vreo mulțumire și pentru ce ?*

Poate că dacă mi-aș fi scormonit mai adînc mintea m-aș fi priceput să-i răspund. Nu mi-am scormonit-o. Pentru că deși abia mă trezisem, mă cuprinsese iarăși o adîncă osteneală. Eram pe jumătate sleit, toropit. Tăcui. Tăcui îndelung — și respectîndu-mi poate tăcerea — tăcură și cei patru țărani de pe prispa primăriei. Ascultarăm cu toții ploaia.

*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*

Așteptarăm să vină zorile. Veniră încet, dar veniră. În sfîrșit, începu să se lumineze de ziuă. Sătenii întoarseră capul spre mine și mă priviră. Mă priviră, mă priviră de parcă pînă atunci nu m-ar mai fi văzut niciodată, ceea ce nu era de loc adevărat.

Nu știu ce-au citit ori n-au citit ei prin fumuriul zorilor pe obrazul meu, însă mă pomenii că unul dintre ei îmi spuse :

— Acum, dumneata nu-ți face inimă rea dacă vezi și dacă auzi și ceea ce nu ți-ar plăcea nici să vezi și nici să auzi. *Mai vorbim și noi. Ne mai răcorim, că tare am fost necăjiți și... și mai sîntem... Și-o să mai fim cine știe cît timp de acum înainte... Pentru că, tovarășe, să nu cumva să-ți închipui că prin simpla venire la putere a comuniștilor țara a și devenit fericită, oamenii au și fost scutiți de lipsuri, de dureri, de necazuri. O asemenea socoteală ar fi greșită, ar fi chiar foarte greșită...*

Nimeni nu-mi cerea să mă scuz dar, cum într-o oarecare măsură mă simțeam totuși cu musca pe căciulă, spusei :

— Niciodată și nicăieri eu, unul, nu am lăsat să se înțeleagă și cu atît mai puțin nu am spus direct că prin *venirea noastră la putere am și schimbat fața țării, am și adus dreptatea, bunăstarea, fericirea. N-am spus niciodată așa ceva și nici nu am de gînd s-o spun. Știu doar că drumul pe care am început a merge e lung și greu. Și mai știu că-l vom străbate cu multă muncă, cu multă sudoare și poate chiar și cu sînge.*

Sătenii îmi rîseră în nas :

— Noi te-am auzit cînd ai vorbit aici, la Blajini, am aflat ce-ai mai vorbit și prin alte sate, știm și ce-ai spus la Teliu, că vorba, tovarășe, umblă din gură în gură iar la vremuri ca acestea umblă și repede... *Află, deci, află dacă nu știi, că de cînd voi, comuniștii, ați ieșit din pușcării și ați scos capul în lume, țara stă cu ochii pe voi, să vadă ce faceți și stă cu urechile ciulite, să audă ce spuneți. Așadar, țara are ochi, milioane de ochi și are și urechi, milioane de urechi. Cu voia sau fără voia dumneavoastră, țara vede tot, țara aude tot.*

Îmi aprinsei iarăşi o ţigară. Nervii abia mă mai ţineau. Ţăranii ciuciţi pe prispă socotiră că am fost pus în încurcătură. Se uitară unul la altul şi hotărîră pe tăcute să nu mă cruţe... să nu mă cruţe de loc.

— *Ţara vede tot şi aude tot. Ţara are şi cap. După ce vede tot şi după ce aude tot, ţara judecă. Şi să vă ferească Dumnezeu, tovarăşi, să ajungeţi să vă judece ţara. Că ţara nu iartă. Dacă una o să spuneţi şi alta o să faceţi, ţara n-o să vă ierte.* Aci mi se pare mie că e primejdia, — poate cea mai mare — primejdia pe care *voi comuniştii trebuie s-o ocoliţi.*

Acum, dacă ziua ar fi fost una obişnuită, fără atîta ploaie şi fără atîta vînt, ar fi trebuit să se lumineze bine de tot de ziuă, dar nu se lumină. Uriaşi nori negri, plutind la mică înălţime, continuau să alerge de la zare la zare pe deasupra satului şi a întregului ţinut. Şi în această alergare fără răgaz ei vărsau într-una peste noi noianuri de apă. În cădere ploaia ropotea şi zopotea, iar vîntul vuia, răsucea şi învălmăşea tot ceea ce întîlnea în goana lui nebună către zare.

Aş fi vrut ca ziua alegerilor să fi fost o zi senină, albastră, cu mult soare şi, dacă s-ar fi putut, şi cu ceva căldură, ca oamenii să vină la urne mai uşor şi măcar unii din ei şi cu plăcere. Ziua însă se anunţa vînătă şi uricioasă. Ţi-era milă să dai un cîine afară din casă... să dai un cîine afară din casă...

— Primejdia pe care trebuie s-o ocolim !... Dacă ar fi numai una ne-am aduna toate forţele, am rezolva-o şi după aceea am merge mai departe fluierînd şi... cu flori la pălărie... Primejdiile sînt mai



multe, greutăţile sînt mari. Nu este însă cazul să ne alarmăm. Cu timpul le vom face noi faţă la toate, le vom rezolva pe toate... Cît mai bine cu putinţă...

— Cu timpul !... Asta poate să însemne şi „*le vom face faţă la toate la paştele cailor*", adică *niciodată... niciodată. Vezi dumneata, lumea e sătulă de rele, e sătulă de nedreptate şi — de ce n-am spune-o — e sătulă şi de aşteptare. Trebuie să faceţi ceva... Ceva măreţ, de care să se vorbească, ceva care nu s-a mai văzut, ceva care să uimească lumea, ceva care...*

Auzirăm în dreapta noastră un rîs plin, sănătos, cum nu mai auzisem de mult. Întoarserăm capetele. Oprit pe pragul primăriei, Gînjul smead ne-asculta de cine ştie cînd. Acum el rîdea cu gura plină şi bineînţeles că rîdea de noi sau, mai curînd, de ceea ce spusesem...

— Ceva care nu s-a mai făcut !... Ceva care să uimească lumea !... Păi cînd, *pînă în primăvara trecută*, s-au mai adunat ţăranii, au luat primăriile cu asalt, i-au alungat pe vechii prefecţi şi au pus în locul lor alţii ? Păi cînd, *pînă în primăvara trecută* l-au silit mulţimile pe rege să aducă la putere guvernul dorit de ele, de mulţimi ? *Păi cînd ?...*

Gînjul smead înşiră multe fapte care erau într-adevăr uimitoare şi care acum se vedeau şi la care, altădată, nimeni nu se gîndise. Violentul Gînj smead le ştia şi acum ni le reamintea pe toate. Nu o dată — deşi mă feream ca de foc — în convorbirile mele cu oamenii mă pomeneam devenind lozincard. Acesta şi încă multe alte defecte pe care le aveam erau, fără nici o îndoială, efectul supărător al şedinţelor la care

participasem și influenței pe care o exercitaseră și continuau s-o exercite asupra mea activiștii mai vechi, cu mulți ani de pușcărie și de lagăr. În anii aceștia — 1944—1946 — pe care ne plăcea să-i numim *ani de început de lume nouă,* nu o dată meritele unui om erau socotite în raport cu procesele în care fusese implicat și mai ales cu anii de închisoare pe care-i îndurase.

— *Comuniștii au făcut multe lucruri la care nu se aștepta nimeni și care au și uimit lumea... Dar... să fie limpede, tovarăși, comuniștii nu urmăresc să uimească lumea, ci s-o schimbe.*

Unul dintre țărani se uită cu jale la mine și scînci :

— *Cum ? Cum s-o schimbe ? Lumea e lume și e făcută așa cum știm noi cu toții că e făcută. Cum s-o schimbe și de ce s-o schimbe comuniștii ?*

Gînjul smead, după ce aruncase piatra în lac, vrînd poate să mă pună în încurcătură, spuse rîzînd :

— O să te lămurească de îndată tovarășul candidat. E cărturar și știe, și în această privință, mai multe decît mine care nu sînt decît un țăran oarecare...

Mă lua peste picior, dar nu era timpul să mă supăr.

Vîntul, care bătea necontenit dinspre miazănoapte, aduse iarăși în spinare un nou pîlc uriaș de nori negri. Sfîrșitul zorilor în loc să lumineze văzduhul îl întunecă și totul, dintr-o dată, se asemui cu o înserare adîncă. Vîntul umplu iarăși văzduhul de vaiete, ploaia răpăi și mai cumplit, cu și mai multă putere și undeva, la marginea dinspre apus a satului, izbucniră împușcături puternice și dese. Gînjul smead își opri rîsul și zise ușor îngrijorat :



— Nu se trage în joacă, acum se trage de-adevăratelea...

Se repezi în primărie și într-o clipă se întoarse înarmat. Ceilalți patru țărani de pe prispă, deși știau că puștile lor sînt încărcate, le mai controlară o dată. Unul zise domol și cu oarecare bucurie în glas :

— În regulă, totul e în regulă. *Numai să avem în cine trage, că ni s-a urît de cînd tot împușcăm în gol...*

— Într-adevăr vi s-a urît ?

— Da, tovarășe candidat, ni s-a urît. Pînă peste cap ni s-a urît.

— În război ați fost ?

— Am fost. Toți patru am fost. Avem pieile ciuruite. Dar ne-am întors acasă, ca să zic așa, sănătoși, sănătoși-tun...

— Acolo, pe front, nu trăgeați în gol ?

— Ba da. Uneori trăgeam și în gol, însă de cele mai multe ori trăgeam *în plin,* adică în carne de om. Așa tras, mai înțelegeam și noi...

— Cu alte cuvinte, vrei să spui că acolo, pe front, *vă făcea plăcere să trageți în plin ?*

— D-apăi cum ? Fără asta n-ar avea loc pe lume războaie. *Omului* cînd are o pușcă încărcată în mînă și trage, *îi place să tragă în plin.*

— De cînd și pînă cînd ați fost în război ?

— De la început și pînă la sfîrșit.

Vîntul învălmășea firele groase și dese ale ploii, alerga prin sat și peste sat. Șuiera... Vuia... La marginea de apus a satului împușcăturile continuau, însă

acum se auzeau din ce în ce mai rar și parcă și mai îndepărtat. Gînjul smead grăi :

— Bogătanii din Temeiu... Ei trebuie să fi fost... Ei și nu alții... Bogătanii din Temeiu... Au încercat să vină aici, să facă zurbă și să împiedice alegerile.

— Dar armele... Armele acelea, spusei, armele pe care urma să le ducă la Temeiu șoferul Neguț au fost confiscate.

Toți țăranii care se aflau acolo, lîngă mine, și-mi stăteau alături ciuciți pe prispa primăriei din Blajini, rîseră :

— Acuma, *domnule*, acuma numai proștii care nu vor să aibă armă nu au. Fiecare bărbat s-a-ntors din război cu ce arme a vrut și *le-a îngropat unde a vrut, în loc numai de el știut. La nevoie...*

— Adică la ce fel de nevoie ?

Gînjul smead se uita la norii negri, care întunecaseră văzduhul, din care acum apa curgea în rîuri... Țăranii de pe prispă se priviră iarăși unul pe altul, se-nțeleseră pe tăcute asupra răspunsului pe care trebuiau să mi-l dea, răspuns pe care cel mai neras și mai smolit dintre ei mi-l și servi :

— Se zice — nu, nu, noi nu zicem nimic, alții zic, și nici aceia n-o zic cu gura mare ci numai pe șoptite — se zice că peste un an, peste doi, poate peste trei, după ce-o să simțiți c-aveți în mînă toată puterea, o să ne dați ordin să facem în sate colhozuri, ca dincolo de hotar, ca la ruși.

Tăcu. Se uită la mine. Aștepta să zic ceva — ceva din care el și ceilalți care se mai aflau acolo, lîngă mine, pe prispa primăriei din Blajini, ar putea să-și



dea seama dacă mai curînd sau mai tîrziu vom trece sau nu la colectivizare. (Era măsura de care atunci, în 1945—1946 aveau cea mai mare teamă.)

Nu mă repezii să zic nici da, nici nu. Tăcui cu încăpățînare. *Țăranii pricepură din tăcerea mea că faptul de care cei mai mulți dintre ei se temeau era inevitabil... inevitabil...*

Cel ce vorbise își adună curajul și spuse mai departe :

— În cazul în care... În cazul în care veți sili oamenii să se ducă la colhoz cu pămînt, cu vite, cu tot... de !... S-ar putea *ca aceasta să fie nevoia... nevoia pentru care... pricepi dumneata... pentru care unii păstrează armele și vor pune mîna pe ele... La nevoie mulți vor pune mîna pe arme...* Asta trebuie s-o știți... Asta trebuie s-o știți bine de tot, voi, comuniștii care vreți să aduceți fericirea pe pămînt.

Alte împușcături se auziră la marginea dinspre apus a satului, împușcături ascuțite, cu răsunet prelung și împușcături scurte și înfundate parcă...

Gînjul smead, ca și cum ar fi văzut totul prin negrul nopții care se prelungea, zise :

— Bogătanii din Temeiu !... Nu se dau bătuți cu una-cu două... *Vor cu orice chip să ne strice alegerile...* Dumnezeul mamei lor de păcătoși !... Paștele bunicii lor de păcătoși !...

Gînjul smead știa să înjure și-i înjură pe „păcătoșii din Temeiu“ pînă se sătură de înjurat. Abia atunci tăcu. Unul dintre țăranii de pe prispă întrebă :

— De ce să ni le strice? *Țăpoiu nu va fi ales.* Cei mai mulți alegători din județ sînt împotriva lui. Atunci de ce să ne strice bogătanii din Temeiu alegerile?

— Simplu — îl lămuri Gînjul smead — simplu: *ca adversarii noștri să aibă motiv să strige că alegerile au fost silite, că ele s-au desfășurat sub presiunea armelor de foc...* și dracul mai știe pentru ce... Dracul mai știe... Dracul mai știe...

Lăsai la o parte întîmplarea cu împușcăturile care se auzeau spre marginea dinspre apus a satului, unde drumul ducea spre Temeiu. Mă întorsei la ceea ce mă preocupa mai mult:

— Va să zică, dacă noi vom porni acțiunea de colectivizare a agriculturii...

Țăranii de pe prispă săriră toți patru în aceeași clipă cu gura la mine:

— Colectivizare înseamnă că *ne luați îndărăt pămînturile pe care abia ni le-ați dat... Pe care abia ni le-ați dat... Asta înseamnă... Orice ai spune dumneata, asta înseamnă!*

— Nu, nu... Să vedeți!... Nu înseamnă *asta.*

— *Ba asta înseamnă, asta și nimic altceva. Asta. Ne luați înapoi pămîturile pe care abia ni le-ați dat. Pe care abia ni le-ați dat...*

Simții că începe să mă stăpînească supărarea. Vorbii cu vocea aspră, aproape iritată:

— *Să zicem că ar fi chiar așa. Atuncea... Voi... Voi ați pune mîna pe arme?*

Întrebarea era limpede și vocea aspră... aspră... cum nu se putea mai aspră.



Se mai domoliră. Oricum, își mai muiară glasurile.

— Unii ar pune mîna pe arme... Alții n-ar pune. Oamenii nu sînt toți la un fel. Unii sînt curajoși, alții temători sau chiar fricoși... Se vor găsi destui care, pentru a nu vi se supune, vor apuca drumul codrului. Vorba cîntecului:

*Codrul mîndru și bătrînul*
*Codrul frate cu românul...*

— Dar parcă spuneați că nu prea vă bucurați că vi s-a dat pămînt, că n-aveți unelte, că n-aveți vite de muncă...

— Asta-i altă poveste. *Noi nu vrem să ne luați îndărăt pămînturile pe care abia ni le-ați dat primăvara trecută, noi așteptăm să ne dați unelte bune de lucru și să ne ajutați să ne cumpărăm vite de jug și de ham ca să avem cu ce munci. Asta așteptăm noi de la voi, comuniștii, nu să ne luați îndărăt pămînturile pe care abia ni le-ați dat. Pentru că... Pentru că nouă nu ne place socoteala asta: ieri ne-ați dat pămînturile și mîine ni le luați îndărăt...*

N-aveam altă ieșire decît rîsul, așa că rîsei din toată inima:

— Cu alte cuvinte, voi ne cereți să vă ajutăm să deveniți și voi chiaburi, asemănători chiaburilor din Temeiu...

Așteptai să rîdă și ei, însă nu rîseră. Nu rîse nici măcar Gînjul smead. Tăcură. Tăcură. Ascultarăm

vuietul vîntului și al ploii. Pe urmă unul dintre cei patru spuse cu o voce plină de suferință :

— Asta cam așa e, *tovarășe* candidat. *Noi însă nu ne gîndisem să devenim chiaburi, noi ne gîndisem să muncim pe ruptelea, să prindem și noi ceva cheag, să ne mai adunăm și noi de pe drumuri să* nu mai lucrăm azi la unul, mîine la altul — *și să trăim și noi ceva mai bine, ceva mai bine decît am trăit pînă acum. Asta era. Asta și nimic altceva. Asta era tot.*

Acum împușcăturile se răriseră cu totul și se îndepărtaseră. Gînjul smead zise glumind :

— Inamicul a fost respins... Inamicul se retrage în dezordine... Inamicul își va regrupa forțele și va porni iarăși la atac... Ca pe front... Întocmai ca pe front.

Zorile, care la un moment dat păreau pe isprăvite, se prelungeau. Întunericul se mai subțiase, însă noua năvală de nori negri aduși de vînt dinspre miazănoapte întunecase iarăși văzduhul. Unul din cei patru săteni din Blajini, care pînă atunci tăcuse, mă întrebă :

— Domnule tovarăș, dumneata ne-ai vorbit și nouă, aici, la Blajini, le-ai vorbit și altora, prin alte părți, despre dreptatea pe care vreți s-o înstăpîniți în țară, despre buna stare la care vreți să ajungem cu toții, prin muncă, despre fericirea din care urmează să ne înfruptăm și noi. *Ai vrea să ne spui ce este fericirea și dacă dumneata ai fost vreodată fericit ?* Iar dacă ai fost, *să ne spui cînd și în ce împrejurări anume ?*



Gînjul smead tuși vrînd parcă să-mi spună : „Acum să te vedem, tovarășe, acum să te vedem cum te descurci..."

De văzut prea bine n-aveau cum să mă vadă. Totul era mohorît, iar vîntul și ploaia vuiau de parcă ar fi vrut să ne asurzească. Trebuia să mă gîndesc bine de tot la ceea ce aveam să le spun. După oarecare șovăială zisei :

— Nu cred că este trebuincios să vă spun ce-nseamnă fericirea. O știm cu toții. Cu toții știm de asemenea ce-nseamnă și nefericirea. *Cu toții am avut parte de nefericire. Și-o să mai avem. Au avut parte de nefericire și părinții noștri, și străbunii noștri. Iar de fericire...* M-ați întrebat dacă am fost vreodată fericit... Și cînd anume... Se cuvine să vă mărturisesc că am fost pus la grea încercare... Fericirea... Fericirea... Fericirea...

Începui să mă bîlbîi. Gînjul smead zîmbi și tuși iarăși semnificativ. „Te-au încuiat, tovarășe candidat, te-au încuiat. Să te vedem acum cum ieși din încurcătură, să te vedem pe unde scoți cămașa."

— *Cred că am fost fericit atunci cînd... Nu, nu, n-am fost fericit niciodată... Niciodată... Ori poate am fost și nu-mi mai aduc aminte... Nu-mi mai aduc aminte...*

Gînjul smead se-ntristă :

— Chiar nu-ți mai aduci aminte de loc ?

— Nu, nu-mi aduc aminte... Oricît aș încerca, acum nu-mi aduc aminte... Nu-mi aduc aminte... Poate sînt prea obosit și de aceea nu-mi aduc aminte.

Pe toți îi apucă rîsul. Rîseră. Rîseră pînă se săturară de rîs, iar eu nu-i întrerupsei, deși aș fi putut s-o fac. Îi lăsai să rîdă. Și mă simții bine, grozav de bine. *Mă simții bine pentru că oamenii aceia rupți și flămînzi, pe jumătate înghețați, rîdeau din toată inima.* Mă simții bine și, deodată, în chip cu totul neașteptat, mă năpădi un val de căldură, ochii mi se umeziră, inima îmi deveni fierbinte. *Mă simții fericit pentru că dădusem prilej unor oameni necăjiți să uite cîteva clipe de necazurile lor și să rîdă...* Vrusei să mă ridic în picioare, să le mărturisesc *că acum sînt fericit* și să le explic *și de ce.* Poate m-ar fi înțeles. Poate nu m-ar fi înțeles. Pe Gînjul smead îl scosesem din socoteală. Gînjul smead tăcuse, se mohorîse și era vădit că veselia celorlalți i se păruse urîtă, vulgară, chiar îl supărase. Clocea ceva. Tăcu. Și, după ce tăcu cam vreme de fumat o țigară, adresîndu-mi-se direct, zise :

— Dumneata ne-ai mărturisit că n-ai fost fericit niciodată. Noi, să zicem, te credem, deși n-ar trebui să te credem.

Fericit ! Fericit nu fusesem niciodată. Ceea ce simțisem cu cîteva clipe mai înainte nu fusese fericire ci numai o ușoară stare de mulțumire... O ușoară stare de mulțumire... Atît, atît... Și nimic mai mult... *Nimic mai mult.*

Spusei apăsat :

— Trebuie să mă credeți, tovarăși, trebuie să mă credeți. *V-am spus adevărul.* Și, după cît mă cunoașteți, știți că pînă acum nu v-am spus decît adevărul.



— Bine, mîrîi Gînjul smead, *să zicem să te credem.* Dar atunci cum vine treaba ? Dumneata spui *că n-ai fost niciodată fericit,* mai mult, că nici nu prea știi ce este fericirea și — cu toate astea — vii în fața oamenilor, vii în fața a sute de oameni și uneori în fața a mii de oameni și le spui că dacă vor face cutare și cutare lucruri — înscrise în programul partidului — oamenii vor ajunge la bunăstare și la fericire. Bunăstarea știm ce este, cu toate că nu ne-am bucurat niciodată de ea, dar *fericirea... Ce este fericirea și cum se ajunge la fericire ? Asta să ne spui dumneata nouă, dacă, bineînțeles, știi să ne spui și dacă poți să ne spui.*

Departe, la marginea dinspre apus a satului, împușcăturile izbucniră iarăși și se și întețiră. Dacă ar fi fost să ne luăm după ele, ar fi trebuit să ne îngrijorăm. Era ca și cum un grup de treizeci-patruzeci de oameni ar fi dat atacul și altul, de numai opt sau zece mînuitori de pistoale și grenade, s-ar fi aflat în apărare. Acum, satul, care toată noaptea rămăsese tăcut și liniștit și care un timp chiar dormise adînc, intră în mișcare. Auzirăm deschizîndu-se și închizîndu-se cu zgomot uși și porți, voci întrebînd cu teamă „Care ești acolo, mă "... și mai ales auzirăm cîinii lătrînd, sute și sute de cîini — *toți cîinii satului.* Și iarăși îmi dădui seama că și cîinii, nu numai oamenii, au un glas care e al lor, *numai al lor...* Mă auzii spunînd tare, atît pentru mine cît și pentru ceilalți care se aflau acolo, lîngă mine, pe prispa primăriei din Blajini :

— De s-ar isprăvi odată cu întunericul ăsta... De s-ar face odată ziuă... De s-ar face odată ziuă...

Gînjul smead mă întrebă :

— Ţi s-a acrit de cînd aştepţi să se facă ziuă, ori ţi-e teamă de împuşcăturile care se aud ? Mi se pare că ţi-e teamă de împuşcături.

Tăcui. Şi pentru că tăcui Gînjul smead se simţi îndreptăţit să vorbească mai departe :

— Ziuă o să se facă repede de tot. Şi tot repede de tot o să se stingă şi gălăgia aceea de la marginea satului. Nu ştiu, tovarăşe, ce se va întîmpla mai tîrziu, *dar acolo, pînă acum glonţul n-a muşcat din carne de om.*

Nu se cădea să rîd dar rîsei şi nu chiar încet :

— De unde ştii ? Nu cumva vezi prin întuneric, ca pisicile ?

— Nu e nevoie să văd prin întuneric şi pînă la marginea satului ca să ştiu ce se petrece acolo. Bogătanii din Temeiu atacă. Aşa au ordin de la duşmani să facă şi chiar aşa fac, iar *ai noştri* le dau răspuns. Bogătanii trag în gol pentru că *acum* se feresc să verse sînge, se tem de represalii. Ai noştri trag tot în gol. Dacă însă *ceva mai tîrzior se va simţi nevoia, atunci, domnule tovarăş, atunci şi unii şi alţii vor lăsa la o parte orice temere şi vor trage în carne vie. Atunci, tovarăşe, şi unora şi altora le va face plăcere să tragă în om, să făptuiască moarte de om.*

Împuşcăturile se răreau, se înteţeau şi iarăşi se răreau. Totul, în noaptea care ne înconjura şi care nu se mai sfîrşea, părea a fi un joc nevinovat de copii... *Un joc nevinovat de copii...*



Ţăranii pe care îi lăsasem fumînd tutun tare în primărie, atraşi de zgomotul împuşcăturilor, ieşiră şi ei pe prispă. Nici unul nu se mira de cele ce se întîmplă. Unul spuse :

— Nişte împuşcături... Ne aşteptam la ceva mai multe.

Întrebai :

— Şi cam la ce vă aşteptaţi ?

— Ei, parcă nu ştii dumneata ! Ştii... Trebuie să-ţi fi spus tovarăşul Oroş... Nu se poate să nu-ţi fi spus tovarăşul Oroş...

— Secretarul judeţenei nu mi-a spus nimic deosebit.

*Vîntul şi ploaia...*
*Vîntul şi ploaia...*
*Vîntul şi ploaia...*

— Mulţi au mitraliere ascunse pe-acasă. Ba unii au ascuns sub şurile lor de paie şi cîte un tun-două.

— La ce le trebuie ?

— Poţi să ştii ce aduce vremea ? O armă e oricînd bună la casa omului.

— După cîte ştiu, zisei moale, mi se pare că portul armelor e oprit.

Oamenii rîseră, rîseră...

— E oprit... însă dumneata ai arme... E oprit... însă Gînjii au arme... E oprit... dar...

N-aveam ce face. Mă văzui nevoit să rîd şi eu odată cu ei.

— Noi... Noi...

— Știu... Aveți *autorizație*... Dacă va fi să omorîți pe careva — cum ați și omorît — îl omorîți cu un pistol *cu autorizație*... Ori cu niște grenade *cu autorizație*... Parcă omului, după ce a fost omorît, îi mai pasă cu ce a fost omorît și cum a fost omorît. Mortului nu-i pasă de nimic. De nimic nu-i mai pasă mortului... De nimic... Viața e viață... Și moartea e moarte...

— Poate, totuși, să-i mai pese...

Unul icni de cîteva ori atît de tare că mă temui să nu i se rupă cumva băierile inimii. Prin imitație le veni mai multora să icnească. Cel care icnise întîiul mă întrebă :

— Mortului !... Mortului nu-i mai pasă nimic *nici de fericire, nici de nefericire*. V-am auzit mai adineauri, înainte de a se înteți împușcăturile vorbind despre fericire... Ha-ha-ha... Ha-ha-ha... V-am auzit vorbind despre fericire.

Nu ne molipsirăm de la rîsul lui. Dimpotrivă. Tăcurăm și devenirăm cu toții gravi. Cînd își dete seama de tăcerea noastră omul tăcu și el. Și după ce tăcu un timp spuse cu o voce grozav de tristă :

— *Eu n-am fost niciodată fericit... Niciodată... Eu n-am știut niciodată ce e fericirea... Niciodată... Niciodată...*

Ploaia răpăi parcă mai puternic, își îngroșă și își îndesi firele. Vîntul o învălmăși și ne-o aruncă în față. Atunci ne-am tras mai înlăuntrul prispei pînă am ajuns să ne sprijinim cu spinările de perete. Împușcăturile răpăiau tot atît de des ca și ploaia, ori poate și mai des. Gînjul smead cobi :



— Acum... Acum nu mai e glumă... *Acum se-ncurcă treaba.*

— Poate ar fi nimerit să mergem și noi într-acolo, zise careva.

— N-avem de ce. Sarcina noastră este să rămînem aici, răspunse altul.

Acest *altul* mă arătă celorlalți cu degetul și adăugă :

— *Să rămînem aici și să-l păzim pe dumnealui.*

Nu era nimic neplăcut în vorbele acestea, dar nici ceva plăcut nu era.

— Trebuie să-l păzim, grăi al treilea al cărui glas mi se păru acru și amar, trebuie să-l păzim chiar dacă va trebui să ne punem pielea la bătaie. *E candidat... A venit să candideze la noi, deși țara e mare.*

Rîseră toți patru îndelung. Pe urmă tăcură. Unul, cu o mare părere de rău în glas zise :

— E adevărat că dumnealui *nu ne-a adus încă fericirea*, dar ne-a vorbit despre ea, despre fericire, și s-ar putea ca într-o bună zi să ne-o aducă. Cine știe... Dumnezeu e mare... dracul e bătrîn...

— La paștele-cailor... Pînă la paștele-cailor nu mai e mult.

— Nu, nu, nu mai e mult. Numai o veșnicie...

Iarăși rîseră. Nu le mai păsa că sînt înfometați, nedormiți și pe jumătate înghețați. Nu le păsa nici că la marginea dinspre apus a satului se auzeau împușcături. Făcuseră războiul, din prima pînă în ultima zi. Tăcui. Și odată cu mine tăcu și Gînjul smead. Cînd rîsul se potoli le spusei :

— Nu trebuie să mă păziţi ca pe sfintele moaşte. Ştiu să mă păzesc şi singur. Dacă vreţi să vă duceţi acolo unde se aud împuşcături, duceţi-vă... Pot să rămîn şi singur şi la rigoare ştiu să mă şi apăr.

— Porunca să te păzim ne-a dat-o Oroş şi numai el o poate ridica... Dumneata... Dumneata, tovarăşe, n-ai putere s-o ridici. Şi dacă n-ai putere, n-ai...

Iarăşi rîseră cu gurile pînă la urechi.

— Dumneata, de fapt, n-ai nici o putere... Nici acum, înainte de alegeri, şi n-o să ai nici după alegeri... *Toată puterea e şi va rămîne la Oroş... adică la partid...*

— Să fie, zisei, întreaga putere să fie şi să rămînă la Oroş. El e secretarul.

Prin ropotul ploii şi şuierul vîntului şi printre răsunetele armelor se auzi o văitătură :

— Aoleo, mamă... mamă... m-au lovit, mamă...

Gînjul smead mîrîi printre dinţi :

— Văitătura e de chiabur... A fost lovit un chiabur din Temeiu... A găsit ce-a căutat...

— De unde ştii că e un chiabur din Temeiu ?

— Cum de unde ştiu ? *După glas. Cunosc aproape toţi oamenii din judeţ după glas... Glasul care s-a văitat era glasul lui Pantelie Floru.*

Nu mai auzirăm împuşcături ci numai lătratul cîinilor, ropotul ploii, şuierul vîntului. Gînjul smead zise :

— În timp ce voi aţi rîs ori aţi tăcut, eu m-am gîndit mai departe la... *la fericire*. Mi-am depănat în



gînd viaţa... Toată... Adică toată cît mi-am trăit-o pînă acum.

— Ei ! Şi la ce rezultat ai ajuns ?

— La acela să nici eu n-am fost fericit... Niciodată n-am fost fericit... niciodată...

Acum cei patru sărăcani din Blajini rîseră să se prăpădească.

— Auziţi, mă ? Auziţi ? Niciodată Gînjul smead n-a fost fericit. Niciodată... niciodată...

— Nici în noaptea nunţii n-ai fost fericit, Gînjule ? A ? Nici în noaptea nunţii ?

— Nu. În noaptea nunţi Gînjul smead a fost nefericit, chiar foarte nefericit.

— I-o luase altul înainte ?

— Poate mai mulţi.

Gînjul smead făcu un pas spre ei şi îi înjură potolit (dar de mai multe ori pe fiecare) de neveste. După aceea îi întrebă :

— Aveţi voi nas să vorbiţi de nevastă-mea, mă ? Aveţi voi nas ?

— N-avem, da vorbim, nene Gînjule. Vorbim şi noi ca să uităm că sîntem flămînzi şi îngheţaţi. *Ca să ne uităm nefericirea... Ca să uităm nefericirea...*

Tot atît de îngheţat şi de flămînd ca şi ei eram şi eu. Ploaia ropotea. Vîntul vuia. În sfîrşit, zorile veniseră şi se luptau cu întunericul să-l împrăştie. Totdeauna cînd vin zorile se luptă cu întunericul.

— Ne-ai vorbit despre fericire, tovarăşe candidat, şi n-ai izbutit să ne spui *ce este fericirea*, iar cînd te-am rugat să ne mărturiseşti dacă ai fost vreodată

fericit, ne-ai spus că n-ai fost. Află că noi trăim alături de nevestele și copiii noștri fără să ne întrebăm dacă sîntem sau nu fericiți. Trăim. Și atît. *Trăim și sîntem mulțumiți că trăim... Iar dacă sîntem sănătoși sîntem și mai mulțumiți.*

Acum nimeni nu mai rîse. Prin întunericul pe care zorile îl mai risipise și îl mai subțiase le văzui fețele negre — și erau așa cum le știam — uscate, păroase. La marginea dinspre apus a satului împușcăturile continuau, dar de văitat nu se mai văita nimeni. Gînjul smead proclamă :

— Pantelie Floru a tăcut. A *ajuns la fericire și-a tăcut.*

Am vrut să-l chem pe Gînjul smead de-o parte și să-i declar deschis că nu-l mai înțeleg — începuse să mă ajute ca funia pe spînzurat — însă nu l-am mai chemat, l-am lăsat în pace.

Auzirăm venind spre noi *lipăitul* prin noroiul adînc, *al unor picioare goale.* Cei patru țărani de pe prispa primăriei săriră și întinseră puștile.

— Cine e acolo ?

— Om bun.

— Ce fel de om bun ? Cine anume ?

— Eu, notarul, *aduc gustarea de dimineață.*

Venea cu o rogojină în cap și cu o căldare în mînă. Ajunse pe prispa primăriei ud — leoarcă. Îi făcurăm loc, trecu printre noi și intră în primărie. Mă dusei după el cu Gînjul smead. Cei patru țărani de pază întinseră gîturile, mirosiră păsatul fierbinte din căldare, își linseră buzele și se așezară iarăși pe



prispă, pe vine și cu spatele lipit de peretele primăriei. Ploaia ropotea și zopotea ca și mai înainte. Vîntul continua și el să șuiere, să alerge și să chinuie ramurile negre și strîmbe ale copacilor. Negura nopții se adunase parcă la loc. Larma de la marginea de apus a satului încetase, însă cîinii — să tot fi fost cîteva sute, căci nu se afla prag de casă fără cîine — urlau și lătrau zgomotos mai departe. Notarul mărunțel puse căldarea jos, ieși de sub rogojina care-l apărase de ploaie și scoțînd două linguri de lemn din sîn zise :

— Să mănînci dumneata și cu Gînjul. Ceilalți s-or duce pe la casele lor și și-or potoli foamea cu ce-o da Dumnezeu...

Luai o lingură. Luă și Gînjul o lingură. Ne apucarăm să mîncăm. Păsatul era bine fiert însă mălaiul fusese stricat, ceea ce-i dăduse un gust amar. (Se asemui destul de mult cu o fiertură de coji de salcie.) Înghiții hulpav cîteva linguri, simți că mă mai dezgheț și că mai prind puteri. Gînjul smead înfuleca lingură după lingură. Arătînd cu capul spre ușă, zisei :

— Ajunge. Noi doi am mîncat îndeajuns. Să le dăm și lor.

Gînjul smead rînji :

— Să le dăm, de ce să nu le dăm ? *Să-i facem și pe ei fericiți.*

Apucă repede căldarea de toarte și se ridică s-o ducă pe prispă. În prag se opri, se întoarse spre mine :

— Dă-mi lingura, tot nu-ți mai trebuie.

I-o întinsei. Gînjul smead o șterse de nădragi :

— De spălat să și-o spele ei, că apă e destulă, curge din cer ca dintr-o butie spartă.

Ieșii și eu pe prispă, mă așezai aproape de săteni și-mi aprinsei o țigară. Oamenii întinseră lingurile în ploaie și ploaia le spălă de îndată. Doi se așezară în jurul căldării iar ceilalți doi se ținură ceva mai deoparte. Mîncară... mîncară... Și cînd li se păru c-au ajuns la jumătate, se opriră și, pentru a doua oară spălară lingurile în ploaie și le întinseră celorlalți :

— Acum e rîndul vostru.

Culoarea zorilor se schimba într-una. Acum văzduhul devenise alburiu. Pe cer alergau nori negri, uriași, ploaia cădea năprasnică, și după uriașii nori negri pe care vîntul îi mîna mereu către miazăzi veneau alți nori, tot negri, tot uriași, tot încărcați de ploaie.

*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*

Nu mai rămase nimic în căldare... Nimic... nimic... nimic... Notarul își luă căldarea, se adăposti iarăși sub rogojină și plecă. Celor patru le sticleau ochii. Unul mă întrebă :

— Mai aveți țigări ?

— Vă mai pot da cîte două la fiecare.

— Să v-ajute și să vă dea sănătate Dumnezeu.

Fumam. Între timp își aprinsese o țigară și Gînjul smead. Unul dintre cei patru zise :



— O să ți se pară ciudat, tovarășe, dar acum, eu unul, îți pot mărturisi cinstit... Îți pot mărturisi cinstit că *acum sînt fericit*... acum, într-adevăr, sînt fericit.

Ceilalți trei tăcură. Nici nu-i aprobară, nici nu-i dezaprobară spusele. Tăcură. Și atîta tot. Și atîta tot.

Gînjul smead se repezi asupra celui ce vorbise :

— Da. Am înțeles. *Acum ești fericit*. Dar ai putea să ne spui și de ce ? *Ce anume te-a făcut fericit ?*

Cel întrebat nu se grăbi să-i răspundă. Trase cîteva fumuri adînc în piept, și abia după aceea spuse :

— Motivele... Motivele sînt mai multe, nu numai unul... Sînt mai multe...

— Să le auzim...

— Întîi : înainte de a fi mîncat păsat îmi era foame, o foame cumplită, parcă aș fi avut aici, în pîntec, un lup care-mi sfîrteca măruntaiele. După ce am mîncat lingurile de păsat cald pe care le-am mîncat, măruntaiele mi s-au liniștit și *mi se pare că foamea mi-a trecut*...

— Și al doilea ?

— Al doilea ! Mai e și-un al doilea... Al doilea e... bunătatea dumnealui, a candidatului...

Gînjul smead sări ca ars :

— Bunătatea dumnealui !... Care bunătate ? De care bunătate vorbești ?

— Putea să mănînce el tot păsatul din căldare... tot... și nouă să nu ne dea nimic... să nu ne dea nimic... așa cum îi spusese notarul mărunțel... și el ne-a dat... Nu era obligat să ne dea dar ne-a dat...

Gînjul smead aproape că urlă :

— Cîteva linguri de păsat !... *Te-ai săturat și te-ai simțit fericit pentru că ai mîncat cîteva linguri de păsat !...*

Spunînd ceea ce spusese, țăranul nu se gîndise să supere pe nimeni. Acum îi părea rău că vorbise. Îl supărase pe Gînj, uitase că *tăcerea e de aur.* Îngăimă :

— Am spus ce-am gîndit, am spus adevărul...

— Ai spus ce-ai gîndit !...

Gînjul smead voise să-l ia mai departe peste picior. Se răzgîndise. Dintr-o dată se întristă. Spuse :

— N-am avut dreptate... Mi-am adus aminte de anii mei de pușcărie... Nu, n-am avut dreptate. *Omul poate să fie mulțumit și cu mai puțin, da, da, chiar cu mai puțin... Niciodată nu știm ce-l poate face fericit pe un om... În schimb știm prea bine ce-l poate face nefericit... Toți știm prea bine ce ne face nefericiți...*

— Păi vezi ? Te strîmbași la mine degeaba, nene Gînjule.

*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*

O rafală puternică de vînt adună ploaia — parcă toată ploaia — și o aruncă asupra noastră, ne udă din cap pînă-n picioare, parcă numai atîta ne mai lipsea. Sătenii înjurară. *Mă pomenii că odată cu ei înjur și eu.* Țăranii se mirară :

— Va să zică la necaz, și comuniștii înjură...



Urechile începură să-mi ardă ; sîngele îmi năvăli în obraz și mi-l roși. Nu-mi era îngăduit să tac, așa că răspunsei scăldînd-o :

— De ! Uneori ne mai ia și pe noi gura pe dinainte.

Replica veni crudă și repede de tot :

— Apăi, *n-ar trebui.* Dacă sînteți așa de slabi că nu vă puteți stăpîni, și la necaz înjurați ca oricare alți oameni, cam *cum o să izbutiți să schimbați lumea ?* În toatea împrejurările, voi, *comuniștii, trebuie să fiți tari, tari de tot, deasupra celorlalți...*

Gînjul smead rînji :

— Asta de unde ai mai auzit-o ?

— De la alții ca voi, care au trecut pe aici înaintea voastră... Ce ? Credeți că sînteți primii comuniști care au stat de vrobă cu noi ?

— Așadar au mai stat și alții...

— Au mai stat, de ce să nu stea ? Aveau și ei guri, știau și ei să vorbească.

— Și cam cînd s-a petrecut asta ?

— Să tot fie cinci sau șase săptămîni de atunci. Au stat cu noi de vorbă, la prînz au mîncat trei găini (cîte una de om), pe urmă s-au dus la cîrciumă, au băut și s-au îmbătat și după ce s-au îmbătat i-au cerut cîrciumarului să le dea muieri. „N-am muieri, le-a răspuns cîrciumarul, și dacă n-am, n-am". „Da muiere ai ?" „Da, nevastă am." „Să vie nevastă-ta aici." Cîrciumarul a rîs și a zis : „O să vie, am trimis după ea, spală niște rufe". Nici n-a apucat să isprăvească vorba că a și venit cîrciumăreasa. Bătrînă. Chioară. Cu cocoașă-n spate. Cu cocoașă-n față. „Vă

place ?“ „Nu ne place.“ Au încălecat pe cai și au plecat. Călări au venit, călări au plecat. S-a aflat că i-ar fi prins, i-ar fi legat și i-ar fi trimis judecății, se zice c-ar fi fost niște dezertori care umblau brambura prin țară încă de pe vremea războiului, dar care ne spuneau la toți că sînt comuniști.

Gînjul smead se sumeți :

— Atunci de ce-ai zis „unii ca voi“ ? Semănăm noi a dezertori ? Semănăm noi a bețivani și a secături ?

— M-a luat gura pe dinainte... M-a luat și pe mine gura pe dinainte ca pe dumnealui mai adineauri.

Spunînd acestea, mă arătă tuturor cu degetul. Adevărul era că în vremurile acelea multe se întîmplaseră și încă și mai multe se întîmplau. Orașele și satele erau străbătute și agitate de fel de fel de oameni. Țăpoiu, Bosoancă, Tîrnavu, Martorii lui Iehova !... Dacă ar fi fost numai ei !... Mai erau însă și alții.

Cînd se lumină bine de tot de ziuă, mă uitai la ceas. Era șase fără un sfert. Indicațiile de la Centru cereau ca votarea să înceapă la șase fix. Acum nu se mai auzeau nici împușcături, nici vaiete și nici măcar cîini lătrînd. Era, aș putea spune, liniște aproape deplină. Tocmai cînd mă așteptam mai puțin, vîntul se mai potoli, norii se sparseră și se rărirră, ploaia se opri și undeva, departe, spre răsărit, de după culmea unui deal pleșuv, apăru soarele, rotund, roșu, tînăr, plin parcă de bucurie că-și poate arunca iarăși razele asupra pămîntului.



— Bine că s-a luminat cerul. O să avem o zi bună.

Țăranii de pe prispă rămaseră tăcuți. Nici unul nu se grăbi să-mi împărtășească părerea. Gînjul smead rîse :

— N-o s-avem o zi bună, dacă te-ai gîndit la timp. Peste un ceas, cel mult peste două, cerul se va întuneca din nou și va începe iarăși să plouă și să bată vîntul. Iarăși și iarăși...

Rîsei și eu :

— De unde știi ? !

— Ei ! Știu și pace. Noi, ăștia de pe la țară, mai știm și noi cîte ceva cu privire la timp și la schimbarea timpului.

Veni notarul mărunțel cu încă patru-cinci oameni. Se încălțase, se răsese și se îmbrăcase de sărbătoare, în straie negre. Văzînd că mă uit la hainele lui lucioase și cu croială de modă foarte veche, zise scuzîndu-se parcă :

— Le-am cumpărat de-a gata, de la București, acum douăzeci și cinci de ani, cînd am absolvit școala de notari.

— Nu mă uitam la haine, zisei jenat, nu mă uitam de loc la hainele dumitale... Mă gîndeam... Mă gîndeam la...

— Să mergem la școală, spuse, s-a apropiat ora cînd trebuie să pornească votarea.

— S-au adunat ceva oameni ?

— S-au adunat... S-au adunat aproape toți votanții din Blajini... Cît îi privește pe ceilalți din alte

sate, vor veni și ei... vor veni la orele la care sînt programați să vină... Nu duce grija...

Luai mantaua pe mine. (Peste noapte se mai uscase.) Îmi pusei căciula roasă și roșcată pe cap și o pornirăm cu toții spre școală, unde fusese instalată urna și unde urma să se facă, pînă seara tîrziu, votarea și numărătoarea voturilor. Mergeam grămadă pe mijlocul șoselei. Șanțurile erau pline de apă și plină de apă era și șoseaua. N-aveam cum ne feri. Călcam unde se nimerea. Numai după cîțiva pași ne și udarăm pînă aproape de genunchi. Picioarele îmi înghețată, însă capul, adăpostit în căciula de miel, mi se încălzi. Îl întrebai pe notarul mărunțel :

— Aproape toată noaptea s-au auzit împușcături. La un moment dat, mai către ziuă, s-au auzit și vaiete. Ce-a fost ?

— Mai nimica... Vreo cincisprezece-douăzeci de flăcăi din Temeiu au atacat satul. Voiau să dea foc măcar la cîteva case.

— De ce ?

— Ei, de ce ? Ca să se audă *dincolo* că alegerile au fost cu împușcături, cu incendii, cu rănire or chiar cu moarte de om.

— Ceva morți, răniți ?

— Unul singur, unul Pantelie Floru... Rană ușoară la șold, în trei zile îi trece...

— Și acum ? Acum ce crezi c-o să urmeze ?

— Votarea... Votarea care o să se desfășoare în cea mai deplină ordine... În cea mai deplină liniște... În cea mai deplină *legalitate*...

Cuvîntul *legalitate* mă întărîtă.



— Cum adică ? Ce vrei să spui ? Despre ce legalitate vorbești ?

— Nu te supăra, tovarășe, o să te scoatem deputat fără să spargem nici un cap și fără să silim în vreun fel oarecare legea. Ai înțeles ? Legea... Alegătorii și alegătoarele...

— Da, am înțeles.

După ce-mi auzise răspunsul, notarul mărunțel se întoarse spre mine, îmi făcu cu ochiul și-mi surîse misterios : între timp ajunserăm, scăldați în lumina galbenă a soarelui dimineții și aproape înotînd prin noroi, la școală. Sărăcăciosul local era păzit de cîțiva săteni între două vîrste, cu pistoale mitralieră.

Cei patru țărani înarmați care mă păziseră peste noapte, deși fuseseră invitați să voteze și să se ducă pe la casele lor, rămaseră mai departe lîngă mine și ripostară :

— Oroș ne-a dat sarcina să-l păzim pe candidat ca pe ochii din cap și noi îl vom păzi pe candidat chiar ca pe ochii din cap pînă ce tot Oroș ne va da ordin să nu-l mai păzim.

Fumarăm, de astă dată pe prispa școlii, și fumatul ne mai învioră.

Îmi aruncai iarăși ochii peste sat. Nori negri ca păcura se adunau grăbiți în zarea de către miazănoapte, însă deocamdată soarele își risipea fără nici o oprelițe lumina galbenă peste sat, lumina lui galbenă și lucioasă...

Multe sate sărace văzusem în viață — într-unul din ele mă și născusem — însă sat sărac ca satul

Blajini încă nu pomenisem. Garduri dărăpănate. Colibe. Bordeie. Salcîmi strîmbi, negri, sfrijiți. Și multă lume palidă, slabă, uscată, nemîncată, ruptă și zdrențuită, aproape goală. Peste acest sat prăpădit și peste această lume își arunca soarele, în acea duminecă pentru mine de neuitat, lumina lui de aur... lumina lui de aur... de aur. Bărbații erau amestecați cu femeile și cu copiii. Veniseră într-adevăr să voteze ori veniseră să vocifereze, să-și arate nemulțumirea împotriva noastră ? Nu știam și nici nu aveam, deocamdată, cum să știu. Cei patru țărani înarmați stăteau foarte aproape de mine, tăceau și își păstrau fețele împietrite, nu izbuteam să citesc nimic pe ele. Și tot aproape de mine și cu fața acum la fel de împietrită se afla și Gînjul smead care, din obișnuință sau prevedere, verificase în două rînduri dacă arma lui este sau nu încărcată și cu piedica ridicată.

Am intrat pentru cîteva clipe în școală să fac cunoștință cu comisia electorală — cîțiva țărani mustăcioși. Unii reprezentau partidul nostru și partidele care, în vederea acestei alegeri, se coalizaseră cu noi, alții reprezentau partidele care rămăseseră în opoziție, ale liberalilor, ale național-țărăniștilor și al altora.

— Sînteți mulțumiți ?

— Da mulțumiți. *Sperăm să vă trîntim.*

(Primarul din Temeiu vorbea astfel.)

— Ați întîmpinat vreo piedică în alcătuirea comisiei electorale ?



— Nici una.

— Cine e președinte ?

— Eu, tovarășe candidat. Mă cunoașteți.

Cuvintele „mă cunoașteți" pe care le rostise mai altfel decît pe celelalte mă făcură să mă uit mai atent la el. Îl cunoșteam, fără îndoială că-l cunoșteam, însă acum nu știam de unde să-l iau, nu-mi aduceam aminte unde și cînd îl mai văzusem.

Notarul mărunțel spuse :

— Ora șase a trecut. Ar fi trebuit să înceapă votarea încă de acum un sfert de oră. Instrucțiunile...

Președintele îl liniști :

— O să începem de îndată. Pînă diseară... Pînă diseară să tot vină cetățenii să voteze... Să tot vină...

Sună telefonul. Notarul mărunțel ridică receptorul.

— Bună dimineața, tovarășe Oroș. Pe cine căutați ? Pe candidat ? Candidatul este aici, lîngă mine, iar votarea... Votarea va începe dintr-o clipă în alta... Și... după părerea noastră se va desfășura în ordine... da... da... într-o perfectă ordine...

Luai receptorul. Îl dusei la ureche. Cînd îmi auzi vocea, Oroș îmi ură *sănătate, succes.* La urmă adăugă :

— Plec în județ. Sper să fiu la Blajini îndată după prînz.

— O să te aștept, îi spusei, o să te aștept cu dragă inimă.

Ieșii iarăși pe prispă. Acum, cît puteam să văd, dacă aș fi aruncat cu banul el ar fi căzut pe cap de

om. Oamenii veniseră cu toţii să voteze... *Veniseră să voteze pentru comunişti sau împotriva comuniştilor dar veniseră.*

*Pe jumătate ţinta noastră fusese atinsă. Satele se mişcau. Satele se mişcaseră.*

Trebuiau să fie bine călăuzite, cît mai bine călăuzite... Pentru rest... Pentru rest, timpul ne stătea în faţă şi avea să fie al nostru în întregime, numai al nostru...

Norii grei care se adunaseră spre miazănoapte o porniseră spre noi, vîntul se trezise din scurtul lui somn, bătea şi întetea. Mulţimea rămînea tăcută şi nemişcată.

Cînd apărusem pe prispă, pentru a doua oară, cu notarul mărunţel şi cu Gînjul smead lîngă mine, patru poate chiar cinci activişti care se aflau pe la margine strigară uraa... uraa... ura... Glasurile lor sunară stinghere şi răguşite parcă. Nimeni nu le dete urmare. Notarul mărunţel se ridică pe vîrfurile ghetelor şi-mi şopti la ureche :

— Numai Dumnezeu ştie cum o să se termine ziua de azi... Numai Dumnezeu singur ştie. Credeam că totul o să decurgă în ordine... în ordine... însă acum nu mai ştiu... acum nu mai cred nimic... Să-ncepem votarea.

— S-o începem. Dă, te rog, dispoziţiile necesare.

Îl căutai din ochi pe Gînjul smead. Îi căutai şi pe cei patru ţărani care primiseră sarcină de la secretarul judeţenei să mă păzească. Nu-i văzui. „Mai bine! îmi spusei în gînd. Mai bine că s-au dus... Mai mult mă încurcau decît mă păzeau..."



Norii groşi şi negri acoperiră soarele şi dintr-o dată cerul se întunecă şi vîntul se năpusti asupra noastră, a tuturor. Începu să picure cu picături mari şi rare.

— În curînd o să toarne din nou cu găleata.

*Vîntul şi ploaia...*
*Vîntul şi ploaia...*
*Vîntul şi ploaia...*

Notarul mărunţel vrusese să mai spună : „Şi atunci oamenii au să se împrăştie care încotro, ca potîrnichile... Cu alte cuvinte praful şi pulberea are să se aleagă de toată munca noastră." Notarul mărunţel nu rosti aceste cuvinte ci numai le gîndi. *Iar eu le auzii, le auzii sau mi se păru că le aud.* Notarul îşi drese glasul, se ridică iarăşi pe vîrfurile ghetelor şi strigă :

— Tovarăşi şi tovarăşe, oameni buni, începe votarea. Veniţi pe rînd, aşa cum vi s-a mai spus, nu vă îmbulziţi şi odată intraţi în localul de vot cereţi buletine şi — *după cum scrie la lege* — votaţi pe cine voiţi să votaţi. Cetăţenii sînt liberi şi ţara e liberă... Să ne trăiască...

Nimeni nu strigă *ura.* Nimeni nu strigă *huo.* Dacă ar fi fost să mă iau numai după ceea ce vedeam, ar fi trebuit negreşit să cred că în toată mulţimea aceea, care îmi părea a fi nesfîrşită, *nimeni nu era contra noastră dar nimeni nu era cu noi...*

*Nimeni contra noastră, nimeni cu noi...*
*Nimeni contra noastră, nimeni cu noi...*

Dacă alegerile de la Teliu vor însemna pentru noi un dezastru... Dacă... Licu Oroș... Licu Oroș avea să se descurce cumva. Era ilegalist. Fruntașii partidului îl cunoșteau. Unii dormiseră cu el într-un pat și mîncaseră cu el dintr-un blid. Dar eu... eu n-aveam pe nimeni... Aveam partidul dar n-aveam pe nimeni. Răzbeam și numai munca, marea mea forță de muncă, mă ținea la suprafață. La Teliu nu muncisem bine și dezastrul era inevitabil. Așa mi se părea. Și de răspuns... De răspuns ce aveam să răspund ? Cum aveam să-mi justific insuccesul ?

„Tovarăși, eu am făcut tot ce-am putut... dar... tovarăși... să vedeți..."

Dar nu aceasta era problema. Problema era dacă pe plan general... *Dacă noi învingem pe plan general*... Dar cum era să învingem pe plan general dacă eu pierdeam alegerile la Teliu și alți tovarăși le mai pierdeau și ei prin alte județe ?... Cum să învingem pe plan general dacă pe planurile mai mici pierdeam ?

Mulțimea aștepta compactă, era tăcută și parcă cu pumnii încleștați... cu pumnii strînși și încleștați...

Vîntul se înteți. Ploaia își îngroșă firele. Ploua cu găleata.

*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*
*Vîntul și ploaia...*

Cîteva clipe mulțimea se mișcă. Pe urmă se opri. Nimeni nu-i spusese să se miște și nimeni nu-i poruncise să se oprească, însă mulțimea se opri și se desfăcu, lăsînd la mijloc o pîrtie largă.



Prin pîrtia croită astfel înainta, cu gemenii în brațe și cu ceilalți cinci copii prinși de poalele fustei ei, văduva lui Mardare, trista văduvă a lui Mardare, iar după ea călca rar și încet calul lui Mardare, calul căruia îi sfîrtecaseră urechile fraților Cioranu...

Văduva pătrunse în primărie cu toți copiii după ea. Pe gemenii ei îi așeză în brațele notarului mărunt :

— Ține-i, notarule, ține-i pînă votez.

Pe cînd fusese fetișcană, bună de măritat, văduva de azi îi căzuse dragă notarului mărunțel. Ea însă îl alesese pe Mardare, pe acest Mardare care ajunsese primar sub comuniști și pe care-l uciseseră, aruncîndu-l cu capul în jos, în smîrc, frații Cioranu... Cei trei frați Cioranu de la Cîrna, cei trei boieri de la Cîrna...

Văduva lui Mardare votă, își luă gemenii în brațe, iar ceilalți i se agățară, ca de obicei, de poale. Ieșită pe prispă strigă :

— *Oameni buni, votați fiecare după cum să îndeamnă inima, că astăzi oamenii sînt liberi și țara e liberă dar să știți că eu una am votat pentru comuniști... pentru comuniști... Am votat așa cum ar fi votat și Mardare al meu. Cum ar fi votat Mardare al meu dacă ar mai fi trăit... Dacă ar mai fi trăit...*

Acum se auziră și dintr-o parte și din alta urale.

Întîi uralele fuseseră stinghere și sfioase. Pe urmă se întețiseră. Acum erau unanime și toate se ridicau

limpezi spre cer — spre cerul din care ploaia se revărsa iarăşi în valuri mari asupra mulţimii adunată acolo, în faţa şcolii devenită pentru o zi local de vot — asupra mulţimii aceleia şi, în acelaşi timp parcă asupra întregii lumi. Nimeni însă nu se clintea din loc, şi toţi scoaseră steagurile roşii pe care pînă atunci le păstraseră în sîn, şi le fluturară prin vîntul aprig şi prin ploaia năprasnică, deasupra capetelor... Unii îşi înfăşurară capetele în steaguri, în steagurile roşii, pentru a şi le feri de ploaie. Rînduri-rînduri de oameni, bărbaţi şi femei, intrau în localul de vot, cereau buletine, se strecurau în cabine, trăgeau după ei uşa şi votau.

Lîngă intrarea în şcoală rămăsese în ploaie văduva lui Mardare, cu gemenii în braţe şi cu ceilalţi cinci copii prinşi de poale.

Iar lîngă acest grup, pe care mereu îl izbeau

*Vîntul şi ploaia...*
*Vîntul şi ploaia...*
*Vîntul şi ploaia...*

sta, nemişcat, ca o statuie de aramă veche, uşor coclită, calul cu urechile sfîrtecate...

*Calul cu urechile sfîrtecate de fraţii Cioranu...*
*Calul cu urechile sfîrtecate de fraţii Cioranu...*
***De fraţii Cioranu...***

*Bucureşti*
**1958—1969**

Redactor : CORNEL POPESCU
Tehnoredactor : TRAIAN ARGETOIANU

*Apărut 1969. Hîrtie offset A cu blancofort de 90 g/m². Format 500×800/16. Coli ed. 14,90. Coli tipar 24,5. A. nr. 16 745/1969. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 859—31.*

Tiparul executat sub comanda nr. 90 599 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România